

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2025
4

Ladik Katalin, Thomas Perle, Bán Zsófia prózája ■
Kerber Balázs, Sergio García Zamora, Lackfi János
versei ■ Sebők Melinda, Fűzfa Balázs, Molnár Gábor
Tamás és Maksa Gyula tanulmányai ■ Hajós-Szabó Dóra
és Dudás Győző képregénye ■ Csenki Nikolett és
Talian Ákos a *Fekete ünnep*ről ■ Kritikák Szőrényi László,
Szécsi Noémi és Olga Tokarczuk kötetéről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 24. évfolyam

Szerkesztők:

Borcsa Imola (*próza*), Pataki Viktor (*tanulmány*), Pinczési Botond (*líra*),
Pintér Kitti (*líra*, honlap), Szenkovics Enikő (*műfordítás*),
Szép V. Árnika (*Kortárs olvasatok*), Vass Norbert (főszerkesztő-helyettes, *kritika*),
Vincze Ferenc (főszerkesztő), Zahari István (*repertórium*), Zsávolya Zoltán (*Figyelő*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com
www.szepirodalmifigyele.hu
Szerkesztőségi titkár: Katona Petra

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén
Előfizetési díj: 4000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Antal Balázs: <i>A mészáros éjszakája</i>	3
Kerber Balázs: <i>Az a szél</i>	16
Lukács Flóra: <i>Naxoszi óda</i>	17
Endrey-Nagy Ágoston: <i>Az eredetről</i>	21
<i>A gyümölcslegyekről</i>	22
Ladik Katalin: <i>Szerkesztőnő</i>	23

MŰFORDÍTÁS

Sergio García Zamora: <i>A dobozos fiú</i>	31
<i>A felszabadított</i>	33
<i>Nincs elvámolnivaló</i>	35
<i>A metszés előnyei</i> (Nagy Eszter fordításai)	36
Thomas Perle: <i>köszönjük a pártnak.</i> (Szenkovics Enikő fordítása)	37
Bogdan Crețu: <i>Az egyetlen lehetséges változat</i> (Száva Csanád fordítása)	50
Alekszej Szalnyikov: <i>Kognata. Sárkány a városban</i> (Egri Anna fordítása)	63

KÉPREGÉNY

Hajós-Szabó Dóra: <i>Növények hőbörögnek</i> (4. rész)	74
--	----

FIGYELŐ

Lackfi János: <i>Erősen meglepődnek</i> (Palócföld, 2025/1–2.)	85
Demeter Arnold: <i>gyűlnek a királyok</i> (Újvárad, 2025/6.)	87
Csák Gyöngyi: <i>Tévedések évada</i> (Partium, 2025/1.)	88
Bán Zsófia: <i>A rongyos Brehm</i> (Alföld, 2025/5.)	91
Kürti László: <i>thonet garnitúra</i> (Mozgó Világ, 2025/5.)	97
Nemes Z. Márió: <i>Katolikus rádió</i> (Vár Ucca Műhely, 2025/1.)	98
Ambrus Máté: <i>Arabica</i> (Apokrif, 2025/2.)	99
Odze György: <i>Práger Marci döntése</i> (Ezredvég, 2025/3.)	100

IRODALOM ÉS OKTATÁS

Sebők Melinda: <i>A magyartanárképzés kihívásai</i>	106
Füzfa Balázs: <i>Határtalan irodalom(tanítás)?</i>	120
Molnár Gábor Tamás: <i>Mit tanít a világirodalom?</i>	133
Maksa Gyula: <i>Irodalom, képregény, médiaoktatás</i>	147
<i>Írott vonalak, rajzolt mondatok – Vojnics-Rogics Réka interjúja</i> Bosnyák Viktóriával és Dudás Győzővel gyerekekről, könyvekről, pedagógiáról és a közös alkotásról	157

KÉPREGÉNY

Dudás Győző: <i>Ez nem vers</i>	173
---------------------------------------	-----

KORTÁRS OLVASATOK

Orbán Ottó: <i>Fekete ünnep</i> , Magvető, Budapest, 1960	176
Csenki Nikolett: <i>A fekete ragyogása</i>	177
Talián Ákos: <i>Utóirat egy irodalmi szocializációhoz</i>	185

KRITIKA

Ladányi István: <i>Kasztrált klasszikusok</i> (Szörényi László: <i>Delfinárium – Filológiai groteszkek</i>)	194
Kiss A. Kriszta: <i>Nóuralom a Jókai-házban</i> (Szécsi Noémi: <i>Jókai és a nők</i>)	200
Vigh Martin: <i>Régen minden jobb volt?</i> (N. Pál József: „Nem azé, aki akarja”)	205
Mizsur Dániel: <i>A Radnóti-emlékezet rejtélyei</i> (Ács Dániel: <i>Nem tudhatod – Egy tarkólövés meghamisítása</i>)	210
Fazekas Hanna Dóra: <i>Kis angol útikalauz stopposoknak</i> (Nádasdy Ádám: <i>Milyen nyelv az angol?</i>)	215
Bittner Mónika: <i>A meg nem alkuvás művészete</i> (Olga Tokarczuk: <i>Az érzékeny narrátor</i>)	220

REPERTÓRIUM

2025. május–június	225
Számunk szerzői	247

Lapszámunk borítója Dudás Győző grafikájának felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

SZÉPIRODALOM

Antal Balázs

A mészáros éjszakája

Az elkerülőúton felre kellett álljon. Az utolsó fékezésnél azt érezte, hogy az autó megáll, ő meg repül tovább, előre, testetlenül, a szélvédőn át ki a légüres térbe. Úrhajós, kötelék nélkül, zsibbadtra zselésedett érzékekkel. Mikor meglátta a kereszteződést a néptelennek tűnő mellékúttal, még csak tábla sem mutatta, hova vezet, kitette az irányjelzőt, rákanyarodott a keskeny, akácok árnyékoltá betonsávra, kicsit még odébb gurult az elágazástól a széles kavicspadkák között, azután félrehúzódott és megállt. Levette a gyújtást, és azzal együtt a zene is elhallgatott. Rádőlt a kormányra. Az inge hidegen, csuromvizesen tapadt a hátára. Egy ideig csak ült, és azalatt kiszuszogta magát Kozák.

Megbánta, hogy átállt a nappali vezetésre. Csakhát aludni végképp képtelenség volt a hőségben. Ami napról napra egyre nyomasztóbb fülledtséget tölt a vízvázasztók közötti széles medencébe. A szél forrón süvöltött át a síkon, felborzolva a zöld egymásra torlódó árnyalatait. Kozák levette a napszemüvegét és hunyorgott. Megtörülte a homlokát, kicsatolta magát, ivott. Reszketett a keze, úgy kellett beletolni a palackot a szájába. Kinyitotta az ajtót, a maradék, olyan, amilyen levegő egyből megszökött, és a helyére égető levegőtlenység áradt. Félrefordult az ülésben, hogy kitehesse a lábát az utastérből.

A mellékút másfél sáv felfestetlen bitumen a kukoricásban. Ami az egysornyi akácok mögött zörgött. Szállt a hetek óta tartó szikkadt szárazság pora, ahogy az elkerülőn felkavarta és aztán beverte róla a forgalom. Attól fakultak meg az egybefonódott, összegubancolódtak fákön burjánzó levelek, amelyek az út szemközti oldalán a falra, meg a fal közepén a masszív deszkakapura bólogattak. Kozák, amíg a napszemüveget le nem vette, és ki nem fordult a kocsiból, nem látta, hogy házak is állnak ott. Egy legalábbis kellett hogy legyen a falon

meg a kapun túl. De ez is, meg az is akkora volt, hogy semmi sem látszott abból, mi lehet mögöttük.

Az utolsó csokija teljesen megoldadt, úgy kellett kinyalogatni a papírból. Még akkor is reszkető kézzel. Kiszállt, nem akarta összekenni az ülést. Lelötykölte a kezét egy kevés vízzel, aztán nekivetette a hátát a kocsinak, és kiitta a maradékot a palackból. Még az oldala is behorpadt a szokásos recsegéssel, olyan erővel próbálta az utolsó csöppeket kiszívni belőle.

Hogy kijárja a zsibbadást magából, elsétált a sűrűsödő árnyékba, amerre az akác szorosabban fogta közre az utat. Azalatt rágyújtott, és elszívott egy cigarettát. Elért egy kicsi hídig, rendes korlátja se volt, csak fehérre festett szegőkövei, alatta kákatenger, ami a rétet sárga meg zöld félre osztotta. Messze bent itt is, ott is tanyaházak romjai szikkadtak a perzselő levegőben. Onnét visszafelé már látszott az ősz-szenőtt cserjés és bozotos fölött lebegő, mediterrán cseréppel megrakott homlokzatból valamennyi a szomszédos parcellák ősdzsungelének túlsó oldalán. A mögött az élére állított hullámpalasor mögött, amely arról kerítette, a falhoz derékszögben idomulva. Elbarikádozott hacienda a pusztá mélyén, magában. Mert több ház egyáltalán nem volt, csak az az egy. Ami mellé aztán ideépült nekik az elkerülő. Kozák remélte, hogy kamerájuk nincsen az út felé.

Felnyitotta a csomagtartót. Még evett volna. Ha lett volna valamije. De nem maradt vize se, nemhogy ennivalója. Már éppen visszaült volna az autóba, amikor meghallotta.

Elsőre azt hitte, kutya kaparja odatúl belülről azt a fakaput. De nem morgás vagy nyüszítés volt az a zörej mellett, hanem emberi motyogás. Amiből egyáltalán nem értett semmit. Egész addig, amíg meg nem ütötte a fülét, hogy Azsutá, meg hogy Vörog. Sokkal több szót ezeknél románul nem is nagyon ismert. Odébb az elkerülőn autók húztak el egymás után mind a két irányba. Erre senki sem kanyarodott. Délután két óra volt. Döglődő idő és döglesztő hőség. Egy kicsit még várt, azután átvágott az aszfalton.

Elsőre úgy kezdte, Doamna, de mikor bentről románul felelt a hang, akkor inkább magyarra váltott. Asszonyom, itt vagyok! Bajba került? A másik oldalon akkor kicsit csend lett, aztán megint szavak és szavak. Asszonyom, tessék magyarul beszélni. Nustyu romanestye. Akkor azt mondta a hang, hogy Segítsen rajtam, kérem. Amiből Kozák megtudta, hogy jól értette a kocsijától a románt is. Be tud eresz-

teni? Erre megint nyelvet váltva felelt. Vagy nem felelt. Kozák oda-ment a kilincshez, de zárva volt. Be tud engedni? Nyissa ki a kaput, kérem! Vörog, kezdett bele, de nem tudta, a kaput hogy mondják. Halló! Megint románul válaszolt bentről a hang, de Kozák újra kihallotta belőle az azsutát meg a kéremet. Azt a román szavak között is magyarul.

Tompán hallatszott minden, a deszkakapu majdcsak olyan vastag lehetett, mint a fal. Még csak rés se nyílt az összeszorított lécek között. Hogyan segíthetek? Mi történt? Akkor a hang elhallgatott, majd azt kérdezte, Unde merdzse? Nem megyek sehova, mondta Kozák. Segíteni akarok.

Amikor egy ideje már nem válaszolt neki, hanem valami zaklatott monológba kezdett a maga nyelvén, Kozák elindult a fal mentén. A közelebbi sarok az útelágazás felé esett. A fal a derékszög után még jó darabon folytatódott, masszívan és kérlelhetetlenül. Nem látta a végét, csak azt, hogy rátűz a nap, és ezért semmi kedve nincs elindulni a hosszán valami olyasmieért, ami biztosan nincs is ott. Visszament a híd felé, a túldoldali palánkhoz. Ott viszont az akác olyan sűrűn tenyészett, hogy be sem lehetett férközni közé. A fal meg a palánk mögötti és előtti növények egymásba gabalyodva kavarogtak odafönt. Nem akart fára mászni. Nem akarta bepiszkolni a ruháját.

Be tud eresztetni a kapun?, kérdezte, mikor visszaért a bejáróhoz. Túldoldt csend volt. Vagy hogy juthatok be? Akkor egy hosszú mondat, amiből csak a vörogot értette, és aztán még az ápát. Talán. Akkor lett biztos, amikor meghallotta magyarul is, hogy Víz. Nincs vizem, mondta, még a fejét is megrázta. De hozok. Be tudom adni valahol? Elmegyek és hozok. Még zörgetett. Még várt. Még mondogatta, hogy Halló! Halló!

Eltartott egy ideig, amíg vissza tudott sorolni a forgalomba az elkerülőúton. Az itt még jó darabon a fal mellett vezetett, de csak annyit látott az anyósülés felett átnézve, hogy a ház az egyre jobban púposodó töltésen áll az út mellett, és az a töltés elég hamar emelkedik meg annyira, hogy ne lehessen forgolódás nélkül odalátni. Forgolódni meg vezetés közben nem tűnt ajánlatosnak. Pedig a napszemüveget direkt azért nem tette föl, hogy szétlásson.

A körforgalomnál lefordult a település felé, amelyet a tábla kilométernyire jelzett. Hamarosan házak közé ért. A síkon végtelenségig

sorakozó egyforma nyereg- meg sátoztetős kockák az út egyik oldalán. Messze fölénk magasodó víztorony. A másik oldalt kiszélesedő tér, parkoló. Rengeteg ember. Befordult.

A település nevét a táblán ugyan két nyelven is kiírták, de a nyüzsgő és forgalmas sokaságban csak azt az egy szót értette meg a sok feliratból, hogy Céllovölde. És ugyanannál a csiricsárén kivilágított bodegánál még azt, hogy Kávé. Mellette a körhintára persze minden további nélkül ráismert. Most éppen lógtak a láncai, és a láncok végén az ülések. Másik oldalt lapostetős épület, olyanforma, amilyenek a városok szélén a stop-shopok. Ahol egy nagy fagyitölsér hirdette a fagyizót, kígyózó sor állt.

Kozák bezárta a gombbal a kocsiajtót, és odament a parkoló mögött a céllovöldéhez. Lúktettek a fényei, de a sugárzó napsütésben mindez nem sokat ért. Csak egyetlen ember állt a pult mögött, aki a Jó napot!-ra Jó napot!-tal felelt. És aki csak annyit kérdezett, hogy hosszú kávét kér-e vagy rövidet, és hogy cukrot vagy tejet kér-e. Kozák meg, amikor már a lötytyöt kavargatta, azt kérdezte tőle, Van itt valami panzióféleség? Egy rendes magyar hely?

A szobában a bútorkárpit meg a padlószőnyeg fullasztóan tömény szagát keringette a régimódi ventilátor meg a friss porszívózás savanykás gépi fülledtségét. A recepciósna azt mondta, hogy legkésőbb éjjélkor kijelentkezik, inkább még hamarabb, de úgy is ki kellett fizetnie a teljes napot. Amikor kiderült, hogy nincsen telefonja, akkor ráadásul előre. Késpénzben. Kártyám sincs amúgy, mondta Kozák. Legalább váltott lejt?, kérdezte a recepciós. Aztán amikor Kozák elkezdte leszámolni a göngyölegbe gyúrt kötegből, akkor a férfi azt kérdezte még a ruháját vizslatva, A légkondit is bemérik? Kozák ránézett. Hogy mérnék be? Vagy hallott valamit? A férfi elnevette magát. Csak hogy úgy leizzadt. Nem kapcsolom be, sokat fogyaszt, nem szeretem. És nem vagyok üldözési mániás. A recepciós bólintott. A szobában van?, kérdezte még Kozák. Légkondi, tette hozzá. A szobában nincs, mondta a recepciós. Vagyis csak olyan, ami lenyomozhatatlan. Az ilyesmivel nem illik viccelődni, mondta még neki Kozák.

A falakra, a bútorokra, a fürdőszoba csempéire kiragasztott meg kihelyezett feliratok románul, angolul, franciául és németül hirdették a tudnivalókat. Nyilván szabályokat meg útmutatókat. Valamihez. Behúzta a sötétítőket, de sötét helyett narancsvörös izzás lett. És por.

A ventilátor ezt is belekeverte a kárpitszagba. Ami olyan volt, mintha valami bundás kisállatot megpörkölték volna. Vagy csak a bundáját. Kitétte az éjjeliszekrényre a kvarcóráját, aztán sokszor odanyúlt és benyomta a gombját, hogy a kijelzőn felvillanjon az idő. Elaludt, felébredt, elaludt és felébredt megint. Végül eltelt valahogy az izzasztó délután. Aztán az este is. Az izzás kihamvadt a sötétítő mögött. Valahogy éjszaka lett. Kiment a mosdóba a kék örzőfénynél, és a csap alá tartott tenyeréből ivott. Még mindig fáj a feje. Kinyitotta az ablakot. Meleg jött be. Azután szúnyogok. Akkor aztán végképp felkelt.

Felöltözött és kiment az épületből, hogy elszívjon az udvarán egy cigarettát. Meg kellett kérje az éjszakai portást, ez már egy másik fickó volt, hogy kulcsolja ki az ajtót. Mert az csak úgy végignézte, hogy odamegy, és tesz a kilinccsel egy próbát. Ilyen rossz a környék?, kérdezte Kozák. Nem, egyáltalán nem rossz, mondta a portás. Már csak hogy kulcsra zárják. Ez egy jó környék. Az egész település biztonságos.

Még akkor is égtek a fények messze túl abban a parkolóban, amelyikben útbaigazítást kért. A körhinta magas építménye messzire látszott. Ha nagyon fülelt, valami olyasmit is hallott, ami lehallkított zene lehetett. A portás azalatt is bezárta az ajtót, amíg elszívta a cigit. És azalatt is, amíg visszament a szobába a kocsikulcsért, bár mondta neki, hogy csak fordulni fog. Ez a szabály, vonta meg a vállát a portás. A saját ajtaját is be kell zárnia, nem vállalunk felelősséget. Ki van függesztve a szobákban a szabályzat. Azt láttam, bólintott rá Kozák. Akkor tudja, nyugtázta a férfi. Sajnálom, rázta a fejét Kozák, De nem tudok külföldiül.

Felnyitotta a koci csomagtartóját, és előszedett belőle egy üres műanyag palackot. A portás vissza se ment a pult mögé, az ajtónál maradt, kikulcsolta neki. De Kozák visszafordult egy másik flakonért. Azalatt az éjszakás mégis visszament a pult mögé. Úgyhogy végül Kozáknak ott kellett álldogálni az ajtóban, kivárva, amíg a fickó felemeli a fejét a könyvből és észreveszi, hogy beeressze. Odafent utoljára még megtöltötte vízzel a palackot, aztán fogta a táskáját, amibe már összecsomagolt és lement, és megint kinyitotta az ajtót a portással. Még egyszer visszajött, de már csak hogy leadja a kulcsot és végképp kijelentkezzék.

A település ki volt világítva, ahogy végighaladt rajta. Végül is még nem volt éjfél. Forgott a körhinta, és mikor mellé ért és leeresztette az ablakot, hallotta is a csattogó verklizenét. És aztán külön a vissz-

hangját. Aztán már csak a körforgalomnál látott fényeket. Az is úgy ki volt világítva, mint New Yorkban. A lámpák alatt rovarfelhők meg a sárga sugár derengése. Utána az elkerülőúton már egyedül a csupasz sötétség.

A háztető a lilásan derengő égből az a jó darabot kitakaró fekete sziluett volt, amelyen nem pisláskoltak át a csillagok. Legalábbis annak, aki látta világosban. Lelassított, míg a fal mellett gurult. Semmi fény a túloldalon. Most jól látta, mert az ő oldalára esett, és a forgalomra se kellett figyelnie. Leeresztette elől mind a két ablakot, és lassan, fülelve fordult le az elágazásnál. Napközben alig tudott visszazorolni, most meg már egy autó se járt. Úgyhogy mindössze annyit hallott, hogy a kavicsok ropognak a kocsi kerekei alatt.

Elhajtott a kapu meg a fal előtt, majd csak a hídnál állt meg. Belenézett az oldalsó tükörbe, és várt, amíg a fedélzeti lámpa ki nem aludt. Akkor fogta a palackot és kiszállt, és a kulcon a gombbal bezárta az autót maga után, és onnan ballagott vissza kezében a palackkal. Kabócák zümmögtek és csillagok sercegetek, meg a kukoricás csörgött. Könnyű szellő motozott a fák alatti folyosón. Mint valami alagútban. De a levegőben nehéz fülledtség úszott. Nyugtalan alvás verejtékéé. Frissen fűrészelt fáé, gyalult deszkáé. Üres, savanyú, keserű, sűrű kávéé. A bozotos némán és szurtosan állt az út szélén, és az a valami a levegőben nem onnét jött. A nappal hűvöset ígérő árnyék mostanra fenyegetően fekete lett. Mint ami egyenesen a sötétség anyagából készült. Szinte világított mellette a fal. Legalábbis derengett. Kozák örült, amikor végre elmaradt mellőle.

Már nem tudta volna megmondani, hogy mit gondolt. A kaput hiába nézegette. A süket éjszakában úgy izzadt a tenyere, hogy átmelegedett a víz a palackban. Pedig amikor megengedte, jó hideg volt. Azt nem gondolhatta, hogy az a valaki még mindig ott áll és vár. És hogy egy ekkora házba ne lenne a víz bevezetve, mondta most magában. De akkor mit gondolt tényleg.

A betonon megcsúszott cipője talpa, a karistolás élesen szagztatott bele az éjszaka monoton bűgésába. Elhúzott egy autó az elkerülőn suhanva. Maga előtt tolt a reflektora fényét, s maga után húzta a motor zúgását. Azután halkán, mélyen dörmögni kezdett egy másikkal jármű. Még messze járhatott. De mintha bentről is hallott volna valamit.

Olyan közel lépett a kapuhoz, hogy majd beleütközött. Elfordult, rátapasztotta fülét. A feje mellé odafektette a fára a tenyerét. Hűvös volt, lakk- és festék-, még inkább olaj- és benzinszagú. Várt és hallgatózott, mintha érverés lüktetését akarná tapintani, távoli szív puha dobogását kifüleslni.

Amikor a kutya nekiugrott bentről a kapunak, akkor hátratántorodott.

Már előtte megérezte, hogy ott van. Sejtiesen szörcsögő lélegzet a túlsó oldalon. A vastag deszkák mögött. A kapcsos vasakon túl. Karcosan, zihálva, nem hörögve, ám sípolt valami a torkában, ahogy levegőt vett. Itt vagyok, mondta Kozák. Visszajöttem. Hoztam vizet. Csak persze az asszonyra számított.

A kutya olyan erővel vágódott neki a deszkáknak, hogy Kozák a testén érezte a lökést. De nem attól, hanem az ijedtségtől esett el. Akkor a kutya már ordított. A földön ült a kapubeálló bitumenjén, és pont az ellenkezője járt a fejében annak, ami addig. Hogy csak ne lehessen kinyitni azt a kaput sehogy.

Akkor már valahol a háta mögött is erős zaj robogott felé vakító fénygömbök nyomában feltolulva. És hirtelen a kapun túl is világosság lett. Valaki kiáltozni kezdett odabent, de nem tudta túlüvölneni a kutyát, sem elhallgattatni. Kozák felpattant. De az elrévedés nem ért véget. Különbben nem lépett volna le az útra, és nem kezd el futni a semmiség felé.

A nyergesvontató a kicsi hídon túlról jött. Mert ezek szerint arra tovább is vezetett valahova a mellékút. Meg onnan idáig is. Szerelvényt nem húzott maga után. Talán ezért gondolta a sofőr, hogy annyira felgyorsíthat. A sötét semmiben száguldott, sokkal gyorsabban, mint amennyit a józan ész egy olyan keskeny és szűk útszakaszon biztonságosnak mondott volna. Még azt se mérhette fel, mit jelent az út szélén parkoló autó, mikor hirtelen a fényszórók előtt felvillant a gyalogos. Félrekapta a kormányt, de megfékezni a gépet akkor már lehetetlen volt. A nyergesvontató belerobbant a hatalmas megvasalt kapuba.

Amikor Kozák végül összeszedte magát és közelebb ment, ő maga lepődött meg a legjobban, hogy a kezében még mindig ott tartotta a vizespalackot. Jólesett megkapaszkodnia valamiben. A tüdeje sípolt és zihált minden lélegzetvételkor. Elfutott majdnem a kocsijáig,

a háta mögött hagyva a rémületes ütközést, és a nyomában támadt rettenetes hangokat, amelyekről nem tudta volna megmondani, tényleg hallotta-e, vagy csak az érzékei borzolódtak végleg össze. Mindenesetre megállt, hátrafordult, visszanézett. Álldogált. Tele vagyok rosszabbnál rosszabb ötletekkel, bassza meg, mondta ki hangosan, és ettől hirtelen magához tért.

A vontató gőzőket eregetve sziszegett és logikátlan fényeket villogtatott. A gép rotyogva zúgott. Csapódott a fülke fémajtaja, aztán a sziszegés is, a motorhang is erősödött. Kozák akkor gyorsított fel, amikor a kamion kitolatott, aztán villámgyorsan kifordult, elindult az elágazás felé, index nélkül rákanyarodott az elkerülőre, és felgyorsított. Hé!, kiáltotta ő ott hátul, Hé!, de már hiába.

Lüktetett a csönd, dobolt a vér a fülében, amikor odaért. Megke-rülte a kapu romjait. Dőlt kifelé a fény az udvarról, nemcsak a hosszú járda mellett, de mintha a tetőn is lámpák égtek volna, és mégis annyira sötét volt. Aztán valami felvonyított és megmozdult a sötétségben egészen Kozák előtt. Ő meg abban a pillanatban meglendítette a kezében szorongatott vizesüveget, és odasózott.

A parkoló most sem volt teljesen üres. És a körhintán is ült valaki. Talán két ülés is foglalt lehetett a verklizene nosztalgikus prűntyögésében. A céllövöldés bodegáján a lámpasor villogott, ahány égőfajta volt, annyiféleképpen. Kozák kiszállt, és egy csippantással bezárta a kocsit. Odament a céllövöldéshez. Megkérdezte, hogy valami erős itala van-e. Volt neki.

Kemény éjszaka?, kérdezte hamiskásan a céllövöldés, mikor elébe tolta a poharat. Elég volt végignézni Kozák elmocskolódott ruháján. Mohón nyeldekelt, letette a poharat, hogy csak úgy koppant, és az inge ujjával megtörülte a száját. Úgy valahogy. Ez most egy ilyen nap, somolygott a céllövöldés, És nem is csak neked. A pult felett az állával valahova Kozák mögé bökött. Kozák megfordult. Nem látott semmit. Csak a sötét házakat a parkolón túl, a főút másik oldalán, hátrébb valami fényt az ég alján, a nagy, nyurga nyárfák tetejénél lebegve.

A véreskezű háza, magyarázta a céllövöldés. Soha ilyenkor ekkora fényt nála nem láttam még. Biztos megint bekattant az az eszelős. Az tud csinálni neki show-műsort. A szerencsétlen balfasznak. Elhallgatott a verklizene, pedig a körhinta forgott és egyre forgott még. Mondjuk megérdemli, mondta a férfi, most már sokkal hangosabban. A csöndben felerősödött a forgás surrogása is. Inkább haza se megy

soha, csak úgy egyedül hagyja, ingatta a fejét, és halkabbra váltott. A láncok nyikorgása horzsolóan hangzott az éjszakában. Dehát nem lehet minden elől elmenekülni örökké, mondta aztán lassan már suttogva.

A körhinta még akkor sem állt le, amikor Kozák kifordult a parkolóból. A tér erős higanyfényei átcsúsztak a kocsi kasztniján, rá a szélvédőre, az oldalsó ablakokra. Fogatlan, tátott száját, fénytelen, savós szemgödröt fehérítettek ki az ablak mögött egy hosszú pilanatra.

A megyeszékhely a körfogalom másik ágán sokkal közelebb esett, mint Kozák gondolta. A kocsiban az óra fél kettőt jelzett, amikor arra vette az irányt. Nem volt háromnegyed sem, mire elhaladt egy nagy, üres vásártér mellett, aztán áthajtott a síneken, elmellőzött építkezéseket, régi kis falusi házak közé ért, aztán meg egy nagy, lámpás elágazáshoz egy autókereskedés mellett. A villanyrendőr sárgán villogott. Négysávos utat keresztezett az út, és Kozák egyáltalán nem látta be a városi fények között, hogy közeledik-e valami a négysávoson, vagy nem. Végül átgurult rajta nyílegyenesen.

Onnan a második sarkon állt a piaccsarnok. Lapostetős, bádorgorítású épület. Neonvilágítás közönyös fehére vetült ki a betonra meg a csenevész fákra a csarnok keskeny magaslati ablakain. Meg a szolgáltatati folyosó kitért ajtaján.

Kozák egy árnyékos szegletbe parkolt. Az ilyesmiből abban az órában volt bőven választék. Bezárta a kocsit, és átkelt az úton a csarnok oldalába. A szolgáltatati folyosó ajtaján félrehajtotta maga előtt az átlátzó műanyaglapokat. Amik olyasfélék voltak, amiket rovarok ellen szerelnek fel, nem pedig hívatlan látogatók távoltartására. Az ajtót egy nagy téglával kitámasztották, hogy be ne csukódjék. Közvetlenül mögötte bent még világított egy nagyon erős, bogaraktól hemzsegő lámpa a mennyezeten, de utána a hosszú folyosó egészen bíbor vagy talán bordó homályba borult. Amíg aztán teljes feketeségbe nem veszett. Na és a feketeség mélyén nyílt egy újabb fehér négyzet ott hátul valahol.

Ahogy haladt afelé, egyre hangosabb lett a döngetés. A hosszú folyosó falánál székek álltak, mint valami orvosi váróban. A fénylő ajtókerethez közel ezeknek a székeknek a csavarjai meg az alátétjei csörögtek az öblös döndülésekre, és szinte még abban a derengésben is lehetett látni, ahogy a széklábak mocorogtak a matt padlócsempén.

Kozák fején egy pillanatra átfutott, hogy ugyan kik üldögeélhetnek itt ezeken a székeken, és hogy ugyan mikor?

A helyiség keskeny közlekedőnek tűnt, vagy talán inkább előtérnek. Bár volt benne egy hevenyészetten megvetett összecsukható tábori ág. A belső ablaktáblákon át egy sokkal nagyobb helyiségre látott. Onnan áradt kifelé a fény oda is, ahol állt, meg mögötte a folyosóra. És onnan jött a döngő hang időről időre. Ahogy a bárd lecsap a jókora cubákokra. Majd odébb húzza a deszkán egy kéz a koncot, s aztán a bárd lecsap megint.

Idős, szolid ruházatú férfiak ültek a kicsempézett falú helyiség falánál olyasmi székeken, mint amilyeneket a folyosón is látott Kozák, és cigarettáztak. Ott övele szemben hármak lehettek. És egy negyedik valakire figyeltek, akit Kozák amonnan még nem látott. Mert annál a falnál nem nyílt belső ablak se. Az a valaki pedig a bárd sújtásainak szünetében beszélt ezeknek. A hang mély volt, aztán a magasba szökött. Azután bum!, odacsapott a kéz. Az a hang ideges volt. Bum! Zaklatottan beszélt, a hús taccsant, ahogy minden biztonnal megfordíthatta, majd mondta tovább, méltatlankodva és idegesen. Bum! És persze egyetlen szót sem mondott magyarul.

Pavell, szólott egy pillanatnyi csendben az egyik idős ember, felemelte a mutatóujját, és sürgető mozdulatokkal integetett vele. A láthatatlan alak pedig akkor előrejött, és a sűrű cigarettafüstben odahajolva belebámult az idős ember telefonjába. Elnevette magát, felegyenesedett, és szembefordult az ajtókeret mögött leselkedő Kozákkal. A hentes fehér köpenyben, a köpeny elé kötött szutykos kötényben, a fején hajfogó turbánban állt előtte. A köpenye ujját majdnem egészen a könyöke hajlatáig feltúrte. Az alkarja tiszta mocsingos, zsigerek, belsőségek tapadtak meg rajta. Véres ujjai között ott a nagy húsvágó bárd, amellyel visszasomfordált a pulton a kaszabolódeszkához és az azon végigfektetett kádszerű medencéjéhez valamiféle állatnak, amit persze Kozák csak elgondolt, de egyáltalán nem látott.

Végigment a hosszú folyosón az ajtóig, a bárd döndüléseinek ritmusában. Szét kellett néznie a sötét térségen, hogy megtalálja az autóját. Amikor kinyitotta a hátsó ajtót, arcába csapott a bűz. Behajolt, megfogta az öregasszony kezét, és azt mondta, Tessék kiszállni. Megérkeztünk, itt vagyunk. Tessék csak jönni. Az öregasszony azt mondta, Hunter. Ne tessék aggódni, mondta lassan neki Kozák. Olyan hangon, amilyeneken szerint az idős zaklatott embereket szokták nyugtatgatni.

Az öregasszony még elmondta párszor ugyanazt, míg Kozák az oldalánál tartva támogatta át a téren, azután be az ajtón. Amikor a döndüléseket meghallotta az öregasszony, akkor azt mondta, Pável. Kozák végigment vele a hosszú folyosón, és leültette a hentesüzlet szolgálati ajtajához legközelebb eső székre. Amikor hátralépett, az öregasszony ránézett, és azt mondta, Hunter. Nem az angol szót ejtette ki, hanem u-val és e-vel mondta.

Kozák kisietett a kocsihoz. Amikor a kutyát beemelte a hátsó ülésre, az még lélegzett. De mivel a belsőségei egy része ott maradt eleve a kapunál a betonon, mostanra már réges-régen kimúlt. Meg is merevedett. Végül csak a nyakörvénel fogva tudta elvonszolni a csarnokig. Az öregasszony akkor már majdnem az ajtónál járt. Hunter, mondta, amikor meglátta őket. Hova tetszik menni, tessék csak visszajönni Pávelhez.

Odaültette az öregasszonyt, megint ugyanarra a székre. Mellette szorosan egymás mellé rakott három másikat. Aztán lendületet vett, és fellökte azokra a kutyát. Amilyen csendben csak tudta, kihasználva a bárd döndüléseinek zaját. Még akkor is csak legfeljebb suttogva szólt, ha muszáj volt. Az öregasszonyra is átragadt a suttogás, mert amit mondott, már attól sem lehetett érteni, hogy olyan halkán mondta. Kozák odatámasztotta a kutya fejét az öregasszony ölébe. Most látta csak igazán, hogy vércsík száradt az orra alá, és bedagadt a jobb arca. Ahol a vizespalack eltalálta.

Újra kisietett az autóhoz. Először az anyósülés alatt kereste a belső világítás fényénél, aztán a hátsó ülésnél, majd a kalaptartón. Végül a csomagtartóban lelte meg. Az öregasszony a székekre támaszkodva már megint majdnem az ajtónál járt, onnan kellett visszavezetnie Kozáknak hátra, hogy ismét csak leültesse, és odatámassza az ölébe a kutya fejét. Hunter szeme nyitva maradt, a szája tátva, fogai cikkcakkja között kilógott a megdagadt nyelve hegye. Lerakta az öregasszony mellé, a földre a palack vizet.

Pofytim, mondta, mikor nagy nehezen eszébe jutott. Ha meg tetszik szomjazni, itt lesz, mondta neki odaguggolva hozzá, hogy a fejükkel egy szintben legyenek. Pofytim! Pável jönni fog majd. Pavel, mondta az öregasszony. Igen, felelte Kozák, Da. Bun. Ezzel ki is merült a szókincse. Hunter, mondta az öregasszony. Legalábbis ezt az egy szót értette ki Kozák a beszédéből. Biztatóan rámosolyogott. Kurva, mondta az öregasszony, mikor Kozákra nézett. Kozák felállt,

kinyújtózkodott. Szétnézett a folyosón. Lenézett az öregasszonyra. Csókolom, köszönt el tőle.

Éppen csak kilépett az ajtón, odakint félreállt, és a csarnok falának vetve a hátát megtámaszkodott. Lehunyta a szemét, nagyokat lélegzett. Kinyitotta a szemét, elnézte az autóját. Összeráncolta a homlokát. Jól meghúzta az oldalát a hídnak azon a semmi kis szegőkövén. Végül rágyújtott, és elszívott egy cigarettát. Mire a végére ért, felfogta, hogy a hang, amit a bentről ide már csak tompa lüktetésként kihallatszó döndülések között is hall, lábak csoszogása. Odafordult az ajtóhoz, széthajtotta a műanyag lemezeket, és benézett. Tessék szépen visszamenni és leülni, mondta. Mit fog szólni Pavel, ha el tetszik csavarogni? Az öregasszony elkéseredett szemmel nézett rá, de lassan, nagyon lassan megfordult, végig a székekre támaszkodva, és elindult vissza a sötétségbe.

Belépett a folyosóra. A lábával eltasztította a követ, amivel az ajtót kiékeltek. Akkor vette észre, hogy a falon egy zsinegen ott lóg a kulcs. Megragadta, és egy nagy rántással letépte. La revedere, jutott eszébe. Kiment, behúzta maga után az ajtót, beledugta a kulcsot és ráfordította. Megnyomta a kilincset, és semmi sem történt. Kivette a kulcsot a zárból, és szétnézett. Nem látott semmi alkalmas helyet. Megint beledugta a zárba, és visszament a kocsijához. Már hajnal hasadt fölötté az égen. Három óra is elmúlt.

A tükörben véletlenül látta meg magát. Nekiállt, hogy a kezével letisztogassa az ingét meg a nadrágját. Nem boldogult el mindennel úgy szárazon. Aztán behajolt, és az ülést is leveregette. Minthogyha porolná. Mert az bármin is segítene. Végül beült. Büdös volt. Nem akart hátranézni. Hogy mi van ott. Míg ezen tépelődött, egy asszony a biciklijén odatekert valahonnét a piaccsarnok oldalához. Kozák a visszapillantóban látta meg. Aztán arra fordult oda, hogy vödörrel meg seprével meg lapáttal felszerelve kitárta a csarnok ajtaját, és eltűnt mögötte. Akkor kicsit még kivárt, azután kiszállt a kocsiból. Visszasietett a szolgálati bejárathoz, kivette a kulcsot zárból. Elkerült hátra a csarnok nyitott ajtajához. Benézett. Az óriási süket térben az asszony valahol messze matatott. Kozák oda se nézett, hogy mit. Csak az ürességben öblösen kongó visszhangokat hallotta.

Átsietett a derengő standok között. Oda, ahol a cégéren a rajz a húsboltot hirdette. Măcelărie de Pavel. Még le volt eresztve a lemez-

redőny előtte. De csak a pult pereméig. Ami olyan volt, mint egy ablaknak a párkánya, csak bádogból. Kozák odarakta a kulcsot, és sarkon fordult. A takarítónő hosszan bámult utána. Hiszen még zárva volt minden. Lopni se lehetett mit.

Bíborból lassan narancsvörösbe fordult az ég. Végképp szétrepedt, és leszakadt az éjszaka utolsó foszlánya is. Kozák egy országúti benzinkút mellett leparkolt, hátra, amerre nem érdemes kamerákat szereltetni, és jegeskávéit ivott papírdobozból a sofőrülésben kifordulva. Nem sokkal azelőtt, hogy a nap karimája megjelent, felállt. Belenézett a napfelkeltébe.

Amikor kiállt oda, legelőször is kilökte a gumiszőnyegeket hátulról, aztán leöntötte róluk a vért. Kicipzározta a hátsó ülés huzatját körben, majd lefejtette az ülésről az egészet. Amikor a támlákkal meg a fejtámaszokkal is végzett, a huzattal letörülgette a két gumiszőnyeget. Azután előszedte a telezsúfolt csomagtartóból a vödört meg a kefét, letette az autó mellé a földre. Megkereste a mosószert, egy kupaknyit lötytyintett a vödör aljára. Ennek jó illata volt. Bement a kút üzlethelyiségébe, kifizette a mosdóhasználat árát, aztán a vödört megtöltötte a csapnál, és visszament vele a kocsinhoz. A szeres vízzel lemosta a gumilapokat, aztán alattuk a filcet a kocsipadlóján a kefével. Az üléshezát az egésznek a végén összegyűrte és betuszkolta a szemetesbe. Mire megitta a kávé, a két gumi meg is száradt. A filc meg majd útközben meg fog.

A parkoló egyik átellenbeni állásában nagy kalapos, bajszos barna ember figyelte ugyanúgy a napfelkeltét, mint Kozák. Zsebre dugott kézzel, mozdulatlanul. Majdnem úgy, mintha vigyázzban állna. Csak akkor vették észre egymást, mikor, szinte egyszerre, levették a szemüket az ég aljáról és elfordultak. Odabíccentettek egymásnak, aztán autóba ültek.

Kozák levette az ellenzőről az odacsíptetett napszemüveget és feltette. A következő városban keresnie kell egy autósboltot. Amelyik elmaradt mögötte, abba már nem megy többet vissza. De ha menet közben az út mellett talál egy rendes panziót, akkor abban átalussza a napot.

Kerber Balázs

Az a szél

Hív az a szél, az a sodró. Kék asztal egy régi hajón.
Sérült pontok rendszere, szép, pattogzó felület,
remegnek a kisebb gödrök. Sikló halak, lebegés,
ahogy a nyelv még sosem érte. Ahogy egy álom
a mondatra döbben. Összefüggések, akár hirtelen
képek. Ahogy egy oldalon összeállnak, ezüstösen,
mint hullámos aluljárók falán. Esni le és fel, esni
ferdén, esni csak éppen, és földet érni, menni
tovább, hord az áramlat. Esni össze, kerengeni
a felszín fölött. Éppen csak ott lenni, éppen
csak lenni ott, víz, tudatmély. Két könnyű kéz,
két kéz, ahogy lendül. Mind ott, de újra soha úgy.
Még egy korty, elmegyek, az este világít, énekel
a pincérek ruhája, a terítőn ünnepi villanyfény.
Megrészegelem két vörös téglától, az ajtótól, kint
a fehér műanyag székektől. A söralátétek, akár
tallérok. Torkomban autótút nyúlik, benzinkutakkal.
Szeretném, hogy a szóból legyen dallam, szeretném
visszanyerni magam. Ízek, erek, gyümölcsöspult.
Az a város a tenger mellett. A tengeren. Játsszon
minden enyhe narancsszínben; a ringás, az idő.
A pohár, a kéz, a hullám, a székek; vándorlás a vízen.

Lukács Flóra

Naxoszi óda

*Szabad vagyok! – mondta a majom a rácsnak.
Én nem! – mondta a rács. – Engem majmok köré zártak.*

Hiába minden lángolás, se meghalni,
se feltámadni nem tudunk.
Megérzed magadon tekintetét,
egy sugárnyaláb keresztülhatol a testen,
tehetetlenül megremegsz.

Soha be nem hunyt, izzó fekete szemek,
arca tűzvészben kiégett agyagtábla,
a bőron pecséthengerek nyoma, írásjelek rajzolata,

figyeled a veszedelmes sárgák,
illedelmes barnák, vonzó vörösös porffirok,
ekhözöldek harmóniáját.

A bolond gránátalmafáról szakított
gyümölcsöt a héjból kibontja,
a fehér hártyák közül
egy tálba pergeti a szemeket,
könyékig színezi karját,
akár egy vidéki mészáros, olyan.

*

A néptelen utcára lépsz, igyekszel
nem gondolni arra, akiről lehasítottak,
összehúzták hasadon a bőrt,
fölfele cikázol a fehérleő vonalak mentén.

A túlértett fügek a földre hullanak,
a szűkös kaptatókat kobaltviola,
perkin és indigó borítja,
úgy mész, akár egy fekete kakas,

zablával szájában, megtörve a nyári délelőttök
unalomnak nevezett harmóniáját,

és bízol, nem tudod, miben,
hullámzó indulatok ritmizálják dobogásod,
saját lépteid tam-tama visszhangzik,
csak ne nézz hátra, ne nézz hátra.

*

Ahogy egyre magasabbra jutsz,
úgy erősödik a szél, az oromra érve
a kápolna meszes kupolájára mászol,
hogy körbetekinthess, megkapaszkodsz
a zászlorúdiba, perzseli a tenyér húsát,
Fibonacci-spirál a vas körül.

Megsüketít, elnémít Meltemi,
a szemed megtelik porral,
az örök áram járja át testedet,
a kétfejű fekete sas kitárt szárnyának
feszítvja lesz a térmérték.

A hosszas fölfelé menetelést követő szárnyalás,
röpprobák után siklórepülés a mélybe,
minta egyneművé vágynál válni a léggel,
a részecskék közt nincs kohézió.
Se önálló alak, se térfogat,
igyekszel kitölteni a rendelkezésre álló teret.

*

Körülötted a dombok borostás titánfejek,
lezárt szemekkel, bronzkori városok őrzői,
várják a küzdelemnek véget vetőt.

Az ismeretlen istennek ajánlott
szentély köveit újrarakják.
Évről évre széthordják az átutazók,
akiket egyre űz a kóborlás dibukja,
egy ősi játék játszódik újra általuk,

irizálsz a húsokker monolitok között,
bőrödön a komplementerek játéka,
halványzöld földalap, derengő rózsaszín.

*

Pallónyi ösvényeken haladsz,
ahogy Athosz-hegyi szerzetesek,
vándorkaptárakkal vonuló méhészek,
közben vadkecskék járását mímeled.

Meg-megtorpansz néhány pillanatra,
ha áldozati követ látsz, házat építenél köré,
végigválnád tenyered,
megjelölnéd véreddel a szemöldökfát.

Nekiereszted hangodat a völgynek,
faggatod, téged is faggatnak a szellemek.
Nyeljen el a sötétség ásító szája,
a föld mélyének kitárt kapuja, az alattad izzó katlan.

*

Valami olyan vágyat szeretnél artikulálni,
aminek a jóllakáshoz, a fajfenntartáshoz
semmi, de semmi köze.
Szabadulni az örökös, levethetetlen hámból.

A kerubok feltűzik a szemedet, nézed,
amit vetítenek, nincs választásod,
ha az ember nem választhat,
nem is ember többé,
életvitelszerűen vagy idegen.

A benned uralkodó nyomás ritmikusan változik,
ahogy a szél kifújja belőled
a napok hordalékát, átsüvít a bordarácsok közt,
a mellüreg lepusztult katakombáin,
áthatol kamrákon, üregeken, pitvarokon,

zárt terek kubusait a lokális töltet alakítja,
kvázi-vallási locus, hatalommal bíró csapda.
A távolban ragyognak a házak,
akár tiszta bemeszelt koponyák,
halomba rakva, sötétlő ablaküvegekkel.

*

Hajóroncsok deszkáira festett ikonok a parton,
sziromdűnék, rongyszőnyegeket szövő párkák,
a hullámtörés zaja, sirályok szárnyörvényének árnya.
A fügelevelek rezegnek, akár a csörgődobcinek.

Napra nap újrászövődik feletted a jarmankék égburok.
Nézed a felhővonulást, ahogy a festék keresztben
beíródik a vászonba, ugyanakkor át is hatol rajta,
összeáll egy réteg, mind a színén, mind a visszáján,
taszítás-átítatódás kettős játéka, feltűnés-eltűnés
határa, radikális, absztrakt képek diagonálja.

*Van tudatunk és nincsen hatalmunk az anyag fölött,
a sűrű impastóból hívatlan árnyként előbukkanó
lebegő torzók elúsznak feletted,
tűnékeny, ritmikus struktúrák.
A test a legtökéletesebb eszköz, a legtragikusabb akadály.*

Endrey-Nagy Ágoston

Az eredetről

Nehéz ilyesmikről beszélni. A küklopszok mondája a törpeelefántok nyomán született, a rövidke agyarakkal rendelkező, emberéhez hasonlító koponya közepén hatalmas lyuk tátongott, ezt hitték kiásóik szemüregnek. A másság gyűlölete. A hatodik kihalási hullámban ellátogatunk az állatkertbe. A Nagysziklán krémszín koszorúikat süttetik a keselyűk.

Sok mindenről nem szólnak az elefántház diagramjai; háborúról, szorongásról, kényes eredettörténetekről. A szomorúan parázsló borostyánszemek bandzsítva nézték a homlok közepébe döfött lándzsát. Végül lehanyatlott az ormány, ami olyan nagyszerű, finom szerv volt, hogy könnyedén ki tudta volna tapogatni vele a birkák alatt kisurranó Odüsszeuszt.

Nincs rosszabb az empátiánál, az empátiahiánynál és az önszeretet hirdetésénél. Kezünkben ázott hot doggal feledkezzünk bele az információs tábla tarka tudástöbbletébe, reflektáljunk, meneküljünk, éljünk túl, módszereink ezerfélék, koponyánk mondakovácsolásra alkalmatlan.

A gyümölcslegyekről

Mind csodálatra vágyunk. Ha már körülvesznek, nézzenek áhítattal. Fejtsék le feminin testünkről a szatént, ünnepeljék, de óvatosan, mert a csodálat keresztűz, átluggatja tárgyát.

Napokat töltök takaró alatt, függöny mögött, élvezem, hogy úgy hajlok, ahogy saját határait engedik. Aztán elhatalmasodik a sóvárgás: feszítsék ki karjaim és lábaim tűk közé, táguljanak a pupillák, essenek le az állak. Akit életében nem csodáltak, a temetését olyanra rendeli, hogy mint gyümölcs a legyeket, odavonzza a figyelmet.

Puha és sápadt vagyok. Védjenek üveggel, vagy temessenek el a szemgödrombe helyezett mangómaggal. Ne azért, hogy mások a lombárnyékban jóllakjanak a termésből, hanem hogy érezzék az ízem, csorogjanak le rostjaim és nedveim a torkukon, ragadjanak könyékig. És habzsolás közben hirtelen zökkenjenek ki, mint aki egyre közelebb és közelebb hajolva egy kipreparált lepkéhez, egyszer csak meglátja saját szemét az üvegen tükröződni.

Ladik Katalin

Szerkesztőnő

(Részletek a Folyékony tükör című regényből)

Cloud, a Felhő

Műalkotássá változtattam három nőt.

Megteremtettem őket, habár soha nem lehetek biztos: netán nem fordulnak-e majd önmaguk és egymás ellen vagy ellenem. Elvégre a műalkotásokban kell hogy legyen valami veszélyes. Meglehet, az emberi testben és az időben való létezésük kockázatos, mert abban a legjobb és a legrosszabb dolog egyaránt megtörténhet, hiszen halandó testük nélkül nem állna módjukban többé vétkezni, gonoszat cselekedni, de megtérni sem. Hogy valóban így van-e, figyelemmel kísérem mindhárom teremtményem, a Művésznő, a Szerkesztőnő, valamint az Üvegezőnő testi és virtuális életútját.

Szerkesztőnő

Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii!

– Kérem, segítsen! – vinnyogott kintről egy női hang. Megdöb-bentem, mert a halottnak hitt Művésznő hangjára emlékeztetett az a hang, amely az ajtón kívül a segítsen, segítsen szavakat nyöszörögte. Kinyitottam az ajtót, az ismeretlennek tűnő nő pedig szinte beesett rajta és belezuhant a karjaimba. Alig tudtam lábon tartani, majd elvezetni a legközelebbi székhez, hogy leültessem. Egy nagy válltáska volt nála, és hozott magával egy bőrröndöt is, amit az ajtónál letett. Nekem is remegtek a térdeim az izgalomtól. Miután mindketten leültünk, sokáig néztük egymást, nem szólaltunk meg. Ő úgy nézett rám, mintha most látna először. Szemügyre vett, kissé csodálkozott, mintha összetévesztett volna valakivel. Az ő zavara is láthatóan egyre növekedett, akárcsak az enyém.

Én is némileg másképpen emlékeztem az ő külsejére. A haja vált most számomra különösen feltűnővé. Már nem sima és hosszú fekete, mint egykor, hanem élénkvrös. Nem tudtam megállapítani, hogy

a színét változtatta-e meg a hajának, vagy parókát visel. És még valami furcsaságot találtam rajta: a fekete keretes szemüveget, melynek enyhén sötétített lencséi voltak.

– Micsoda meglepetés... Valóban maga az, Művésznő... Hogyan talált meg? Ki adta meg a mostani címemet? Hiszen már nem a belvárosban lakom a férjemnél. Most is csak átutazóban van... mint mindig? – kérdezgettem szinte dadogva. Elfelejtettem, magázódunk-e vagy tegeződünk. Úgy tűnt, ő sem emlékezett erre, ezért inkább magáztam. Szaggatottan felsóhajtott, és szinte hálásan pillantott rám.

– Eltalálta. Igen, átutazóban vagyok. – Alig titkolt szomorúságot éreztem hangjában.

– Akkor bizonyára fáradt. Kávét vagy teát készítek? Esetleg valami szíverősítőt? – kérdeztem, hogy feloldjam feszültségünket.

– Teát kérek, rummal – válaszolta csendesesen.

Amíg a teát készítettem a konyhában, nem tudhattam, időközben mi történt a Művésznővel, mert amikor visszaértem a szobába, a félbehagyott varrásom fölött, a varrógép fölé hajolva találtam. Megbabonázva, dermedten bámulta a gépet, arca még sápadtabb volt, mint érkezésekor.

– Mondja, milyen gép ez? – kérdezte izgatottan.

– Hogyhogy milyen? Láthatja: asztali varrógép, hordozható, villanyhajtású. Lent van egy lábpedál, azzal lehet szabályozni a gyorsaságot. Nem emlékszem pontosan, milyen gyártmányú, a szomszédasszonyomtól vásároltam, aki még az anyjától örökölte. Azt hiszem, Singer licenc alapján orosz gyártmányú, mert iszonyúan nagy súlya van, alig bírom felemelni.

Én is a gép fölé hajoltam, kíváncsi voltam, mit bámul rajta olyan kitartóan.

– Ugye nem szándékosan tette ezt elém? – kérdezte gyanakvóan.

– Nagyon nagy bajban vagyok – suttogetta –, de most nem szeretnék erről beszélni. – Jelentősegteljesen írok, de egy felkérésre megígértem, hogy prózában emlékezem meg anyámról és hozzá fűződő kapcsolatomról. Mivel nincs prózaírói gyakorlatom, most magához mint szerkesztőnőhöz fordulnék tanácsért – fejezte be, és várakozóan nézett rám.

Egy ideig szótlannul találgattam, vajon hova szándékozik kilyukadni. Nem hiszem, hogy csupán ezért bukkant fel ilyen hirtelen és tört rám kétségbeesetten. Valami más célja lehetett, és ez a tanácskérés csak ürügy, hogy csapdába ejtsen. Óvatosnak kellett lennem.

– Miért vállalta el a felkérést, ha nem tudja teljesíteni? – tettem fel a kézenfekvő kérdést.

– Először elutasítottam, de aztán meggondoltam magam, mert úgy éreztem, ez a felkérés a sors adta utolsó lehetőség, hogy adózzak szüleim emlékének. Szégyellem, de anyámról, apámról, nagyszüleimről csupán töredékes emlékeim maradtak. Kerek történeteim nincsenek róluk, csupán villanásnyi események, ennek ellenére erős érzelmek kötnek hozzájuk – és az álmaim.

– Ha a prózaírás gondot okoz magának, attól félek, abban nem tudok segíteni, hiszen én csupán versrovatszerkesztő voltam régen egy irodalmi hetilapnál. Mára már csak tengődő, munkanélküli, időszódó nő vagyok. Prózaírásban nem tudnék tanácsot adni.

A Művésznő kezében csörömpölni kezdett a teáscsésze és a csészealj. Lehajtott fejjel, remegő hangon folytatta:

– Családomban, nagyanyáimig felmenően, a Singer varrógépnek kitüntetett tisztelet jutott, akár a kecskének, a szegény ember tehenének. Környezetemben a lányok legjelentősebb hozományának a lábbal hajtott varrógép számított. Sokszor láttam anyámat nagyanyám varrógépe fölött görnyedni, amint ruháinkat, ágyneműinket varrja, javítgatja. Később én is azon tanultam varrni.

Csak annyira emelte fel a fejét, hogy megigya a teáját, aztán nyugodtabb hangon folytatta:

– Anyám, leánykori nevén Tápai Margit, fiatal lány volt 1929-ben, amikor a Singer tanfolyam női résztvevőiről csoportkép készült. Sokszor elnéztem ezt a szerény, diszkrét mosolyú, talán inkább egy eljövendő fájdalmas sorsot sejtető, titokzatos, nemes arcú lányt. Ő akkor még nem tudta, de talán megsejthette – miképpen én is, évtizedekkel később –, mit mormol a jövőmondó Singer masina. Az a tizenöt éves lány a képen már akkor, azon a varrótanfolyamon felkészült, ha ugyan fel lehet készülni, az élete végéig tartó küzdelmes, testi-lelki szenvedéssel teli életre és a magányos, korai halálra.

Kivettem a Művésznő kezéből a teáscsészét. Rám sem nézve beszélt tovább:

– Hamvas Béla írja, hogy az isteni lelkek a titánokat legyőzték, és a föld alatt megköttözték. Lenyomták őket a sötétbe. Ma azt mondanánk, a tudattalanba. És mindannyian hordunk magunkban ilyen megláncolt óriást, a tudat alá kényszerített és fogságra vetett titánt. Én varrógépnek ismertem meg. Ő toporzékol és liheg bennem, átkozódik és bilincseit rázza. Jakob Böhme mondja a *Morgenröte*ben, hogy

a természet születése nem történt simán és szelíden, nem is volt szent és nem is tiszta, mint hinnénk. A természetben állandóan zöldell az Isten haragja, mint a pokoli tűz. Az új fajhoz csak az tartozhat, aki alászállt a sötétség Hatalmai közé, de megerősödve és teljes tudattal a világosságba visszatért, aki a primitívet önmagában fölemelte és megneemesítette. Szerintem a tizenöt éves Tápai Margitnak ezeket duruzsolta a Singer varrógép azon tanfolyamon. Azt viszont nem gyaníthatta, mit hagy örökölni mindebből a majdan megszületendő gyermekeire: Erzsébetre, Rozáliára, Katalinra és Ferencre.

Újra töltöttem neki a teából, de most sokkal több rumot tettem bele, mint először. Lélekben még mindig távol, gépiesen kortyolgatni kezdte a teát, majd folytatta:

– Én is tizenöt éves lehettem, amikor beiratkoztam egy szabás-varrás tanfolyamra. Nagyanyám varrógépét én örököltem. Amikor megjelent második verseskötetem, az *Elindultak a kis piros buldózerek* 1971-ben, annak tiszteletdíjából egy régi típusú, de már villanyhajtású Singer varrógépet vásároltam Münchenben. A nagyanyámét pedig egy ősrégi írógéppel házasítottam össze: így született meg a kentaur írógép-varrógép. Ez a kentaur-szerkezet ihletett meg többek között a szabásmintákat felhasználó kép- és hangkölteményeim megalkotására. 1976-ban Belgrádban *Ljubavi, Singer (Szerelmem, Singer)* címmel performanszt adtam elő, és szabásmintakollázsokat állítottam ki, melyeket zenei partitúráként használtam, és hangkölteményként adtam elő az Egyetemista Kultúrközpontban. Ez a kentaur írógép-varrógép jelentős szerepet kapott a rólam készült portréfilmben, amelyet az újvidéki televízió készített 1988-ban – fejezte be.

Hogyan képes ilyen állapotban pontos adatokkal, szakmai ön-életrajzot produkálni, morfondíroztam magamban. Bizonyára nem először mondja el, rutinból tudja, mint egy szerepet. Mintha meg-érezte volna, hogy mit gondolok, rám nézett:

– Nem untatom? Köszönöm, nagyon jólesik a tea. Kérhetek még?

Elindultam a konyhába, hogy újabb adagot készítsék. Utánam jött és tovább beszélt:

– Azóta beszereztem egy ugyanolyan, lábbal hajtható, régi Singer varrógépet, mint amilyen a nagyanyámé volt. Még mindig működőképes. Olyan, mintha élne. Ritkán varrok rajta. Jó, hogy velem van. Figyel rám. Emlékeztet, honnan jöttem. Hogy hova tartok, jó irányba haladok-e, ezt szeretném megtudni tőle. Néha oda ülök elé, figyelemmel hallgatom lélegzetét, nyöszörgését, hátha számomra is tartogat

és elárul valami tudást, akárcsak a csoportképen látható fiatal lánynak, Tápai Margitnak, aki az anyám.

– Láthatom azt a fényképet, itt van magánál? – kérdeztem.

– Igen, magammal hoztam ezt is és még sok mást is – válaszolt. Az egész bőrdíszletét itt hagyom magánál ugyanúgy, mint valamikor régen, mikor Marseille-be utaztam.

...

Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii!

Az ajtócsengő szaggatott és éles hangja annyira megriasztott, hogy kezemből kiesett és apró szilánkokra tört a kristály borospohár. Nemcsak a kézcsuklóm fáj és reszket a kezem, a lábam is megváltozott az utóbbi időben: súlyosnak érzem, mintha sárból volna gyúrva, és kékes visszerek kanyarognak ennek az idegennek tűnő végtagnak agyagszínű bőrfelülete alatt. Nehézkesen feltápászkodtam a heverőről és ajtót nyitottam.

– Elnézést kérek a késésért – szabadkozott egy nő az ajtónál –, de itt, Budapesten, még mindig nehezen tájékozódok – hadarta, levegő után kapkodva. Önkéntelenül beengedtem. Némi habozás után levetette a sáros hótól latyakos cipőjét.

Ha nem tudtam volna előre, hogy most kell érkeznie az Üvegezőnőnek, nem ismertem volna meg, annyira megváltozott. Az ő arcán is meglepetés volt, mikor meglátott engem. Hát, igen... én is megváltoztam. Elvettem tőle bőrdíszletét, beljebb tessékeltem. Leült velem szembe a késő délutáni ellenfényben, háttal az ablaknak. Borral kínáltam, de csak vizet kért. Sokáig hallgattunk. Nézegettük egymást. Ziháló lélegzése és nyugtalan lelke között van-e összefüggés, kérdeztem magamban. – Ami neked megfoghatatlan lélek, nekem sűrű fal – hallottam gondolatait. Meglepődtem az utóbbi időben tapasztalt gondolatolvasói képességemen, és tovább hallgattam belső monológját: – Megfoghatod-e a levegőt? Bizony, mondom, meg. Csak amit hordoz, azt nem. Megiszod a bort, és érzed a mámort. Megfoghatod-e a mámort? A lélek a bor. Ő hordozza a mámort.

Miután megnyugodott a légzése, megszólalt:

– Hát, igen, megváltoztam. Miként Ön is, kedves Szerkesztőnő névrokonom.

– Ennyire lerí rólam? – kérdeztem kellemetlenül meglepődve.

– Majd, ha kedve tartja, elmondja, mi történt magával, mióta nem találkoztunk – nyugtatott meg.

Valóban, nem volt kedvem most beszámolni az elmúlt évek történéseiről. Inkább megkérdeztem, mi járatban van, milyen esemény hatására látogatott meg olyan sok év után.

– Én most a Helyettesítő Asszony vagyok – mondta. – Egy idő óta én helyettesítem névrokonunkat, a Művésznőt. Tegnap Visegrádon tartottam egy előadói estét, tavaly pedig Szigligeten. Készültek fényképek mindkét előadásról, és mindegyik csak egyszer adható elő – közölte velem tárgyilagosan.

Emlékszem, a Zebegényben tartott szerepléséről olvastam régen egy újságban, és a cikk szerzője nevezte el akkor találóan *Helyettesítő asszonynak* az Üvegezőnőt még a kilencvenes években, a jugoszláviai háború idején. Hogyan képes a helyettesítésre?

– Mint Ön is tudja, az évtizedek során sok írásos dokumentumot, fényképet és hanganyagot gyűjtöttem össze a Művésznőről – mondta, mintha kitalálta volna gondolatomat. – Bármennyire is megkeserítette életemet Újvidéken az ő jelenléte, meglepő módon mégis elveszettnek éreztem magam nélküle, amikor a háború kitörésekor hirtelen nyoma veszett. Ezért szántam el magam, hogy titokban helyettesítsem. Nemrégén itt, Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban is helyettesítettem a Művésznőt.

Ez a hihetetlennek tűnő esemény hogyan kerülhette el a figyelmet, tépelődtem magamban.

– Nagyon örülnék, ha elmesélné, hogyan helyettesítette a Művésznőt – kérleltem. Nem lepődött meg kérésemen, sőt, mintha már felkészülten várta volna, hogy beszámoljon erről az eseményről.

Időközben beesteledett, és homály-batyuk tornyosultak a szoba zugaiban, valamint köztem és az Üvegezőnő között. Arca homályrongyoktól lett foltos, és idősebbnek látszott, mint amikor megérkezett. Az ablak melletti íróasztalon csak a laptop képernyője vibrált, és mintha időnkénti felvillanásaival fel akarta volna szaggatni az ablakon át az égből ránk telepedő sötét pokrócot. Nemsokára megszólalt vendégem:

– Budapest belvárosában, a gyönyörű Károlyi-palota első emeleti, bordó színű és aranyozott mintás falú tükrös terme közepén, a pazar csillár alatt, fekete csipkeruhában és estélyi frizurával a villanyhajtású Singer varrógéppemnél ülve, elmélyülten varrok és mintákat

hímzek színes vászondarabokra. Ekkor belép a terembe egy középkorú, nyurga férfi, őszülő, vörösés hosszú haját copfba fonva, gurulós bőrröndöt maga után húzva láthatóan meghökken, amikor a Művész-nő helyett engem talál a pódiumom. Bátorítóan nézek rá, ő pedig tanácstalanságát leplezve bőrröndjén matat, majd elhatározza, hogy nem csinál botrányt, és leül a pódiumon levő kis asztalhoz. Pontosan erre számítottam. Elővesz egy újságot, egy kis idő múlva a cégkereső telefonkönyvet, az *Arany Oldalakat* lapozgatja. „Nem a szavak embere vagyok” – harsogja kitartóan, de a szavai egyre inkább összezavarodnak. Én egyre nagyobb önbizalommal és vidáman hímezem, lyugatom a lila, sárga és fekete vászondarabokat, miközben madarakat eregetek ki a torkomból. Eközben a rózsaszínű vászondarabból egy kis tarisnyát készítettem. A férfi odajön hozzám, megkínál a kilyuggatott sajttal. Elfogadom a sajtot, majd felállok, és beteszem a sajtot a tarisnyába, melyre egy stilizált, rombusz alakú, csinos pinát hímeztem. Egy pillanatig elgondolkozva állunk egymás mellett. Aztán a fal mellől felveszem a kézi villanyfűrógépet. Odamegyek a férfi asztalához, és lyukakat fúrok a telefonkönyvbe. Amíg én fúrok, a férfi a jegyzeteiből felolvas egy szöveget, majd elégedetten nézi, mit művelek. Kezében kecses, női legyező, azzal legyezi magát. Aztán átveszi tőlem a fűrógépet, folytatja a fűrást, én pedig felmutatom neki a többi színes, hímezett vászonpartitúrát, és sorban leénekelem azokat. Amikor a férfi végzett az *Arany Oldalak* fűrásával, kis, fallikus alakú elem-lámpájával bevilágít a lyukakba, közben elénekeljük a kilyuggatott telefonkönyvet. Én is előveszem a zseblámpámat, mélyen besüllyesztem a számba. Ő is szájába teszi az övét. Bevilágítunk a tudatalattinkba. A két magányos zseblámpa titkolt, elhallgatott zugokba világít. Fénnyel a szánkban, befelé üvöltünk.

Gondolataimban annyira elkalandoztam, hogy csak az Üvegező-nő kezéből kiesett pohár csörömpölésére lettem figyelmes. A vizet már kiitta belőle, így csak az üvegszilánkokat kellett összesöpörnöm. Hoztam neki másik poharat, töltöttem mindkettőnknek a vörösborból, majd legyőzve zavarát az eltört pohár miatt, megszólalt:

– Az igazi jó és életet adó víz az édesvíz, míg a sós tengervíz ellen-sége az embernek – folytatta már kevesebb meggyőződéssel. – Talán azért gondolom ezt, mert egész életemben a Duna folyó közvetlen közelében éltem. Ezért félek az óceántól és az égbolttól is – majd az ablak felé fordulva fürkészte az onnan alig látható tenyérnyi, sötét-kék égboltot.

Hitetlenkedve néztem rá, míg ő ujjaival nyugtalanul pödörte a haját, és talán meg sem hallotta, amit csöndesen mondtam:

– Arra gondol, hogy a végtelenben nincs az embernek otthona? Pedig a végtelenség megismerése utáni vágy nélkül nem foglalkoztatna bennünket annyira a véges, és a halandóság sem.

Ismét hallani véltem gondolatait: – Miért érdekel téged annyira a végtelen és a halandóság? Félsz a haláltól? Ha félsz, akkor miért vonzottál ide, a kiszáradt Pannon-tenger fenekén bűzlő Káosz városába? Pedig itt megölhetnélek téged is, és nyomtalanul eltüntethetném testedet, mely olyan sok gondot okozott már neked. Kihívtad a sorsot magad ellen, a sorsod pedig én vagyok. Eltüntethetném a tested, de az árnyékod fogva tartanám, miként a Művésznő lelkét, aki már az én testemben él tovább, az ő gondolatait gondolom, és belőlem is ő beszél. Ám hármunk árnyéka végül ki fogja oltani egymást. Árnyéktalanul bolyongunk majd az idők végeztéig egyik idegen emberi testből a másik idegen testbe.

A kitartóan hívogató, villogó laptophoz mentem, és Tadashi Tajima, a japán shakuhachi fuvolaművész lélegző fohászát indítottam el. A mély hangú és hosszan kitartott levegővételi hangok ellazítottak, már nem gondoltam semmire, egy mély kút kávéján lebegtem, és lassan leereszkedtem a sötét tölcsérbe.

Sokáig hallgattunk mindketten. Nem volt kedvem megkérdezni, vajon hová menekült el a háború elől, és nem szerettem volna beszámolni neki, miért költöztem el a férjemtől és abból a belvárosi lakásból, ahol sok évvel ezelőtt meglátogattott.

Ekkor szinte erőszakosan tódultak agyamba az Üvegezőnő gondolatai, még a hangját is hallottam: – Hiába hallgatsz, Szerkesztőnő, nem titkolhatod el előttem visszatérő álmodat, melyben egy halványzöld üregben lebegsz, és az ismeretlen és sötét mély víz annyira vonz, hogy ha engednél a csábításának, örökre lent maradnál. Nem születnél meg erre az emberek által ismert világra. Na és ha bent maradnál az anyaméhben? Szilárd héjat növesztenék neked puha húsod köré, és kagylóvá változtatnának. Megtehetném, ha akarnám, ha te akarnád. Te, persze, csupán azt láttad: a hajamat spirálisra, csiga alakúra pödörtem, de azt már nem vetted észre, amíg te beszéltél, addig én csigaházat növesztettem testem köré.

MŰFORDÍTÁS

Sergio García Zamora

A dobozos fiú *(El joven de la caja)*

A fiú a dobozzal nem számít.
Arctalan, úgy halad el mellettünk.
Köddé válik.
Az arca a dobozban van,
tökéletesen összehajtva, mint egy ing,
tökéletesen megsütve, mint egy kenyér,
tökéletesen összeszerelve, mint egy bomba.
Nem emlékszünk olyanokra,
nem emlékszünk olyanok nevére,
akik dobozt visznek a kezükben.
Hogyan lehetne tekintélyes,
aki dobozokat cipel?
Hogyan válik jelentéktelenné,
aki dobozokat cipel?

A fiú a dobozzal egy senki,
még akkor is, ha a szüleid
vagy a gyerekeid hamvait cipeli.
A fiú a dobozzal akkor sem számítana,
ha a fiút vagy a dobozt
gyémántok borítanák.
Azt mondanák, hogy:

Bizonyára fontos ember,

akinek a gyorsfutárja egy
gyémántokba öltöztetett fiú.

Bizonyára fontos ember,

akinek a csomagja egy gyémántokkal
borított dobozban érkezik.

Ezt mondanák. Ezt mondanánk mind.

A fiú a dobozzal nem számított soha.

Az arca a dobozban van –
tökéletesen azonos mindannyiunkéval.

A felszabadított (*El Salvado*)

Nem kell félnem, hogy leveleket,
liliomot és bort küldenek nekem.
Senki nem tudja, hogy a sört és a napraforgót jobban szeretem;
hogy elbűvölnek a pipák és a cigarettatartók,
pedig sosem dohányzom.
Imádom a kávé és imádok beszélgetni –
egyes tuskók szerint ez luxusnak számít.

Nem kell félnem, hogy többet tudnak
rólam, mint a könyveimről,
mert a könyveimben szörnyű hírek vannak,
és úgy lapozzák őket, mintha tv-csatornákat váltogatnának,
aztán kikapcsolják, lefeksznek,
és azt gondolják, hogy az én életem jobb, mint az övék,
én is egy vagyok a sok képmutató közül,
egy képmutató író, a mostohatestvér,
a hasonmás, aki sosem lehet olyan, mint ők.
Semmi sincs bennem azokból az apákból,
akik délutánonként a lányaikat hintáztatják,
és a mosolyukon mosolyognak;
semmi sincs bennem azokból a férfiakból, akik térdeiket fájztatják,
és a pénz meg a kevés munka miatt aggódnak;
semmi sincs bennem azokból a fiatal férjekből, akik meghíztak,
de feleségük még mindig gyönyörű.

Nem kell félnem az emberevő kiadóktól
és a keményítáblás példányoktól –
olyanok, mint a koporsófedél,
a borítón aranyozott betűk,
kész sírfelirat.

Nem kell félnem, hogy dicsőíteni fognak,
sem attól, hogy megkapom az életért járó díjat az élettől,
mert azt csak élve nyerheti és veszítheti el az ember.

Nem kell félnem, hogy megtudom, melyek a legjobb verseim,
melyik maradandó, melyik megfoghatatlan,
olyan, ami elhiteti velem, hogy nincs mitől félnem,
és többé nincs szükségem arra, hogy írjak.

Nincs elvámolnivaló (*Nada que declarar*)

Egy csóró kivándorló vagyok.
Mit mondhatnék még?
Könyveket bámulok, amikre nincs pénzem.
Ruhákat bámulok, amikre nincs pénzem.
Bútorokat bámulok, amikre soha nem lesz pénzem.
Ködös délutánokon a kedvesemmel
ugyanabba az álomszagú könyvesboltba lépünk,
pompás kiadványokat lapozok fel,
és lábon állva olvasni kezdem neki egy másik
csóró, kivándorolt költő szörnyen szép verseit.
Téli délutánokon a lányaimmal
betérek a *rémes manökenek boltjába*,¹
és felpróbálok egy remek kabátot,
amitől mosolyra fakadnak és átölelnek.
Olyan délutánokon, amikor se munka, se iskola,
játszva, családotól bemegyünk a városba,
a főút menti üzletekbe:
micsoda kényelmes fotelek, micsoda széles ágyak,
mind elférnénk bennük –
micsoda hosszú üvegasztal,
elférne mellette minden felnőtt és gyerek,
aki épp hiányzik innen.
Néha eszembe jut az otthonom,
ami nemcsak szegény – elszegényített;
de ezért a versért nem fogok nosztalgiával fizetni.
Egy csóró kivándorló vagyok.
Vagy kivándorolt, csóró és vidéki,
a hiány sorrendje teljesen mindegy.
Van egy kanapém és egy anyám szötte takaróm,
egyetlen barátom és az írásai.
Az enyém a szörnyű fájdalom,
és enyém a szörnyű remény is.

1 Ez a kötet címe is, amiből a vers származik: *Los maniqués enfermos*

A metszés előnyei (*Ventajas de la poda*)

A lányok a megújulás reményében
Vágatják le a hajukat.
Volt idő, amikor a második aratás is
Ugyanolyan bőséges volt, mint az első.
Volt idő, amikor a koldus
Néhány fillérért lekasálta a fűvünket,
hogy italt vehessen belőle.
Az újholdkor megcsónkított állatok
Szelídebbek, és sokkal inkább a mieink:
A harcos kakasok
– magasztos udvari sasok –,
a fül nélküli kutya,
és az éjjeli bika, amit ökörként ér a hajnal.
A holdfogytakor szüretelt gyümölcsök
Igazán édesre érnek.
A te életed is,
Akár terméketlen, akár vadul burjánzó,
Ugyanígy metszésre kerül,
Míg látszólag arányos nem lesz.
Akinek hiányzik egy karja,
Nem szolgálhat a seregben.

Nagy Eszter fordítása

A versek a szerző következő köteteiből valók: *El joven de la caja* és *El savado: Los maniqués enfermos* (El Gallo de Oro, 2021), *Nada que declarar: El pan y la palabra* (Colección Visor de Poesía, 2025), *Ventajas de la poda: Poda* (Casa Editora Abril, 2011).

Thomas Perle

köszönjük a pártnak. (*wir danken der partei.*)

fekete dacia. kilencéves voltam, a világ legjobb országában éltem, és sejtésem sem volt a forradalomról. padtársammal, akit nicunak hívtak, az első sorban ültünk, mosolygó *kondukátorunk* képe előtt. reggelente, valahányszor a tanítónőnk belépett az ajtón, mint a katonák, vigyázállásba vágtuk magunkat, és keleti akcentusunkkal szalutáltunk: *guten morgen frau lehrerin!* aztán jobb gyermekkezőnket a szívünkre téve a szocialista himnusz énekeltük. egy örökkévalóságig. én csak a számat mozgattam, mert anya azt mondta, a himnuszok idioták, és nem kellene énekelnem őket. anya azt is mondta, hogy a kommunizmus, ahogy ebben az országban úzik, rossz. és hogy az embereknek nincs amit enniük, miközben az első számú zsíros tincs arany evőeszközökkel zabál. ezért nem láttam egy ideje anyát.

épp nekiálltunk volna a zöldbabos puliszkának, amikor hirtelen kopogtattak a harmadik emeleti lakásunk ajtaján. három férfi állt a lépcsőházban.

anya kinyitotta, és azonnal el is kapta egyikük. háttal maga felé fordította, erősen megfogta mindkét kezét, majd elvezette, mindeközben a másik kettő mint valami tankok álltak az ajtónk előtt.

némán és mérgesen és válaszok nélkül.

gyorsan a konyhaablakhoz futottam, még egy pillantást vetni anyára. a nagy hóban kabát nélkül tuszkolták be egy fekete daciába, majd eltűnt.

apa, nagymama és én magunkban töltöttük a karácsonyt. anya nélkül. valahányszor megcsörrent a piros telefonunk, apa idegesen szökött fel, és leemelte a kagylót a villáról.

soha nem anya volt az, aki hívott. csak a nagybácsi, aki azt kérdezte, visszajött-e anya.

nu, felelte apu, és szomorú lett. még szomorúbb, mint egyébként.

a három férfi látogatása óta apa nem tudott aludni e nagy szomorúság miatt. én sem.

reggelente félig nyitott szemmel bámultam a *kondukátort*. időnként el-elbóbiskoltam a himnusz alatt, úgyhogy nicunak a bordáim közé mért ütéssel kellett felébresztenie.

félttem, hogy apát is elviszik. félttem, hogy a karácsonyt kettesben kell töltenem nagymamával. ám a fekete dacia nem jött többet. csak egy-egy kattogást hallottam gyakran a telefonban, amióta anya elment. nagymama, valahányszor nicunak azt mondtam telefonban, hogy a kommunizmus szar, mert elvitte anyámat, azonnal kikapta a kagylót a kezemből és a helyére tette.

a jegyeim egyre rosszabbak lettek. habár ugyanannyit tanultam, mint korábban. azt akartam, hogy anya büszke legyen rám, mikor visszajön. de csinálhattam, amit akartam, a tanító néni folyton elvesztette az iskolai dolgozataimat, és az ellenőrzőből kifogytak a tízesek. hirtelen négyesekké és hármassokká változtak. többé nem voltam osztályelső, és nem értettem, miért. álomba sírtam magam, és apa mellett feküdtem. ott, ahol anya mindig is feküdt.

németország. német iskolába jártunk, mert németek voltunk. nagymama sokat mesélt nekem németországról. egyszer már járt ott. először akkor, amikor olyan idős lehetett, mint én. csak akkoriban borította be németország szinte az egész kontinenst, és volt olyan vezére, mint nekünk.

nagymama két évvel a háború után visszatért. nem magyarországra, ahova a városunk akkoriban tartozott, hanem a román népköztársaságba.

nagyban szerepelt volna a *Republica Populară Română* az akkori útlevelén, ha lett volna olyan neki. most egy szocialista köztársaságban élünk. az én útlevelemlen pedig, ha lenne, ez állna: *Republica Socialistă România*. és egyetlen pecsét sem volna benne.

soha nem voltam külföldön. a *televizorban* azt mondták, külföld tele van imperialistákkal és kapitalistákkal. románia a kettő közötti ország, mondta *frau winter*, a tanítónőnk.

sokat kellett gondolkodnom, mit is akart ezzel mondani, hisz körülöttünk csak szocialista testvérországok voltak. talán a kapitalista alatt jugoszláviát értette. mely kicsit szabadabbnak tűnt, mint a mienk.

anyával mindig németül beszéltem. *omával* is *teitschul*. egy régi németet, amit az őseink hoztak erdélybe. ami aztán a jiddissel és a magyarral keveredve a mi németünkkel alakult. amíg *ota*, nagyapám élt, románul beszéltem vele. apával magyarul. és anyával meg *omával* németül. de mindannyian románok voltunk.

ez képezte a határt, amely a külföldtől megvédett minket. csak játékból volt útlevelem. játékból sokszor elhagytam az országunkat.

játékból voltam már Magyarországon, jugoszláviában, ausztriában, sőt még Németországban is.

ausztriában és Németországban mindig kapitalistát játszottam. papírt szórtam a levegőbe, és azt képzeltem, hogy pénz.

valahányszor a legboldogabb voltam, ájtott nicu egy bunkósbottal és imperialistát játszott. majd bezárt engem a háztömbök által közrefogott belső udvaron levő fagarázsunkba, és halandzszaoroszul kezdett beszélni.

a garázs még mindig vár az autónkra. amikor hatéves voltam, apu megkapta a jogosítványát, és valószínűleg már rég elfelejtett vezetni, mert a kommunizmusban nem lehetett csak úgy egyszerűen kocsit vásárolni. várni kellett rá. és apa még csak két éve várt. a garázsban autó helyett fát tartottunk a cserépkályhánknek. és mázsaszámra krumplit. tulajdonképpen egészen boldog voltam, hogy nem volt autónk. azt gondoltam, ha lenne, akkor az összes fa és krumpli az én szobámban landolna.

a szobám kicsi volt. és még kisebb lett, amikor anya mellém feküdt, mert apa horkolt, vagy miután hangosan veszekedtek.

csak anya volt hangos. apa sosem kiabált. és *oma* mindig azt mondta, jól van ez így. és azt is, hogy ha a nő kiabál, a kapcsolat rendben van. ha viszont a férfi, a kapcsolatnak vége.

anya nélkül nagyon halk lett a ház. csak nagymama mormolta maga elé naponta tízszer a rózsafüzért. most már csak apa kiabált.

a kapcsolatuknak vége, gondoltam.

a párt. röviddel azután, hogy a kommunizmus elrabolta melőlem anyát, egy hülye verset kellett megtanulnom az iskolában. hülyének gondoltam, mert anya egészen biztosan hülyének tartotta volna. így szólt:

az országban régen kevés volt a kenyér,
és sok gyermek éhezett, nem ér.
most csak tele gyerekpocakok vannak,
köszönjük ezt meg szépen a pártnak.

vonakodtam kívülről megtanulni. anyára gondoltam, és *frau* wintertől egyébként is csak rossz jegyeket kaptam. veszítenivalóm tehát nem volt. így valósággal büszkén fogadtam el a legrosszabb jegyet, és forradalmárnak éreztem magam, habár nem is igazán tudtam, mit jelent.

beidézték az igazgató elé.

az osztályban még nagynak és erősnek éreztem magam. az igazgatói iroda előtt már egy kis féreg voltam.

csak álltam az iskola folyosóján, és egész testemben remegtem.

a többi gyerek ujjal mutogatott rám és nevetett. néhány idősebb a fejét csóválta.

ezek a komisz gyerekek kacsintottak és hüvelykükkel felfele mutatnak. haza akartam menni. *omá*hoz. nem, inkább anyához.

az igazgató hatalmasnak tűnt az íróasztala mögött. előtte, egy hamutartóban, cigaretta izzott. mélyen a szemembe nézett.

úgy éreztem magam, mint egy kémfilmben.

miért nem akarod megtanulni a verset?

hallgattam, mert féltem, hogy ha azt mondom, mert hülyeségnek tartom, akkor anyát baj éri. ráadásul ez a vers hazudott is. egy ideje már kenyér sem volt a boltokban. s ha mégis, kőkemény. természetesen erről sem beszéltem neki. hallgattam, a földet bámultam.

egy örökkévalóságnak tűnő idő után végül így szólt:

egy ideje rossz jegyeid vannak. régebb még osztályelső voltál.

– nem tudom, *frau* winter...

mi van *frau* winterrel?

– *frau* winter ilyen rossz jegyeket ad nekem. én... én... tanulok... sokat... de... nem tudom...

dadogtam, és szemem megtelt könnyel.

mit dolgoznak a szüleid?

– a kombinátban... apa a kombinátban dolgozik...

és anyád?

sírni kezdtem. nem bírtam abbahagyni. az igazgató felemelte a telefonkagylót, én meg azt hittem, mindjárt itt lesznek azok a férfiak, hogy engem is elvigyenek.

helyettük *oma* jött. udvariasan bocsánatot kért az igazgató úrtól a viselkedésemért. átnyújtott neki egy doboz kávé, amit ernő nagybácsi hozott németországból.

végig szitkozódott hazáig. nem miattam. németül és románul szidta azt a rohadt disznót, és magyar szavakat is használt, amikért apától pár pofot is bekaszáltam.

tyúkhúsleves kaptam. hogy az idegeidet erősítsük, mondta *oma*. a leves inkább az ő gyenge idegeinek kell, gondoltam, és gúnyosan vigyorogtam.

este a tévé előtt ültünk, és az esti műsort néztük. a *televizorban* ceaușescu és a feleségét láttam végigvonulni palotájuk építőtelepén. ezen a monumentális monstrumon, melynek minden időknek az aranykorszakról, melyben élünk, tanúskodnia kell. ezért tett a földdel egyenlővé oly sok szép épületet. mintha a földrengéskor a főváros nem veszített volna el már eleget.

vigyorgott, mint büszke cukrász az agyondíszított tortájának. járása meglehetősen erőtlen volt. annál hevesebb a karjával való hadonászás. mindig az a hülye hadonászás.

bestia, fújtatott mögöttem *oma*.

ez alatt az ország legnagyobb tudósőjét értette: ceaușescu elvtársnőt. nem volt szép. minden, csak nem szép. az a sasorr az arcán. az a szigorú frizura. nem szerettem. nagymama sem.

alapjában véve senki sem szerette ebben az országban. amikor kisebb voltam, rendesen féltem tőle. ernő nagybácsi egyszer elhozta németországból kazettán az óz, a *nagyvarázslót*.

két hétig minden egyes nap megnéztem iskola után. és azt gondoltam, hogy elena ceaușescu a nyugati boszorka. azt gondoltam, azért mutatják a hírek olyan gyakran fekete-fehérben. nagymama kacagott. anya még jobban.

keleti boszorka!, kuncogott, és nem tudta abbahagyni a nevetést.

apa rendszerint a hírek előtt ért haza a munkából, és mielőtt elvették volna a vizet, lezuhanyzott.

az igazgatónál tett látogatásomat követően a játékfilm és a himnusz után még mindig nem volt otthon.

nagymama film közben, kötötűvel a kezében elaludt.

gyorsan meggyújtottam három gyertyát, mielőtt elvették volna az áramot, kivettem nagymama kezéből a kötnivalót. felhorkantott, majd felállt a foteljéből.

nedves csókot nyomott az arcomra, és elment lefeküdni.

nem akartam nyugtalanítani, ezért nem mondtam el neki, hogy apa még nincs itthon.

nem tudtam, mit tegyek. kit hívjak fel. csak vártam a gyertyafényben, és lapozgattam a *cine almanahot*. majd elaludtam.

amikor felébredtem, már sötét volt, és az ágyban feküdtem. apa karjával a mellkasomon. mely hirtelen fellelegzett, amikor megpillantottam apát mellettem.

másnap reggel apa a konyhában állt és tojásrántottát készített. *rántotta*, így mondtuk mindig, és játszani kezdtem a szavakkal: *tata csinál rántottát. rántottát csinál tata, tata ti ta to...* az utolsó t-t elharaptam, amikor apát megpillantottam.

jobb szeme kék és bedagadt volt, és amikor *sziá*val köszönt, jobban sziszegett, mint egyébként, hiányzott egy foga, ajka sebes.

az iskolában sírva ültem a padban, és nagyon hangosan énekeltem a himnuszt.

hogy *frau* winter engem is jól halljon. majd az osztály elé léptem, és elmondtam azt a hülye verset.

kutyaugatás. az anya eltűnését követő nyáron első ízben nem mentünk a tengerre. apa sebei begyógyultak, viccelődtünk a foghíján. keleti boszorkának neveztük. és szomorúak voltunk. még mindig semmi hír anyáról.

a verses dolog óta apa reggeli után otthon maradt.

nem a kombinátba ment már, hanem a piacra. ahol mindent elkótyavetyélt. nagymama egyszer csak már nem viselte az arany fülbevalóját, és játszás közben egy nagy köteg pénzt találtam.

ám még mielőtt kapitalistát játszhattam volna, nagymama elkapott és megszidott.

hangosan kiabált rám. jó kapcsolatunk van, gondoltam. nagy hőség volt. az éjszakák elviselhetetlenek. ébren feküdtem, nem tudtam elaludni. hallgattam a kutyák ugatását. és eszembe jutott belle, a mi kis pincsikutyánk, akit anya hozott egy nap haza. görbe fogai voltak és gülüszeme. olyan rondának láttam, mint első számú elvtársnőnket.

minden reggel, valahányszor enni adtunk neki, kaparni kezdte a bejáratú ajtót, és kiengedtük. én iskolába mentem, anya és apa dolgozni, és amikor nagymama visszajött a tejsorból, ott várt a kiskutya a tömbház bejárata előtt, orrával a tálkáját bökdöste.

ahogy nagymama egy kis tejet töltött neki, ismét elhúzott, és csak este kaparta újból az ajtót.

kétszer jött vissza vemhesen a csavargásból. először három kiskutyát hozott a világra. melyek a csempekályha melletti dobozban visítotak és vinnyogtak.

amikor pedig apa a folyóba akarta fojtani őket, én vinnyogtam és sírtam. szentül megígértem, valahogy elhelyezem őket a barátaimnál. a legkisebbet nicu kapta meg. totónak kereszteltük.

a másik kettő a kertes házban lakó iskolai barátnőimnél landolt. és élő riasztóberendezésként működtek.

másodjára belle négy kölyöknek adott életet. csak kettőtől tudtam megszabadulni, apa pedig könyörtelen volt.

a kölyköket, melyeket nem tudtam senkinél elhelyezni, egy zsákba tette, és elment velük a kis lengőhídhöz. valószínűleg több apa álldógált már ott kutyakölykökkel a zsákban, síró gyermekekkel otthon. egy egész héten át egy szót sem beszéltem apával.

és két hónap múlva belle is eltűnt. anya szentül meg volt győződve, hogy belle-t a szépsége miatt lopták el. hogy látta egy világoskék daciában. esküdözött, hogy a mi belle-ünk volt. ezen a nyáron izzadtan feküdtem az ágyban, és belle ugatását füleltem.

kommunista nyár. nem homok, hanem fűrészpor adatott nekem azon az utolsó nyáron. a vakációmát azzal töltöttem, hogy tömbházunkbeli szomszédainknak segítettem a fát hasábokra aprítani, melyek aztán télen könnyen befértek a csempekályhába.

nem volt könnyű tüzet gyújtani. a lakás mindig túlságosan kimelegedett, éjszaka viszont annyira lehűlt, hogy reggelre már hideg lett. és akkor kezdődött a játék előlről. fát a kályhába, a kályha forró, a lakás meleg, aztán reggelre hideg.

egyszer nicu szülei megkérték apát, hogy fogadjuk be a fiukat februárra, az ő tömbházuknak ugyanis csak központi fűtése volt, ami nem igazán fűtött.

mi ketten örültünk, úgy éreztük magunkat, mint két testvér, egészen tavaszig, amikor újra felmelegedett.

most nicu biztos a tengerparton fekszik, és a szülei, akik telente a lakásukban az estéket és éjszakai órákat kabátokba és takarókba bugyolálva töltötték, örültek a bőrüket érő napsugaraknak, mely három hét alatt barnára sült.

én viszont csak strandosdit játszottam. fűrészpont szedegettem, mely vízsugárként spriccelt ki a fatörzsekből, amikor a láncfűrész átment rajtuk. a fűrészpont aztán egy nagy vödörbe lapátoltam, és kupacba ürítettem a garázsunk elé. ráfeküdtem meztelen felsőtesttel, napoztam, és tengerpartról álmodoztam.

a segédkezéssel kerestem is egy pár lejt. nem magamnak, inkább apának és nagymamának. és anyának. tudnia kell arról, hogy milyen szorgalmas voltam nyáron.

mégis mit vásárolhattam volna magamnak? hisz semmi nem volt. csak a házbér, amit fizetnünk kellett, és amivel egyre gyakrabban el voltunk maradva. ahogy egyszer ezt hallgatóság közben megtudtam.

augusztus végére a garázs dugig telt hasábfával, én pedig büszkeséggel. a nyár vége felé járt, és hamarosan kezdődött az iskola.

három hónap vakáció után valósággal rettegettem az iskolától.

frau wintertől és a rossz jegyeitől. de a fejembe vettem, hogy az utolsó iskolai évet ezen osztályvezetés alatt jó elvtársként akarom magam mögött tudni.

ez az egyedüli dolog, amire anya nem lenne büszke, gondoltam.

beszámoltam a szorgos munkásként eltöltöttem nyaramról, és arról, hogy inkább a közösség javáért cselekedtem, és önként lemondtam a tengerparti nyaralásról.

a mellettem levő hely üres maradt. nicu nem jött iskolába. naponta elmentem a lakásukhoz, de senki nem nyitott ajtót. naponta szinte óránként szólítottam, s aztán hallhattam nagymama szidását.

frau winter többé nem említette nicu nevét az osztályban. és egy nap *frau* winter németórán nicolettát ültette mellém, azt a lányt, aki korábban kiskutyát kapott tőlünk.

suttogva kérdezte, igaz-e. mi igaz, kérdeztem.

igaz-e, hogy nicu most németországban van? a szívem megállt egy pillanatra.

semmiről nem tudtam.

aztán bebizonyosodott, amikor egy nap megint nicu tömbháza előtt álltam, és holmi férfiak épp bútorokat pakoltak fel egy teherkocsira. felismertem a nicu szobájában álló szekrényt, és az íróasztalát is. rohanni kezdtem a lépcsőn felfelé, és két férfi jött velem szembe a család kanapéjával. feldúlva kérdeztem, hova viszik a bútorokat. az izzadt kövér káromolni kezdte az áruló disznókat, akiknek mind meg kellene dögölniük. a vékonyabb rám mosolygott, majd kacsintott. nem értettem, mit jelentsen ez.

leültem a bejárat előtti lépcsőre és sírtam, miközben a legjobb barátom holmiit sorra elhordták a lakásból.

amikor már minden a teherkocsin volt, odajött hozzám a vékonyabbik férfi, aki azelőtt rám kacsintott, és egy cetlit nyomott a kezembe. majd beült a volánhoz, és elhúzott a család háztartásával. ahogy a kocsit eltűnt a szemem elől, kinyitottam a cetlit, melyen ez állt: *germania*.

vörös. ne legyél olyan szomorú, mondta nagymama, és elémtett egy tál zöldséglevest. tyúkhúsleves az idegeim megnyugtatóására már rég nem volt.

jó lesz neki ott németországban, tette hozzá.

– nem értem. semmit sem mondott erről.

valószínűleg ő maga sem tudott róla. hisz láttad, hogy reagált az a kövér férfi. valahogy így kell elképzelned ceașescut is, ha valaki a köztársaságunkat elhagyja.

étvágytalanul turkáltam a kanállal a levesben, elárulva éreztem magam. támpontom volt már ugyan. de se cím, se telefonszám.

iskola után azzal töltöttem az időt, hogy mereven bámultam a telefont. most már nemcsak anya hívására vártam, hanem egy németországira is. hiába.

hamarosan november lett, és küszöbön volt már a születésnapom. szerettem a születésnapomat. már november elsején mindenkinek az idegeire mentem vele. de abban az évben nem akartam születésnapot. így nem. nicu nélkül nem. anya nélkül nem.

nagymama rendszeresen járt az első emeleti tyúkos szomszédnőhöz. a mi tömbházunkba költözött, amikor nicu holmiit a tömbházból

a város másik végébe költöztették. nagymamával egyidős volt, és egy közeli faluból érkezett, mely hamarosan nem létezik többé.

az államtól kapta ezt a lakást a házáért és az udvarért. a tyúkokat magával hozta, bár nem szabadott. titokban tartotta őket a beüvegezett teraszon, melyet fekete kendőkkel befüggönyözött.

doamna floare, virágné, így hívták.

nem a nevéhez illő illatot árasztott. valahányszor elmentem a lakása előtt, befogtam az orrom, mert erős *brânzaszag* volt, azé a román túrófajtáé, melyet nagymama mindig puliszkával készített.

ez az étel lesz mostani születésnapomon is. *doamna floare* tyúkjainak tojásaiból pedig nagymama születésnap tortát varázsolt. és közben születésnap csodára gondoltam. lennie kell egy csodának. végre tízéves leszek!

iskola után izgatottan futottam hazáig, fel a lépcsőkön, el a parasztasszony büzlő lakása előtt, felrántottam az ajtót, és azt gondoltam, ott áll majd anya, apa, nagymama, nicu és mindannyian, akiket ismertem, a tortám körül, és azt éneklik, hogy *la mulți ani!*

ám a konyhában csak nagymamát véltem felfedezni, aki a konyhasztalnál ült és zokogott.

amint észrevett, megijedt, és igyekezett palástolni szomorúságát, de hiába.

hirtelen az én könnyeim is potyogni kezdtek, és együtt zokogtunk. most valóban egyike voltam azon gyermekeknek, akik süketet szenvedtek.

ezt a pártnak köszönhettem. mást semmit.

nagymama és én némán kanalaztuk a bűdös puliszkát, majd megettem egy szelet süteményt, és leültem a tévé elé. bekapcsoltam, és kedvetlenül bámultam a bolhás képernyőt. amikor apa később hazajött, felébresztett, és átnyújtott egy barna dobozkát. a dobozkában fém játék-motorbiciklit, amit ha felhúztam, körbe-körbe járt. nem szóltam egy szót sem, csak egy halvány örömmosolyt küldtem apának, majd lefeküdtem.

apa mellém feküdt, és a sötétben magyarul mesélte el a toronyba zárt szomorú királykisasszony történetét.

hol volt, hol nem volt..., kezdett neki, volt egyszer egy király. egy hatalmas birodalomban élt. a birodalomban minden vörös volt. az összes többi színt betiltották. a király imádta a vöröset, és semmilyen

más színt nem engedélyezett, csak ezt. röviddel a koronázása után az összes festőművészt magához hívatta, és az egész birodalmat vörösre mázoltatta. más színnek még az említését is betiltotta, és hogy biztosra menjen, a négy tündértől azt a varázslatot kérte, hogy a kék és sárga és zöld és lila és a szivárvány összes színét tüntessék el az emberek emlékezetéből.

a király lánya várandós lett, és sok piros almát evett, hasa pedig egyre nagyobb lett. majd életet adott egy kislánynak. a király – minek másnak – *piroskának* keresztelte.

ahogy a kis királykisasszony kilencéves lett, meghalt a királyné, és mély gyász borult a birodalomra. az emberek sírtak és vágyódni kezdtek valami után. hirtelen rosszul kezdték érezni magukat vörös ruháikban és kosztümjeikben. szüntelenül sírtak, és a könnyeik elkezdtek lemosni a birodalomról a vörös színt. ezt megpillantván, a király úgy megijedt, hogy piroska hercegnőt vörös hintóval elvitette egy magas vörös toronyba. mindenáron igyekezett megakadályozni, hogy piroska más színt megismerjen, mint a vörös, ezért bezáratta oda.

a magára hagyott piroska sírni kezdett. zokogni. nem tudta abbahagyni a sírást és zokogást. ám a könnyei valami furcsát műveltek. hosszú vörös haja megváltozott. ruhája megváltozott. könnyei, szomorúsága hirtelen megváltoztatták toronybeli szobáját. nem tudta megnevezni, de szépnek találta.

egy nap, amikor a királykisasszony már sok éve élt a toronyba zárva, arra járt egy herceg, és megpillantotta az ablakban. a herceg is másképp nézett ki. szépnek találta.

megszabadította piroskát a fogságából, és ellovagoltak a királyi kastélyhoz.

a király azonban beteg volt, halálos ágyán feküdt. megrémült, amikor a lányát megpillantotta.

miért nézel ki másképp? miért vagy olyan tarka?

– tarka?, kérdezte, a könnyeim tettek ilyené, apám.

annyira szép vagy, mondta a király megilletődve a lányának, és akkor tudatosult benne, hogy mit tett a birodalmában élő emberekkel. sírni kezdett, és magához rendelte a négy tündért, akiket arra kért, hogy adja vissza az embereknek a színeket. az utolsó könnyecsképeiből a négy tündér hatalmas árvizet fakasztott, mely újra napvilágra hozta a birodalomban az összes színt.

a király meghalt, piroska királykisasszony pedig férjhez ment a herceghez és nagyon boldog volt.

és boldogan éltek, míg meg nem haltak, zárta apa a mesét.
– a mi könnyeink is újra tarkává varázsolnak mindent romániában?,
kérdeztem apát. aki csak mosolygott, és csókot nyomott a homlokomra.

karácsony a világ legjobb országában. röviddel karácsony előtt történt. a születésnapi hatalmas csalódás után feladtam minden reményemet a csodára. lelkileg már rég felkészültem a szomorú karácsonyra nagymamával és apával, anya nélkül. pedig nicoletta kedvesen felajánlotta, hogy karácsonyra kölcsönadja az anyukáját, de mivel nagymama semmirekellő iszákosnak tartotta, visszautasítottam az ajánlatát.

egyik hajnalban apa költött, izgatottan pakolt a kis fekete utazótáskába. álmosan kérdeztem, mit csinál.

bukarest, felelte feszülten és egyben derűsen. felszöktem, hogy én is pakoljam be a táskám, de apa azt mondta, egyedül utazik.

hogy még túl kicsi vagyok a nagy városhoz. ott álltam pizsamában az előszobában, és néztem apát, aki a vastag gyapjúsálat, amit nagymama tulajdonképpen karácsonyra akart neki ajándékozni, a nyaka köré tekeri. erősen megragadott a karomnál fogva, felemelt, szorosan megölelt, majd az ajtón át eltűnt.

ez volt az utolsó alkalom, hogy apát láttam.

a délutánt a tévé előtt töltöttem nagymamával. ceașescu, mint megannyiszor, most is el akarta mesélni, milyen jól megy sorunk. kapitalistákról és imperialistákról beszélt. nem igazán figyeltem oda. inkább azzal foglalkoztam, hogy apát felleljem a tömegben, valahányszor a kamera arra fordult.

amikor nagymama azt hitte, megtaláltam, felszökött, és a *televizor* elé állt. a hangját jól feltekerte, mert az emberek pfujoztak. felálltam, félretoltam nagymamát, és hallottam, amint elena ceașescu kiabálni kezd: *liniște! liniște!*

a nemzet anyja megpróbálta hallgatásra bírni gyermekeit. sikertelenül. hirtelen minden felbolydult. a tömegbeli emberek egyre hangosabbak voltak. aztán megszűnt a kép.

amikor újra az erkélyt mutatták, a *kondukátor* már nem állt ott.

a kamera a tetőt célozta meg, ahol a két alacsony ember a helikopter felé rohant. mely felemelkedett, majd eltűnt.

ahogy a szüleim is. és a kommunizmus is a világ legjobb országából.

tízéves voltam, és egy csapásra megértettem, mit jelent a forradalom. nyakig benne voltam. láttam az embereket a tévében, könnyekkel a szemükben, amelyek már nem a szomorúságtól folytak, hanem az örömtől. nagymamát és engem kivéve.

újra meg újra képeket láttunk a bukarest utcáin folyó harcokról. gépfegyvereket láttunk és lövéseket hallottunk.

s közben-közben snitteket költőkről, művészekről és mindenféle emberekről abban a vacak tévéstudióban. csak apámról nem.

mindenki izgalommal tele és szabad volt, így mondták hirtelen. mindenhol ez zengett: *libertate! libertate!*

a szabadságunkat visszakaptuk, de anyát nem.

anyát két nappal azután, hogy a három férfi a fekete daciába tuszkolta, a születésnapomon lelőtték. anya napközben a gombgyárban volt, éjjel szövegeket írt. rendszerellenes szövegeket. ezért kellett meghalnia. nagymama hét évvel a forradalom után halt meg, abban a hiszemben, hogy a lánya hamarosan hazajön. nagymama nem volt már a régi, miután értesültünk apa haláláról.

szomszédunk, aki vele együtt ment bukarestbe, mesélte, hogy apát és őt már aznap elfogták és egy raktárba vitték. ahol verték őket és üvöltöztek velük. leköpték és megtaposták őket.

éjjel három gépfegyveres milicista eltolta a hatalmas vaskaput, és őt férfit magával vitt. apát is. a kaput nem csukták be maguk mögött, hallani lehetett a milicisták ordítását: derék vezérünkre. román népünkre. énekeljétek a himnuszt! rajta!

mély csend.

majd fegyverropogás.

reggel a többi férfinak a raktár mögött sírokat kellett ásnia.

nagymama halála után láttam először németországot.

ernő nagybácsi és erika nagynéni vittek magukkal, és maradtam. nicut nem találtam meg.

a szocialista himnuszt soha többé nem kellett énekelnem.

Szenkovics Enikő fordítása

A fenti novella a *mentünk, mert mindenki ment (wir gingen weil alle gingen)* című kötetből származik, amely 2025 őszén jelenik meg a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány gondozásában.

Bogdan Crețu

Az egyetlen lehetséges változat (*Singura versiune posibilă*)

Másnap kiengedték a fogdából. Megszüntették az eljárást. Meg sem kérdezte, hogyan lehetséges ez. Aláírta, amit kellett, és kísétált. Elnézését kérjük, a nyomozás véget ért. Azt ajánljuk, vigyázzon magára. Szemmel tartjuk. Ő is, mint ahogy a múltban sokan mások, ezrével, mostantól a hatóságoknak kiszolgáltatott személynek minősült. Ez még valahogy rendben lett volna. De ő egy olyan valakinek volt kiszolgáltatva, aki befolyással bírt. Az a valaki akár egy telefonhívással örökre el tudná intézni őt. Pillanatnyilag nem állt érdekében. De megvolt rá a lehetőség. Az apja is így járt. Sokkal inkább azért ítélték el, hogy példát statuáljanak másoknak. Mi változott? Nem sok időt töprengett efölött. Egyébként sem vette szívre. Újabban inkább szórakoztatta az ilyesmi. Volt valami nevetséges ebben az egész felhajtásban. És ez nem igazán érdekelte. Neki az volt a fontos, hogy lássa végre Sarát. És azután meggyőződhesen, hogy mellette maradhat. Úgy érezte, bármit elfogadna ezért cserébe.

– Ha akkor valaki egyezséget ajánl, mindent elfogadtam volna, hogy Sara mellett maradhassak. Hazudtam volna, bárkit elárultam volna, bárkit besúgtam volna. Szemrebbenés nélkül öltem volna. Nem vesztettem el teljesen a józan ítélőképességemet. Rájöttem ezekre a dolgokra. És ez megijesztett. Aztán arra gondoltam: mi a különbség köztem és egy vallató között? Elvégre ő is azért ver, hogy neki meg az övéinek jó legyen. Mert lehet, hogy neki is van egy nő az életében, akit szeret, és akinek a kedvéért megéri, hogy megtegyen mindent, amit meg kell tennie. Az egyetlen különbség az, hogy tőlem akkor nem kért senki semmit. Cudarul viselkedtek és igazából távolságtartóan. De elfogadtam volna, bármit is kérjenek.

– Miért? Mert szerelmes voltam. És vajon – töprengtem később százszor – nem erkölcstelen a szerelmem? És ha erkölcstelen, attól még szerelem? Vagy annál kevesebb? Vagy...

– Ismét félrecsúsztál....

– Igen, igen, igazad van.

Kiengedték. Hazament. Az anyjával szemtől szemben és keményen beszélt. Együtt mentek ki vidékre, az apjához. Egyáltalán nem volt nehéz elmagyarázni, mi hogy van. Beleremegett, amikor elmondták. Úgy elszomorodott, mint valami rossz hír hallatán. Aztán mintha lerázta volna magáról, egy csapásra közlékennyé vált. Sokat beszélt, túlzottan gesztikulált. Furán röhécselt, amikor meg úgy hozta a helyzet, inkább egy grimasz jelent meg az arcán mosoly helyett. De határozottan kijelentette:

– Nem könnyű nekem. Azt reméltem, hogy többször már nem kell szembenéznem azzal, ami történt. Sosem akartam még egyszer felkeresni azt az embert. És kerültem bármilyen találkozási lehetőséget a fogolytársaimmal is. De Iacobannal... Hogy is mondjam? Igen, sokat köszönhetek neki, talán megmentette az életemet. Akárhogy is, nem arról van szó, hogy ennem adott, és csak némi simogatásfélét kaptam tőle a verések helyett, amelyekkel ki kellett volna szedjen valamit belőlem. Reményt is adott. Hogy van lehetőség a jóra, hogy nem tűnt el a remény teljesen a világból. De tudja, mit... Évekig imádkoztam érte, inkább csak úgy, kötelességtudatból. Azt hittem, így törleszthetek a tartozásomból. És hogy megfelelek a formaságoknak. De az imám csak egy módszer volt a csalásra, önmagammal és Istennel szemben. Ez nem jelenti azt, hogy nem ismerném el a tényt, miszerint sokat köszönhetek neki. De igen. Rengeteget. És éppen ez vált ki bennem egyfajta ellenszenvet iránta. Azok a jó dolgok, amelyeket neki köszönhetek, inkább megalázóak voltak számomra, semmint segítettek volna. Nem hálás voltam, hanem úgy éreztem magam, mint akinek eltiporták a lényét. És most azt is megtudtam, miért. Hogy nem azért csinálta úgy, mert szánalmat érzett, vagy mert úgy gondolta helyesnek, hanem hogy megvesztegesse Magda szívét, úgyhogy más-
valamiről van itt szó. Mindenképp valami azt súgta legbelül, hogy nem én érdemlem a nekem szánt jót, csak rám van helyezve, de tőlem idegen meggondolásból. Megértettem, hogy csak azért csinálja, hogy kihasználjon engem, és így elintézzon dolgokat...

Sóhajtott. Hamuszínú lett az arca.

– És most szemtől szembe kell majd állnom nemcsak vele, hanem Magdával is. Nem szerettem őt, nem volt hozzá körülmény, hogy szeressem. De vele kapcsolatban megalázó volt számomra, ami a peren történt, és ezt nem tudtam megbocsátani neki. Most pedig megtudtam, hogy hozzáment egy fegyőrhöz, és elérte nála, hogy ne verjen engem, és adjon egy csajkányi ráadás árpakását... Ezt nem könnyű elfogadni.

Ismét hallgatott. Nem is velük beszélt, inkább csak magában. Hangosan gondolkodott. Fel-alá járkált a helyiségben, hátul összekulcsolt kezekkel és túlzottan lehorgasztott fejjel. Kis, precízen kiszámított, egyforma léptekkel járkált ide-oda a szobában. Valószínűleg így mozgott a cellában is, villant át Vlad agyán.

– De tudjátok, mit? – mondta hirtelen, határozott, tiszta hanglejtéssel. És az arca felderült. Vállai leereszkedtek. Mintha sűrű ködből került volna ki. Egyszerre felbátorodott.

– De tudjátok, mit? Most nem rólam van szó. Nem én számítok. Azt hiszitek, nem jöttem rá? Túl hosszú ideig hagytam, hogy a sötét múltam megfojtson. Hogy elrontsa az életeteket. Nem a ti hibátok volt, hogy szenvednem kellett. Már nem tudom helyrehozni, ami történt, visszafizetni nektek ugyancsak túl késő. De én most nem számítok. Most csak Vladról van szó, és arról, hogy mi az, ami jó neki. Ha az útja a múltamon keresztül vezet, akkor menjünk ezen az úton.

– Ah, sóhajtott fel Vlad anyja, keserű mosollyal az arcán. Annyira, de annyira nagy szavakra van szükségetek, amikor csak apró dolgokat kell megoldani!

Nem ironikusan mondta. Mindenféle modorosság nélkül állapította meg. Mintha csak észrevette volna, hogy a férjének – ha egyáltalán a férje volt valamikor – lett volna valami szőrcsomó a vállán. – Várj egy kicsit, van valami a válladon. Hová mész így?

– Ti és a szenvedések, amelyhez mindennél jobban ragaszkodtok. Mindig csak ti és a szenvedések, amiről a világért sem mondanátok le.

Nem mondott ellent. Nem is volt ahogy. A szenvedése az övé is volt. Ugyanattól szenvedett ez a nő is, meg Vlad is, anélkül, hogy bármit elkövettek volna. Egyszerűen csak azért, mert kapcsolatban voltak.

– Egyszerű a helyzet. A gyerekek szüksége van rátok. Elkísérjük, tesszük, amit tennünk kell. És kész!

Kevesebbet beszéltek. Jobban mozogtak. Hazamentek. Kiválasztott egy ruhát azok közül, amelyeket hosszú éveken át egy szekrényben tartogattak. Mintha várt volna rá. Pedig már nem várt rá. Ezt ő is tudta. Bő volt neki, de elfogadhatóan nézett ki benne. Elégge lifegett rajta az ing, de ha begombolta egy helyen a zakót, már-már igazi úriembernek nézett ki. A falusi élet erőt adott neki. Idősebbnek nézett ki, de olyannak, aki jól tartja magát a korához képest. Akármennyire is figyeltek az előkészületek minden részletére, mégis feszültek voltak. Vlad látszott a legizgatottabbnak és ugyanakkor a leghiggadtabbnak

is. Úgy tűnt, neki semmi sem számít. Hogy minden a boldogság elodázásáról szól. És ez egy életen át tart majd. Engedte, hogy anyja kicsinosítsa, kivikszolja, kicsípje. Mint amikor gyerek volt. Mintha újból rájött volna, hogy az ő gyermeke. Szinte nem is érezte úgy, hogy hozzá tartozik. Mintha inkább az a múlt kötné össze őket, amelyben nem volt jelen, mintsem az, amelyiket együtt éltek át. Amikor ugyanabban a házban laktak.

Kimentek. Virágok! El ne felejtse a virágokat! Találtak szegfűt, egy hatalmas csokorral vásároltak.

– Temetésre való virágok, de rendben van – mondta Vlad.

– Ne beszélj butaságokat! – dorgálta az anyja.

Igaza volt. De a fiúnak is igaza volt. Taxit hívtak. Nem érkezhetnek izzadtan. Odaértek. Mindhárman csendben maradtak, eluralkodtak az érzelmek fölöttük, mielőtt becsöngettek volna. Egy kifejezetten imponáló ház volt, egy olyan negyedben, amelyik nem is hasonlított más bukaresti városrészekhez. Egyesek hogyan élnek! Vajon mit kell tenned, hogy ilyesmit megengedhess magadnak? De egyikük sem szólt egy hangot sem. Az anyja még egyszer végigfutotta a fiú ruháit. Megigazította a gallért, elsimított egy szegélyt. Ismét egy család lettek. Annyi idő után. Vlad észrevette, hogy az apjának remeg a keze. Védelmezően rátette kezét a vállára. Lehetett látni Iacoban úr körvonalait, ahogy megjelenik, majd ezt követte Iacoban asszonyé. A férfi öltönyben, nyakkendővel, az asszonyon egy komor, zöld színű deux pièces – úgyhogy már a találkozás pillanatától formálissá tették a látogatást. Valahogy hivatalos jellegűvé változtatták. Ami igazából nem volt rossz, hanem éppen egy okos megoldás, hogy túllépjenek a helyzeten, ezen a zsákutcán, ezeken az érzelmeken, emlékeken. Hogy ne engedjék a beszélgetést szentimentális szintre süllyedni. Ez senkinek sem lenne jó. Nem egyenlő felek közötti találkozásról volt szó, Iacobané szociális és politikai helyzete sokkal jobb, és ezt éreztetni akarták.

– Jöjjenek, jöjjenek be! Isten hozta! Örülök, hogy megismerhetem!

Hibátlanul el tudták játszani a szerepüket. Higgadtan, pontosan. Mit válaszolhattak a vendégek? Hogy ők is örülnek az ismeretségnek? Mennyire szálnalmas lett volna! De illetlen lenne változtatni az alaphangon egy idegen házban. Eljátszották a szokásos mozzanatokat. Az apa átadta a csokor szegfűt a ház asszonyának, ahogy ezt korábban eltervezték. Semmi érthetőt nem mondott, csak mormolt valamit, amiből annyit lehetett érteni, hogy üdvözlí őket. Még az előszobában álldogáltak. Sara nem mutatkozott eddig. Vlad végig a szülők mögött

maradt, és minthogy senki sem vette észre, nyugodtan figyelhette mindannyiuk mozgását. Nem néztek egymásra. Gondosan kerülték, hogy tekintetük találkozzon, főleg az arcukat próbálták óvni. A házigazdák és az apa nagyon feszülten viselkedtek. Aki mindvégig nyugodt maradt, az az anya volt, sőt mulattatta is a helyzet. Kinyitottak egy áttetsző, színes üveges nagy ajtót, és folytatták:

– Kérem, jöjjenek erre.

Az apa megtorpant. Körülnézett, és olyan gesztusokat tett, mint ha le akarná vagy legalábbis le tudná venni a cipőjét, ha szükséges. A ház ura határozottan közbelépett:

– Hát lehet ilyet? Nem valami dzsámiban vagyunk, ez egy rendes ház. Kérem, kérem, erre!

Ők is egy rendes házban laktak, de ahányszor csak bementek, levették a cipőjüket. És így tett mindenki, aki átlépte náluk a küszöböt. Egy hatalmas szalonba léptek, szépen lakkozott tölgyfa parketta, gazdagon díszített perzsaszőnyeg, régi, faragott bútorok, a falakon festmények, és a sarokban, egy masszív fotel mellett, egy fehér, elegáns csempekályha. Minden darab szép volt és drága, de így, együtt, raktárhangelést keltettek. A vendégek némán néztek körül, tanácstalanul, nem tudták, mit is tegyenek. Senki sem mondta, hogy helyet foglalhatnak. Iacoban asszony, kezében a hatalmas csokorral, és Iacoban úr, felesége vállát védelmezőleg fogdosva, körbevezette őket a nagy helyiségben, és közben minden egyes darabot bemutatott. A férj volt az idegenvezető. Először a Bécsben készült kristálykandelábert. Aztán a szőnyeg következett: „iráni-Kom-selyemből-rendkívül-különleges-nagyon-aprólékos-munkával-készült-egymillió-két-százezer-csomó-négyzetméterenként”. „Faragott-bútor-XVI.-Lajos-rózsafából.” A következő kiállított darabok: Tonitza. Petrașcu. Pallady. Marcel Iancu-nem-valami-szép-de-sokra-tartják. És végül a kályha: „egy ócskaság, egy régi házból hozta ide valaki az Uranus negyedből, fityinget sem fizettem érte”. Sara csak nem került elő. Már-már kínos lett a helyzet. Mintha valami múzeumi látogatáson lettek volna. Végül az asztalhoz vonultak és leültek.

– Nem mész fel Saraért? – kérdezte mintegy javaslatként Iacoban úr.

A ház asszonya felállt és kiment. Az asztalra gyümölcsöt tettek egy cirádás ezüstsálba. Narancs, banán, grapefruit. Szezonon kívül. Mint ha egy kosztümös filmben lennének. Kínos csend áradt szét közöttük.

Mindenki a másodperceket számolta, valamilyen jó mondat után kutakodva a fejükben, ami végre elindítaná a beszélgetést, bármiről.

– Nagyon szép a házuk – próbálkozott Vlad anyja.

– Hát, kis, szerény házacska, erre volt lehetőségünk.

Öntelten beszélt. Nem hagyhatták ki az ironikus megjegyzéseket, amelyeket már korábban gondosan előkészítettek. Úgy hangzott, mint egy régóta kigondolt, a megfelelő pillanatban bedobott felelet.

– Egy életem át dolgoztunk ezért, hogy a lányunknak a lehető legjobb legyen.

Vajon már el akarta kezdeni magát a megbeszélést? Okosabbnak látszott más irányba terelni a csevegést. Legalább addig, amíg mindenki meg nem jelenik. Ismét eluralkodott a csend. Egy perc, kettő. Három. Mindegyik hosszabb, mint az előző. Miközben Iacoban úr egyre csak dobolt az asztallapon.

– És? Milyen alkalomból vannak itt nálunk? – törte meg hirtelen a csendet.

Egyszerre három szempár szegeződött rá. Mi volt ez? Tán teszi a hülyét? A bolondját járhatja velük? Komolynak tűnt. Várta a választ. De aztán egyszer csak felkacagott. És percekig röhögött így, egyedül. Majd Vlad apjának vállát veregetve, kis, barátságos boksztüteseket mímelt:

– Nézzenek oda! Ismét találkozunk. Ki gondolta volna, hogy egyszer majd apatársak leszünk? Te és én. Apatársak. Látod? Ez annak a jele, hogy jó időket élünk. Hogy a rendszer mindenkinek ad esélyt.

Közben a szobába belépett Iacoban asszony, kezében egy tálca, rajta csészék és egy szépen megmunkált rézkanna. Vele jött Sara is. A lány kipirult arccal, szinte fújtatva érkezett. Szaladt. Meglepettnek látszott. Vajon tényleg nem szólt nekik? Odaszaladt Vladhoz, anélkül, hogy a többiekre gondolt volna.

– Vlad, Vlad, jól vagy? Aggódtam érted.

Megölelte. A lány a fiút. Mint egy anya, aki megtalálta eltévedt gyermekét. Ez mindenki előtt világos volt. Az apja pofákat vágott. Tisztán látszott, ki a főnök, nemcsak a szülők közül, de a gyerekek közül is. A lány sorra eljátszotta a gondoskodó, gyöngéd, majd a zavartabb mozzanatokot is. Csak utána eszmélt fel, és kezdte igazán érzékelni azt, ami körülötte történik.

– Sara vagyok. Örülök, hogy megismerkedhetünk. Vlad olyan sokat mesélt önökről – tette hozzá.

És egyszerre, miután így megjelent, minden természetesen ment tovább. Átvette az irányítást. Volt, amikor bensőségesen viselkedett a vendégekkel, volt, amikor ironikusan, főleg amikor a ház szokásairól beszélt.

– Ide-oda forgolódtatok itt bent, és ezek itt dicsekedtek nektek a bútorokkal és a festményekkel, ugye?

A szülei nem protestáltak, a többiek meg nem tudták, mit válasszanak. Előbbiek csodálkoztak, hogy a kislányuk ilyen éretté vált, utóbbiak nem engedhették meg maguknak, hogy beálljanak a játékaiba, nehogy megsértsék a házigazdákat.

– Milyen unalmas! – folytatta Sara. Ez a ház tele van régiségekkel. Hadiszakmányokkal. Ami hátramaradt az egykori, jó ízlésű emberektől. Nálunk, ebben a városrészben, versenyeznek az emberek: ki tud minél többet összegyűjteni a lerombolt házakból. Felakasztasz egy Tonitzát a faladra, és máris azt hiszed, művelt vagy. És megoldátok, te és a família. Egy hét alatt megugrottad a szintet. Van egy Tonitzád a falon, vagy már valaki. Az elit körébe tartozol!

Mindannyian hallgattak.

– Sara – szólt közbe végül Iacoban úr. Nem akarnál inkább leülni, és nem hozni minket kellemetlen helyzetbe?

A lány jóízűen kacagni kezdett. Semmi erőltetett nem volt a reakciójában.

– Kellemetlen helyzet, azt mondod? Hát lehet még kellemetlenebb annál, amilyen?

– Jól van, megértettem, megértettem – próbálta az apja a beszélgetést számára kedvezőbb mederbe terelni. Kész. Abbahagyjuk a circuszt. Te is, mi is. Felnőtt emberek vagyunk. Tudjuk, miért vagyunk itt. Nincs türelmed, azonnal célba akarsz találni. És azért nincs türelmed, mert az az igazság, hogy valójában nincs már vesztegetni való idő.

– Tessék csak, tessék, bár egy kávét – szólt Iacoban asszony. Arab kávé, a legjobb minőség.

Megijedt. Próbálta halogatni. Próbálta eltéríteni a beszélgetést a kényelmesebb témák, az apróságok irányába. Milyen jó lenne, ha nem kellene felfedni a kártyalapokat. Ha nem kellett volna egymás szemébe nézni annyi keserves év után. Mi értelme elővenni a szekrénybe rejtett csontvázat? Nem maradhat ott? Úgy senkit sem zavar. A helyzet olyan irányba fordult, hogy most már úgysem lehet kitérni az elől, aminek jönnie kell. A férj sokáig volt távol az utóbbi időben.

De Iacoban asszony hosszú ideig otthon volt a lányával, aki olyan önbizalommal, amit nehéz lett volna korábban megsejteni, elmagyarázta az anyjának, hogy már semmit sem lehet csinálni. És azt, hogy ha valami rosszat tennének Vladdal, akkor ő véget vet az életének.

– Lássuk, mit csináltok! Csak üssétek meg, és engem ütöttek meg. Tízszereesen. Azt hiszitek, nem tudom, mit tervezgettek? Mondd el apámnak is, hogy nekem tesz rosszat.

Ez arra készítette Iacoban urat, hogy véget vessen az egész históriának. Egy egész éjszakán át beszélgettek ők ketten, és arra a következtetésre jutottak, hogy nincs visszaút. Végül is ugyancsak ők állnak majd melléjük, és támogatni fogják őket. És nem lesz rossz nekik. Ki tudja, lehet, hogy ebből a szerencsétlenségből virradnak fel majd a lány szerencsés napjai. Lehet, hogy ennek így kell lenni. Mert igen-csak összekapcsolódnak a dolgok. A feleségnek az volt az elégtétele, hogy az ő szava is számít. Másodjára fordul elő hosszú házasságuk alatt. Először akkor, amikor megmentette Štefant. Most pedig Vladot menti meg. Először az apát, most a fiút. Úgyhogy a lány már nem látta az értelmét annak, hogy határozottan tárgyaljon. Meg kell érteniük, hogy szerencsájuk volt. Hogy a kisfiuk beléphet egy komoly, jól szituált családba. Amelynek vannak lehetőségei. Ez volt a befogadó szertartás értelme. Úgy gondolta, hogy így megoldódik minden, kis gesztusokkal, ki nem mondott szavakkal. Hogy számítani fognak azok a dolgok, amiket nem mondanak ki. Mert mégiscsak tudta mindenki, hogy miről van szó. És arra gondolt, hogy főképp kikerülné mindenki a múlt témáját. A jelenre kellene figyelni. Most a gyerekek fontosak. Róluk beszéljenek, egyezzenek meg. Nyilvánvalónak tűnt, hogy ennek így kell lennie. Most pedig Sara felzavarta a vizeket.

– Lehetséges még kellemetlenebb helyzet annál, mint amiben mindannyian vagyunk? – erősködött továbbra is Sara. Ismételjünk? Mert úgy látom, szükség van rá. Csak nem gondoltátok, hogy olyan egyszerű az egész, hogy mi, mint tudatlan gyerekek, csak úgy össze-jöttünk, és ez egy baleset, amit megegyezés útján kell rendezni. Nem, nem baleset volt.

Felállt. Ünnepelesen kihúzta magát. Alulról nézve, magas természetének köszönhetően erőt sugárzott. Akár egy szeszélyes istennő.

– Halljátok, amit mondok? Nagyon fontos, amiről beszélek. Nem balesetről van szó. Tényleg nem értitek? Nem raktátok össze a történeteket? Minden hajszálpontosan egyezik. Ide jutott a dolog, mert ide kellett jutnia. Mert nem lehetett másként. Nem valami véletlen, nem

egy olyan történet, ami szerencsétlenség nektek, nekünk pedig szerencse, nem. Hanem az egyetlen lehetőség. Lehet, hogy nincs kedvetek ehhez az egészhez, de ma este nem azért gyűltünk össze, hogy megoldjunk egy problémát. Mert nem rólunk van szó, rólam és Vladról. Ami most velünk történt, már évekkel ezelőtt elkezdődött. A ti életek és a mi életünk évekig összedolgozott, amíg ide nem jutottunk. Nem volt olyan döntés vagy olyan elbizonytalanodás egyikünk részéről sem, amely ne járult volna hozzá a *kényes helyzethez*. És ti mit csináltok? Mindent el akartok hárítani és semmit sem vállalni? Szerencsétlenül járt szülők vagytok, akik a gyerekeik problémáit simítják el? Nem így van. Mi van akkor, hogyha mi elátkozott gyermekek vagyunk, akik szembe kell nézzenek a szülők tetteinek következményeivel? Ehhez mit szóltok? Összegyűltetek itt, hogy ítéldzettek felettünk. Mi van akkor, ha mi kell ítéldzünk felettetek?

Egyre határozottabban beszélt. Még az apja sem merte félbeszakítani. Így tehát folytatta. Vlad nem tudta rendesen követni. Nem volt egészen új neki Sarának ez a makacssága. Tudta róla, hogy mindennel szembeszáll. De csak most látta úgy az életét, mint amelyiknek mély gyökerei még a születése előtti időkre nyúlnak vissza. És lenyűgözte, hogy Sara annyira tisztán fejezi ki magát, és főként, hogy higgadtan beszél az *igazság pillanatáról* és *kompromisszumokról*, amelyekhez *nincs közöttök*, valamint a *sorsról*.

– Nem vagyunk egymással szemben álló felek. Együtt jutottunk el idáig, még akkor is, ha mindegyikünk a saját életét élte. Ugyanabban a hajóban evezünk, húzzuk, amit kell, mint a gályarabok. És vihar van. Vagy mind megmenekülünk, vagy mind meghalunk.

Nekihevült. Szónokolt. Mintha valamiféle szerepet adna elő. A nagy szavakat hallva a többiek megfélemlítve érezték magukat. Szertartásos, szinte hivatalos jelleget tulajdonítottak a jelenetnek. Egyszer csak azt érezték, hogy egy megdöbbentő történet részesei, ami meghaladja őket. Vlad emlékezett még más dolgokra is, amelyeket nem tudott rendbe rakni: „Mindannyian bábuk vagyunk egy sakktáblán”, így mondta. De ez nem az ő játéka. Nem ők fektették le a szabályokat, nem ők fogadták el, nem ők döntöttek a stratégiáról. Még csak a lépésekről sem dönthettek. De akkor mégis kicsoda? Ezt senki sem merte megkérdezni. Mintha hagyták volna, hogy kiadja magából, amit akar, hogy folytathassa a kis operettbe illő jelenetét. Csakhogy Sara nem fogadta el, hogy egy megjátszott jelenet része legyen. Úgy gondolta, hogy megtalált egy mintázatot, egy titkos szándé-

kot, amely évtizedeken át következetesen dolgozott, és úgy hozta össze a dolgokat, amíg a mostani, rendkívül precíz alakjukat el nem érték.

– Hozzászoktatok, hogy minden erőtetet apróságok megoldására használjátok. Egy állás, egy pozíció, befolyás, hatalom, pénz – minden, ami szennyes és romlandó. Ez a ti esetetek, apa! Önök, Păcuraru úr és a felesége, a túlélésért küszködtek, hogy kezdjenek valamit az elutasítással, hogy elfelejtsék a múltat. De ezek is csak kis tétnek számítanak, pillanatnyi dolgoknak. Most sem látják be, amikor itt, először találkozunk szemtől szembe? Mindig együtt voltunk, mindenki eljátszta a szerepét, igazodva a partitúrához, amit kapott. Mindenki teljesítette a feladatát. Mindez azért, hogy most egy asztalnál ülhesünk, és megérthessük, hogy ugyanannak a darabnak a részesei voltunk. Nézzük meg kicsit távolabbról, lépjete ki a kis érdekeitek köréből, és tekintsetek felülről az egészet.

Senki sem szakította félbe. Még nem volt világos számukra, hová akar kilyukadni, mit akar tőlük. De nem lehetett megállítani. Olyan kirohanása volt, amit a heves érzelmek okoztak, és ami nem helyénvaló. Az az igazság, hogy figyelmeztetniük kellett volna, meg kellett volna mondaniuk neki, hogyan is áll a helyzet. De oda került a dolog, hogy inkább a reakciójától féltek, mint tőle. Érezték, hogy akár katasztrofális hatású gesztusokra is képes volna, visszafordíthatatlan következményekkel. Úgyhogy hagyták érvényesülni, és a lehető legjobb forgatókönyvet kínálták fel neki. Szerette azt a fiút, azt a szerencsétlent, hát ez van, házasodjanak össze. Hála az égnek, fel voltak készülve bármire. Bárhol, bármiben tudták támogatni. Egy jó életet készítenek majd elő neki egy szabad világban. Nem úgy sikerült, ahogy akarták, nem megy hozzá Decebalhoz, de bőven volt lehetőségük arra, hogy jó életet biztosítsanak számára, még így is. És az a szerencsétlen legalább szeresse, álljon ki mellette, ne szegüljön szembe vele. Szolgálja ki. És, ahogy a helyzet áll, nincs is más választása. Talán ez is a szeretet egy formája. Vagy több annál? Vagy kevesebb? Fene tudja, nem is számít. És most? Mikor fog leállni? Nem jött még rá?

– Sara. Sara – igyekezett lecsillapítani az anyja. Megfogta a kezét, és próbálta húzni a karjától, hátha leülne. Kész, megoldódik. Megnyugszunk, megbeszéljük, pontra tesszünk minden részletet. Nem kell aggódnod. Vlad itt van. Együtt lesztek. Meg van oldva.

Iacoban asszony hangjából melegség áradt, már-már gyöngéd volt a beszéde. Pedig ő sosem volt képes a gyöngédségre. Talán mert soha nem volt alkalma gyakorolni. De most az ész hangjára volt szükség.

Kész, megnyugszunk. Minden rendben. Mélyen lélegzünk, lecsillapodunk. Ez csak idegroham. Pánikroham. Szegény lány, sok mindent átélt az utóbbi időben. Nem is tudja magáról. Túlzottan hevesen reagált, amikor a tudomására jutottak az apja dolgai, és bosszút állt, kihasználva ezt a fiút... De most minden rendben lesz. Kész, megoldódott. Ez az ők nagy készségük, hogy mindent meg tudnak oldani. Ők majd ott állnak mögötte. Mindegy, hogy mit akar, ők ott lesznek bármikor. Életük tértje, hogy neki jó legyen, hogy megvalósítsa magát. Ha szükség lesz rá, majd ők is kihasználják azt a fiút.

Sara rájött, mit akarnak éreztetni a szülők az anyja mesterkélt gyöngédségével. Azt szerették volna, ha cinkosok maradnak. Akárhogy is legyen, mi egy család maradunk, nem válhatunk nevetségessé ezek előtt az idegenek előtt.

– Azt mondd, megoldódott? Mi az, ami *megoldódott*? Még mindig nem tudjátok megérteni? Semmi sem oldódott meg. Itt már nem vagytok képesek rá, hogy elintézzétek ezt a dolgot. Ez már meghaladja a képességeiteket, mert ami itt összehozott mindannyiunkat, nem tartozik a hatáskörötökbe, a befolyásotok alá. A politika nem is segít, de nem is akadály. A dolgok logikája túl van a politika működésén. Mit gondoltál, apa, hogy majd telefonálsz, és megváltoztatod a múltat? Elintézed, hogy anyu és Păcuraru úr ne legyenek szerelmesek ifjú korukban? Elintézed, hogy Păcuraru úr ne kerüljön rossz társaságba, ne igyon egy pohár bort ráadásnak, ne énekeljen el egy régi himnuszot egy elfeledett költő sírjánál, és ne veszítse el a fiatalságát a börtönben? Meg tudod ezt tenni? Igen? És kit hívsz fel? Van forró drótd a Jóistennel? Vagy várjunk csak, ti nem hisztek a Jóistenben. A szétszedhető-összerakható istenségeitekben hisztek. Van, amikor Marxban, máskor Leninben vagy Sztálinban, máskor Ceaușescu-ban. Attól félek, hogy ők sem tudnak segíteni most, bármilyen szenvedélyesen is imádkoznátok. Meg tudod változtatni azt, ami történt? Törölni sem tudod, mert ezek mind végbementek, egészen idáig, amíg ide, hozzánk elérkeztünk. Segítettél Păcuraru úrnak, anyám kérésére, hogy bizonyítsd, mennyire jó ember tudsz lenni, és hogy mekkora hatalom van a kezében. Nem szánalomból, hanem hiúságból segítetted, hogy bizonyítsd, újból bizonyítsd, teljesen fölöslegesen, hogy milyen egy kemény alak vagy, és ő teljesen lent van, és tőled függ. *Meg tudod oldani te ezt most?* Meg tudod változtatni, amit tettél?

– Sara, állj le! – mondta parancsoló hangon Iacoban úr.

– Vagy mi lesz? Ha nem állok le, mit tudsz csinálni? Telefonálsz a milíciához? Megversz?

Válasz helyett feszült csend lett úrrá a helyiségen.

– Feszítővassal fenyegetsz?

Vlad és a szülei legszívesebben a föld alá bújtak volna. Nem akartak a családi jelenet szemtanúi lenni. Miért is nem egymás között rendezték a problémáikat, mint civilizált emberek? Egyszerű: mert a civilizált emberek kerülnek az ilyen beszélgetéseket, amíg csak lehet. Nem, ráébredtek, hogy gondban vannak, és próbáltak tovább élni. Vita nélkül. Így esett. De íme, a gyerekeiknek most volt arra bátorságuk, amire nekik nem volt. Volt bátorságuk nevén nevezni a dolgokat. Nekik még arra sem volt bátorságuk, hogy erről bármit meghallgaszanak. Úgy tűnt, tiltott területre lépnének. És hirtelen szolidárisnak érezték magukat Iacobanékkel. Minden különbség ellenére, mégiscsak szülők voltak. A barikád ugyanazon oldalán. Együtt kellett megoldást találniuk.

De Sara nem adott időt a közbevágásra. Nem tudtak már visszalépni. Egyikük sem tudott már visszavonulót fújni. Már nagyon sok mindent kimondtak. Nem lehetett a végtelenségig bujkálni.

– Ez az én nagy pillanatom – folytatta Sara, immár higgadtabban.

Nyugodtabb lett a légzése, nem kiabált már, nem kapkodott levegő után.

– Ez az én nagy pillanatom, és elmondok mindent, amit el kell mondanom. Semmit nem panaszkolok fel nektek. Sokat gondolkodtam, jegyzeteltem is, a tényeket sorba tettem. Komolyabb a helyzet, mint ahogy gondoltam. Súlyosabb, mint amit el tudtok képzelni. Egy tőlünk idegen kéz úgy helyezte el óvatosan a bábukat, hogy mi ezt már nem zavarhatjuk össze. Minden akkor kezdődött, a sztálinizmus idején, amikor is két gyerek összetalálkozott, és tetszetek egymásnak. Anya és Păcuraru úr. Mennyi idősek voltak, 17 évesek?

– Sara – lépett közbe az anyja. Nem hiszem, hogy most lenne az ideje...

Vlad apja hallgatott. Magába nézett, nem arra, ami körülötte zajlik. Sóhajtott. A feleségének sehogyan nem reagált, egy arcizma sem rándult. Régóta elfogadta, hogy ő és a házasságuk, amiből a férje valahogy mindig hiányzott, a férj életének mintegy mellékletévé vált, aminek súlypontja a találkozásuk előtti időszak volt. Úgyhogy tudta, hogyan kelthet olyan benyomást, mintha az ilyen helyzetek nem érintenék. Régóta fegyelmezte magát.

– Jaj, de igen, de igen, most van az ideje. Nem állunk neki utánatok nyomozni. Azt hiszem, apának sem jár ilyesmi a fejében. Kinyomozott ő mindent alaposan a megfelelő időben, amennyire ismerem...

– Sara! – lépett közbe ismét az anyja.

Iacoban úr zavartalanul ült továbbra is a helyén. Éppen csak lanyhult a kíváncsisága, ahogy végignézte a jelenetet, és talán kicsit még szórakoztatta is az egész.

– Semmi Sara! Ne ijedj meg, mert úgyszincs most idő mindent elmesélni. Nem teszünk vallomásokat. Csak azt akarom mondani, hogy akkor kezdődött minden. Engem a tettek mögött meghúzódó logika érdekel. Az a gondolkodásmód, ami úgy irányította őket, hogy ebbe a pontba hozta, amibe mostanra kerültünk. Ahogy említettem: mindenféle történetek és véletlen egybeesések nélkül. Hanem egyszerűen azért, mert ennek így és csakis így kellett történnie. Akaratunkon túl. Egyelőre jegyezzünk meg egy dolgot: hogy minden szerelmi történetként indult. Nem szép? Egy szerelmi történet két ifjú között. Tiszta, tisztességes, ahogy abban az időben megszokott volt. Ha szerencsénk lett volna egy jobb korban élni, akkor lehet, hogy most is boldogok lennének. Nem tudhatjuk. Abban az életkorban lehet, hogy ami köztük volt, az kevesebb mint szerelem. Mert nem volt tartós. A szerelem tartós. De ezek olcsó trükkök a történetecskéhez. Átcsúszik dramolettbe. Nem, ha így történt, akkor az azt jelenti, hogy nem volt másra esély. És most nézzük meg a történetet a másik oldalról. Minden egy fiatal szerelmespárral kezdődik, és egy másik fiatal szerelmespárral végződik. Én és Vlad. A korábbi szerelmespár fia és lánya. És ha a korábbiak nem maradhattak együtt, a mostaniak mindenbe kapaszkodnak, hogy megmaradjon a szerelmük. Gyerekek is születik. Ennyi az egész. Egyszerűnek tűnik. Egy szerelmi történet, amelynek nem volt semmi esélye, de újjászületett a gyerekeken keresztül. Ez azt jelenti, hogy beteljesülése meg volt írva. Rajtatok vagy rajtunk keresztül – nem hinném, hogy nagy különbség lenne. De be kellett teljesülnie.

Száva Csanád fordítása

Alekszej Szalnyikov

Kognata. Sárkány a városban (Когната. Дракон в городе)

Konstantin szinte egész éjjel forgolódott, úgy helyezkedve, hogy ne fájjon a háta és a nyaka, és amíg el nem aludt, folyton visszatért ahhoz a gondolathoz, hogy ez az összes szenvedés az eső miatt van. Az álmatlanság ebéd után jelentkezett, az állami ebédlőben. A fájdalom, amely nyolctól tizenkettőig még érezte magát, mialatt Konstantin a leveleket rendezte, alábbhagyott, és felcserélődött az almakompóthoz hasonló, édes megnyugvás érzésével az egész testében. Az augusztusi nap a dolgozószooba ablakáig hatolt, ahol Konstantin hétfőtől szombatig dolgozott, átszűrődött a behúzott függönyökön, így az asztali lámpát ki lehetett kapcsolni sürgőssége okán, és furcsa érzés fogta el az embert a fogason függő kalap és köpeny miatt. De még Konstantin is elszégyellte magát, amikor észrevette, hogy elbórkodott, bár úgy tűnt, mintha csak egy pillanatra tette volna félre az örök tollat és próbálta volna meghallani az operaária szavait, ami az utcai hangszóróból hallatszott.

A nap és sugarak formájában hegesztett rács az ablakon, természetesen maga a nap is és az ablakkeret – mindez egy árnyékokkal bizarrul összefirkált fényfoltot vetített a függönyre, egy absztrakt művész festményéhez hasonlót, akiről az utóbbi időben úgy beszéltek, mintha nem is létezett volna más gond. A darázs mozgó árnyéka hol eltűnt a többi árnyék között, hol újra felbukkant, nem tudván egyesülni a félig nyitott szellőztető árnyékával és örökre eltűnni. Ingerülten felsóhajtva, Konstantin enyhén megfordult, elvette a sétapálcát, amelyet megszokásból a nyelétől fogva, L alakba szokott a szék hátára akasztani, és sántítva a darázs segítségére sietett. Magához vett egy lapot az asztal sarkán heverő írópapírcsomagból.

A darázs bemászott a kettős keret közötti térbe. Konstantin figyelte, ahogyan ott mozog, felbecsülte, hogy mennyire nehéz lesz elmozdítani a helyéről az olajfestékkel befestett reteszt, és folyton azt remélte, hogy a darázs egyedül is boldogul, ennek ellenére mégis odacipelt egy széket. Valamiért előre szegyenkezve attól, hogy valaki váratlanul kopogtatni fog az ajtón, sokáig bajlódott a felső retesszel, ezután, kevésbé aggódva, viszont átizzadva a szenvedéstől, az alsó tolózárat piszkálta.

A darázs egész idő alatt a saját létezésével volt elfoglalva, ami egyfajta szüntelen munkához hasonlított. Még akkor is, amikor Konstantin betakarta őt a papírral, a lapon keresztül két ujjal megragadva az oldalát, a darázs úgy forgolódott, mintha egy fontos munka várna rá. Tapintásra a darázs izmos volt, mint egy ló, és kemény, mint a makk. Konstantin kiengedte őt a reteszen, és alighanem egy könyv vagy egy film főhősének kezdte érezni magát, aki elkergetett a villamosról egy, az utasokkal gorombáskodó, részeg huligánt.

Kifújta magát és újra munkához látott, feljegyzett egy pár bejelentést az öntudatos polgároktól. Háromnegyed négytől négy óra hat perceg már a karóráját nézegette, azon töprengve, hogy ne látogassa-e meg a szüleit a visszaúton. Mert ahogy beszaladt hozzájuk a huszonhatodik születésnapját megünnepelni, egy nyakkendőt kapva ajándékba, úgy nem is jelent meg többet, szinte eltelt egy hónap, és csak telefonon beszéltek. Másfelől az apja meg nem ér rá, a gyárban szokásos mozgósítás van, ezért még vasárnap sem tudja elcsípni, és ha egyedül az anyjához menne be, akkor megbántaná az apját, nem jó valahogy, így külön. Minél jobban közeledett a munkanap vége, annál erősebben érezte Konstantin, hogy két különböző emberré kezd válni, az egyik dolgozott és munkával foglalkozott, a másik felbecsülte, hogyan fogja eltölteni az estét az udvaron: heverészve olvasni fog, vagy bekapcsolódik a szomszédok beszélgetésébe, vagy az erkélyen fog ülni vacsora után (volt egy ilyen előnye a szobájának a községi lakásban – az erkély, ahol az előző lakóktól virágos ládák maradtak hátra, amikhez Konstantin még nem jutott hozzá; nem tudta, vessen-e el újra valamit bennük, vagy rázza ki belőlük a földet, aprítsa fel őket, és égesse el ősszel a kályhában).

De ekkor unalmasan, mint a lejáráfélben levő ébresztőóra, megszólalt a kaputelefon.

– Koszta, először fejezd be a papírokat, utána ugorj be hozzám – kérte meg a főnök, majd letette a kagylót, meg sem várva a választ: – Értettem, ezredes kolléga.

Konstantin akaratlanul azon kapta magát, hogy döbbszentet arc kifejezést öltött magára, és úgy döntött, hogy nem tétovázik tovább. Sietve átvitte az iratait a széfbe, és bár az épület másik végébe indulva megragadta a sétatálcát, igyekezett a lehető legkevésbé betegnek kinézni. A megjátszott élelenség nyilvánvalóan nem volt túl meggyőző. Az ezredes segédtisztje végigmérté Konstantint a tekintetével, amiben iróniát lehetett felfedezni, és így szólt:

– Megjöttél, hős... – és elismerően meglendítette a fejét az iroda irányába.

Dmitrij Nyilicsnál, mint mindig, félhomály volt, így az első másodpercekben Konstantin csak pislogott a napfoltoktól, amiket összeszedett, amíg a fényesített padlólapokkal fedett folyosókon sántított.

– Egészséget kívánok, ezredes koll... – kezdte Konstantin, kíváncsian, hogy Dmitrij Nyilics jelezze hollétét a hangjával ebben a félhomályban.

– Gyere csak, gyere, ne szégyenlősködj – hallatszott valahonnan oldalról, ugyanonnan dohányszag is érződött. – Ül le hát. Még kijárod magad.

Kitapogatva a legközelebbi széket, Konstantin helyet foglalt, szerényen elhelyezve a sétatálcát a térdai között.

Konstantin megpróbálta felidézni, hol tudott hibát ejteni a levelek feldolgozásakor, hol tudott valamit elhagyni, kellő figyelmen kívül hagyni a fontos értesítéseket, bár úgy tűnik, hogy az utóbbi napokban, sőt, pár hete a városban nem történt semmi jelentős, és összességében is minden viszonylag csendes volt. A bűnügyvel kapcsolatos névtelen leveleket újraküldte a belügyminisztériumnak, követve a tárcaközi együttműködés utasításait. Mint általában, ilyenkor sem veszítette el az éberségét, és a kollégái tudatára adta, ha bármi gyanúsabb került hozzá, mint például ilyen meg olyan címre szóló levelek titkos csoportosulásokról, a szomszéd lakásból áradó gyantaszagról vagy a falon túli írógép kopogására való reagálás kéréséről – ki tudja, lehet, az írógép nincs nyilvántartva, és senki sem akar kellemetlenségeket.

– Na és mi érdekeset írnak a polgárok? – kérdezte Dmitrij Nyilovics. – Nem hagynak búsulni legalább? Boldoggá tesznek a történeteikkel?

– Milyen történetek, főnök úr? – emelte fel a kezét Konstantin, közben próbálta felfogni, hogy mirefel ez a sok kérdés. – Legtöbbet az alkoholistákra panaszkodnak, akiket a szakszervezet nem tud kezelni. A spekulánsokra. A kereskedelmi munkásokra, akik elnyomják az árut. Van, aki megpróbálja becsapni a szomszédait egy-egy névtelen levéllel a régi sérelmekért. A kisüsti pálinkafőzéssel kapcsolatban intések vannak. Bolondokból akad elég, enélkül nem lehet: egyesek ott látnak diverzánsokat, ahol azok nincsenek, mások meg jelzésnek veszik az aszfaltra rajzolt ugróiskolát. Egyszóval jut elég a vidámságból.

Dmitrij Nyilovics kissé megköszörülte a torkát, és elgondolkozva mondta: – Hmm, érthető.

– De ha megfontoljuk, hova mennék máshova? – folytatta Konstantin. – Hiszen mindent értek. Most nem veszik sok hasznomat. Azt teszek, amit tudok.

– Minek szomorítod magad, főhadnagy – sóhajtott fel az ezredes, majd a fotelbe ült, bekapcsolta a lámpát, és Konstantin kelletlenül ránézett a félig leégett arcára; az ezredes mindkét szeme: a természetes és az üvegből készült, egyforma figyelemmel néztek. – Nekem nem akarod megmondani esetleg, hogy ideje nyugdíjba mennem, és nem veszik sok hasznomat, mivel nincs meg mindenem? Hmm?

– Sehogy sem, ezredes kolléga – ellenkezett Konstantin habozva.

– Minden világos veled kapcsolatban – egy kevés hallgatás után Dmitrij Nyilovics felsóhajtott, és hátradőlt a fotelben.

Egy percig az ezredes elgondolkodva kopogtatta erős ujjaival az asztallapot. Hangosan ketyegett az antik óra Konstantin mögött. Valahonnan messziről, az utcáról, labdapattogás és gyerekkibálás hallatszott: – Nekem add! Nekem passzold, te suta!

Az ezredes csattintott a cigarettatárcával, belefújt a cigarettába, újra az ablakpárkányhoz ment, meggyújtotta a gyufát, a cigarettát viszont nem, ehelyett néhány kézlendítéssel eloltotta a lángot, és mint-ha az ürességbe mondta volna:

– Annak a hóbortos sárkányasszonynak, akit megmentettél, eltűnt a lánya.

Konstantin szíve kihagyott egy ütemet, és az az enyhe görcsös fájdalom, a kísértete annak az igazi fájdalomnak, amit akkor szenvedett el, amikor megsebezték, a hátába és a nyakába nyilallt. Egy emlék villant fel: egy élénk színű, kék pocsolya, ami kiöntött festékre vagy a földön elfolyt fagylaltra hasonlított.

– És mi közöm van nekem ehhez, már megbocsásson? – kérdezte meg óvatosan Konstantin.

– Én sem tudom, mi közöd van hozzá – jegyezte meg az ezredes. – Nem én levelezek sárkányokkal.

– Ez nem fordul elő gyakran – válaszolta Konstantin, igyekezve, hogy a szavai ne szóljanak mentséggént. – És a többségét nem én küldtem, hanem nekem küldték a Tükör túloldaláról. Én meg az utasítások szerint válaszolok. Másként hogyan? – Túl hamar felgyűlt benne az ingerültség, amit látszólag vissza tudott tartani, de mégis kiszalasztotta a száján: – Elvégre ön tisztában van a levelezéssel. Ha

kétségei vannak, utalhatok arra, hogy a munkavállalója furcsán viselkedik, ráadásul mindent olvasnak, ellenőriznek, cenzúráznak, ami felől nincs kétségem.

– Basszus, Koszta, ne forrjál – vágott a szavába ásítva Dmitrij Nyilics. – Érthető, hogy nem te vagy. Több mint valószínű, hogy ez valamiféle nézeteltérés a részükről. Ott náluk, hogy is mondják, nem jut eszembe. Törvényes öröklés van, vagy mi, az ördög igazodik el rajtuk. A férfi a nőtől öröklí a rangot, ha van neki, aztán meg fordítva – a nő a férfitől, és a női ág fontos az örökléskor. Na és a háború alatt annak a sárkánynőnek a férje szerencsésen elpatkolt, őt követően a lánytestvére öröklött, de annak nem voltak gyerekei. Ezután a lánytestvére is kilehelte a lelkét, aztán valamilyen baloldali nagybácsi bukkant elő, de ő sokáig nem fogja húzni, és most kiderült, hogy az elveszett kislány a jövőbeli koronahercegnő. Így arra is fény derülhet, hogy valaki a női rokonok közül szándékosan veszítette el őt a biztonság kedvéért. És akkor nekünk semmi közünk az egészhez.

– Ezredes kolléga, megengedi, hogy elmenjek? – kérdezte Konstantin.

– ... De az is kiderülhet – mintha meg sem hallotta volna őt Dmitrij Nyilics, de ugyanakkor meg is nyomta a hangját, ezzel bármilyen ellenkezésnek elvágva az útját –, hogy a Tükrről keresztül lett hozzánk átdobva. És akkor...

Konstantin szeme már hozzászokott a félhomályhoz, és meglátta, hogy a főnök egy olyan gesztust tett, mintha egy magvetőt utánzótt volna, egy nem egészen érthető perspektívát rajzolva Konstantin elé.

Furcsamód az ezredes mindkét szeme eleven, baljós lángra lobbant, és ítélkezően így szólt:

– És itt majd megölik, és minden újra fellángol. A kis család erőszakoskodni fog, kikapcsolják a Tükör generátorát, és minden újra elkezdődik: bombázások, tankok, diverzánsok, gözkazánok...

– Hány éves is ő? Körülbelül hét – szakította félbe Konstantin.
– Ki nyúlna hozzá?

Az ezredes megvillantotta a fémfogait azon a felén, ahol az üveg-szeme volt.

– Láthatólag nem vagy teljesen képben a dologgal, azzal, hogy mi történik itt néha a sárkánygyerekekkel – jegyezte meg Dmitrij Nyilics. – A négy hónappal ezelőtti tűzvészről hallottál a Déliben?

– Tegyük fel – felelte Konstantin bizonytalanul.

– Nos, hát öt hulla, nem számítva az apró sárkányt. A lakók úgy döntöttek, hogy kövekkel megdobálják. A rendőr idejében megérkezett a szolgálati fegyverrel, a DOSAAF kiváló tagja és Vorosilovi lövész, különben lehet, a sárkány hazarepült volna. – Dmitrij Nyilics kifújta magát és folytatta: – Ez történt a kölyökkel az apró lovagi rangjukból adódóan, aki egy majdnem ferde fogú paraszt a sárkányok között, társadalmi osztály szerint gyakorlatilag közel áll hozzánk, olyan, mint te és én. Közte és a kislány között sárkányszempontból egyszerűen szakadék húzódik végig fontosságukat tekintve. Az elsőt szinte nem is vették észre, azt hiszem, csak egy szerencsétlenségként jegyezték le az esetét, de most ez sehogyan sem fog működni.

Az ezredes nem bírta ki és rágyújtott, a füstfelhőkön keresztül odadobta:

– És ami bosszantó... – elfogta a köhögés, amit sokáig igyekezett elnyomni, végül megtörölte a száját egy zsebkendővel, amire ránézett, és vidáman közölte: – Ó! Vedd úgy, hogy már egy fél éve vér nélkül! ... Szóval – folytatta Dmitrij Nyilics – ami bosszantó, hogy ők nem nyúlnak hozzá a mi gyerekeinkhez. Vagy visszafordítják őket, vagy épségben cipelik vissza a határon át.

Konstantin torkából azonosítatlan hang tört fel akaratlanul, ami leginkább felháborodáshoz hasonlított.

– Pont hogy te voltál az, aki ebből a kedvességből a legtöbbet harácsoltál össze – csipkelődött vele az ezredes –, ne csináld itt. Alighanem édességekkel töltött csomagokat kapsz tőlük. Érdemrendeket, stopperórákat...

Konstantin ignorálta ezt a szemrehányást, de a vitatkozó kedv megmutatkozott az arcán. Az ezredes ezt észrevette, elbújtatta a gyors mosolyát, röviden az öklébe köhintve.

– Jó, hogy még nincs elveszve a remény – mondta, és a hangja meglágyult –, hiszen a többségüket visszaküldjük, ugyancsak épségben, ráadásul néha pionírnyakkendővel és ajándékokkal is. Pont, mint a hírekben. És bármilyen gonosz lényt, ami nem sárkány, ami a Tükörből esik át hozzánk, átadjuk a kísérőnek. Itt nincs semmi ok szegyenre. Vagyis bármilyen farkasembergyereket, vámpírt, szellemet, ördögöt, polipot a kísérő visszavisz a Tükörbe, aztán meg hálát és további sikeres munkával kapcsolatos kívánságokat kap cserébe.

A cigarettával, amelynek a lángja Konstantin felé irányult, semmibe meredő tekintettel Dmitrij Nyilics sajnálkozva hozzátette:

– De... ismétlem... egy sárkánnyal van dolgunk. Még hozzá tejfogú sárkánnyal. Csak nehogy valami babonás gyerekek szétszedjék őt ezekre a fogakra, hogy néhány kívánságot teljesítsenek. Mert bármennyire is űzné az ember a fejből a mindenféle fekete macskás és megigézéses ostobaságot, az emberek továbbra is fognak járni öregasszonyokhoz és jósnőkhöz. De még otthon is kártyát vetnek. A közösségben még jelen van a sötét elem. És ez a sötétség, amit ráadásul a gyűlölet is hatványoz, amelyik sehova sem tűnt el... Szóval, nagyon remélem, hogy nem fog bedobódni hozzánk az a sárkánylány, és hogy téged hiába hívtalak ide, és egyszerűen, mint ahogyan szokás, megkérlek, hogy ne tépelődj, bár te amúgy sem fogsz, amennyiben mindent értesz.

– Csak egyszerűen azt nem értem, mi közöm van nekem ehhez, és mi köze van ehhez a sárkányoknak. Nem látom az összefüggést, ezredes úr.

– ... És itt újra visszatérünk a te „hőstettedhez” – mintha eszébe jutott volna Dmitrij Nyilicsnek – és a kapcsolataidhoz a sárkányokkal, a levelezésedhez az egyikükkel. Összesítve, megkérték... nem, nem így! Megkövetelték, a mi részünkről meg... – mutatott felfele az ujjával – megparancsolták, hogy ha mégis a mi területünkre kerül a lány, akkor a visszaút csakis a te kíséretedben menjen végbe. Különben, ha valami történik vele a visszaúton, a sárkányok azt bosszúnak fogják tartani, vagy gyilkosságnak, vagy bosszúból történt gyilkosságnak. Őszintén szólva, szerettem volna az anyuka szemébe nézni, amikor megtudja, hogy a kislánya már nem él, bár tudom, hogy a gyerekek nem felelnek a szüleikért. De emlékszem, mit műveltek itt a férjével, nem teketóriáztak. Ott sem szenvedtek pénzhiányban, ezért úgy tartom, hogy egyes sárkányok is képesek együttérezni velem...

Amíg beszélt, Konstantinnak újra eszébe jutottak a sárkányszoronyak, az elveszett sárkánykislány anyjának a szemei az első és az egyetlen találkozásukkor, és úgy vélte, hogy Dmitrij Nyilics túloz. Valószínűtlen, hogy rá akarna nézni abban a pillanatban, amikor az anya megtudja, hogy a lánya halott. Újra fájdalomhullám söpört végig a hátán, de nem röviden, mint ezelőtt, hanem kissé megakadt a nyaka tájékán. Konstantin a zsebébe nyúlt a tablettáért, és eszébe jutott, hogy az esőköpenyében hagyta őket.

Annyi baj legyen, ki fogod bírni – gondolta, és szégyenkezve a saját kapkodása és váratlan örömteli izgalma miatt, érthetően ki-mondta:

– Ezredes kolléga, én teljes mértékben belátom a felelősségem súlyát. Ha a parancsnokság úgy véli, hogy képes vagyok ennek a feladatnak a teljesítésére...

Konstantin elakadt a beszédében az ezredes tekintete miatt.

– Főhadnagy – mondta Dmitrij Nyilics –, ne vedd sértésnek. Senki sem véli azt, hogy teljesíteni tudod ezt a feladatot, mindegy, mire eszméltél rá. Hogyha ez megtörténik, akkor elindulsz a Tükörbe a kísérővel, hiszen benne van az egyetlen remény. És mentek majd hármasan. Minél kevesebben tudják, hogy ki ez a sárkány és hol tartózkodik, annál jobb mindannyiunk számára. Te csupán a szimbóluma vagy annak, hogy mi megtettünk minden tőlünk telhetőt. Ők megkértek, mi beleegyeztünk.

– Értettem – csak ennyit tudott válaszolni Konstantin.

– Nem értetted meg – jelentette ki határozottan az ezredes –, te abszolút semmit sem értettél meg, Koszta. Ha tőlünk telne, tankon küldenénk a határőrsön keresztül, de bármi megtörténhet. Mindenki az ellenőrzött emberek közül sok mindenben ment keresztül, és nem tudjuk, ki hogyan reagálna erre. A másik oldalról is lehet provokáció, és egyáltalán nem lehet tudni, melyik oldalról várható üzenet. Lehet a Tükörön keresztül a kísérővel és egy halom szakemberrel menni, de ez esetben sem tudhatjuk, mi jár mindenkinek a fejében. És egy halom értékes embert, akik képesek a Tükörön keresztül járkálni, egyszerre elveszíteni hatástalan.

– Rendben – erőtlenedett el Konstantin –, most már nincs semmi hasznom. Csak lábatlankodni fogok. De akkor miért nem lehetne elküldeni a kísérőt egyedül a lánnyal a Tükörön keresztül? Ő látszólag már rég bebizonyította a lojalitását és az emberiségét. Mióta bajlódik már az idegen gyerekekkel, s szemrehányást nem kapott, ha jól értem? Egyébként milyen ember, ki ő valójában? Hol tartózkodott a háború ideje alatt? Avagy ez titkos információ?

– Nincsen semmilyen titok! – válaszolt örömmel Dmitrij Nyilics, miközben eloltotta a cigarettavéget, és nem a főnöki karosszékébe ült le, hanem a Konstantinnal szemben levő székre, oda, ahol általában valaki az alárendeltek közül helyezkedett el a tanácskozás alatt.

Az antik óra ötöt ütött. Konstantin teste megszokásból fészkelődni kezdett, hogy ideje hazamenni.

– Őt már vagy tízszer, újra és újra ellenőrizték – mondta az ezredes. – Ő a volt biológiatanár. Vagy fizika? Nem, azt hiszem, biológia. De ez nem lényeges. A háború elején sebesült meg, a sárkányok fel-

gyűjtötták a katonavonatot vele és másokkal együtt, a felesége is valamikor akkor hunyt el, ugyancsak a legelején, gyerekeik nem voltak, majdnem az egész háború alatt a távoli fronton kakukkolt, a kollégák és a diákok is tanúsíthatják. És amikor a sárkányok felállították a Tükrot, az első gyerek onnan hozzá került. Visszavitte a gyereket és hazatért. A másodikat már becsúsztatták, mivel elsőre sikerült neki. Na és most itt lakik a mi városnegyedünkben, a rendőrségnek, tűzoltóknak és persze nekünk is megvan a telefonszáma. Lám, még egy telefont is bevezettek neki! Minden teljesen tiszta. Kivéve egy részletet, ami természetesen szembetűnő. Ha egyszer sem kelt át a köztünk és a sárkányok közötti határon, és mindig a mi oldalunkon tartózkodott, akkor hogy az ördögbe tud a Tükörbe járni?

– Én is ezt akartam kérdezni – szolt közbe Konstantin.

– Erről őt is megkérdezték. Azt felelte, nem tudja, hogyan sikerül. Viszont én úgy gondolom, hogy egyelőre mindenkinek megfelel ez a válasz. Majd eljön az a pillanat, amikor szigorúbban is rákérdeznek. De addig is kifogástalanul dolgozik, a Tükör térképére rajzol egyet s más, jelentést tesz a sárkányok, banditák és az illegális rablók aktivitásáról, így hát tőle csak hasznunk származik. És hogy ki volt ő, az most nem is olyan fontos. Különben mindenképp megkérdeznék tőle: Rajta, kolléga, jelentse be nekünk, hogyan kell azt érteni, hogy egy egyszerű, tanári képzettségű botanikus, magángyalogos, majdnem harci tapasztalat nélkül, a Tükör területén lézeng, ott, ahol az igazi, speciális rendeltetésű harci veteránok nyom nélkül tűnnek el? Hogyan magyarázza ezt meg, tisztelt kolléga?

– De ő ilyen – derült fel Konstantin arca, annyira, hogy félbeszakította az ezredet: – És azt hogyan magyarázzák meg, hogy az én arcképeimet párszor megjelenítették az újságban, de nem akadt egyetlen ember sem, aki más személlyel azonosított volna?

– Ujjlenyomatok sincsenek az irattárakban – tette hozzá szomorúan az ezredes –, viszont erre már van magyarázat. Sok minden égett el és veszett el akkoriban. Lám, a gyermekotthonosok ennyi idő elteltével máig is találnak szülőket, a szülők meg a gyermekotthonba került gyerekeiket. Éhség, halál, félelem, megannyi nyomorúság. Néha a házastársak elsőre nem ismerik fel egymást. Itt meg egy fénykép van az újságban. Egyszer a fiam arcképét jelenítették meg, a matematikaolimpiai győzelme alkalmából. A portré természetesen berámázva lóg, de ha így adták volna, a többi portré között, nem ismertem volna rá a saját gyerekemre, becsületszavamra.

– Engem a szomszédasszony nem ismert meg, amikor hazavergődtem a fogság és a gyermekotthon után – helyeselt Konstantin –, őszintén szólva anyám és apám is ferde szemmel néztek, mintha tanulmányoztak volna. És még sétálni sem engedtek el maguktól, közben meg úgy bámultak, mint egy idegent.

Az ezredes megértően bólintott, megtörölte az állát, mintha azt ellenőrizné, mennyire nőtt ki a szakálla a beszélgetésük alatt.

Mindketten összerendezték a hosszú telefoncsengetéstől.

– Na, Koszta – kacsintott az ezredes –, ez az este már nem lesz bágyadt? Mindjárt kiderítjük.

Felvette a kagylót, és nagy komolysággal hallgatni kezdte a beszélgetőtársát, közben az állát dörzsölgetve elgondolkodott. Végül megkérdezte:

– Hogy hívják?... Mit mond?... Gorombáskodik? Azt válaszolja: Ahogy kell!? Na jól van. És milyen öltözék van rajta?

Ezek után a szavak után az ezredes egy pár helyeslő ühümöt mondott, majd megköszönve a beszélgetőtársnak a szolgálatot, megparancsolta, hogy várják meg Zemcov kollégát.

– Remélem, még egyszer figyelmeztetni fogja a titkosságra... – mondta Dmitrij Nyilics. – Igen, igen. ZEM-COV. Zem.

Az ezredes letette az egyik telefont, de rögtön meg is ragadta a másikat, eközben Konstantinra nézett, de mintha már nem látta volna őt:

– Őrnagy kolléga, a sárkánylány a folyó menti Kerületi Belügyi Osztályban van. Küldjék csak ide, aha. Csak egyedül, a sofőrt ne zaklassa, hadd üljön.

Az őrnagynak valószínűleg kérdései merülhettek fel, mert az egészséges szemében érdeklődés és kíváncsiság csillant fel. Dmitrij Nyilics félhangosan megköszörülte a torkát, majd bólintott:

– Megengedem...

Miután végighallgatta az őrnagyot, az arcán enyhe ironikus kifejezés jelent meg, és így szólt:

– Valahogy túlél majd egy éjszakát a díványon. És eszik majd konzervhúst, nem vedlik le... Igen. Hajtsátok végre.

A telefonbeszélgetés után egy ideig csak ült, egyetlen pontra meredve, és úgy tűnt, hogy teljesen megfedkezett Konstantinról, az ajkát rágta, szintén valamin töprengve, majd felemelte a mutatóujját:

– Teháááát.

Rámutatott Konstantinra, mintha egy seregnyi katonatiszt közül választotta volna ki őt, úgy, hogy a másik alig tudta megállni, hogy ne nézzon körül – ki tudja, ki áll még csendesen a háta mögött a sarokban. Az ezredes kemény hangon szólalt meg, élesen tagolva a szavakat:

– Te! Mars haza. Enni. Aludni. Holnap fél hatra ide. Vészhelyzeti bőrrönddel. Öltözzék... – Dmitrij Nyilics szomorúan elmosolyodott – „séta az erdőben”. Ellenőrizd a tört.

– Meglesz, ezredes úr – válaszolt Konstantin.

– Feltétlenül ellenőrizd – ismételte meg Dmitrij Nyilics, hangsúlyozva a feltétlenül szót –, mert úgy tűnik, hogy bár mindenki felnőtt, különféle rangokkal rendelkező, de ha valami történik, olyanok, mint valami kétbalkezesek, komolyan mondom. Elmehet, főhadnagy.

Konstantin a sétatálcára támaszkodott, óvatosan felkelt, egy pár lépést tett, igyekezvén teljesen egészségesnek tűnni. Dmitrij Nyilics nem bírta ki és megszólította:

– Várj egy másodpercet. Lehet, jobb lenne, ha hívnánk neked egy kocsit most és holnap reggel is? Hogy gondolod?

– Ezredes úr, boldogulok – igyekezett minél hihetőbben kiejteni a szavakat Konstantin.

Erre Dmitrij Nyilics csak legyinteni tudott:

– Akkor tűnj el a szemeim elől! Vagy az egyik szemem elől? Egyszóval, tűnj el innen, te hős, hogy ma ne lássalak többet!

Egri Anna fordítása

NÖVÉNYEK HÖBÖRÖGNEK

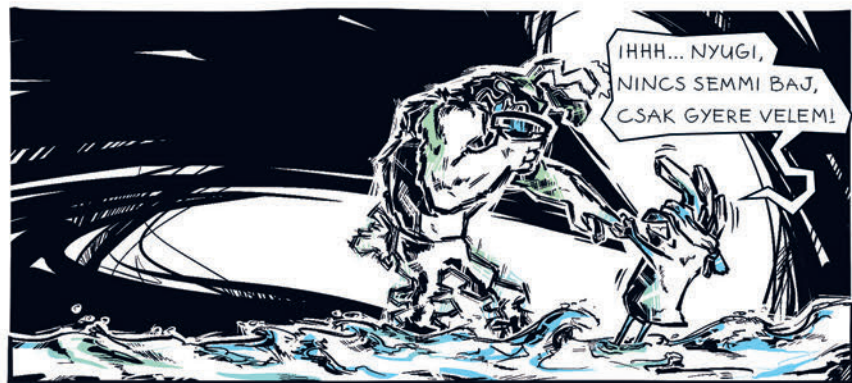
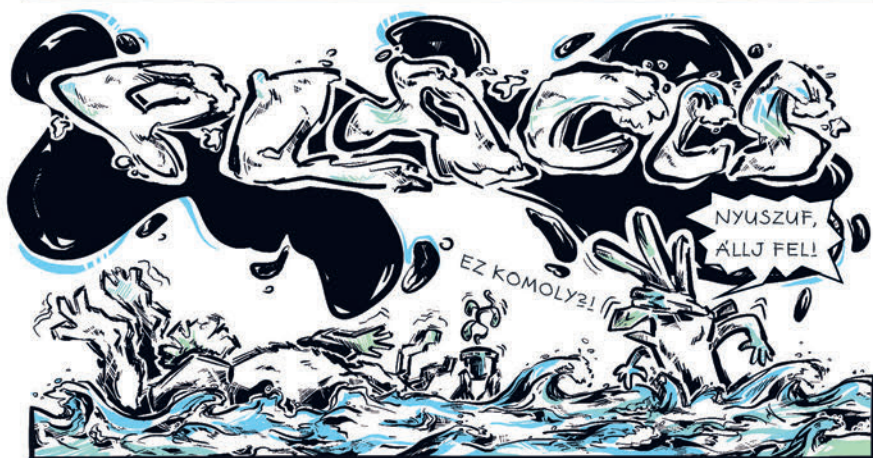
4. RÉSZ

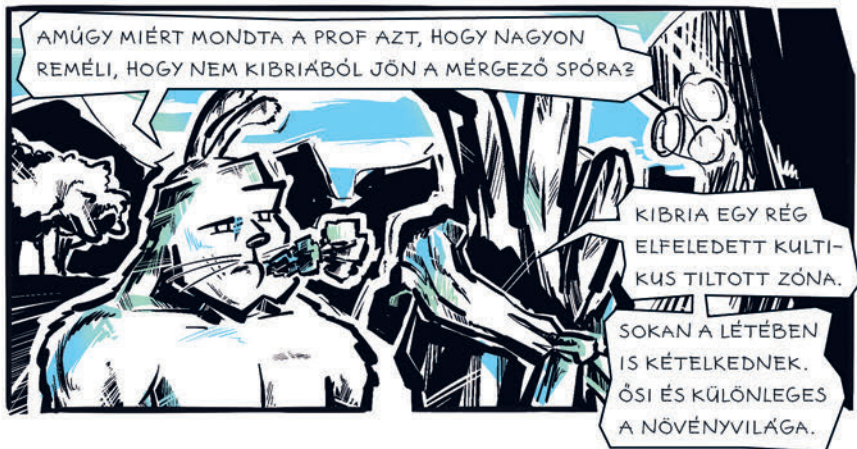
KÉSZÍTETTE:

HAJÓS-SZABÓ DÓRA

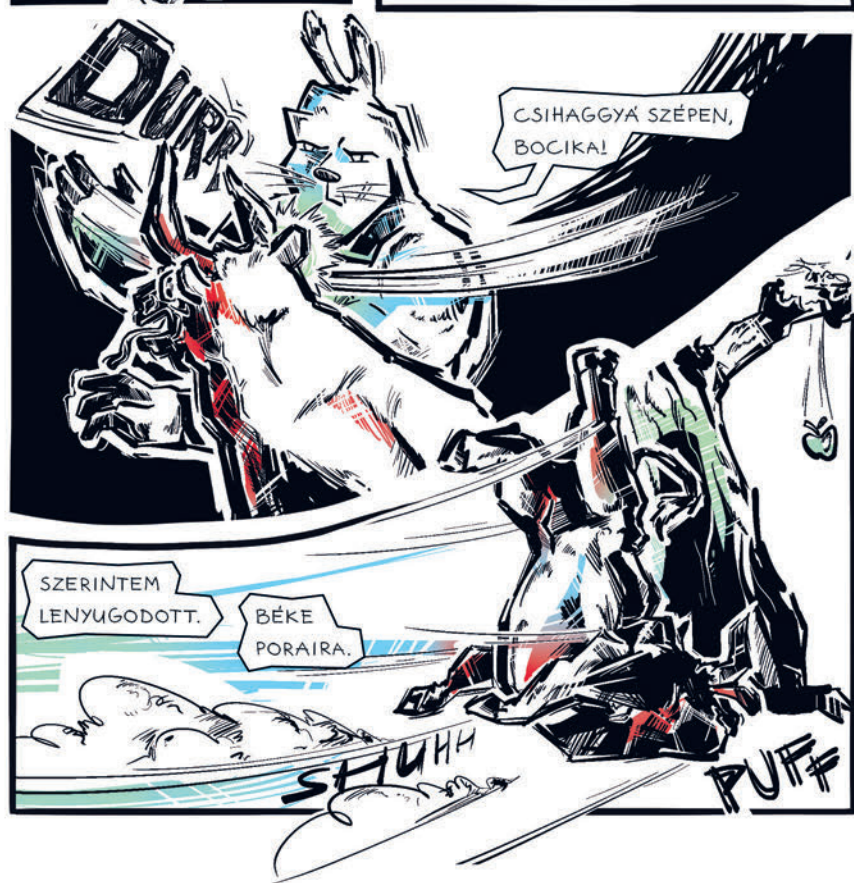
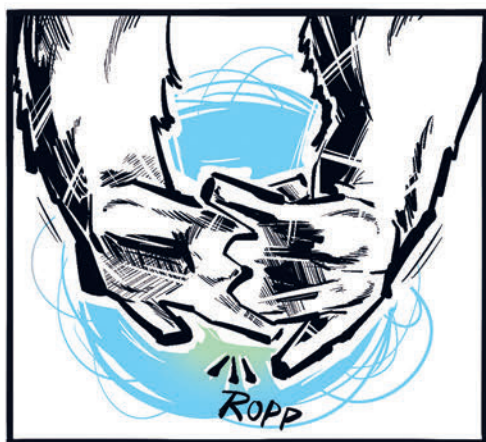
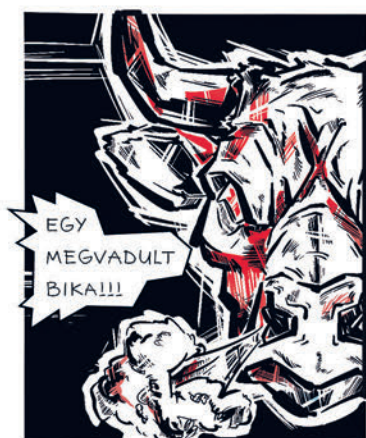

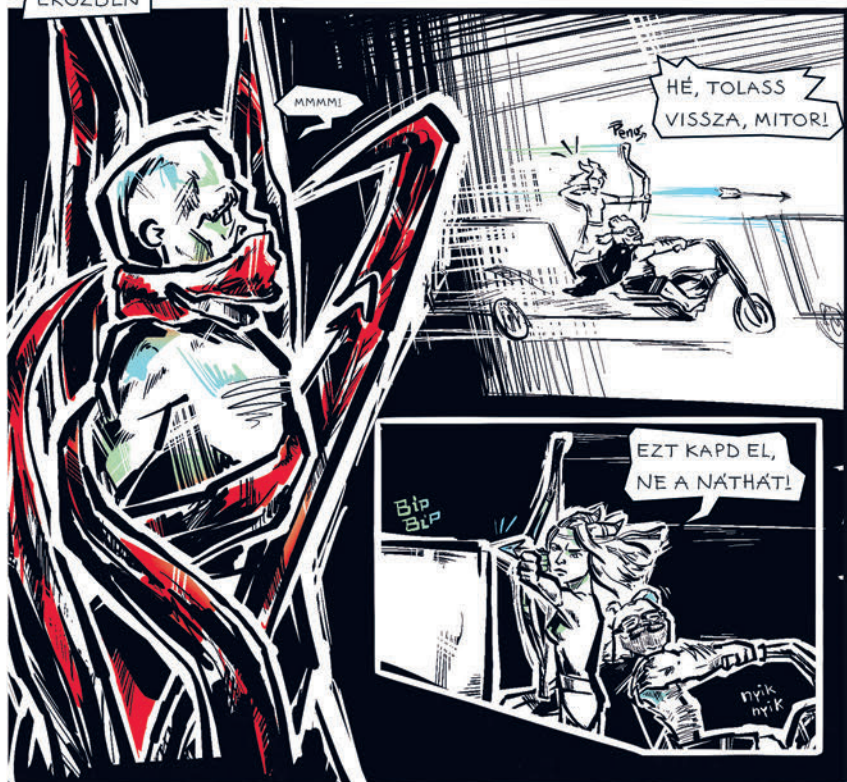

EKÖZBEN

PICIT KÉSŐBB

AMÜGY MI AKAR LENNI
EZ A JÁRGÁNY, HALÓZ?

MIÓTA STÍLUST VÁLTOTTUNK,
AZÓTA DÜBÖRÖG AZ ÜZLET
ÉS DAGAD A BICÓ!

VRUMM

MOST MEG KIGAZOLTUK
TOPIN BARÁTUNKAT!

ABBAN JÓ VAGY, MITORI!
EMLÉKSZEL A LIÁNOS BARLANGRA?

HOGY FELEDNÉM!
2 HÉTIG FÜSTÖLT
AZ EGÉSZ HEGY!

MI TÖRTÉNT
OTT?

HAHAHA

HAHAHA

EGY KICSIT FÉLREMENT
AZ ELSŐ KÖZÖS MELÓNK
NYUSZUFFAL.

A CELLÁBAN NEM
EZT MONDTAD,
TE KENYÉRKÉPŰ!

JÓL VÉDETT, ELZÁRT,
REJTETT HELY
AZ ADREN-ERDŐ
MÉLYÉN.

A HELYI KÖZÖSSÉG
NEM LÁTJA SZÍVESEN
A BETOLAKODÓKAT.

EZ JÓL
HANGZIK!

NYUSZUF, AKKOR LEHET
MEGÉRNE ELŐVENNI
AZT!

NEM TUDOM, MITOR, ÉN IS
FÉLEK HASZNÁLNI **AZT...**

TI MERRE
FOGTOK
MENNI,
DODRIN?

ÉPP ÚTON VAGYUNK
A „HETEDIKHEZ”.

AHHA?

FOLYTATJUK...

FIGYELŐ

Lackfi János

Erősen meglepődnék

Mostanában a madarak
valahogy megtalálják, az észszerűségen
felüli mértékben és gyakorisággal.
Míg állt a negyvenéves, öreg szilvafánk,
nap nap után hat-nyolc tarka mátyásmadár
ricsajozott rajta, ki tudja, mi után kutatva,
a kis körtén meg rezzenetlen tekintettel ült
egyikük, és tűrte, hogy lassan közelébe
óvakodjam, és hosszan csodáljam.

Mikor kávézni ültem ki a kertbe reggel,
vagy tíz-tizenkét örvösgalamb korzózott
a fűben, mely pedig különösebb csemegét
nekik nem tartogathatott.

Egy kékcinke jár rá ablakunkra,
cseppet sem zavarja, hogy ott teszünk-veszünk
tőle pár méterre, az üveg túloldalán,
sőt, mintha eltökélt szándékkal jönne,
talán kunyizni valamit, pedig még
el se kezdtük a téli etetős szezont,
tiszteletét apró pöttyök formájában
hagyja ott maga után.

Múltkor egy rádióstúdióban várakoztam
adásra, magamra maradtam,
mert a technikát kellett megbeszélni
a többieknek egymás között,
így szemmel követhettem a két bérház
közötti zöldben akrobatikázó szarkát,
mely mintha nekem produkálta volna magát.

A szomszéd barackfáján
egy vékony ágon tornázó, rikító sipkás harkály
is mintha az én tetszésemre pályázott volna,
én nem tudom, mit akarnak
ilyen kitüntetett figyelemmel tőlem
a madarak, csak jönnek-jönnek, színesen,
suhogva, legyőzve a gravitációt,
s ha nem látom is, hallom őket,
ahogy a felhős égen gágogva csapatban
húznak dél felé, értem én, hogy a költők
szinte kényszeresen csak az őszre gondolnak,
még nem akarnék repülni feltétlenül,
de mivel vállamat, hátamat erősen kikezdte
az idő, olykor suta gyógytornamozdulatokkal
körzöm karjaimat, lebbentem szárnyaimat,
tollászkodó, ormótlan madárnak,
akár albatrosznak is vélhet
a felületes szemlélő,
de erősen meglepne, ha egy napon
tényleg elemelkednék a földtől.

Palócföld, 2025/1–2.

Demeter Arnold

gyűlnek a királyok

Nézd csak, anyám, gyűlnek a királyok.
Olyan színű palástba öltözve, amelyet
a kirakatban láttunk, s te azt mondtad,
nem szabad, eszedbe se jusson.
Kerek arcuk van, szép hangjuk van,
kezükben ezeregymese kézfogása,
még Béla bácsi is meghajol előttük.
Hallottam, hogy harc lesz, nem
adja a tévé, nekem nem, hisz
le kell feküdni, álmodni kell,
s jön az álom.
Kézen fognak a királyok, tróntermekbe
vezetnek, beszélnek és beszélnek,
nem értem, de elhiszem, hogy
hőskről és csodákról áradoznak,
mint Szent György, ahogy megöli a sárkányt.
Mire felébredek, szétszélednek
a királyok, egymásra mutatnak
és azt kiabálják, amit addig
egymásnak ígértek és nekünk,
mert nekünk is ígértek, szépeket
ígértek utakról az égbe,
és boldogságról, aminek nem lesz vége.
S most te mégis sírsz, mit tehetnék,
én is sírok, ezt szabad, mindenkinek.

Újvárad, 2025/6.

Csák Gyöngyi

Tévedések évada

(a Barátság stációihoz)

Szivárgásunk
egy másik világába
már-már parttalan

Vakít a látvány:
hullámtalan csöndben
ég és víz találkozik,
előmerészkedik
a büszke tenger,
levágott fejű, verébszaros
antik szobraimat
szorgosan fürdeti.

izgalmas horror
játszódhat nemsokára itt
élősködő szentem

honnan is tudná,
szélverte zászlaim
őrizték nevét.
annyi éven át szólított,
akartam oltárának
egyetlen istennője lenni.

* * *

szippantok az ókor levegőjéből,
romos városaiból kiszippantom a magányt,
felszabadítalak, nagyotmondó,
úgy fordulj ellenem, hogy értem
pengesd lantodon szép históriánk.

* * *

mindent megtett,
minden lehetséges
praktikát kipróbált

kacifántos mondatokkal
mesterien védte
s tartotta ébren
az egymást keresők vágyait
hosszú évek során:
el-elsírta magát néha,
akár az árva rigó
egy kopasz őszi fán...

* * *

ó, tanú,
szent látványbirtokos
hegyeimet, völgyeimet
ihleted szele járja át meg át,

mint aki csapdájában
értékes vadra lelt,
örülsz nekem, akár
egy gyakorlott orvvadász.

* * *

ki-be
átjár rajtam
nyughatatlanul
nem fárad keresni
a bennem rejlő
univerzumot.

* * *

nyugodtan időzők, barátom,
mondатаid hús lombkoronáiban,
hol annyi új kaland és csoda vár,
csak nézz, míg időd, kíváncsiságod engedi
megrongált fészekben szorongó,
vényülő madaraid után.

bár tudja, hogy tudom,
mégsem érezteti,
szerepe mily hamis,
képessége különleges,
egyszerre több vasat is
képes tűzben tartani.

* * *

kiszámíthatatlan jövőnk
titkos árkaiban besötétedik,
ám ragyog a telehold,
sejtelmes fényét szórja ránk
a medúza-éj...

* * *

nem csipkelődök többé,
barátom,
maradék időmben
szeretni akarlak,
nyelveden maradjak örökké fűíz,
a zöldnek boldog ragyogása.

Partium, 2025/1.

Bán Zsófia

A rongyos Brehm

Én vettem észre először. Valami mozgott a villa felé eső bokrok alján. Először nem is láttam, hogy mi az, csak azt, hogy mozog és rezegnek tőle a levelek. Éppen csak kikandikált közülük. De mi? Ráparancsoltam Agapéra, maradjon nyugton, és hallgasson, viselkedjen úgy, mint egy normális istennő. Erre a húgom duzzogva elhallgatott, abbahagyta az izgatott karattyolást, és ijedten rám nézett. Az arcomat fürkészte, látni akarta, hogy valami igazi veszély fenyeget-e bennünket, vagy ez is csak a játék része. Mi voltunk a vadászat két istennője, Diána, ez voltam én, és Artemisz, ez meg a húgom. Ezt a pozíciót mindketten a megfelelő komolysággal és elköteleződéssel töltöttük be, a titoktartás esküjével megpecsételve. Istennő ide, istennő oda, a húgom mégis annyira betojt, hogy most az egyszer el akarta választani a játékot az élettől. Amiről minden magára valamit adó istennő tudja, hogy nonszensz. Balatonszepezden a szomszéd telek elhanyagolt dzsungelébe jártunk játszani, ahová a legkülönfélébb, kis- és nagytestű állatok zavartalanul vackolhatták be magukat. Innen jártak ki a faluba portyázni, itt fészkeltek és nevelgették a kicsinyeiket, amiktől nem is volt egészen veszélytelen ott ténferegni, viszont ettől is volt olyan vonzó. Kellett egy kis izgalom, egy kis valódi vész a punnyadt balatoni nyárban. Amennyire meg tudtam állapítani, ez most valódi vésznek tűnt.

Azon a nyáron Anyuskáék leküldtek kettőnket a Balatonra Lenke tantiék villájába, Balatonszepezdre. Legyünk végre napon és levegőn, és élvezzük a Természetet, amivel a Jókai utcában nemigen volt dolgunk, viszont nem is hiányzott. Jól elvoltunk nélküle, pesti kislányok a lókakis, otthonosan bűdös Budapesten. Lenke tantinak Miskolcon a kályhagyáros Osi bácsi volt a kackiás bajuszos férje, nézd meg, ott van az albumban, akinek a vegyes tüzelésű találmányából sok pénz lett. Ezt később akkurátusan elkártyázta a bácsika, úgyhogy mire elhurcolták őket a táborba, már nem volt egy kanyijuk sem, amivel bevásárolhatták volna magukat a Svájcba tartó aranyvonatra, a bol-dogan éltek, míg meg nem haltak szivárványos jövőjébe. Igen, aranyvonat, így, ahogy mondom, majd egyszer azt is elmesélem. Mielőtt

azonban Oszi bácsi mindent elkártyázott volna, építtetett egy csinos villát Balatonszepezden, ahová nyaranként Lenke nénivel és a három gyerekkel elvonultak pihenni, vitorlázni, teniszezni és vidám társasági életet élni. Amikor először vittek ki minket a kecses vonalú cirkálójukkal vitorlázni Agapéval, mint a jó testvérek, szinkronban hánytuk végig a hajó szépen polírozott mahagóni dekkjét, így legközelebb jobbnak látták, ha bennünket otthon hagynak, játszunk a kertben, labdázunk, fogócskázunk, foglaljuk el szépen magunkat, amíg ők áthajóznak Boglárra elkölteni egy jóféle halászlét. Mi majd kapunk ebédet és uzsonnát a lánytól, Szidikétől. Szidike egyúttal azzal a lehetetlen feladattal is meg volt bízva, hogy amíg ők távol vannak, tartsa rajtunk a szemét. Mi ugyanis azonnal a szomszéd telek elhanyagolt dzsungelébe vetettük magunkat, és Szidike hiába hahózott, nem választottunk, amivel a szegény lányt valósággal az örületbe kergettük. Volt, hogy csak az ebéd miatt másztunk elő a vadonból, akkor Szidike leszidott minket, hogy, idézem, hol a repedt búbanatban voltunk, Agapé azonban azon az ellenállhatatlan, fuvolázó kis hangján rögtön az ujjá köré csavarta, hogy milyen *drága és megható* Szidike, amiért így aggódik miattunk, egyúttal tudatta vele, hogy mi nem veszünk el, legyen egészen nyugodt, és biztosította őt soha nem múló szeretetünkéről. Szidike meghatottan szipogott, és magához ölelte a nyájas hajasbabát. Ezt a kis álságos dögöt.

Egy már félig kidőlt öreg diófa mögé bújunk, ahonnan lélegzet-visszafojtva hallgatóztunk, kémleltünk. Megint megmozdult az a valami, körötte rezegtek a levelek. A tikkasztó augusztusi hőségben egyébiránt minden más mozdulatlan volt. És akkor hirtelen rájöttem, mit látunk.

Most miért baj, hogy ő is barátkozik Olgival, a legjobb barátnőmmel. Miért nem inkább örülök neki.

Hetykén mondta, csaknem pimaszul, azonnal fel is bősztített. A húgomnak különös tehetsége volt ahhoz, hogy a másodperc töredéke alatt felhúzzon. Pontosan tudta, mit kell mondania és milyen hangsúllyal, a gyermeki ártatlanság álarca mögé bújva.

Méghogy ő. Ő nem mondott semmi olyat. Ali egy szálnalmas pikkancs, jelentette ki Agapé, amikor Anyuskáék az újabb testvér-viszályt hallva beszaladtak a gyerekszobába. Ilyen szavakat használt, hogy szálnalmas, pedig még csak hétéves volt, nálam három évvel

fiatalabb. Apuskáék rettentő büszkék voltak rá. A még tökéletlen prototípus után, aki én voltam, Agapé mintagyereknek sikeredett, akinek csodájára járt az egész környék.

Jaj, beh gyönyörű ez a kislány, csapták össze a kezüket a bibircsókos nénik és köszvényes bácsik, amikor a Ligetben sétáltattak minket.

Mintha én ott sem lettem volna.

Mintha én nem is léteznék.

És ha tudnák, milyen okos is, licitált erre apánk, majd gyorsan hozzátette, mint a nővére, és a nyomaték kedvéért megsimogatta a fejemet. Ezt utáltam a legjobban, ezt a vigaszág-simogatást, ezt a szülői szeretet kiporciózására tett egalitárius, hazug törekvést. Mert hát kétségtelenül Agapé volt a sztár, ez a kis pimasz. Hamvas bőre, a csodálkozástól szinte óriásira táguló égszínkék szeme és loknis, fekete hajkoronája már szinte túlzás volt, sőt, állítom, hogy a húgom külseje jócskán átlépte a jó ízlés, mondhatni, a giccs határát. Sok. Ez volt a határozott véleményem. És nem azért, mert az én bőröm nem hamvas, hanem ekkor már pattanásos volt, igen, nyugi, nekem is volt olyan, és nem azért, mert az én hajam inkább úgy festett, mint egy száraz szénaboglya, ami egy forró szél csiholta szikrától bármely pillanatban porig éghetett, és még csak nem is azért, mert az én szememet akkoriban egy sötét keretbe feszített szemüveg csúfította, nem. Jóllehet, már ez is bőven elég lett volna ahhoz, hogy a húgomat fekete-listára tegyem. Pedig ezekről nem tehetett a szentem. Amiről viszont tehetett, az a végtelen önzése és szemtelensége volt.

Mindent magának akart, mindent és mindenkit meg akart szerezni, meg akart hódítani. Mint akinek állandó bizonyítási kényszere van, hogy ha akarja, bármit, bárkit megkaphat. Ami kétségtelenül így is volt. Mert ha nekiállt rafináltan hízelegni úgy, hogy a célszemély észre sem vette, még engem is le tudott venni a lábamról. Kikövetelte a szeretetemet, én pedig, amikor nem azt kívántam, bárcsak elcserélte volna a bába, megadóan hevertem a lábai előtt. Csak testvérek ismerik ezt az örökké hullámozó érzést, ezt a mindenképp dacára eltéphetetlen köteléket. Hiszen összekapaszkodó életüknek ki más volna ilyen szoros, mindentudó tanúja.

Az ember néz, de olykor nem tudja, mit lát. Én viszont most már tudtam. A bokrok közül egy agancspár teteje kandikált ki, és lassan hol jobbra fordult, hol balra. Rajtunk kívül valaki más is figyelt és kémlelt. Megböktem a húgomat, momentán Artemiszt, és az agancs

irányába mutattam, majd a mutatóujjamat gyorsan a számra szorítottam. Csillogó szemmel nézett rám, bólintott, és kivételesen csöndben maradt. Hangtalanul közelebb kúsztunk, és óvatosan megke-rültünk egy elvadult csipkebokrot, hogy jobb rálátásunk legyen az agancspár gazdájára. A bokor mögül kikandikálva, ahogy mondani szokták, földbe gyökerezett a lábunk.

Egyvalami volt csak, amiben hajthatatlannak bizonyultam. Agapé nem játszhatott legféltettebb kincsemmel, a Marcsika babámmal, akit Anyuska nővére, Lenke tanti hozott nekem, és csakis *nekem* Párizs-ból. Marcsika nemcsak pislogni, de cumiból inni, pisilni, és ha a hátán meghúztál egy zsinórt, beszélni is tudott, azt mondta, *maman meg je t'aime*, arról nem beszélve, hogy háromféle ruhaszettje volt, amely-nek darabjait kombinálni is tudtam. Ilyen babát Budapesten sehol nem lehetett kapni, minekutána a sárga irigység tárgya lettem szerte a környéken és az iskolában. Agapé minden trükkjét, fondorlatát be-vetette, hogy néha ő is megkaphassa, én azonban keményen ellenáll-tam, és ebből nem engedtem, ha a feje tetejére állt is. Itt nem fogott rajtam a hízelkedése, dorombolása, Marcsika az enyém és csak az enyém volt, Agapé pedig előbb-utóbb kénytelen volt belátni vereségét, és duzzogva visszavonult.

Ilyen gyönyörű, tökéletes agancspárt még Apuska rongyosra olvasott *Brehmjében* sem láttunk, és akkor a hozzá tartozó hatalmas állat pompás, rozsdabarna szőrű testéről még nem szóltam. Mint egy lá-tomás, olyan volt. Mintha egy mitológiai lény elevenedett volna meg a szemünk előtt, csakis a vadászat két istennője kedvéért. Diána és Artemisz hitetlenkedve dörzsölték a szemüket. Ilyen csodálatos lény-nyel még egy istennő is csak egyszer találkozik. Ha egyáltalán.

Ekkor ez a fenséges állat lassan felénk fordította a szomorú tekin-tetét. Egy darabig csak így néztük egymást, a csodaszarvas és a két kis istennő. De valami nem stimmelt. Láttunkra a szarvasnak el kellett volna szelelnie, mint rendszeren. Ez azonban meg sem mozdult, csak ült ott a bokor alján, a dzsungel aljnövényzetében, és kitartóan nézett minket. Mint aki azon töri a fejét, vajon mi lesz a következő lépésünk. A tekintetéből áradó szomorúságnál csak a nyugtalansága volt na-gyobb. Artemisz izgatott szuszogása törte meg a forró augusztusi dél-után csendjét. Végül nem tudta türtőztetni magát. Nem tud felállni szegény!, kiáltotta a húgom. Ekkor már én is erre a következtetésre

jutottam, az állat különös mozdulatlanságára ugyanis nem lehetett más magyarázat.

Ekkor, mielőtt bármit tehettem volna, Artemisz odarohant a fekvő állathoz, nyilván, hogy segítsen neki. Azonnal gyere vissza, ordítottam utána, de már tudtam, hogy megint nekem kell majd kimenteni őt egy újabb lehetetlen helyzetből. Vagy a cseresznyefa legtetejére mászott, és nem tudott lejönni, vagy egy sziklahasadékból kellett kihúzni, amelyben a lába beszorult két kő közé, vagy a mély vízből kellett kivonszolni, ahová nem volt szabad kimennie, mert még nem tudott elég jól úszni. Sorolhatnám. Agapét mindig meg kellett menteni, mert nem volt veszélyérzete, és én ezt már nagyon untam, mert soha nem tanult semmiből. Most meg odarohant egy hatalmas testű szarvasbikához, ami ijedtében megtámadhatja. Ekkor valóban azt láttam, hogy az állat rémületében megpróbál felállni, de mielőtt teljes súlyával visszarogyott volna, egyenesen a hülye húgomra, aki szinte aláállva igyekezett segíteni neki – igen, Pupikám, ilyen oktondi volt az Agapé, akinek a nevét örökölted –, odarohantam, gyorsan elrántottam onnan, és visszatuszkoltam a csipkebokor biztonságos távolába. A szarvasbika még néhányszor megpróbált felállni, de a láthatóan törött jobb mellső lába nem engedte, és mindahányszor visszarogyott. A nyári melegben kiszikkadt föld csak úgy porzott a rengő, rozsdabarna hústömög alatt, és már akkor világos volt, hogy ez a látvány velünk marad, amíg csak élünk. Lényeg, hogy már megint nekem kellett Agapét kimenteni, és dühösen kirángattam a dzsungelből a zokogó istennőt.

– Ne áruld el nekik, hogy ott van! – kérlett. – Majd mi meggyógyítjuk! Sinbe tesszük a lábát, és addig járunk etetni, amíg lábra tud állni!

Könyörgött, és egyre jobban zokogott, mikor látta rajtam, hogy nem fogok eleget tenni a kérésének. Mi már csak tíz napig maradunk, addig nem gyógyul meg. Nem hagyhatjuk ott éhen pusztulni, muszáj lesz szólni. És amikor Oszi bácsiék kikötöttek a cirkálóval, én már ott álltam a stégnél, és szóltam. El is vezettem őket a sérült állathoz, és reméltem, hogy ők majd tudnak segíteni rajta. Agapé rám szórt átkait egészen odáig hallottam. Másnap tudtuk meg, hogy Oszi bácsiék kihívták a vadgazdálkodás embereit, akik még aznap este elszállították a lesérült szarvasbikát. Én már sejtettem, hogy mi lesz vele.

– Meg fogják gyógyítani, ugye? – kérdezte a húgom Oszi bácsit, aki csak ingatta a fejét. Agapé ekkor nekem esett, és ütlegelni kezdett, hogy alig tudták leválasztani rólam és beparancsolni a villába.

Aznap este, lefekvéshez készülődve, megláttam valamit az ágy alól kikandikálni, amiről megint csak nem tudtam, hogy micsoda. Dobogó szívvel alá néztem, Agapé már a fal felé fordulva aludt, vagy legalábbis úgy tett, mint aki alszik. Az ágyam alatt Marcsika baba szétroncsolt testét találtam, a karjai, lábai kitépve, lefejezve, csak a baba torzója volt viszonylag egyben, azt már nem tudta jobban szétrancsírozni. Másnap felpakoltak minket a pesti gyorsra, itt volt vége a nyárnak, Oszci bácsinak elege lett belőlünk. Akkor, tízévesen megfogadtam, hogy *leveszem a kezemet Agapéről*, boldoguljon most már nélkülem. Megtetszett ez a kifejezés, a dühöngő Oszci bácsitól tanultam. Hogy pontosan mit jelent, azt nem tudtam, de jól lehetett ordítani.

A megbocsátás nehéz ügy, dolgozni kell rajta, tudod? Persze ha könnyű lenne, mit számítana.

Alföld, 2025/5.

Kürti László

thonet garnitúra

a karfás, régi székekbe voltam beleroskadva,
nem fértünk már otthon a sok antik, törött
darabtól. évekig vártak, hogy felocsúdjak –
de mindig a pénz, az idő, a szakember.

aztán végre kerestünk hozzá csíkos huzatot,
külön mester újíttatta a vázát. enyvezni, pá-
colni, kiegészíteni, ahol törött, s átgurtnizni,
mert beszakadt, mikor a gyerek ráállt. két női

és két férfi, karfás gyönyörű thonet. most
külön szobákban, már csak így volt hely nekik
otthon. a szettből hiányzik ugyan még két
lurkónak való kanapé, de észre sem veszed...

ilyen szétszórva vagyunk már két városban apa,
anya, gyerek. átutazóban, havi kétszer, menet-
rend szerint. s hogy a család folyton darabokban,
– igazi otthon remélnék szanaszét székeink.

Mozgó Világ, 2025/5.

Nemes Z. Márió

Katolikus Rádió

Bár átlagembernek tartom magam,
az átlagnál nehezebben ismerkedek.
Vidéken élek, de szívesen költözöm, a távolság
részemről nem akadály. Egészségtudatos,
gyermektelen nővel barátkoznék.

Végzettségem középiskolai tanár, informatika
és természettudomány, és nem hiszek a külső
tárgyak létezésében. Reménykedem benne,
hogy ezen a sajátos módon növelhetem
a pártalálás hatékonyságát.

Főként a Katolikus Rádiót hallgatom.

A külső tárgyakkal volt már problémám
ismerkedés közben, ezért azt gondolom,
hogy részrehajlás nélkül tudom megítélni,
mi van bent, és mi kívül. Mert ami igazán
számít, az nem vidéken van, nem is a fő-
városban, hanem a lélekben. Ahogy azt
a rádió is megmondja minden délben:
felemelem a szívem, és barátok leszünk.

Mert régóta kereslek a külső homályban.
Ahol csak átlagos dolgok vannak.
De belül: nincsen távolság. Csak rádió van.
Világosságul a pogányok megvilágosítására,
és a te népednek, Izráelnek dicsőségére.

Jelenleg webmesterként tevékenykedek,
ezért már minden sorodat olvastam és minden
képedet letöltöttem. Nincsenek titkok
a benső kertben, ahol valóra váltom
a pornódat. Üdvözlégy, Mester!

Vár Ucca Műhely, 2025/1.

Ambrus Máté

Arabica

Költőkről dadogunk egy harmadik nyelven,
nem arab, nem magyar köztes frekvencián,
ha nem jut eszünkbe egy ige vagy főnév,
te malufot dúdolsz, én a Kék rapszódiát.
Mögöttünk az Országház ezer szemével
citrinből faragott pókcsalád.
Megvetőn néz rád a mésző Kossuth,
mint aki miattad szigorítaná a migránspolitikát,
a miniszterek is félrefordított fejjel állnak,
míg a rakparthoz érünk a téren át.
A szád felé hajolok, hogy megnedvesítsem,
mert száraz, mint a kélíbiai muskotály,
intesz, hogy nálatok nem illik köztéren,
pedig megbotránkoztatnád a galambokat...
A májbeteg fényben legalább az árnyékunk összeér,
mellettünk a Duna fáradt ónixsáv,
tálcán lebeg a vízivárosi látkép:
kartondobozok, penészes kupolák.
Azt mondjuk, hogy örökké tart majd,
de tudjuk, hogy az Örökké meggondolja magát:
perforációink mentén leválunk egymásról,
ha a script doctor átírja a dramaturgiát.

Apokrif, 2025/2.

Odze György

Práger Marci döntése

A kerületi kapitány, Somos hívta oda. Apa régi barátja volt, elment a temetésére is, hogy kimutassa, mennyire Együttérez anyával. Meg is ölelte, *bármire szükség van*, mondta neki, ő pedig megveregette a vállát. Gyere rendőrnek, ha nincs jobb. Huszonöt éves, őrmester, előtte a jövő, így mondják. Lakótelepi gyerek, nem volt se hazudós, se lopós, se besurranós, se verekedős. Szorgalmas, eszes és igyekvő, vannak tervei, szeretne főiskolára menni, érdekli a nyomozói pálya, ezt mondta őszintén annak a felügyelőnek, aki személyiségvizsgálatot tartott a kapitányságon. Anyával lakott egy kétszobás panelben, kettesben, amióta apa meghalt. Kétszobás, külön bejárat, mégsem ideális, anya minden hall, ami az ő szobájában történik, sőt, Marci úgy érezte, még fülel is, különösen, ha nő volt nála. Most már három hónapja Erzs, egy irodai zászlós a partnere, pizzát esznek együtt, moziba mennek, de főleg szexelnek.

Éppen vele beszélt telefonon, amikor meglátta. Egy BMW XM, az egyik legdrágább modell a magyar piacon, nincs is sok belőle, ezüst, őriült tempóban, egy zebrán vágott át gyalogosok között, és záróvonalat átlépve előzött, amikor utolérték. Legalább negyvenmillió. Odasétált a vezetőüléshez. Fiatal férfi, sörtefrizura, homlokra tolt napszemüveg, vörös nadrág, fehér cipő, fekete ing, minden márkás. Nagymenő.

– Tévedsz – a férfi meg sem várta, mit mond Marci. – Nem mentem át a pirosra. És kár erőlködni. Ne nyomd nekem a másort.

– Állítsa le a motort. A kamera rögzítette, nincs min vitatkozni. Kérem az iratait.

– És ha nem, akkor mi lesz, kispofa? Pisztolyt fogsz rám?

Gázt adott és elhajtott.

Marci visszaült az autóba, Poszler addigra már kikereste a férfi adatait.

– Itt lakik a mi kerületünkben, fent a hegyen. És már tizenkét büntetőpontja van.

Ez volt az első találkozása Zbirányival.

Ne törődj vele, mondta anya, és ezt mondta Erzs is, amikor elmesélte nekik, de az nem úgy megy, hogy az ember csak úgy nem törődik

egy ilyen megalázó helyzettel. Feljelentette a férfit, videófelvétellel. Egy héttel később utánakeresett, két büntetőpontot írtak be neki a szabályszerű négy helyett.

Marci egy hónapig irodai munkán volt. Beszélt a kapitányhelyetessel, beadta a jelentkezését a főiskolára. Bűnüldözés. Anya nem volt lelkes.

– Nem veszélyes? – ezt kérdezte. – Simán lepuffanthatnak.

Marci elnevette magát. Megsimogatta anya arcát.

* * *

Éppen két napja, hogy visszakerült járőrszolgálatra, amikor megint látta. A pirosan hajtott át, de nem úgy, ahogy sokan, hogy „éppen átcsúszok”, hanem szinte kihívóan, másokat is veszélyeztetve. Bekapcsolták a kék fényt, beérték. Most Poszler beszélt vele, átadta a csekket, a BMW elhajtott. Úgy látom, mindent szabad neki, jegyezte meg Poszler csalódottan, most ezek dirigálnak. Visszamentek a kapitányságra.

Egy héttel később Marci anyát vitte le a bevásárlóközpontba a kis Swifttel, éppen beálltak a parkolóba, amikor felbukkant Zbirányi. Mintha csak rá várt volna. Egyenesen Marcihoz ment, megállt előtte, olyan közel, hogy az orruk majdnem összeért.

– Mi van, követsz, kisrendőr, bazdmeg? – szólt oda neki.

Marci nem is tudott válaszolni, olyan méltatlan volt a helyzet, többen is odanéztek, anya pedig megrémült. Aztán Zbirányi eltűnt a lépcsőn, ő meg a liften ment fel anyával.

– Semmi baj – ölelte át a vállát. – Vannak ilyen alakok. Ne is törődj vele.

Anya elsírta magát.

Egy héttel később megnézte Zbirányit a rendszerben. Nem kapott büntetőpontot a piros miatt, és a feljelentésnek se maradt nyoma. Van ilyen, mondta később Poszler, van ilyen, nagykutya a barátai, vagy ő maga is nagykutya. Vigyázz, hogy ne szívjon be az ügy.

– Ne szívjon be? – kiabált vele Marci.

Hogy az embert egyszer csak beszívja. Azért, amikor elváltak Poszlerrel, még egyszer megnézte az adatbázist. Zbirányi. Voltak már ügyei, garázdaság, csalás, erőszak. Nagykutya? Este kilenckor végzett, elkanyarodott a Kút utcába. Volt egy kis izgalom is benne, ilyen lesz, gondolta, amikor majd bűnügyekben nyomozok. Megállt a ház előtt. Magas kerítés, mélygarázs, tujasor. Nem lehetett belátni. Csak az

emeleten volt világosság az egyik ablakban. Kibaszott nagykutya, nem is vitás.

* * *

Elkezdett valami megváltozni körülötte. Másik körzetbe helyezték, az unalmas és eseménytelen lakótelepre, új társat kapott, egy elvonóról visszaérkezett, lepukkant századost, *Basztatót*. A kapitányhelyettes, akit addig rendes pasasnak ismert, most szinte rá sem nézett, amikor rákérdezett a felvételi lapjára, egy ideig nem is válaszolt, aztán azt mondta, hogy utána kell néznie, azt követően meg azt felelte, hogy betelt a kvóta, talán majd jövőre, közben aztán mégis ránézett, azzal a tudhatnád-magad-is-hogy-mi-van tekintettel. Aztán meg is mondta.

– Rámásztál egy pasasra. Ennyi.

És még hozzátette, hogy nincs helye vitának.

Erzsivel próbált beszélni róla, de a nő már unta, ha nem bírod a nyomást, keress más munkát, mondta ingerülten és felöltözött. Marci is megsértődött, a végén rámegegy a szex, pedig úgy érezte, csúcsformában van.

Döntsél, Marcikám, mondta magának. Elég a rendőrségből. Betegget jelentett, nézegetni kezdte az álláshirdetéseket. Biztonsági őrköt tucatjával keresnek, már telefonon is beszélt néhány ügynökséggel. Kemény vagyok és elszánt, ezt mondta az interjúkon.

– Kétezret keresek óránként – mondta anyának. – Magánháznál hármat. És a rendőrök előnyben vannak a felvételin.

– Le fogsz ragadni – nézett rá szemrehányón anyja. – Nem szeretném, ha ilyen embereknek dolgoznál.

– Nem fogok leragadni – felelte szenvedélyesen Marci. – Elkezdem az angolt is. Nem bírom, ha kibasznak velem, és nem is mondják meg a szemembe, hogy mi van. Elég volt.

És tényleg úgy is érezte. Erzsivel is kerülték egymást.

– Mi van? Fekete bárány lettem, vagy mi? – kérdezte ő indulatosan. Hagyjál békén, felelte Erzsi.

Megírta a lemondását, ez a szakszó, lemond a szolgálati viszonyról, beadta Vilmának, a parancsnoki titkárnőnek. Beült a kocsijába, útközben megállt a Vigadó sörözőben, lehajtott két vodkát és vezetett tovább, egészen hazáig. Jó érzés volt.

Bassza meg mindenki.

* * *

Másnap reggel aláírta a szerződését Próber Géza ingatlanfejlesztővel egy Júlia utcai villában. Ötezer óránként, plusz éjszakai pótlék. Kezet is fogtak, barátságosan megveregette a vállát, *stramm fiúnak látszik, Marci*, mondta. Volt egy monitorokkal felszerelt dolgozószoba az alagsorban, az éjszakai műszaknak. Megkapta a kulcsokat és egy szolgálati mobilt, hétfőn kezdhet.

Kiment az utcára, leült a kőkerítésre. Rágyújtott. Akkor látta a telefonján, hogy Somos magához rendelte.

* * *

Megváratták. A szokásos játék. Nézte Vilmát, amint némán gépeli a sorokat, unott arccal emelgeti a telefonokat, ugyanazt a mondatot ismétli, *a kapitány úr nem ér rá, visszahívjuk*, szerencse, gondolta Marci, hogy itt hagyom az egészet a francba.

Belépett a kapitány irodájába. Bagószag volt. Az íróasztalon ott feküdt a lemondólevele. Somos rágyújtott. Mérgesen nézett fel.

– Ez mi a lófasz? – kérdezte az első szippantás után.

– A lemondásom – felelte Marci.

– Zbirányi miatt?

Marci bólintott.

– Egy puhapöcs vagy, Marci. Az ilyesmi mindnyájunkkal megtörténik. Kérdezd csak meg a kollégáidat, hogy beszélnek velük nap mint nap a menő csőnadrágos senkiházik, de már a gyerekek is! Aztán ha felemeled a kezed, jön a fegyelmi meg a pszichológus. Engem is megfenyegettek már, még a lányomat is. Ráadásul ólálkodtál a házánál. Felvette a kamerája. Simán feljelentett, azt állította, hogy zaklatod. Jegelem, de tudjál róla. Pont a háza előtt parkoltál. Ügyes húzás, mondhatom. Valamelyik amerikai rendőrfilmben láttad, vagy mi? Mi ütött beléd, Marci? – Somos előrehajolt, hogy nagyobb nyomatékot adjon a szavainak, de nem emelte fel a hangját.

– Nem számít. Találtam új állást.

– Tudom, a Próbernél, a Júlia utcában. Még hogy ingatlanfejlesztő. Négy orosz és egy szerb vállalkozót bújtat. Egy hónapon belül jön a síttrre. Zbirányitól kiakadtál, és most Próbert szolgálnád? Hát nem látod, mi van? Bűnözők mind. Vagy szemetek mind. Mindegy, hogy fogalmazunk. Nem az a lényeg. Apádat is kicsinálták.

Marci hallgatott.

– Áthelyezlek a bűnügyiekhez, egy évre. – Somos halkán beszélt, szinte a fogai közül préselte ki a szavakat. – Leléphetsz.

Marci szabályosan, ahogy kell, tisztelgett, és sarkon fordult. Már fogta a kilincset, amikor Somos is felállt, odalépett hozzá.

– Magaddal baszol ki, hidd el. Ilyen stricik között élünk. Nincs más választás. Lúz-lúz, ahogy ti mondjátok. Húzzál ki egy évet itt nyugiban, utána aláírom a főiskolát.

Lelépett. Hazafelé megállt a Júlia utcában, firkantott egy levelet egy kitépett noteszlapra, bedobta a mobilt és a kulcsokat a postaládába, aztán elment a boltba, vett zöldséget meg gyümölcsöt. Láta a telefonján, hogy anya már többször hívta. „Rögtön otthon vagyok”, ezt üzenté.

Ezredvég, 2025/3.

TANULMÁNYOK

IRODALOM ÉS OKTATÁS

Jelen lapszámunk tanulmányai az oktatás lehetőségeivel, kihívásaival és problémáival foglalkoznak. A Szépirodalmi Figyelő egyik legterjedelmesebb összeállításáról van szó, amely nem véletlen, ugyanis ennek egyik oka éppen a téma megkerülhetetlen jellege: az oktatás elméleti, gyakorlati és módszertani kérdéseinek lezárhatatlansága. A tanulmányok a köz- és felsőoktatás szempontrendszeréhez egyaránt hozzájárulnak azzal, hogy nemcsak felvetéseket és kérdéseket fogalmaznak meg, hanem jó gyakorlatokat, példákat és ajánlatokat is felsorakoztatnak – kifejezetten a történő irodalom és a folyamatosan (át)alakuló olvasási szokások figyelembevételével. A határokon belüli és országhatárokon túli iskolai rendszertől a világirodalom tanításán át egészen a képregény edukációs lehetőségeiig.

Sebők Melinda

A magyartanárképzés kihívásai

„A szavak mögött asszociációk vannak,
az asszociációkban élmények, az élményekben élet.”¹

(Babits Mihály)

„Így végtére mégiscsak az a fontos, hogy mindenütt sikeres legyen a dialógus, az a szavak útján zajló csere, s ugyane szavakat még bizonyosan sok egyéb mozzanat is kíséri, ám e kölcsönös cserében mindig rálelünk azokra a szavakra, melyek révén megérthetjük egymást.”² Az elmúlt években épp az eredményes szakmai dialógus és a kölcsönös megértés hiánya heves vitákat váltott ki az irodalomoktatásban bekövetkezett gyors változások eredményeképp.

Ha csak az utóbbi öt év intervallumát vizsgáljuk (vagyis a 2020-ban bevezetett új NAT és kerettanterv óta eltelt időszakot), szembetűnő, hogy mennyi szaktanulmány és kötet foglalkozik az oktatásügy helyzetével, az irodalmi kánon megítélésével, az irodalomoktatás aktuális kérdéseivel.³ Mindegyik szakkönyv és -tanulmány olyan oktatáspolitikai és az irodalomoktatással⁴ kapcsolatos problémákat vet fel, mint a szakmai konszenzus⁵ és szabadság hiánya,⁶ a digitális szöveg-

1 BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Auktor, Budapest, 1991, 12.

2 Hans-Georg GADAMER, *Szöveg és interpretáció*, szerk. BACSÓ Béla, Cserépfalvi, Budapest, 2000, 29.

3 Az egyetemek bölcsészettudományi tanszékein oktató irodalomtörténészek éppúgy felszólaltak, mint az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium, a Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium magyar szakos tanárai vagy az MMA tagjai.

4 Fenyő D. György az irodalomtanítás lényegére hívja fel a figyelmet korszakos jelentőségű, több száz oldalas kötetének *Pedagógiai ars poetica* című bevezetőjében: „[...] az irodalom közvetít ezernyi tudást és ezernyi világot segít abban, hogy megismerjük önmagunkat, hogy más emberek sorsába belelássunk, hogy megfogalmazzunk érzelmeket, hogy elgondolkozzunk a világ összefüggésein. [...] Ha pedig az irodalom közvetíti mindezeket, akkor az irodalomtanításnak is kell szólnia mindezekről.” FENYŐ D. György, *Az irodalomtanítás módszertana I., Éthos és praktikák*, Tea, Budapest, 2022, 16.

5 FÁBIÁN László, *Jövőkép stratégiával. Elkerülni az elkerülhetőt, avagy megcselekedtük, amit megkövetelt a haza?*, Kortárs 2025/3., 3–6.

6 L. Simon László *A politika elsődlegessége. Irodalom és politika* című esszéjében Horváth Jánosra hivatkozva állítja, hogy az irodalom esztétikai szempontok helyett ismét világnézetek harcterévé vált. Vö. L. SIMON László, *A politika elsődlegessége. Irodalom és politika* = Uő., *Művészi szabadság és intézményi autonómia*, Ráció, Budapest, 2025, 107–120.

olvasás⁷ és a mesterséges intelligencia térhódítása,⁸ a kronologikus-történeti elv túlsúlya,⁹ a kortárs irodalmi szövegek hiánya, a szemléltetváltás szükségessége,¹⁰ a tanári pálya és a bölcsészettudományi presztízsének csökkenése, a szakma kiszolgáltatottsága.¹¹

Tehát a legfrissebb esszékötetek, szakkönyvek és folyóiratcikkek az oktatás és azon belül az irodalomtanítás problémáira világítanak rá. A szakmai dilemmák krízishelyzetre hívják fel a figyelmet.

Jelen tanulmány kifejezetten a magyar szakos tanárképzés néhány aktuális kihívását igyekszik tárgyalni a teljesség igénye nélkül, elsősorban az irodalomtanításra összpontosítva vizsgálja az oktatásügyre vonatkozó jogszabályokban, képzési és kimeneti követelményekben és az olvasási szokásokban bekövetkezett változásokat. Mivel a felsőoktatásba a közoktatásból érkeznek a hallgatók, először a közoktatás dilemmáiból szeretnék kiindulni, mivel az érettségi vizsga követelményeiben és az új NAT bevezetésében ragadható meg leginkább az irodalomtanítás átalakulása. Ezt követte a magyar szakos tanárképzésben a felsőoktatási követelmények és mintatantervek módosulása. Az ezredfordulótól máig tartó digitális forradalom pedig hatványozottan érinti a magyar szakos tanárképzés megpróbáltatásait. Az első nagyobb fordulóponthoz a húsz évvel ezelőtti időszakra, a 2005-ben bevezetett kétszintű érettségi vizsgákra vezethető vissza.

Érettségi követelmények, a NAT változása

„Nincs egy-egy nehezebb feladat a magyar irodalomtörténet tanítójára nézve, mint a régi nyelvelmékek és költői maradványok iránt a tanulóban érdeket gerjeszteni, azt folyvást fenntartani, hogy a példányok olvasása előtte fárasztóvá, lélekölővé ne fajuljon; hanem

7 Digitális eszközök a középiskolai irodalomoktatásban, szerk. MOLNÁR Gábor Tamás – FEJES Richárd, Prae, Budapest, 2021.

8 Gloviczki Zoltán legújabb kötetének *Mesterséges intelligencia az oktatásban* című fejezetében a mesterséges intelligencia lehetőségeire és veszélyeire egyaránt felhívja a figyelmet. Vö. GLOVICZKI Zoltán, *Mesterséges intelligencia az oktatásban* = Uő., *A holnapután iskolája*, Open Books, Budapest, 2024, 215–233.

9 Kulin Ferenc *A történetiség elve és a „jelen horizontja” az irodalomtanítás kánonjában* kötetfejezetében a történetiség elvének dilemmáit tárgyalja. Vö. KULIN Ferenc, *A történetiség elve és a jelen horizontja*, MMA, Budapest, 2021, 183–202.

10 FÜZFA Balázs, *Kánonok (h)arca avagy irodalomta(la)nítás Magyarországon 1978–2020 között*, Élet és Irodalom 2020. november 27.

11 KEISZ Ágoston, *Merre induljunk? Néhány gondolat a magyartanítás újragondolásáról*, Kortárs 2025/3., 15–19.

figyelmét [...] a tárgyra feszítse, [...] önműködésre szoktassa”¹² – amikor Arany János az 1856-os nagykőrösi Református Főiskola Értesítőjében a magyartanítás nehézségeiről ezeket a sorokat írta, világosan érzékelte, hogy a magyartanár feladata a diákok motiválása, a tantárgy élményszerű oktatása, valamint az olvasás–szövegértés–önálló véleményalkotás fejlesztése. Babits Mihály – aki a magyar irodalomból legnagyobb mesterének (Vörösmarty mellett) Aranyt tartotta – több mint ötven évvel később így írt az irodalmi nevelés feladatáról: „Gondolkodni és beszélni: nem lehetne rövidebben és mégis teljesebben megjelölni egész középiskolai tanításunk célját. [...] Gondolkodni és beszélni tanítunk. [...] Minden nyelvtan és minden irodalom gondolkodni tanít és beszélni. A nagy írók művei stilisztikai és retorikai példatárak.”¹³ Babits Mihály az *Irodalmi nevelés – egy tantárgy filozófiája* című fogarasi esszéjében 1909-ben rávilágított az irodalomoktatás lényegére: a lexikális ismeretek helyett az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség magasabb szintű megformálására, a kritikai gondolkodás fejlesztésére, valamint az anyanyelvi kommunikáció kulcskompetenciáira. Bár az Arany János-i-babitsi „tudós tanár” figurája több mint száz év elteltével sokat változott; a „poeta doctus” szemlélete szerint az irodalom egységes, összefüggő folyamat, egyetlen vérkeringés, a magyartanár pedig olyan utazó, aki az oktatási folyamatban többször visszatér egy-egy mű szövegállomáshoz. Erre mutat rá Babits *Az európai irodalom története* előszavában is: „A költők [...] egymásnak felelnek idő és tér távolságain át. Egy lehetséges életmagatartás egyszer megtalált kifejezése fölébreszti a másik attitűd öntudatát, s akkor az is kifejezést keres. Ez a világirodalmi hatás lélektana. Homérosz fölébreszti Vergiliust, Vergilius Dantét, és a századok nem számítanak. Egymás nyelvén felelnek egymásnak: ez a világirodalmi tradíció.”¹⁴ Babits gondolatai, vagyis az irodalmi tradíció felélesztése, idő és tér távolságain át egymásnak felelő művészek párbeszéde az irodalomoktatásban az ezredforduló után a kompetenciaalapú kétszintű érettségi bevezetésével különösen fontossá vált. 2005-től a közép- és emelt szintű magyar érettségi bevezetésével egy olyan paradigmaváltás történt az irodalomtanításban, ahol nem a szerzőre vonatkozó lexikális adatok, hanem a szöveg

12 ARANY János, *A magyar nemzeti vers-idomról*, Franklin Társulat, Budapest, 1905, 3.

13 BABITS Mihály, *Irodalmi nevelés, Stilisztika és retorika a gimnáziumban. Egy tantárgy filozófiája*, Nyugat 1910/3., 177.

14 BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Auktor, Budapest, 1991, 13.

vált elsődlegessé. A kronologikus rendszer helyett a szöveg megértése, különböző irodalmi korszakok tematikus-motivikus-műfajformai hasonlósága, vagyis a babitsi értelemben vizsgált irodalom hatáslélektana: átvett formák, képek, témák ismétlődő szövegálmása vált lényegessé. 2005-től a kétszintű érettségien a szövegértés, a reflektív gondolkodás, az ismeretlen szövegek adott szempontú elemző bemutatása, az összehasonlító műelemzés, az előző olvasmányokkal folytatott dialógus, a kortárs irodalmi szövegek ismerete, az intertextuális-hipertextuális eljárások vizsgálata is hangsúlyos lett. 2005 és 2023 között a magyar érettségi az irodalomtörténetre épülő kronologikus rendszer mellett a folytonos-szinkrón gondolkodást is előtérbe helyezte; a szerzői életrajzok helyett törekedett arra, hogy a hermeneutikai szemléletet tartsa elsődlegesnek; részben figyelembe vette a magyar irodalomtörténet utóbbi fél évszázadában bekövetkezett kánonváltozást.

Az irodalomtanításban bekövetkezett paradigmaváltás ellenére (vagy mindezzel párhuzamosan) az emelt szintű érettségi sosem zárta ki a szerzői életrajzra, a verstani ismeretekre, a szépirodalmi szövegekre és az irodalomtörténeti korszakokra vonatkozó pontos szak tudást; a műelemzés az adott mű megértésén túl megkövetelte a tágabb összefüggések meglátását is. Ez a szemlélet a magyar érettségien a 2024-től bevezetett változások után is érzékelhető azzal a különbséggel, hogy innentől (a kompetenciákat is mérő szövegértési és szövegalkotási feladatok mellett) nem csupán az emelt szintű érettségi követeli meg (pl. az irodalomtörténeti korokra, stílusirányzatokra, műfajokra, verstani ismeretekre, memoriterekre vonatkozó) szaktudományi ismereteket, hanem a középszintű is. Az írásbeli középszintű érettségi követelményeiben új feladatként jelenik meg egy 20 pontos, lexikális tudást mérő irodalmi teszt (a szövegértési feladatsor és a választható műelemzés/esszé mellett). A szövegértési feladatsorban pedig új elem az általában a leíró nyelvészethez kapcsolódó (szintén konkrét szaktudást mérő) ötpontos feladat. Kikerült a középszintű érettségi feladatsorból a kevésbé népszerű összehasonlító verselemzés, és helyébe olvasmányélményeken alapuló, választható esszéírás került; a gyakorlati szövegalkotást pedig irodalmi feladatlap helyettesíti.

Összességében tehát 2024-től – az írásbeli vizsgákat tekintve – a középszintű érettségiben történtek nagyobb változások: arányai-ban (az irodalmi feladatlappal és a nyelvtani kérdésekkel), valamint a szövegalkotási feladat tartalmi minőségének megemelt pontszámá-

val¹⁵ 30%-os hangsúlyeltolódás történt a konkrét szaktudás irányába. Emelt szinten megmaradt a lexikális tudást mérő feladatsor, a műelemző-műértelmező szövegalkotás (ami lehet akár összehasonlító verselemzés is), és a feladatlapot ismét reflektív esszé zárja. 2024-től a magyar érettségi vizsga szóbeli követelményeiben a legnagyobb változás, hogy nem hat (Petőfi, Arany, Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila), hanem tíz életműnek nevezett kötelező szerző pályaszakaszából vagy műalkotásából kell felkészülni. Bekerült a kötelező szerzők közé Vörösmarty Mihály, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és Herczeg Ferenc életműve. Mindkét szintet érintő változás a szóbeli vizsga követelményeiben a négy kötelező szerző (Vörösmarty Mihály, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Herczeg Ferenc) számonkérése. Herczeg Ferenc életműve más szerzők (Szenczi Molnár Albert, Heltai Gáspár, Tinódi Lantos Sebestyén, Gyergyai Albert, Erdélyi János, Bajza József, Tompa Mihály, Wass Albert, Dsida Jenő, Reményik Sándor, Áprily Lajos, Nagy Gáspár, Kányádi Sándor, Szabó Magda)¹⁶ mellett a 2020-as Nemzeti alaptanterv kerettantervi törzsanyagába került be a kötelezően tanítandó alkotók sorába. Az újabb alkotók sorából a magyar érettségin azonban csak Herczeg Ferenc jelenik meg a kötelező tíz szerző között. Talán a tananyag túlsúlyfoltossága, az időhiány, valamint a közép- és az emelt szintű érettségi közötti túl nagy szintkülönbség miatt még mindig viszonylag kevesen választják a magyar emelt szintű érettségit. A magyar emelt szintű érettségi tehát alulmarad¹⁷ minden más kötelező érettségi tantárgyhoz képest (matematikából, idegen nyelvekből és történelemből is sokkal többen érettségiznek emelt szín-

15 Középszinten a szövegalkotási feladat maradt 40 pontos, amelyből a tartalmi minőség részpontszáma 25-ről 30-ra emelkedett, a szerkezet és a nyelvi igény pedig 15-ről 10 pontra csökkent.

16 A Nemzeti alaptanterv és a hozzá tartozó középiskolai képzésre vonatkozó kerettanterv az Oktatási Hivatal honlapjáról tölthető le: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_ev

Az új Nemzeti alaptantervben az elmúlt 30 év magyar irodalmából, a KÖTELEZŐEN tanítandó kortárs alkotók közül csak Nagy Gáspár, Szabó Magda és Kányádi Sándor szerepel. A többi kortárs szerző a tanár 20%-os szabad mozgásterére van bízva.

17 Az Oktatási Hivatal statisztikai adatai alapján a 2024. május–júniusi vizsgaidőszakot tekintve magyar nyelv és irodalom tantárgyból mindössze 2073 diák jelentkezett emelt szintű érettségire (míg 72 370 diák inkább a középszintű vizsgát választotta). 2024-ben emelt szinten matematikából 6694; történelemből 7769; angol nyelvből 20 821 vizsgázó volt. Magyar nyelv és irodalomból az emelt szinten érettségiző diákok átlagos teljesítménye 2024-ben 66,02% volt: https://www.oktatas.hu/kozneveles/erettsegi/prezentaciok_tanulmanyok

ten).¹⁸ A vizsgázók alacsony száma feltételezhetően annak is köszönhető, hogy a NAT-ban kötelezően megtanítandó irodalmi törzsanyag nincs összhangban az emelt szintű érettségi követelményrendszerével. Az Oktatási Hivatal által meghatározott emelt szintű irodalom szóbeli érettségi tételsorában szereplő szerzők nem feltétlen egyeznek meg a kerettanterv követelményeivel. Az utóbbi néhány év emelt szintű irodalmi témaköreit áttekintve az érettségiző diákoknak külön kellett felkészülni többek között Pilinszky *Szálkák* című kötetéből, Jász Attila, Tolnai Ottó költészetéből, Sütő András drámájából vagy Mészöly Miklós, Borbély Szilárd, Kós Károly, Lázár Ervin prózájából. Csak a szóbeli és az írásbeli követelményeket vizsgálva, az emelt szintű érettségi olyan többlettudást vár el, ami eleve népszerűtlenné teheti a tárgy választását. Épp az emelt szintű magyar érettségi népszerűsítése érdekében szerveztünk a Károli Gáspár Református Egyetemen konferenciasorozatot, hogy szakmai segítséget nyújtsunk a magyar szakos tanároknak, hallgatóknak és az érettségiző diákoknak egyaránt.

A Károli Gáspár Református Egyetem Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében működő Kötelezők Emelt Szinten Kutatócsoport azzal a szándékkal jött létre, hogy magyartanári konferenciákat és továbbképzéseket szervezzen, melyek során szakmai támogatást biztosítunk az emelt szintű érettségit választó diákoknak és felkészítő tanáraiknak. A konferencián részt vevő érdeklődők az Oktatási Hivatal által meghatározott emelt szintű szóbeli témaköröket érintő irodalmi alkotásokról hallhattak szakmai értekezéseket. A tudományos tanácskozáson az adott téma hazai szakértői tartottak előadást, szem előtt tartva a legújabb kutatási eredményeket és a művek irodalomkritikai eredményeinek iskolai taníthatóságát. A konferenciák és azok előadásából megjelent kötetek (*Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig*,¹⁹ *Kötelezők emelt szinten Dantétől Lázár Ervinig*²⁰) elsősorban az emelt szintű szóbeli témakörök elemzéséhez nyújtanak

18 A népszerűtlenség oka nem csupán a két szint közötti nagy távolság, hanem a továbbtanulási lehetőségekben is keresendő. A bölcsészettudományi karokkal szemben sokkal népszerűbbek a jogi és a gazdasági karok a felsőoktatásban. Az emelt szintű nyelvi érettségi 60% fölött középfokú nyelvvizsgálóval egyenértékű.

19 *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig*, szerk. PAPP Ágnes Klára – SEBŐK Melinda – TÖRÖK Lajos, L'Harmattan, Budapest, 2019.

20 *Kötelezők emelt szinten Dantétől Lázár Ervinig*, szerk. PAPP Ágnes Klára – SEBŐK Melinda – TÖRÖK Lajos, L'Harmattan, Budapest, 2023. Ez utóbbi kötet a 2024-től bevezetett változások tükrében hosszabb tanulmányt szentel Jókai Mór és Herczeg Ferenc prózájának is.

segítséget, de néhány tanulmány nem kifejezetten az Oktatási Hivatal által kijelölt címet érinti, hanem tágabb művelődés- és kortörténeti háttértudást is ad, vagy az adott szerzői életműhöz kapcsolódó szövegkritikai-poétikai-műfajttörténeti problémát is érint. Mindemellett az irodalomtudományi tanulmánykötetek nem csupán a magyar szakos tanároknak, hallgatóknak, hanem az egyes téma kutatói, vagyis a szűkebb szakma számára is hasznos olvasmányok lehetnek.

Felsőoktatási követelmények, csökkentett kreditszámok

A közoktatásban megnövekedett tananyagmennyiséggel párhuzamosan az osztatlan tanárképzésben a szaktanszékeken nagyobb mértékű kreditszámcsökkentést rendeltek el. A képzési és kimeneti követelmények változása minden szakot érintett, a magyar szakos tanárképzést is. A legjelentősebb változtatás, hogy a nappalis középiskolai tanári végzettséget biztosító tanárképzésben lecsökkentették (két félévvel) a képzési időt és a szaktanszéki diszciplináris órák kreditszámát. Az addigi kétszakos 12 féléves tanárképzés 10 félévre redukálódott, szakonként 130-ról 100-ra csökkent az elvégezhető kreditek száma, ami szakonként jelentős veszteséggel járt. A 2022 őszétől bevezetett, a tíz féléves osztatlan tanárképzésre érvényes képzési és kimeneti követelmények új mintatantervek megírását követelték. A csökkentett diszciplináris szaktárgyi kreditszámmal, ugyanakkor sokkal több (nem feltétlen a szaktárgyhoz kapcsolódó) iskolai gyakorlattal, a pedagógiai-pszichológiai stúdiumok felé történő hangsúlyeltolódással, az úgynevezett pályaszocializációs gyakorlatokkal újra kellett gondolni az egyetemi magyartanárképzés lehetőségeit. A gyakorlati idő meghosszabbítása mellett a módszertani képzésben hangsúlyossá vált az infokommunikációs technológiák és a kollaborációs tér szerepe. Az új képzési és kimeneti követelményrendszer a szakmai alapozó nyelvtudományi és irodalomtudományi ismeretek, valamint a módszertani képzés mellett valamivel több kreditet szán a közoktatásban is magasabb óraszámban tanított irodalmi kurzusoknak a nyelvészethez képest. A magyar szakos tanárképzés legújabb követelményrendszere a csökkentett összkreditszám ellenére is párbeszédben van a közoktatás alapvető elvárásaival, hiszen irodalomból az irodalomtörténeti korszakok, a műelemzési gyakorlatok jelentősége mellett többek között bekerült a követelmények közé az 1920 utáni Kárpát-medencei magyar irodalom is. A felsőoktatási kurzusok

mozgástere alapvetően nem azzal szűkült le, hogy a szabályzat szerint a régi, klasszikus és modern magyar irodalomtörténeti korszakok, stílusirányzatok, szerzők, művek, műfajok, irodalomtörténeti és kultúratudományi áttekintések együttes tartalmának le kell fednie a Nemzeti alaptanterv alapján közvetítendő műveltség fő területeit és az érettségi vizsgakövetelményhez megadott témaköreit, hanem legfőképp azáltal, hogy „a Nemzeti alaptantervben és a kerettantervben rögzített teljes törzssanyagot”²¹ is magában kell foglalnia. Ez önmagában még nem jelenti azt, hogy az egyetemen nem lehet és nem kell a NAT kerettantervi követelményeitől többet és mást is tanítani, de a csökkentett kreditszámok a többlettudás átadását (idő és lehetőségek hiányában) kevésbé teszik lehetővé. Ha a NAT kerettantervének „teljes törzssanyagát” le kell fednie a tanárképzésnek, akkor nagyon kicsi mozgástere marad az oktatónak.²² Valóban fontos, hogy a tanárjelölt biztonsággal tájékozódjon irodalmi korokban, stílusirányzatokban, a megkérdőjelezhetetlen szerzők életművében, vagy legalábbis bizonyos műveket megfelelő szaktudással, korszerű módszertani eljárásokkal tudjon megtanítani, de legalább ennyire releváns a műfaj- és eszmétörténeti hosszmetsetek vizsgálatának, mint a próza- és lírapoétikai eljárások sokszínűségének a felmutatására. A felsőoktatásban mindenképp szükséges az irodalomtörténetre épülő kronologikus-diakrón szemlélet mellett a folytonos-szinkrón gondolkodás; a lexikális, szerzői életrajzok helyett az irodalmi szöveg megértése, a hermeneutikai folyamat gadameri dialogikussága. A magyar szakos tanárképzésben az új NAT és a kétszintű érettségi legújabb követelményei mellett muszáj figyelembe venni a magyar irodalomtörténet utóbbi fél évszázadában bekövetkezett jelentős kánonváltozást, a posztmodern irodalom kulturális szótárát, a kortárs irodalom tanításának szükségességét is. A kortárs irodalom jó néhány alkotása allúzióival, asszociációival régebbi és mai szövegek együtt olvasását tudja megvalósítani, miközben az irodalmi hagyomány kapcsolataiban új dimenziókat nyit meg. Tehát a kronologikus-irodalomtörténeti szemléletet össze kell tudni kapcsolni a motivikus, hosszmetseti vizsgálódással. A félmúlt és a kortárs magyar irodalmából is érde-

21 https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/kkk_elerhetosegek

22 Mivel a középiskolai oktatáshoz szükséges ismeretek átadása rövidebb idő alatt, kevesebb kurzussal nem megoldható, a hiányzó tudásanyag pótlása céljából létrehozta egy egyszakos, 60 kredites, 2 féléves szaktanári mesterképzést, amelyre csak azok nyelhetnek felvételt, akik Pedagógus I. vagy annál magasabb besorolással rendelkeznek.

mes tehát minél színesebb palettán felmutatni az irodalmi modernség gazdag tárházát. Azt a változatosságot kell biztosítani, amiben József Attilától Pilinszky és Tandorin át Petri Györgyig; Arany Jánostól Babits János át Kovács András Ferencig, vagy épp Petőfi-től Illyés Gyulán át Kányádi Sándorig vezet az út. Az lenne ideális, ha a kurzus tematikájában éppúgy szerepelne Nagy Gáspár, mint Orbán Ottó, de Szabó Magda, Mészöly Miklós mellett mindenképp ott van Ottlik Géza, Kertész Imre és Eszterházy Péter is, érdemes tehát törekedni a többirányú sokszínűsége.

A NAT követelményeihez alkalmazkodó, sőt azon jóval túlmutató diszciplináris ismeretek elsajátítása mellett különös kihívást jelent az oktatásmódszertan, a portfólió és a szaktudományi elvárások közötti feszültséget feloldani, hiszen kompetenciát nem lehet fejleszteni megfelelő szaktudás nélkül. A kompetencia azt jelenti, hogy a hallgató képes a megszerzett szaktárgyi tudás, szakmai ismeret, tényanyag gyakorlati alkalmazására. A tanári kompetencia fejleszthető ugyan többféleképp is, de részben épp a megszerzett tudás alkalmazásának a képességén alapul. Tanári többlet tudás, megfelelő kérdéskultúra, szakmai felkészültség és ellenőrzés nélkül nem feltétlen hatékony a kooperatív munkaformában és módszertani szempontból is korszerűen tanított tananyag. Módszertani kurzusokon is motiváló lehet az irodalom határterületeinek átlépése, a kortárs irodalmi szövegek intertextusainak folyamatos beemelése, a digitális háttéranyag használata, a sok vizuális segédanyag: (akár a mesterséges intelligencia által generált) kép, ábra, egyéb illusztráció, de egyetlen digitális feladat sem eredményes, ha nincs megtöltve megfelelő tartalommal, ha nem járul hozzá a szakmai ismeretek bővítéséhez, elmélyítéséhez, gyakorlásához. Épp ezért érdemes megismertetni a hallgatókat az élményközpontú irodalomoktatás szemléletével, amely az irodalommal kapcsolatos közvetlen élményszerzésre törekszik; a művészetben rejlő esztétikai szépség élvezetére ösztönöz; a szövegben felfedeztetni a kultúra forrását; szellemi szabadságra nevel; kultusz kutatásra, irodalmi emlékhelyek felkutatására sarkall. Élményforrást jelenthet továbbá a kreatív írás, a műalkotás művészi meghallgatása, közös versmondás, a filmrészletek megtekintése, a színházlátogatás, audiovizuális-információs eszközök bevonása az oktatás folyamatába.²³ Az él-

23 FÜZFA Balázs, *Élményközpontúság az irodalomkönyvekben? Olvasókat nevelünk vagy érettségizőket?* = *Irodalomkönyv ma*, szerk. FÜZFA Balázs, Pont, Budapest, 2002, 23–26.

ménnyközpontú irodalomoktatás lehetőségei mellett azonban célra-vezető felmutatni néhány alternatíváját a problémacentrikus szemléletnek is, amely a műelemzés különböző lehetőségeit, a jelentésképződések sokféleségét kínálja, a szöveg mélyebb és sokrétűbb megértésének az elvét érvényesíti azáltal, hogy hasonló műfajokat, motívumokat, témákat, jelenségeket állít kultúrtörténeti párhuzamba. A művek értelmezési lehetőségei lezáratlanok, ezáltal a konnotációs jelentésárnyalatok állandó továbbgondolására, az újraolvasás lehetőségére, a morális kérdések megvitatására inspirál.²⁴

A bölcsészettudomány akkor nyerhetné vissza presztízsét, ha jutna elegendő idő az elmélyülésre, a többféle értelmezésre. Ezt sokszor segítik a társtudományok. Jelentős előnnyel járhat, ha a tanárjelölt szabadon áthallgathat más társtudományi képzések kurzusaira is. Az irodalmi művek esztétikai szempontú megítélését sokban segíti az eszmetörténet, a filozófia, a művészet- és nyelvelmélet, a vallás- és kultúratudomány, a szociológia, a pszichológia, a kommunikáció, a színháztudomány, a művészettörténet, az etika, a könyvtárismeret, a kreatív írás. Az ország élvonalába tartozó bölcsészkaroknak biztosítania kellene ezt a kulturális sokszínűséget. Az 1990-es években az ELTE BTK magyar szakos hallgatóinak még volt ideje és lehetősége egy egész féléven át egyetlen életmű alaposabb megismerésére: Arany János-, Babits Mihály-, József Attila-, sőt még Janus Pannonius fordítási lehetőségeit vizsgáló és Balassi-szemináriumra is lehetett járni. Ezek a szemináriumok azon túl, hogy egy életre szóló élményt nyújtottak, sokféleképp felmutatták az alkotók pályaképét. Ha csak az érettségi vizsga kötelező szerzőire gondolunk – és egyelőre nem vesszük figyelembe a kutatótanárok szakterületét, az oktatói utánpótlást és a hallgatók tehetséggondozását –, akkor is nagy szükség lenne néhány, az egész életművet sokféle olvasmány alapján vizsgáló szakszemináriumra.²⁵

24 Javasolt a kötelezően választható kronologikus szemléletű irodalomkönyvek mellett más tankönyvekkel is megismertetni a hallgatókat (fakultációs órán vagy akár érettségi-típusfeladat gyakorlásához jó ötleteket, példákat meríthetnek). Az élménnyközpontú szemlélet kidolgozója Fűzfa Balázs, akinek szintén kronologikus a tankönyvcsaládja, de a kortárs irodalomoktatás folytonosságát és az élménnyközpontú oktatás számtalan lehetőségét kínálja. FÜZFA Balázs, *Irodalom 9–12*, Krónika Nova, Budapest, 2008–2010. A problémacentrikus, modulokba szerveződő irodalomoktatás elszakad a kronológiától. ARATÓ László – PÁLA Károly, *Beavatás. Irodalom- és szövegértelmezés*, Keraban, Budapest, 1995; ARATÓ László – PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában II. – Átjárók*, Műszaki, Budapest, 2014.

25 A Károli Gáspár Református Egyetem Benda Kálmán Bölcsész- és Társadalomtudományi Szakkollégiumának Irodalomtudományi Műhelyében meghirdetett

Olvasási szokások, esztétikai tapasztalat

Az említett változások mellett a magyartanárképzés egyik legnagyobb kihívása az olvasási szokások átalakulásában is keresendő. Kosztolányi Dezső szerint a könyv lelki gyógyszer, olyan ékszerartó, „amelybe a legértékesebbek mentették bele kincseiket, [...] amely mindenütt jelenlevővé varázsolta a szellemet, megteremtette az emberiség lelki közösségét, [...] amely nemcsak a teret hódította meg, hanem béklyóba verte a tért is nagyobb ellenségünket, megállította az időt. Ennél nincs nagyobb csoda. Mindig a legegyszerűbb dolgok a valódi csodák. [...] A könyv is ilyen, mindennapi csoda [...]. Ez életünk örökkévalósága.”²⁶ Kosztolányi 1929-ben megfogalmazott gondolatai a könyvolvasás időtlenségéről és örökkévalóságáról a mai digitális világban már elképzelhetetlennek tűnnek. A digitális szövegek dinamikus, végtelen, asszociatív szövegátlójában már kevesebben olvasnak papíralapú könyveket, hosszabb szépirodalmi regényeket, tehát szoros olvasásról, hatékony, elmélyült olvasásról, a szöveg mélyfűrásairól már alig beszélhetünk. A magyar szakos tanárképzésben a valós tanulási folyamat pedig épp a szövegekre, elsősorban szépirodalmi forrásszövegekre irányul. Oktatónak, hallgatónak egyaránt előnyös és kényelmes, hogy a szép- és szakirodalmi szövegek nagy része digitálisan is elérhető, megosztható: projektor segítségével kivetíthető vagy a hallgatók okostelefonján kikereshető. A szöveg tehát könnyen hozzáférhetővé válik ugyan, de a szöveget kiszakítjuk a hagyományos kontextusból, a megszokott szöveggörnyezetből. Szövegfragmentumokkal dolgozni nem teljesen ugyanaz, mint papíralapú kötetekkel, amikor a teljes műegész velünk van. A keresési lehetőség is szinte korlátlan, a vendég-szövegek, kulcsszavak, hívószavak, motívumok keresésével könnyebbé válhat az alkotás konnotációs jelentésárnyalatainak vizsgálata. Fel kell azonban hívni a hallgatók figyelmét a könyvtári adatbázisok használatára és a digitálisan elérhető szakkönyvek, honlapok, online szótárak, irodalmi lexikonok elérhetőségére, hogy biztonságosan tudjanak eligazodni az online térben, és szakmai szempontból a leghasznosabb információkhoz, dokumentumokhoz is hozzáférjenek. A digitális szemléletváltás alatt tehát nem csupán az

szakszeminárium egy-egy témakört jár körül egy féléven keresztül (több oktató bevonásával). Ezt a kurzust a szakkollégiumból bármilyen szakra járó bölcsészhallgató választhatja.

26 KOSZTOLÁNYI Dezső, *Az olvasás jövőjéről*, *Literatura* 1929/6., 197.

online szövegek olvasását kell érteni, hanem a digitális hálózatok oktatási folyamatban való szükségességét is,²⁷ hogy irodalmi szempontból is tudjuk hasznosítani és rendszerezni a sokféle információ szerteágazó világát.

A szépirodalmi, hosszabb terjedelmű prózai mű mélyebb megértéséhez az interneten elérhető, képernyőn vagy okostelefonon olvasott digitális irodalmi szöveg azonban inkább kiegészítésképp, kulcsszavak kereséséhez, bizonyos szövegfragmentumok újraolvasásához nyújthat segítséget, hiszen a tanórán kivetített online példaszöveg hasznos az oktatás folyamatában (ma már szinte elképzelhetetlen digitális kép, szöveg nélkül a hatékony tanítás), ugyanakkor a képernyőn olvasott műalkotás nem lehet kizárólagos és állandó helyettesítője a terjedelmesebb szépirodalmi regények elolvasásának. Amíg szakirodalmi szövegek, rövidebb lírai alkotások esetében elegendő lehet az interneten elérhető digitális változat, fontos és szükséges, hogy a hallgató nyomtatott könyvben is olvasson terjedelmesebb epikai, drámai alkotásokat vagy kizárólag könyvtári állományban hozzáférhető szakirodalmi tanulmányt. Az irodalmi szöveg olvasása során – legalábbis az elvontabb, mélyebb megértés szintjén – a virtuális és a materiális nem minden esetben kölcsönösen felcserélhető. A sokéves tapasztalat azt a romló tendenciát mutatja, hogy – noha vannak OTDK-n, tanítási és egyéb versenyeken, konferenciákon eredményesen részt vevő, kiváló tanárjelöltek – ha a szöveg digitálisan nem hozzáférhető, akkor a hallgatók egy része lemond annak elolvasásáról, holott épp ez lenne a feltétele a sikeres továbblépésnek. Ha a szöveg öröme nem jelent intellektuális kihívást és nem inspirálja a hallgatót, akkor nem tudja teljesíteni bizonyos zárthelyi dolgozat követelményeit sem. Az irodalomoktatásban az olvasási szokások megváltozásának figyelembevételével sem szabad teljesen lemondani a nyomtatott könyv szoros, „szövegközeli” olvasásáról és a Kosztolányi-féle „csodák” világába kalauzolni a hallgatót. Ez nem valamiféle elavult oktatási stratégia, hanem közös szellemi érdek is, hiszen a magyar szakos tanárképzés folyamatában az olvasás és az irodalmi mű befogadása közös felelősségünk! A „digitális kompetenciák és az (irodalom)olvasás együttes fejlesztése” lenne szükséges,

27 A KRE BTK *Az irodalomtanítás módszertana* kurzusain a digitális gondolatterkép készítése és az interneten elérhető kéziratos, portré, képanyag, a költő, író saját hangján hallott interjú, szavaltat nem csupán közelebb hozhatja a hallgatót az adott szerzőhöz vagy műalkotáshoz, hanem sokban segíti a mikrotanítások színvonalát is.

ahol az „összekapcsolódó közelítésmódok olyan párbeszédet alakítanak ki irodalomolvasási szokásaink és digitális életvilágunk között, amelynek révén az irodalmi művek – beleértve akár a régebbi korokból származó műveket – napjaink digitális kihívásaira is érvényesen képesek reflektálni”.²⁸ 2023 óta a mesterséges intelligencia térhódításával már a ChatGPT által generált szövegek veszélyeire is gondolni kell, hogy ne a virtuálisan létrehozott szövegek világára, hanem a valós irodalmi, szakirodalmi forrásszövegekre hivatkozzon a hallgató.²⁹

A netgeneráció olvasási attitűdjét is tekintetbe véve érdemes szélesre nyitni az irodalmi alkotások tárházának kapuit, hogy többféle szöveggel találkozzanak a hallgatók. Ugyanakkor mérlegelni kell, hogy mit és mennyit olvastatunk, hiszen meghatározó lehet, hogy milyen művekkel találkozik a tanárjelölt hallgató. Néha elegendő kiléptetni az adott szerzőt az ideológiai viták világából, és csupán az esztétikai értékek, narrációs technikák, próza-, lírapoétikai eljárások vagy dramaturgiai megoldások felől vizsgálni az életművet.³⁰ Az lenne az ideális (szinte illúzióknak tűnő), ha a magyar szakos tanárjelölt hallgatónak az egyetemi irodalmi olvasmány egy életre szóló, meghatározó élmény lenne, hogy ne csak a portfólió összeállítása során (egyfajta kötelezettségből) fogalmazza meg hitvallását a tanári pályára

28 BENGI László, „Digitális”: közeg, olvasás vagy szemléletmód? = *Digitális (szöveg)kultúrák a bölcsészképzésben*, szerk. L. VARGA Péter – MOLNÁR Gábor Tamás – PALKÓ Gábor, ELTE BTK, Budapest, 2018, 37.

29 Noha a módszertani kurzusokon hasznos lehet a mesterséges intelligenciával generált szöveg vagy képanyag felhasználása bizonyos oktatási modulhoz (manapság már sem az OTDK Tanulás- és Tanításmódszertani – Tudástechnológiai Szekcióját, sem országos tanítási versenyt nem lehet ennek felhasználása nélkül eredményesen teljesíteni), a mesterséges intelligenciával generált szövegek elterjedése óta a KRE BTK magyar szakos tanárképzésén kevesebb irodalomtudományi diszciplináris szemináriumi dolgozatot kell beadni, és helyette referátumokkal, zárthelyi dolgozatokkal és szóbeli feleletekkel kell teljesíteni bizonyos kurzusokat.

30 Az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete szervezésében 2024. október 17–18-án rendezett *Herczeg Ferenc a kánonban és a középiskolában* című konferencia a magyar szakos tanároknak igyekezett szakmai segítséget nyújtani azáltal, hogy meghatározta Herczeg Ferenc helyét a magyar irodalom történetében, módszertani ötleteket kínált az életmű tanításával kapcsolatban, és a NAT kötelező olvasmányai mellett a Herczeg-életművet többféle szempontból mérlegelve ajánlott az irodalomórán is tanítható műveket a hallgatóság figyelmébe. Az előadásokból érdemes kiemelni, hogy Gintli Tibor *A Gyurkovics-lányok* című regényét mint az anekdotikus narráció sikeres alkotását, Fráter Zoltán *Az első fecske* című kiváló novellát, Valaczka András pedig *A két róka* című szórakoztató drámát ajánlotta a magyar szakos tanárok figyelmébe.

szépségeiről és kihívásairól, hanem valóban úgy érezze, az irodalmi művek gazdagabbá teszik az életet, mert az irodalom olyan értékeket közvetít, amely segít megérteni a körülöttünk levő világot, és ezáltal a tanári pálya során ő is képes segíteni másoknak. Az „irodalom ugyanis beavatás, az egyén beavatása az emberiség – és benne a nemzet – közös gondolkodásába”.³¹ Az irodalom mindamellett műveltséget közvetít; segít a nemzeti hagyomány és a kulturális tradíciók megismerésében; rámutat a világ összefüggéseire. Az irodalom az olvasás öröme, amely érzéseket, sorskérdéseket vet fel; a művek megértése révén magasabb szintű gondolkodásra készítet; empátiára, toleranciára, morális-esztétikai értékek felmutatására, emberi értékek, érzelmek és létproblémák felimerésére tanít; magunk és a világ megismerésére, önkifejezésre, véleményformálásra nevel, mert az irodalom „az élet tanulmánya: nem is tanulmány, hanem nevelődés: edződés az életre [...]. Egyetlen, legfőbb, leghasznosabb. S legélvezetesebb is. Mert mi lenne élvezetesebb, mint érezni, hogy napról-napra több ember lesz, használhatóbb, képesebb gondolkodni, kifejezni gondolatait, megérteni, élvezni másokét.”³²

31 FENYŐ D., I. m., 17.

32 BABITS, *Irodalmi nevelés*, 188.

Fűzfa Balázs

Határtalan irodalom(tanítás)?

Mióta magyartanításról tulajdonképpen beszélhetünk, azaz nagyjából a 19. század közepe óta, Magyarországon az irodalomtanítás privilegizált helyzetben volt az oktatás egészét tekintve. 1920 után azonban a történeti változások miatt egészen furcsa dolog következett be a teljes magyar nyelvterületet tekintve: a trianoni béke nemcsak az országhatárokat, hanem az irodalomtanítás prioritásait is átírta. A magyar iskolák, a magyar tanárok [sic!] és diákok jelentős része kisebbségi sorsba kényszerült. Jó esetben megmaradt a magyar nyelvű iskolájuk, és ők megmaradhattak abban továbbra is magyarul tanuló vagy tanító diákként, felnőttként, de attól kezdve az élet dimenziói – hol lassabban, hol gyorsabban, de egyértelműen – megváltoztak körülöttük.

Hamarosan új irodalomtankönyvek kerültek a kezükbe – eddig majdhogynem ismeretlen szomszéd országok lényegében ismeretlen szerzőivel. Maholnap román, szerb, ukrán, szlovák, német, szlovén, horvát nyelven szóltak az érettségi tételeknek minimum a bevezetői, az iskolák feliratait, az osztálynaplók, olykor már így zajlottak az értekezletek is. Szinte minden határainkon kívülre került alap- és közép fokú iskoláról elmondható, hogy egyre nehezebbé, perifériusabbá váltak a magyar nyelven való létezés lehetőségei ezekben a belül még magyar, kívülről gyakran egyre kevésbé magyar épületekben, városokban, falvakban, országokban.

Különös azonban, hogy ez a fajta fokozódó beszorítottság, korlátozottság, önállótlanodás, értékvesztés a többségi helyzetben lévő, anyaországbeli oktatási rendszerrel szemben nemcsak egyfajta ellenálláshoz vezetett a tanárok és a taneszközkészítők, oktatásirányítók részéről, hanem mára egy váratlan jelenségcsoport origója is lett.

Ennek pedig az a lényege, hogy a fent felsorolt, Magyarországgal határos országokban – 2025-ben szerencsére még a legkisebb lélekszámú nemzetiségi területeken, Burgenlandban, Szlovéniában és Horvátországban is vannak magyar iskolák – az irodalomtanítás szemléletmódja és módszertana, illetve kánonja nem a magyarországi trendeket követte az elmúlt évtizedekben, hanem egyre karakteresebben eltért, majd szándékosan el is fordult attól, sőt, részleteiben olykor határozottan szemben áll vele. Azaz ma már a külhoni ma-

gyarság oktatásügyi szereplőinek világ- és értékszemléletében, jelesül és itt most kiemelten az irodalom(tanítás) küldetésének felismerésében az irodalomtanítás gyakorlatának anyaországbeli helyzetével és szemléletmódjával való, ki nem mondott szembehelyezkedés érzékelhető. A magyarországi irodalomtanítás preferenciái ugyanis olyan mértékben változtak meg az utóbbi 10-15 évben, s távolodtak el minden modern, józan európai mértéktől és megfontolástól, hogy az ma már tolerálhatatlan azon magyar nyelvű, de nem magyarországi iskolák és oktatási szereplők számára, akik nem tartoznak az oktatási miniszter nélküli magyar oktatásügy alárendelt szereplői közé, hanem elkötelezettjei a modern szemléleten alapuló oktatásnak, irodalomtanításnak.

Ennek okán meglepetéssel, egyben persze *határtalan* örömmel olvashatunk ilyesféle mondatokat például Váradi Izabella kolléganő¹ kérdéseimre megfogalmazott válaszaiban Bukarestből:

A tantervek [ti. a romániai magyar nyelvű középiskolákban] nem írnak elő műlistát, a tanároknak szabad műválasztási joguk van. A középiskolai tantervekben vannak ajánlott művek, de ezek közül szabadon választhat a tanár. [...] A tankönyvválasztás teljesen szabad [...]. Az V–VIII. osztályos szövegek jellemzően kortárs vagy könnyebben érthető XIX. századi írások. [...] XII. osztályban tanulnak leginkább kortársakat, bár korábban is, egy-egy műfaj evolúcióját követve találkoznak kortárs szövegekkel. A tanterv rengeteg ponton ad lehetőséget kortárs szövegek értelmezésére. [...] ²

Hasonlóképpen fogalmaz a Szabadkán tanító Móra Regina³ kolléganő is: „A kortárs irodalom bőven benne van [a tananyagban], ha éppen nem az a központi téma, de ajánlott olvasmányként vagy párhuzamként akkor is ott van. [...] A középiskolás tanyagban is ott a párhuzam, motívumok, újraírások stb. alapján érintjük a kortársakat, még ha éppen ókorról stb. beszélünk, akkor is. Kimondottan pedig a negyedik osztályban részletezzük.”⁴

1 A bukaresti Országos Curriculum és Értékelési Központ magyar nyelv és irodalomért felelős tanácsosa, korábban a nagybányai Németh László Elméleti Líceum [Gimnázium] magyartanára és igazgatója.

2 Váradi Izabella szíves közlései 2025. február 18-i e-mailjében.

3 A szabadkai Svetozar Marković Gimnázium és az Ivan Sarić Műszaki Iskola tanára, Gion Nándor-díjas prózaíró.

4 Móra Regina szíves közlése 2025. február 25-i e-mailjében.

Úgy tűnik tehát a fenti sorokból, hogy – ha nem is a határainkon belüli, de mégiscsak magyar iskolákban – elképzelhető, sőt, létezik (!) irodalomtanítás a csökevényes, idejétmúlt, 19. századi szemléletű, magyarországi rendszertől eltérően is – mégpedig magyar nyelvű rendszer! Létezik szabad tankönyvválasztás, létezik a kortárs irodalom tanításának preferenciája, létezik jókedvű és örömmel teli, a gyerekek számára élvezhető irodalomtanítás!⁵ Nem csak olyan, amelyik minden gesztusával elidegeníti a gyermeket az olvasástól és az irodalomtól – mint ahogyan ez ma itthon történik. Utóbbi talán abból a buta feltételezésből kiindulva teszi ezt, hogy elhiszi a közhelyes megállapítást: „[...] elég sokáig megvolt az emberiség olvasás nélkül, sajnos most ugyanez következik a civilizáció történetében, úgysem tehetünk ellene semmit”.

Kétségtelen, hogy a kultúrában másképpen működnek a Wallerstein-féle centrum–periféria-viszonyok, mint a gazdaságban. Valószínűleg ezért lehetséges, hogy Romániában a román nyelv segítségével előbb olvastak az egyetemi tanárok az 1960-as és 1970-es években – s persze rögvest továbbadták ezt a tudást diákjaiknak – Gadamert, Bahtyint és Todorovot vagy Welck–Warrent,⁶ mint magyarországi kollégáik, akik tulajdonképpen csak 1990 után férhettek hozzá a saját nyelvükön effajta szakirodalomhoz. S azt is tudjuk, hogy ugyanígy

5 Váradí Izabella minapi (2025. július 25.) Fb-posztjában ír egy csíkszeredai szakmai továbbképzésről, mely a Bolyai Nyári Akadémia keretein belül zajlott ezzel a címmel: *A jóllétértés fejlesztése az élményközpontú irodalomoktatásban*. Ezek szerint ők odaát, kisebbségi helyzetben (!) már nem is csupán az élményközpontú irodalomtanításról mint vágyálomról beszélgetnek, hanem azon belül is továbbléptek...!? – És hol tartunk mi? Lássuk be, hivatalos továbbképzésen Magyarországon elképzelhetetlen egy ilyen tematikus cím. Hiszen ez a lényeget ragadja meg, s ráadásul közerthető módon beszél! Mi kellene ennél több továbbképzésen s akár irodalomórán is? Hogy mindenki élményeket szerezzen, érezze jól magát, és kész! Az egész irodalomtanítás bizony ilyen egyszerű lenne, ha igazán akarnánk ezt, s ha volna rá elég erős hatalmi és szakmai szándékunk. Úgy kellene tennünk, ahogyan ők teszik a dolgukat, mert ők sokkal inkább mernek kisebbségi helyzetben is szabadok lenni, mint mi ideát többségi helyzetben. Lásd ugyanezeket a kérdéseket-válaszokat tudományosan is megalapozva a szerzőtől: VÁRADÍ Izabella, *Kell-e szabadság az irodalomtanításban, és ha igen, akkor miért nem?*, Korunk 2025/4., 31–36.

6 Láng Gusztáv és Bányai János szíves szóbeli közlései nyomán. Lásd ugyanerről Kánonok (h)arca avagy „ki viszi át...”. *Irodalomta(la)nítás Magyarországon 1978–2020 között* című dolgozatom. FÜZFÁ Balázs, Kánonok (h)arca avagy „ki viszi át...”. *Irodalomta(la)-nítás Magyarországon 1978–2020 között = Kötelezők emelt szinten Dantétól Lázár Ervinig*, szerk. PAPP Ágnes Klára – SEBŐK Melinda – TÖRÖK Lajos, KRE–L'Harmattan, Budapest, 2023, 9–27., illetve a Vigilia karácsonyi körkérdésére adott válaszom megfelelő részeit: FÜZFÁ, *Otthon*, Vigilia 2024/12., 1096–1098.

történt ez Újvidéken, ahol a szerb nyelv közvetített Nyugat és Kelet között. Nem véletlenül lett az irodalomtanár- és irodalomtudós-képzés egyik fellelvára az újvidéki, amúgy meglehetősen kicsi tanszék az Új Symposionnal és a Hiddal együtt, s a szintén nem túl nagy kolozsvári Magyar Tanszék a Korunkkal és az Utunkkal egyetemben. Az ottani nevek – Sinkó Ervin, Bori Imre, Bányai János Újvidéken, illetve Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Dávid Gyula, később pedig Cs. Gyimesi Éva, Egyed Emese egyetemi tanárok, illetve Szilágyi Domokos, Kányádi Sándor, Páskándi Géza írók, költők Kolozsváron – fémjelzik a hős-korszak történéseinek jelentőségét. Gondoljunk bele, vajon hány név maradt fenn a szegedi, debreceni, budapesti – és a valamivel később alapított miskolci, pécsi, egri, nyíregyházi, szombathelyi – magyar tanszékek világából a mai (irodalompedagógiai) közbeszédben? Létszám-arányosan egészen biztosan kevesebb, mint amennyi a kolozsvári vagy az újvidéki magyar tanszékek oktatóinak nevei közül ma is elevenen él a magyartanárok tudatában. Nem véletlen, hogy az oktatók mindkét helyszínen ma is elkötelezettjei a közoktatásbeli irodalomtanításnak, tanártovábbképzéseknek, tankönyvírásnak – ami a magyarországi egyetemek irodalom tanszékeiről aligha mondható el.

Nézetünk szerint mivel az újvidéki és a kolozsvári egyetemi oktatók előbb találkoztak a szövegközpontú, strukturalista, hermeneutikai világ- és szövegolvasatok lehetőségeivel, ezért mintegy két-három évtizeddel megelőzték magyarországi kollégáikat, akik nagyjából 1985 és 1995 között kezdtek ráébredni a (poszt)modern irodalomtudomány létezésére és az irodalomtanítás megújításának szükségességére. Gondoljunk bele, hogy Romániában már több mint két évtizede tantervileg is lehetséges a hermeneutika alapú „megértő irodalomtanítás” Orbán Györgyi-féle rendszere – egyéb alternatívák mellett –, a Vajdaságban pedig a sok kötöttség ellenére is tematikusan sokkal szabadabb az irodalomtanítás ma is. Egy új, 8. osztályos tankönyv szövegei 90%-ban (!) a legmodernebb magyar irodalmat tartalmazzák Dragomán Györgytől és Grecsó Krisztiántól Garaczi Lászlón keresztül Háy Jánosig és Szabó T. Annáig, Tóth Krisztináig. Ehhez a névsorhoz (ismétlem: 8. osztályról van szó!) nemigen lehet mit hozzátenni!⁷

*

7 Bence Erika és Kuktin Erzsébet kiváló vajdasági tankönyvszerzők 8. osztályos (!) irodalomtankönyvében többek között az alábbi szerzők szerepelnek: Gion Nándor, Orbán Ottó, Tóth Krisztina, Kertész Imre, Garaczi László, Dragomán György, Domonkos István, Szabó T. Anna, Fenyvesi Ottó, Tolnai Ottó, Grecsó Krisztián,

Közbevetőleg: vizsgálódásra érdemes lenne egyébként az a kérdés is, hogy vajon miként történhetett, hogy míg itthon csak egy-egy árva igazi posztmodern költő és író volt a hatvanas-hetvenes években (Tandori Dezső és Mészöly Miklós), addig a határainkon kívül minden nagyobb régi országrészben akadt legalább egy igen jelentős mindkét műnemben (Tózsér Árpád, Szilágyi Domokos, Tolnai Ottó, illetve Gion Nándor, Grendel Lajos, Szilágyi István). Ezzel azt a tézist is igazolhatnánk, hogy nemcsak az irodalomtudomány és az irodalomtanítás, hanem maga a szépirodalom is sokkal innovatívabb volt a határainkon kívül, mint azokon belül a huszadik század második felében, a rendszerváltás(ok) előtt?

*

Vajon miképpen lehetséges, hogy egy relatíve kisebb létszámú, ezáltal talán áttekinthetőbb, de hatalmon kívüli helyzetben lévő oktatási alrendszer Romániában és a Vajdaságban gyorsabban mozduljon a modernség felé, mint egy – ráadásul még a hatalmat is birtokló – országos, többségi helyzetben lévő nagyobb rendszer idehaza? Vajon mi a magyarázata annak, hogy a hatvanas–hetvenes–nyolcvanas évek Romániájában és Jugoszláviájában – Csehszlovákiájában is, de Burgenlandjában mindenképpen⁸ – szabadabban gondolkodhattak és oktathattak a tanárok irodalmat, netán írhattak tudományos dolgozatokat, esszéket az irodalommal foglalkozók, mint Magyarországon? Ha ugyanis kézbe vesszük az említett Új Symposion Tolnai Ottó, Domonkos István, Sziveri János, a Híd Bori Imre, Szeli István, Bányai János neve fémjelezte számaint vagy az Utunk Kiskatedra-rovatát, melyben Láng Gusztáv (szak)középiskolás diákok (!) irodalommal kapcsolatos kérdéseire válaszolt hétről hétre ma már szinte felfoghatatlan természetességgel és közérthetően, akkor ezt láthatjuk s nem mást: a szellem szabad szárnyalásait. A megszokottól nagyon eltérő, másfajta irodalomszemlélettel, érdeklődés- és beszédmóddal találkozunk például ezekben a Láng Gusztáv-féle kisesszéekben, mint

Térey János, Esterházy Péter, Szilasi László, Bródy János–Koncz Zsuzsa, Grendel Lajos, Oravecz Imre, Tandori Dezső, Baka István, Parti Nagy Lajos... (BENCZE Erika – KUKTIN Erzsébet, *Olvasókönyv* 8., Zavod za udžbenike, Belgrád, 2021). Impozáns névsor – de hiszen ez az igazi, a valóságos mai magyar irodalom! Lásd még ehhez: FÜZFA, *Irodalom[tanítás]* Kormányeltörésben. *Elfelejtett versek* I., Híd 2025/1–2., 136–143.

8 Ahol jellemzően ma már három nyelven – német, horvát, magyar – oktató gimnázium is létezik, például Felsőőrön (Oberwart)!

amilyeneket az adott korszak magyarországi irodalmi termékeiben, például folyóirataiban, irodalomtankönyveiben olvashatunk. Nem-igen lehet egy lapon említeni a fenti kiadványokkal (természetesen egy időben az Utunk első, esetleg második oldala is Ceaușescuval volt tele) a szocialista realizmus mellett elkötelezett itthoni irodalmi folyóiratokat. Egyedül a Mozgó Világ hasonlítható hozzájuk a nyolcvanas évek fordulója körüli években. Nincsen más, tágabb horizontú folyóirat e tájon, amíg „természetesen” ezt is be nem szántják 1983-ban.

Ha kényszerűen elfogadottnak is tekintjük, hogy 40-50 évvel ezelőtt a magyarországi irodalomtanítás éppen csak cammogott a nyugati – s ezek szerint részben a keleti – kultúrák szabadabb levegőjű, tematikusan oldott, olvasásra biztató, kulturális reflexiókra és önértelmezésre felkészítő szemléletű irodalomtanítás-módszertanai után, akkor is kérdés marad, hogyan értsük meg, hogy a kolozsvári, székelyudvarhelyi, brassói, sepsiszentgyörgyi, marosvásárhelyi, nagyváradi, nagykárolyi, székelykeresztúri, kézdivásárhelyi, szatmárnémeti, aradi és kovásznai, nagyenyedi, temesvári középiskolások ilyen kérdéseket tettek fel 1982/83-ban Láng Gusztávnak, a Babeș-Bolyai Tudományegyetem tanárának, aki 55 részben válaszolt a diákok kérdéseire egy tanéven keresztül: „A székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Liceum XII/C osztályának tanulói kérdezik: Kedvenc költőink közé tartozik Dsida Jenő. Kíváncsiak volnánk, mely szempontok szerint (ha van ilyen, s ha ezeket nem csupán az iskola padjaiban ülőknek tanítják), milyen »lépésekben« közelíti meg az esztéta Dsida *Nagycsütörtök* című költeményét.”⁹ Ízlelgessük egyenként a kifejezésmód báját, az érdeklődő középiskolások stílusfinomságait: „Kedvenc költőink közé tartozik Dsida Jenő.” – „Kíváncsiak volnánk, mely szempontok szerint...” – „milyen »lépésekben« közelíti meg az esztéta”... Ma már elképzelhetetlen ez a beszédstílus...

Egyáltalán: Dsidát olvasnak a középiskolások, tudják, hogy van egy ilyen nevű költő, ráadásul ő az egyik kedvencük! Konkrét versét is ismerik, és még rá is mernek kérdezni annak értelmezésére!¹⁰ Lássuk

9 LÁNG Gusztáv, *Kiskatedra*, Vas Megyei Pedagógiai Intézet, Szombathely, 1992, 222. (A kötet második, kiegészített, kiadása: KOMP-PRESS, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1993.) Az Utunk digitális formában szabadon hozzáférhető egy könnyen kezelhető felületen (az az érzésem, ebben is innovatívabbak kollégáink odaát, mint mi ideát: <https://digiteka.ro/publikacio/utunk> [2025. július 30.]).

10 Magától a szerzőtől, Láng tanár úrtól tudom, hogy ezek nem manipulált kérdések, hanem eredeti levelek voltak, melyeknek szövegezésébe a szerkesztő csak a legszükségesebb mértékben avatkozott bele. Átlagosan 5-6 ilyesfajta levélkérdés érkezett hetente az Utunk szerkesztőségébe!

be, hogy a mai, 2025-beli Magyarországon a fenti, diákoktól idézett mondatok sajnos sem tartalmukban, sem megfogalmazásmódjukban nem életszerűek. A magyarországi irodalomtanítást elszenvedő fiatalok azokban az években – magam is közéjük tartoztam már végzős egyetemistaként –, amikor a romániai magyar középiskolások ilyen kérdéseket tettek fel, a lehető legsematikusabb kategóriákban gondolkodtak, a lehető legminimalistább magyarázatokat keresték az irodalmi művek által feltett kérdésekre, sőt, nyugodtan hozzátehtük: a teljes tananyagot az irányzatosság, az ideologikusság, a pártosság uralta. Dsida Jenő egyetemes magyar költő pedig vállalt és tudatos, hangsúlyozott katolikussága miatt nem volt része, mert éppen e vallásos elkötelezettsége miatt nem is lehetett része a magyarországi kánonnak¹¹ – még a magyar szakos egyetemisták sem találkoztak a nevével, nemhogy az általános vagy középiskolások!

*

Ha kezünkbe vesszük a mostani magyarországi „hivatalos” irodalomtankönyv-család tagjait, azt látjuk, hogy dátumszerű frissességük ellenére szellemiségük, szemléletmódjuk felett igencsak eljárt az idő. Pontosabban szólva ezek a könyvek soha nem is voltak szinkronban a jelen tudományos irodalomszemléletével. Egyértelműen kimondható, hogy már az alapértékek kiválasztásában is – enyhén fogalmazva – szarvashiba történt: hiszen egy ízléssel és mértékkel szabott tankönyvben Herczeg Ferenc hogyan is lenne együtt említhető Petőfi Sándorral, Ady Endrével, József Attilával?¹²

Ha megnézzük, hogy egy azonos kategóriába tartozó, azaz kötelező szerző hány oldalt kap a 11.-es középiskolás irodalomtankönyvben, akkor bizony a tankönyvszerzők kínjaival is szembesülhetünk. Míg Babitsra 34 (!), Kosztolányira 24 oldal jut, addig Herczegre mindössze 14. Attól tartok, egyszerűen nincs róla elég mondandójuk a szerzőknek – nem lényegtelen, hogy az egész mai irodalomtörténet-

11 Különösen érdekes kérdés, hogy lényegében ma sem az, pedig a jelen évtizedek kurzusaiiban ugyanazon okokból éppenséggel akár divatos is lehetne.

12 A nem szakmabeliek közül talán sokan nem tudják, hogy ez bizony jelenleg így van: a tíz legfontosabbként kiemelt kötelező szerző közül összértékét (értéktelenségét!) tekintve mindenképpen „kilóg” Herczeg Ferenc – a magam részéről egyenesen károsnak tartom az ő ilyen hangsúlyos szerepeltetését a tananyagban. A NAT-ba való 2020-as bekerülésekor újraolvastam 15-20 kötetnyi regényét s drámáját, és egyetlen olyan mondatot nem találtam bennük, amely egy mai középiskolás számára izgalmas, érdekes, épülgető önreflexiója szempontjából releváns lehet.

nek sincs releváns közlendője vele kapcsolatban, egyszerűen és természetes módon kimaradt – joggal – a posztmodern kori recepcióból. Emiatt abszolút hiányzik a magyartanárok generációinak tudatából, illetve az egész kánonból, és ezért jelenleg egyszerűen nem tud vele mit kezdeni a tanítási gyakorlat.

Hasonlóképpen kezelhetetlen kérdés a NAT sarkalatos, kiinduló állítása, mely úgy szól, hogy csak a lezárt életműveket tekinti tanítandónak.¹³ Ez egy indokolhatatlan, egészen különös kijelentés. Itt hozhatnánk ismét szóba, hogy a határainkon kívüli iskolákban az irodalom tantárgy anyagának jelentős része a mában keletkezik, a máról szól és a ma nyelvén beszél. Ez így lenne természetes nálunk is, ahol azonban a 19. századi irodalomesztétikák kedvében járva például csakis az előrehaladó szerkezetű epikus művek és a metaforákban gondolkodó versképletek érdemesek arra, hogy tanítás tárgyai legyenek. Vajon miért van ez így? Csak nem azért, mert a Nemzeti Alaptanterv (elfogadva 2020. január 31-én, pénteken, kb. 22.00 órakor!) „hazafiasítás”-ának felelőse a Nyugatot egy „kis zsidó lapocská”-nak nevezheti, az egyik legnagyobb magyar posztmodern prózaíróról pedig azt mondhatja, hogy „az embernek nehezen nevezhető Spiró György”, a posztmodern egy másik nagy alakjáról pedig ilyesmit mondhat: „Esterházy kultúraromboló, tehát nem kell tanítani”?¹⁴

Miféle döntéshozói, rendszerbeli tévedéssorozat szükséges ahhoz, hogy nemcsak minden jóízűségnek, esztétikai értékítéletnek, hanem a legszebb értékeknek, az emberségnek, a barátságnak, a szabadságnak, a megértésnek, a szolidaritásnak a semmibevétele révén és ezek helyett egy hagymázás történelem- és irodalomképet preferáló személy irányíthatja ma Magyarországon az irodalomtanítás minden szegletét (NAT, Kerettanterv, érettségi szabályzat, OKTV, tankönyvírás), akinek nézetrendszere az emberiség legrosszabb eszméivel rokon (ne feledjük, hogy az ő nyomására került bele a NAT-ba Herczeg mellett Tormay Cécile, Szabó Dezső és Wass Albert, Nyirő József is – közülük Wass Albert szintén kiemelt helyzetben!)?¹⁵

13 „A magyar nyelv és irodalom tantárgyak kötelező törzsanyagában csak lezárt, biztosan értékelhető életművek szerepelnek.” = *Nemzeti Alaptanterv*, Magyar Közlöny 2020/17., 301.

14 SÁNTA Szilárd, *Hogyan gondozd a magyarodat*, Új Szó 2015. július 15. = <https://uj szo.com/velemen y/hogyan-gondozd-a-magyarodat> [2025. július 15.]

15 És vajon miféle tévedéssorozat-egybejátszás szükséges ahhoz, hogy ugyanezt a személyt 2025. március 15-e alkalmából a legmagasabb szintű tudományos kitüntetéssel, Széchenyi-díjjal jutalmazták annak ellenére, hogy kimutatható tudományos munkássága nincsen (neve nem szerepel az MTMT-ben)?

*

A fentiekkel szemben a 2025-ös romániai magyar érettségi fő műelemző tétele (I.) Pilinszky János *Magamhoz* című verse. A II. tételen pedig a *Bánk bánnal* kapcsolatos kérdéssort kapnak a gyerekek egy olyan, háromnegyed oldalnyi motiváló szakirodalmi részlethez kapcsolódva, amely 2024-ben jelent meg (!) – tehát joggal nevezhető a legmodernebbnek.¹⁶ A III. tétel instrukciója pedig így hangzik: „Írjon értekezést körülbelül két oldal terjedelemben *Emberi kapcsolatok ábrázolása az epikában* címmel egy ön által választott magyar szépirodalmi mű alapján! Értekezését egyetlen irodalmi alkotás alapján írja meg, figyelembe véve az alábbi értelmezési szempontokat!”¹⁷

Ha megnézzük a magyarországi érettségi-feladatlapot, azt látjuk, hogy az sokkal szakmaibbnek tűnik, ám ha alaposabban megvizsgáljuk, észrevevesszük, hogy ez a szakmaiság csupán ismeretközpontúságot jelent. Egy közepesen nehéz szövegértési feladat után egy irodalomtörténeti-elméleti tesztsorozat (!) következik, melyet egy műértelmező esszé vagy (választhatóan) egy témakifejtő dolgozat (500-800 szóban) zár. Gyötrelmes ez az egész feladat- és tesztsor, nem csoda, hogy a diákok megkönnyebbülve jönnek ki az érettségiről a Tévéhíradóban.

Külön kérdés, hogy ha a végén valaki a témakifejtő dolgozatot választja, akkor az érettségijének mintegy 30%-a nem is kapcsolódik szorosan az irodalom tananyaghoz. Ha ideszámoljuk azt is, hogy a szövegértési feladat gyakran szintén nem irodalmi témájú, akkor azt kell mondanunk, hogy a hazai magyarérettségi félúton jár egyfajta műveltségi intelligenciateszt, másfelől egy számonkérő jellegű vizsgabeszámoló között. Szellemi izgalmat nem okoz a vizsgázónak, csakis stresszt. Egészen biztos, hogy nálunk az egész irodalomtanításból, így az érettségiből is kimarad nemcsak az élmény, hanem a kreativitás is. Talán éppen ez a legnagyobb baj?

Sokkal jobbnak tartom a romániai érettségi szemléletét, illetve az ottani tételeket az alábbiak miatt: 1. Egy posztmodern verset adnak elemzésre (Pilinszky) – ez azt jelenti, hogy a diákok a tanítás során is találkoznak hasonlókkal, és így meg is tudnak birkózni az elemzésükkel. 2. A *Bánk bánt* a legfrissebb szakirodalommal kapcsolatosan

16 A motiváló szövegrészlet forrása: MILBACHER Róbert, *Ködképek az irodalom határán*, Magvető, Budapest, 2024.

17 A romániai érettségi feladatlapot Váradi Izabella bocsátotta rendelkezésemre.

értelmeztetik a vizsgázókkal. 3. Az utolsó kérdés pedig a lehető legszabadabban megfogalmazott feladat, ráadásul a vizsgázót a saját élményvilágának feldolgozására készíti az általa olvasott művek segítségével – nem valamiféle unalmas kötelező olvasmány internetes zsugorítmányváltozatának sematikus és bebiflázott visszamondására kényszeríti.

Mindazonáltal jómagam ideálisnak alapvetően egy olyasféle érettségi tekintenek, mint amelyet Nógrádi Gábor javasolt humorosan, de nagyon is komolyan veendően a 2025-ös írásbeli érettségi napján Fb-oldalán:

1. „Írj anyák napja alkalmából egy legalább 8 soros verset bármilyen formában édesanyádnak vagy nagymamádnak!
2. Értékelj és ajánld másoknak egy rövid – harminc sornál nem hosszabb – dolgozatban/esszében a legkedveltebb regényedet vagy filmedet (filmsorozatodat)!
3. Javítsd ki a következő szöveget, amely tele van értelmi hibával! (Itt egy rontott szépirodalmi vagy más jellegű szöveget idézünk.)
4. Írj a mesterséges intelligencia egyik – képalkotásra alkalmas – programja számára (pl. ChatGPT, Copilot stb.) egy promptot (egy nagyon pontos utasítást), hogy készítsen képet arról *A Pál utcai fiúk*-jelenetről, amikor a beteg Nemecek a grundon öltre kapja a vörösingesek vezérét, a nagy Áts Ferit!
5. Stb.”

*

Két könyvet szeretnék még felmutatni, példaképpen az innovatív tantárgyfejlesztésre Romániából. Az egyik kötet, melyben kitűnő feladatokat találhatunk, az *Iránytű* címet viseli.¹⁸ A Magyarországon megszokott kánon mellett hangsúlyosan szerepelnek benne az idehaza lényegében – a tananyagban végképp – ismeretlen, az egyetemes magyar művelődés- és irodalomtörténetben azonban igen fontos szerepet játszó szerzők és művek: Kuncz Aladártól a *Fekete kolostor*, Kós

18 GÁL Ilona-Gyöngyi – VÁRADI Izabella – PUTOIVITS Tünde – VARGA-BRESSEL Cristiane-Emese, *Iránytű. Segédkönyv érettségizőknek magyar irodalomból*, Kedvenc, Székelyudvarhely, 2025.

Károlytól a *Varjú nemzetség*, Tamási Árontól a *Kivirágzott kecskeszarvak*. A mintafeladatsorokban pedig például ilyen kérdések-feladatok hangzanak el (!): „[az idézett szövegrészlet] párhuzamot fedez fel Visky András *Kitelepítés* és Tompa Andrea *Sokszor nem halunk meg* című regényei között”¹⁹ (a kérdés az, hogy igaz vagy hamis ez a kijelentés). Maradjon költői a kérdés: vajon hány magyartanár (nem diák, hanem magyartanár!) olvasta az utóbbi évek két legizgalmasabb, legfontosabb – nem mellesleg jól tanítható – regényét Magyarországon? Egyet-egy talán, de mindkettőt!?

A másik kötet egy Erdélyben ötven éve (!) zajló tantárgyverseny – a neve is milyen szép: „magyar nyelv és irodalom olimpia”! – emlékeit gyűjti össze *Anyanyelv és lelkiismeret* címmel, majdnem félezer oldalon, műnyomó papíron kibocsátva, kemény borítóval: méltó küllemmel és rendkívül alapos szerkesztői munkával – Dáné Szilárdnak köszönhetően, Szilágyi István *Anyanyelv és lelkiismeret*²⁰ című bevezetőjével, mely annak idején az Utunkban jelent meg az első versenyről szólva. Elég ebbe a vaskos kötetbe csak belepillantani, hogy megértsük, mit jelent a hagyomány és az innováció egyszerre való jelenléte egy tantárgy szemléletében és életszerű gyakorlatában.

*

És szabadjon a legvégére egy személyes emléket felidézni: ez év tavaszán Szovátán, az európai színvonalú, csakis magyar pedagógusok továbbképzései számára épült Teleki Oktatási Központban tartattam nagyelőadást majd félszáz magyartanárnak Ottlik Gézáról, jelesül természetesen az *Iskola a határon*ról. Megható volt számomra már a felkérés gesztusa is, hiszen éppen most végeztek (2024-ben) azok a diákok Magyarországon, akik már „ottlikmentesen” érettségizhettek. Mint tudjuk, a 2020-as „*Újnat*” óta az egyik legjobb magyar regény – és persze messze a legkiválóbb iskolaregény –, amely ráadásul az egyik legfontosabb olyan szövegmű, amelynek segítségével magának az irodalomnak a lényege, értelme, mibenléte közelíthető meg, már nem kötelező része a tananyagnak. Mintegy négy évtizednyi regnálás után kikerült a NAT-ból, sőt, a szerző neve sem szerepel abban. Vajon miféle végzetes tévedéssorozat vezethetett bennünket idáig? – tehetjük fel újra a kérdést.

¹⁹ Uo., 129.

²⁰ Utunk 1971/15., 1.

– És én ebben a helyzetben, immár fél évtizednyi oktatásbeli „ottliktalanság” után negyven-ötven kolléganőnek és kollégának beszélhetek a kedvenc szerzőmről és az ő nagyregényéről? Micsoda katarzis lesz ez számomra! – gondoltam már hetekkel az esemény előtt.

És akkor ott, előadásom kezdetén, a Teleki Központ hegyre néző hatalmas ablakaiban valószínűtlen álom látványa tárult elénk április 11-én, a költészet napján: elkezdett esni a hó, éppen ugyanolyan varázslatos, teremtő szabadsággal, ahogyan a regényben: „[s]űrű, nagy pelyhek kezdtek szálldosni az ablak előtt, kerengtek, imbolyogtak, ráérősen himbálódtak lefelé, néha még fölfelé is. [...] A tanterem ablakait szinte elvarázsolta ez a kavargó, fehér színjáték; mintha egy óceánjárón utaznánk valahová, nem tudtam levenni a szemem az egyhangú és csodálatos látványról. Részeg lett az ember, olyan hirtelenül érkezett a hóesés. Erre a lehetőségre nem is gondoltam.”²¹

És én akkor ott, abban a regénybeli és a valóságos hóesés valószínűtlen együttlétezése teremtette részeg szabadsághalmazban – hiszen arról beszélhettem, amiről itthon már nincs értelme szólni magyartanár-továbbképzésen – elhittem, hogy mégiscsak megtalálhatók az egymás felé vezető utak.

*

Jómagam bő négy évtizede vagyok a magyartanítás és a magyartanárképzés részese pedagógusként és irodalomtörténészként. Egy csodálatosan szabad korszak – 1978–2020 – után jelenleg egy lehangolóan szomorú és szárnyaszegett időszakban. Sajnos soha nem találkoztam olyan kísérlettel, konferenciával, kötetrel, amely a magyarországi és a nem-magyarországi irodalomtanítási műhelyek találkozását és tapasztalatátadását tűzte volna ki célul. Soha nem hallottam az egymáskeresés, a módszertani eszmecsere, a közös ötletbörzék megteremtésének szándékairól – hacsak a magam szerény kísérleteit nem tartom számon ekként, hiszen *A 12 legszebb magyar vers*-program Petőfi-, Ady-, illetve Kosztolányi-konferenciáinak Nagyváradon, Koltón, Nagybányán és Szabadkán–Újvidéken ez is céljuk volt 2007 és 2013 között a közös Nagy Versmondásokkal és egymás meghallgatásával arról, hogy melyik országban hogyan tanítjuk a *Szeptember végé*nt, a *Kocsi-út* az éjszakábat és a *Hajnali részegsé*get.

21 OTTLIK Géza, *Iskola a határon* = <https://mek.oszk.hu/02200/02285/02285.htm> [2025. július 28.]

Azért gondolom mégis, hogy még minden visszafordítható Magyarországon, mert akkor ott, Szovátán, amikor Ottlikről és az *Iskola a határon*ról beszélhettem a hőésés katarziséban, félszáz magyartanár sugallatos és biztató figyelmében fürödve, megéreztem, hogy talán van remény. Talán mégiscsak, minden ellenkező jel és minden mai rettenet ellenére egyszer majd bizonyosan győz a józan ész, és megint lesz kreatív és szabad, élményközpontú irodalomtanítás Magyarországon.²²

22 Köszönöm Bence Erika, Móra Regina és Váradi Izabella tanárnőknek a dolgozat elkészítéséhez nyújtott nélkülözhetetlen segítségét!

Molnár Gábor Tamás

Mit tanít a világirodalom?

„A világirodalom körüli vita olyan mértékben alakította az elmúlt húsz év kultúratudományát, mint egyetlen más vita sem” – írja egy német kutató a latin-amerikai regény nemzetközi forgalmazásáról szóló tanulmányának bevezetőjében.¹ Ez a vita ráadásul nem első-sorban a legelvontabb elméleti kutatások módszertanát, hanem a tanítás és az irodalomközvetítés napi gyakorlatát érinti.² Ezért sem mellékes azt mérlegelni, hogy milyen képet közvetít vagy közvetíthet a magyarországi köznevelés arról a jelenségről, amelyet világirodalomnak szokás nevezni.

A köznevelés hivatalos dokumentumaiban leginkább a világirodalom olyan fogalma jelenik meg, amely egyszerre reflektálatlan és szűkítő, szinte semmit sem jelez a fogalom utóbbi évtizedekben végbement jelentés- és kontextusváltozásaiából a nemzetközi szakmai közbeszédben. A 2020-as Nemzeti alaptanterv és a hozzá tartozó kerettantervek a világirodalmat kizárólag európai szerzőkkel azonosítják, leszámítva az amerikai, de jórészt Európában játszódó történeteiről ismert Edgar Allen Poe-t, az észak-amerikai születésű, de angol állampolgárságot felvett T. S. Eliotot és az egyetlen talán valódi kivételként említhető Gabriel García Márquezt.

Ennél is nagyobb gond, hogy a tantervek a világirodalom egyetlen funkciójaként azt említik, hogy megalapozza az irodalomtörténeti kronológiát. A Nemzeti alaptanterv az általános iskola felső tagozatáról szólva (!) így fogalmaz „A képzés második szakaszában a fő tanulmányanyag-szervező elv a kronológia. Ennek célja, hogy a tanulók megismerjék a magyar és a világirodalom néhány nagy korszakát, művelődéstörténeti korszakát, az irodalmat a történelmi-társadalmi folyamatok részeként lássák, és ismereteiket össze tudják kötni más tantárgyak

1 Gesine MÜLLER, *Wie wird Weltliteratur gemacht? Globale Zirkulation lateinamerikanischer Literaturen*, de Gruyter, Berlin, 2020, 2.

2 Lásd *Teaching World Literature*, szerk. David DAMROSCH, The Modern Language Association of America, New York, 2009. Az antológia főként felsőoktatási kérdéseket érint, de tartalmaz a középiskolai oktatást érintő hivatkozásokat és egy egész tanulmányt is: Marjorie E. RHINE – Jeanne GILLESPIE, *Finding the Global in the Local: Explorations in Interdisciplinary Team Teaching = Teaching World Literature*, 258–265.

tananyagtartalmaival.”³ A világirodalomnak tehát az a koncepciója érvényesül – kizárólagosan – a szabályozó dokumentumokban, amely egységes kronológiában beszélne el az emberi művelődés és irodalom történetét, ezt az elbeszélést jól áttekinthető fejezetekre (korszakokra) osztaná, amelyek egy-egy időszakban a világ egészét meghatározzák. Az efféle történetmondás didaktikai előnye a viszonylag könnyű megjegyezhetőség, áttekinthetőség,⁴ de mindig kérdés, hogy egy ilyen praktikus előny érdekében meddig mehetünk el a komplex folyamatok egyszerűsítésében, milyen szükségszerű veszteségekkel jár a narratíva ráerőltetése arra a rendkívül összetett jelenségre, amit (valamilyen értelemben) világirodalomnak nevezhetünk.

Az itt nehezményezett két sajátosság összetartozik: ha még az európai történelem vagy irodalom vonatkozásában is kétségbe vonható egy szabatosan kronologikus, vonalszerű és világosan elkülönülő korszakokra osztható elbeszélés lehetősége, akkor az Európán túli irodalmakra még kevésbé terjeszthető ki egy efféle „nagy elbeszélés”.⁵ Ki és milyen kompetenciák alapján tudná megírni a világirodalom történetét egy efféle elbeszélés logikája szerint? Hogyan kezelné ez az elbeszélés az „egyidejűségek egyidejűtlenségét”⁶ a világ egymástól távoli részein, például Muraszaki Sikibu *Gendzsi szerelmei* című regényének közel-egyidejűségét a latin nyelvű magyar legendairodalommal és a perzsa *Királyok könyvével*, a maja *Popol Vuh* lejegyzésének közel-egyidejűségét a kínai *Nyugati utazás* megírásával,

3 „A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, 1. melléklet.” Magyar Közlöny 2020/17., 302. <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/02/nat2020-5-2020.-korm.-rendelet.pdf>. [Kiemelés tőlem – M. G. T.]

4 VERES András, *Az irodalomtörténet védelmében* 2, Kritika 32. (2003/3.), 7.

5 Szegegy-Maszák Mihály már az 1990-es években így fogalmazott: „Üdvösnek tartanám, ha nemzeti és összehasonlító irodalomkutatás párbeszédében lassan ez utóbbi javára billenne a mérleg, jelenleg azonban több értelmét látom, hogy a műalkotások némely csoportjának együttes értelmezésére vállalkozzunk, ahelyett, hogy nagy történeti összefüggéseknek olyan leírására vállalkoznánk, melynek előföltételeivel szemben nagyon is sok kifogás fogalmazható meg.” SZEGEGY-MASZÁK Mihály, *Minta a szényegen. A műértelmezés esélyei*, Balassi, Budapest, 1995, 100.

6 Reinhardt KOSSELÉCK, *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*, ford. HIDAS Zoltán – SZABÓ Márton, Atlantisz, Budapest, 2003, 150. Persze hozzáteendő, hogy Koselleck is az egyetemes vagy önmagában vett történelem modern fogalmának elméleti kidolgozásában érdekelt, így a nem-egyidejűségek egyidejűsége nála is magában foglalja „az idő prognosztikus szerkezetét”. A világirodalom fenti példáinak vonatkozásában azonban nem magától értetődő, hogy a „haladás, a hanyatlás, a gyorsulás, a késlekedés fogalma” (uo.) alkalmazható volna.

François Rabelais és Bornemissza Péter életművével? Az európai modernség milyen fogalmához kapcsolná ez az egységes narratíva a nigériai Chinua Achebe *Széthulló világ* (1958) című regényét, vagy a Nima Yušij (1895–1960) nevéhez köthető perzsa *še'r-e no-t* („új költészetet”), amelyre immár évszázados története ellenére a mai napig szokás „kortárs költészetként”⁷ hivatkozni?

A modernség problémája több szempontból is kiemelhető ebben az összefüggésben. Egyrészt azért, mert a tantervből is idézett paszuszusba beleértett narratívát a valamilyen központból elinduló innováció és az azt megkésve utánzó/követő periféria logikája szervezi. Ez a logika a tantervekben is érvényesül, méghozzá ismert módon mindenekelőtt éppen a magyar irodalom vonatkozásában: a magyar irodalom valamely korszakának tanítását az adott korszak „világirodalma” (a fenti értelemben) előzi és alapozza meg, ezzel a magyar irodalom történeti fáziskéséseit is sugallva.⁸ Ezt a benyomást teljesen kikerülni lehetetlenség, de valamelyest oldható lenne azzal, ha magának a narratívának a korlátozottságára is felhívnánk a figyelmet, az irodalmat nem egyvonalú történeti haladványként mutatná be a tanterv. Másfelől az is ellensúlyozhatná a magyar irodalom állandó megkésettiségének érzetét, ha a nemzeti és a világirodalmat nem mindig egymástól elkülönülve tárgyalná a tananyag,⁹ valamint az, ha legalább mutatóban találkozhatnának a tanulók olyan világirodalmi művekkel, amelyek nem egy adott korszak innovatív és reprezentatív művei, hanem esetleg más kisebb, térségünkbeli vagy akár távoli kultúrákból származó szövegek, amelyek különböző módokon kapcsolatba léptethetők magyar vagy más művekkel.

Kétségtelen, hogy az olvasási képességek és szokások mérhető romlásával együtt a feladható olvasmányok mennyisége is egyre csökken. Ezzel a nehézséggel és az ebből adódó dilemmákkal minden tananyag- és tantervkészítőnek számolnia kell. Az a defenzív álláspont azonban, amely „legalább” a remekművek és nemzeti klasszikusok tantervben tartására, egy szűk kánon kötelezővé tételére épít, valószínűleg akaratlanul is további károkat okoz, amennyiben megakadályozza az irodalomolvasás korszerű, a fiatalok számára izgalmas

7 Lásd pl. Moḥammad MOKHTARI, *Ensān dar še'r-e mo'ašer* [Az ember a kortárs költészetben], Čāp-e Heidari, Teherán, 1392/2013, 217–218.

8 Ennek kifejtését posztsovjet, kelet-európai vonatkozásban lásd Piret PEIKER, *Discourses of Modernity. The Case of Estonian Literature*, Helena History Press, New York, 2024, 18–21.

9 A felsőoktatás vonatkozásában lásd SZEGEDY-MASZÁK, I. m., 84.

és vonzó lehetőségeinek kibontakozását. Ezt a dilemmát feltehetőleg csak egy rugalmasabb, variálható olvasmánylistákat és a művek többféle csoportosítását lehetővé tévő tanterv volna képes megoldani.

A modernség és a világirodalmi narratíva ellentmondásaira egyebek mellett Franco Moretti mutatott rá, amikor a *Weltliteratur* kettős történeti fogalmáról értekezett. Érdekes módon Goethe nevezetes fogalomalkotása éppen arra az időszakra esik, amelyet Moretti a kétféle fogalom közötti váltás pillanataként jelölt meg.

Weltliteratur... Az egyes szám azonban félrevezető. Két különböző világirodalom létezik – egy a 18. századot megelőzően, és egy az után. Az „első” Weltliteratur az elkülönült „helyi” kultúrák mozaikja; erős belső sokféleség jellemzi; új formákat főként divergencia útján hoz létre; és leginkább az evolúciós elmélettel (vagy annak valamelyik változatával) magyarázható. A „második” világirodalom (amit én inkább világirodalmi rendszernek neveznék) egy egységes piac terméke; növekvő, olykor sokkoló mértékű azonosságot mutat; új formákat leginkább konvergencia révén hoz létre; és leginkább a világrendszer-elemzéssel (vagy annak valamelyik változatával) magyarázható.¹⁰

A fent említett „egyidejűtlenségek” megmagyarázhatók Moretti azon gondolatával, mely szerint a 18. század előtt (egységes kulturális piac híján) nincs értelme egységes világirodalomról beszélni – habár lehet amellet is érvelni, hogy Moretti túlhangsúlyozza a lokális kultúrák elkülönültségét. A modernség problémáját Moretti érvelése és ismert módszertana viszont inkább kielezi: a modern kulturális piacon a központ, perem és félperem viszonya határozza meg az irodalmi műfajok és kifejezőmódok terjedésének módját, az innováció szükségyszerűen (ritka kivételektől eltekintve) a központból a perem felé terjed, ezzel óhatatlanul a „megkésetttség” bélyegét hagyva a perem- és félperemhelyzetű kultúrákon.

Az egységes világirodalmi narratíva megírásának lehetetlensége az elmúlt évtizedekben került a figyelem előterébe, ezért nem meglepő, hogy a magyar köznevelést szabályozó dokumentumok kritikája kiegészíthető egy harmadik, az előzőkkel összefüggő és a magyar irodalom vonatkozásában is sokszor hangoztatott kifogással: a kortárs irodalom teljes hiányával. A jelenleg érvényben lévő alaptanterv és

10 Franco MORETTI, *World-Systems Analysis, Evolutionary Theory. Weltliteratur*, Review (Fernand Braudel Center) 28. (2005/3.), 227–228. [saját fordítás – M. G. T.]

kerettantervek nem tartalmaznak olyan világirodalmi szerzőket, akiket ne tárgyalt volna már Madocsai Lászlónak az 1990-es évek elején forgalomban lévő gimnáziumi tankönyve. Thomas Pynchon és Umberto Eco regényeinek említése, García Márquez *Száz év magányának* bemutatása akkor egy korszerű irodalomszemlélet jelzéseinek számítottak.¹¹ A *Száz év magány* szerencsére továbbra is szerepel a tantervekben és a hozzájuk igazodó tankönyvben is,¹² viszont a Márquez-regény megjelenése (1967) óta eltelt több mint fél évszázad irodalmi jelenségei a magyar köznevelés számára teljesen ismeretlenek maradtak.¹³ Miközben a tanterv a vonalszerű elbeszélés mellett kardoskodik, maga az idő borgesi felfüggesztésről tanúskodik: ötven év nyomtalanul múlik el, a világ- és a magyar irodalom újabb fejleményei nem készítetik a tantervírókat az iskolai kánon újragondolására.

Jelen tanulmánynak nem célja, hogy kijelölje, mely világirodalmi szerzők vagy művek tanítandók az elmúlt évtizedek világirodalmából. Inkább amellett érvel, hogy egy frissebb, átláthatóbb világirodalomkép közvetítéséhez legalább részben, időszakosan fel kell adni a lineárisan haladó, kronologikus elbeszélés monologikus elvét, és többféle szempont, megközelítés alapján érdemes közelíteni a világirodalom

11 MADOCSAI László, *Irodalom*. IV., Tankönyvkiadó, Budapest, 1992, 81, 121–125.

12 A 2020-as NAT-hoz igazított „okostankönyv” jobbra elfogadható módon tárgyalja a *Száz év magányt*, „mindössze” az elbeszélésmód jellemzése elhibázott. Vessük össze Madocsai jellemzését az új tankönyvével. Madocsai: „García Márquez úgy írja meg a történelmet, ahogy az emberek azt átéli, ahogy a köznapi eseményekben látják, s ahogy azt egymásnak elmondják, elmesélik. Tehát a már egyszer elbeszélésformát öltött valóságot írja meg” (uo., 124). Az új tankönyv: „A regény **narrátora** tárgyilagos, **külső elbeszélő**, aki legtöbbször tisztességtől távolból szemléli hősei életét. Lelki folyamataikba nem avatkozik bele, ehelyett krónikájuk megfestésére vállalkozik. Saját szerepére nem reflektál, de alakját, nézőpontját – posztmodern vonásként – többször változtatja: narrációja olykor a felnőtt, máskor a naiv gyermek hangján szól.” ANGYALNÉ VOLANT Vivien és mtsai., *Irodalom* 12 (A.), https://www.nkp.hu/tankonyv/irodalom_12_nat2020/lecke_02_016. Kiemelés az eredetiben. Nem kérdés, melyik jellemzés találóbb.

13 Csak összevetésképpen: egy 2006-ban publikált tanulmányban Kiran Subhani Qureishi egy olyan fakultatív középiskolai kurzusról számol be, amelynek keretében egyebek között olyan, akkor rendkívül friss világirodalmi szövegekkel ismerkedtek meg a tanulók, mint az indiai Arundhati Roy *Az apró dolgok istene* (1997), a pakisztáni–amerikai Khaled Hosseini *Papírsárkányok* (2003) című műve, vagy a nigériai–brit Ben Okri magyarrá máig nem fordított 1991-es regénye (*The Famished Road*), miközben jutott figyelem olyan, nem angol nyelven alkotó szerzőkre is, mint Isabel Allende, Ivo Andrić vagy Alekszandr Solzsenyicin. Lásd Kira Subhani QUREISHI, *Beyond Mirrored Worlds. Teaching World Literature to Challenge Students’ Perception of „Other”*, *The English Journal* 96. (2006/2.), 34–40.

problémájához. A világirodalom fogalmának eltérő megközelítései lehetőséget teremtenének arra, hogy az irodalom tanításának különböző funkcióihoz, fejlesztési területekhez és ismeretkörökhöz kössük a világirodalmat.

A világirodalom fogalmának iskolai tanításához kapcsolódóan is többféle jelentése és funkciója képzelhető el. Ezek némelyike megjelenik a jelenlegi szabályozókban és tankönyvekben, de számos aspektusa teljesen hiányzik a magyarországi köznevelésből. Az alábbi lista a teljesség igénye nélkül mutat néhány lehetséges elképzelést a világirodalom mibenlétéről. Amennyire lehetséges, a lista a régitől az új, a megszokottól a kortárs felé halad.

1. A világirodalmat elgondolhatjuk a legnagyobb írók legkiválóbb műveinek gondosan kiválogatott jegyzékeként („a világ legjobb könyvei”). Egy ilyen definíció – amely Babits *Az európai irodalom története* című művére is jellemző volt – az esztétikai kiválóságot a történeti érték fölé helyezi. Egy ilyen válogatás szigorúan korlátozott nézőpontot és értékfelfogást igényel, a kulturális sokféleséget elvileg lehetetlen egy ilyen kánonon belül megjeleníteni.
2. A világirodalmat felfoghatjuk úgy, mint különböző kultúrák és korszakok jelentős, reprezentatív műveinek listáját. Az érték szempont itt nem abszolút, nem kultúrafüggetlen és nem időtlen, hiszen az a fő szempont, hogy sokféle kultúra jelenjen meg egy válogatásban. A manapság forgalomban lévő angol nyelvű világirodalmi antológiák többsége törekszik ilyen globális áttekintésre, valamint lehetőség szerint minél több női szerző megjelenítésére is.¹⁴
3. Az előző definíciót kitágítva: a világirodalom lehet egy totális gyűjtemény, amelyben helyet kap minden, amit valaha írtak a világ összes nyelvén, megtestesítve „a költészet az emberiség köz-kincse”¹⁵ goethei tételét. Ez a lehető legteljesebb, de emberi erővel feldolgozhatatlan archívum elgondolásához vezet, amely legfeljebb a digitális bölcsészet „távoli olvasásmódjával”, számítógépes módszerekkel kutatható.¹⁶

14 A legismertebbek: *The Norton Anthology of World Literature*, ill. *The Longman Anthology of World Literature* (többféle, eltérő részletességű kiadásban: egy-, két- és hatkötetes változatban is).

15 *Goethe és a világirodalom*, ford. GYÖRFFY Miklós, szerk. RITOÓK János, Kritérion, Bukarest, 1975, 104–105.

16 Első megfogalmazását lásd Franco MORETTI, *Conjectures on World Literature*, New

4. A világirodalom azonban nem csak művek listájaként vagy összességeként gondolható el. Felfoghatjuk úgy is, mint nyelveken, kultúrákon, nemzeteken vagy korszakokon átívelő találkozások, kapcsolatok sorozatát vagy hálózatát.¹⁷ Ebben az esetben az egyes művek nem önértéket képviselnek, hanem az általuk megtestesített határátlépés, kulturális kapcsolódás vagy áthelyeződés szempontjából válhatnak érdekessé.
5. A fenti definíció nyomán a világirodalom tanulmányozásában előtérbe kerülhetnek a nyelvek és kultúrák határain alkotó, többnyelvű vagy nyelvet váltó szerzők. A modern nemzetállamok kialakulása és a nemzeti nyelvek standardizálása előtt az efféle többnyelvűség általánosabb volt: gondoljunk arra, hogy leghíresebb régi magyar költőink közül Janus Pannonius latinul verselt, Balassi Bálint számos verset írt török mintára és dallamra, Zrínyi Miklós pedig kétnyelvű volt, és saját testvére fordította horvátra a *Szigeti veszedelmet*. Ebben az értelemben mind világirodalmi szerzők.
6. A világirodalom felfogható nemcsak a művek és a szerzők, hanem a befogadó oldaláról is: olvasási módként. Ezt az elgondolást szorgalmazza a világirodalom kutatásának egyik legismertebb mai képviselője, az amerikai David Damrosch. 2003-ban megjelent könyvében a világirodalom három fő ismervét különítette el. A) A világirodalom a nemzeti irodalmak műveit elliptikus fénytörésbe állítja, más aspektusból mutatja meg. B) A világirodalom olyan irodalom, amely nemcsak veszít, hanem nyer is a fordítás során (például azáltal, hogy szélesebb közönséghez juthat el, vagy azáltal, hogy a fordításban mindig megújul, képes kortárs szöveggé változni). C) A világirodalom olyan olvasási mód, amely egyszerre igényel beleélést és távolságtartást.¹⁸

Left Review 1. (2000/1–2.), 56–58. Mi lenne, ha még ráadásul a szóbeliségre épülő kultúrákat is figyelembe vennénk, amint azt Erhardt Schüttzel javasolja *Die Moderne im Spiegel des Primitiven. Weltliteratur und Ethnologie (1870–1960)* című könyvében, pontosabban egy ilyen bennfoglalás esélyét a zárójelben jelzett időszak jórészt elszalajtott lehetőségeként mutatja be, így a valóban sokszínű világirodalmat korunkban már tulajdonképpen lehetetlennek véli. Erhardt SCHÜTTELZ, *Die Moderne im Spiegel des Primitiven. Weltliteratur und Ethnologie (1870–1960)*, Fink, München, 2005.

17 Ezt képviseli pl. Dieter LAMPING, *Die Idee der Weltliteratur*, Kröner, Berlin, 2010, 51–56.

18 David DAMROSCH, *What Is World Literature?* Princeton University Press, New Jersey, 2003, 189–190.

A magyartanítás korszerűsítéséhez nincs szükség arra, hogy a tantervkészítők teljesen elkötelezzék magukat egyik vagy másik fenti meghatározás mellett. Mi több, valódi didaktikai haszna annak lehet, ha minél több tanuló belátja a rögzített definíciók korlátozottságát, és megtanulja kritikusan mérlegelni az egyes megközelítések viszonylagos előnyeit és hátrányait. Ha minél több tanuló olyan tudáshoz és tapasztalatokhoz jut, amelyek lehetővé teszik számára, hogy elgondolkodjon az esztétikai értékek, az ízlés egyetemes emberi vagy éppen kulturálisan feltételezett voltáról, idegen kultúrák műveinek befogadásáról és értékeléséről. Ha minél több tanuló válik képessé úgy érvelni saját ízlésítélete mellett, hogy eközben legalább elvben belátja annak feltételezettségét és korlátozott érvényét. Ezeknek a didaktikai céloknak a megvalósulása azonban jóval valószínűbb olyan tantervi környezetben, amely a jelenleginél rugalmasabban kezeli a kánont, megengedi a kánonhoz nem tartozó (vagy éppen másik kánonhoz tartozó) művek bevonását is az irodalom tárgyalásába, így többféle összehasonlítást, többféle történetmondást, akár egy adott mű többszemponútú újraolvasását is lehetővé teszi.

A tanterv hosszanti metszetébe áthelyezve a fenti fogalommeghatározási lehetőségeket világossá válhat, hogy a tanuló életkori sajátosságainak megfelelően a világirodalom eltérő vonatkozásai és műfajai kerülhetnek előtérbe. Az általános iskolában az olvasás és később a magyar nyelv és irodalom tantárgy keretében sok mesét, mondát, legendát, mítoszt olvashatnak a tanulók. Ha a magyar népmesekincs mellett a környező népek és más világrészek meséiből is kapnak válogatást, nemcsak a világról alkotott kulturális-földrajzi tudásuk tágulhat, de adott esetben saját nemzeti kultúrájukat is képesek lehetnek tágabb összefüggések között látni. A szanszkrit *Pancsatantra*, az ennek alapján (perzsa közvetítéssel) készült arab *Kalila és Dimna* és más ősi mesegyűjtemények hatása a későbbi folklorra nyilvánvaló, ezzel az írott és a szóbeli, az anyanyelvi és a fordításban megismert kultúra viszonya is izgalmasabb módon mutatható be az egyszerű szembenállásnál. Világos, hogy az általános iskolában, főként az első évfolyamokban elsősorban magukon a történeteken, szövegeken kell hogy legyen a hangsúly – a kulturális környezetről való tudást csak lassan adagolva érdemes hozzáadni. A nyilván megkerülhetetlen görög mitológia viszonylag részletes tanulmányozása mellett érdemes felvillantani más európai és nem-európai mitológiákat is, ezzel a mítosz-képzés egyetemes sajátosságait a rendkívüli kulturális különbségekkel

együtt bemutatva. Azt viszont aligha érdemes központilag előírni, hogy a hindu, a sintoista, valamely észak-amerikai vagy ausztrál bennszülött kultúra mitológiája szolgáljon ellenpontként – az ilyesmit jobb volna alternatív kerettantervekre és helyi tantervekre, adott esetben a tanár és a diákok közös érdeklődésére bízni. A világ sokfélesége nem fér el egy központilag előírt tanterv keretei között, de hiba emiatt lemondani a sokféleség érzékeltetéséről.

A magyartanítás megújításáért legtöbbet aggódó és tevő kollégák sokat írtak az elmúlt évtizedekben arról, hogy a felső tagozatban mennyire fontos lenne több, a diákok eleven érdeklődésével egybevágó elbeszélő művet tanítani.¹⁹ Ezekben a javaslatokban a hangsúly a tanulók életkori sajátosságaival egybevágó, tematikusan izgalmas műveken van, a nemzeti-kulturális és történeti vonatkozások valamelyest háttérbe szorulnak. Ez részint abból adódik, hogy a népszerű ifjúsági kultúra már jó ideje nagyrészt nemzetközi: a japán animéken, nemzetközi csapatok által fejlesztett videójátékokon és főként amerikai tévésorozatokon (nem is beszélve a kínai fejlesztésű platformra feltöltött rövid videókról) szocializálódó gyerekek figyelmét jóval nehezebb a 19–20. századi irodalmi elbeszélés konvenciói felől megragadni. Amíg létezik irodalomtanítás, természetesen nem adhatja fel azt az igényt, hogy minél több tanulót képessé tegyen klaszszikus irodalmi művek élvező megértésére, ebben azonban sokszor segíthet a népszerű ifjúsági irodalom mint köztes mező, amelyen keresztül megtanítható a kizárólag nyelvben létező narratíva élvezete a műfaji jellegzetességek és elbeszéléstani fogások felismerésén, implicit jelentéstartalmak kitöltésén, a közös jelentéskalkotás örömein keresztül. A népszerű ifjúsági regény nemzetközi műfaj nemzetközi piaccal (is), amelyen belül kétségtelenül valódi probléma az angol nyelvű irodalom túlreprezentáltsága. Ezt azonban nem célravezető azzal ellensúlyozni, hogy – amint az általános iskolai kerettantervek teszik – a „választható világirodalmi ifjúsági regény” kategóriáját leszűkítik az 5–6. évfolyamban a *Robinson Crusoe*-ra és *A kis hercegre*, a 7–8. évfolyamon pedig a *Kétévi vakációra* és (a kánon vagy a tanítási hagyományok felől is nehezen indokolható módon) a holland Tonke Dragt *Levél a királynak* című művére. Kontrasztként: az észti nemzeti

19 Legutóbb: FENYŐ D. György, *Az irodalomtanítás módszertana. Éthosz és praktikák*, I., Tea, Budapest, 2022, 421–444, főleg: 428–429. Részletesebb elméleti megalapozással: ARATÓ László, *Védőbeszéd a ponyvairodalom mellett*, Könyv és Nevelés 18. 2016/2., 23–34.

alaptanterv a 4–6. évfolyamban választható olvasmányként feltüntet ismert észt szerzők (Andrus Kivirähk, Aino Pervik, Jaan Kross) mellett olyan szerzőket is, mint Molnár Ferenc, Erik Kästner, Astrid Lindgren, J. R. R. Tolkien, J. K. Rowling és Mark Twain. A 7–9. évfolyamon további észt szerzők és William Golding, Antoine Saint-Exupéry, Agatha Christie, Arthur Conan Doyle, George Orwell művei mellett egyénileg kiválasztott próza- és versköteteket ír elő, valamint helyi és regionális szerzők ismeretét is.²⁰ A „kötelezően választhatóság” elve jobban érvényesül – és valamivel tágasabb képet ad tágas világunkról – akkor, ha bővebb a választható művek köre, és nagyobb a tantervben szabadon hagyott tér a választásra.

Valóban rendszeresen időrendi irodalomtanításról leginkább a középiskolában beszélhetünk. A „világirodalmi” korszakolás mint a kronológiai áttekintés vezérelve mindenekelőtt ezen a szinten jelenik meg. Ennek a megközelítésnek a korlátairól és relatív előnyeiről már itt is esett szó. A világirodalom fogalmának rugalmassága és sokfélesége talán úgy is demonstrálható, ha nem mondunk le teljességgel a jelenlegi kronológiai megközelítésről, legfeljebb oldjuk annak szigorú kereteit. Ezt két példával szeretném illusztrálni. Az egyik az 1978-as tanügyi reformhoz köthető tankönyvsorozat első kötete, mindenekelőtt a Ritoók Zsigmond által írt fejezetek az ókori irodalom köréből. Ritoók – komolyan véve az irodalomtörténeti kronológiát – kettéosztotta a Biblia tárgyalását, az Ószövetséget az ókori keleti, az Újszövetséget pedig a római irodalom keretében mutatta be. Ez a megközelítés inkább keletkezés-, mint hatástörténeti alapú, és szembehelyezkedik pl. Northrop Frye elméletével, amely a Bibliát mint egységes művet, az európai kultúra szimbólumrendszerének alapszövegét fogja fel.²¹

Éppen emiatt viszont a kettéosztás lehetővé teszi a nyelvek és kultúrák egymásra hatásának, metszéspontjainak és átfedéseinek tanulmányozását. Ritoók nemcsak a babiloni és a bibliai teremtetéstörténet párhuzamait elemzi, hanem a József-narratíva Korán-beli változatát is összeveti az ószövetségi variáns(ok)kal, a szövegahagyomány alakulás-

20 Az online négy nyelven (észtül, oroszul, ukránul és angolul) is elérhető észt alaptanterv angol nyelvű változatának általános iskolai nyelvi-irodalmi kiegészítése elérhető angolul itt: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/est_basic_school_nat_cur_2014_appendix_1_final.pdf. [(utolsó hozzáférés: 2025. 06. 22. Az olvasmánylistákat lásd 27., 33. – M. G. T.)]

21 Northrop FRYE, *Kettős tükör. Biblia és irodalom*, ford. PÁSZTOR Péter, Európa, Budapest, 1996, 11–12.

történetébe ad betekintést.²² Az Újszövetség esetében kisebb a külső párhuzamok jelentősége, de a tankönyv szövege kiemeli Lukács görög műveltségét és az elbeszélés ebből adódó sajátosságait.²³ A legújabb tankönyvek a Bibliát egységes kulturális kódként fogják fel, ezzel az európai kultúrkör különállását hangsúlyozzák. A korábbi tankönyvben az Ó- és az Újszövetséget választotta el egymástól, a mostani tankönyvben a babiloni és a bibliai teremtetéstörténet között van huszonhárom leckényi távolság, és a tankönyv nem is tartalmaz olyan feladatot vagy kérdést, amely az ószövetségi teremtetéstörténet lehetséges mitológiai forrásaira utal.²⁴ Mindkét megközelítés mellett hozhatók fel érvek, de az ókortudós által írt mű kronológiai elsőbbsége ellenére is közelebb áll a világirodalom napjainkban előtérbe került felfogásához, a monolit (nemzeti vagy legfeljebb európai) kulturális hagyomány feltételezése helyett a hagyományok közötti kölcsönhatás iránti kíváncsisághoz.

A második példa is egy ilyen attitűd felé mutat. Goethe néhány nappal azelőtt, hogy először használta volna dokumentáltan a *Weltliteratur* szóösszetételt, az alábbi megnyilatkozást tette (ugyancsak Johann Peter Eckermann lejegyzésében):

Béranger engem mindig Horatiusra és Háfizra emlékeztet, akik szintén koruk fölött álltak, és az erkölcsi romlottságot szólaltatták meg gúnyolódva és játékosan. Béranger ugyanígy foglal állást környezetével szemben. Mivel azonban alacsony sorból emelkedett föl, nem olyan nagyon gyűlöletes előtte a feslettség és a közönségesség, és feldolgozásmódjában bizonyos megértést tanúsít még irántuk [so ist ihm das Liederliche und Gemeine nicht allzu verhaßt, und er behandelte es noch mit einer gewissen Neigung].²⁵

A röpke összehasonlítás három korszak és három gyökeresen eltérő kultúra jelentős költőit állítja egymás mellé jellemző attitűdjük és hangnemük alapján. Az ókori római, a középkori perzsa és az újkori francia költő nyelvi és történeti különbségeiktől eltekintve emlékeztet egymásra Goethe felfogásában. Ez a megnyilatkozás a történetiségtől

22 RITÓÓK Zsigmond és mtsai, *Irodalom a gimnázium I. osztálya számára*, Korona, Budapest, 2007, 13–25.

23 Uo., 106.

24 *A Biblia mint kulturális kód*, https://www.nkp.hu/tankonyv/irodalom_9_nat2020/lecke_05_001.

25 *Johann Peter Eckermann bejegyzése 1827. január 2...-én = Goethe és a világirodalom*, ford. GYÖRFFY Miklós, Kritikon, Bukarest, 1975, 102.

függetlenített világirodalmi nagyság – idealistának vagy éppen felzárkózónak tekinthető – képzetét idézi meg. Különös módon azonban arra is lehetőséget adhat a magyartanárnak, hogy szoros kapcsolatot érzékeltessen a világirodalom és a nemzeti költészet kánonja között, amennyiben a három megnevezett költőt a klasszikus magyar irodalom alkotóival hozza viszonyba. A Horatius és Berzsenyi közötti hatástörténeti kapcsolat a középiskolai tankönyvek visszatérő témája²⁶ és az irodalomtörténeti korszakoláshoz („klasszicizmus és romantika határán”) jól köthető jelenség. A középiskola által közvetített Petőfi-képben talán indokolatlanul háttérbe szorul Petőfi idegennyelv-tudása és fordítói munkássága. A Béranger-fordítások jelentőségét több kutató kiemelte és összekapcsolta Petőfi saját költői szerepfelfogásának megváltozásaival 1848 előtt. „Szinte megmondani se lehet, ki írta, Petőfi vagy Béranger, például ezeket a sorokat: »Szabadságában a világ megújul, // Jobb napok járnak majd sírom felett«” – fogalmazott Gáldi László a Petőfi-fordításokról szóló tanulmányában.²⁷ A Goethe által harmadikként említett Háfiz és Csokonai kapcsolata szolgáltatja a jelenlegi tanítási kánontól legmesszebbre vezető, de a világirodalom szempontjából legizgalmasabb témát. Csokonai anakreóni dalairól szólva az iskolában nem szokás megemlékezni arról, hogy Csokonai az 1800-as évek elején a perzsa költészetet is tanulmányozta (jórészt latin közvetítésben), és rokonságot vélt felfedezni Anakreón és Háfiz dalköltészete között.²⁸ Kettejükéről részletes összehasonlító tanulmányt is tervezett, melynek csak előtanulmányai maradtak fenn. A *Kivonat az ázsiai poézisről* című tanulmány azonban nemcsak az arab–perzsa metrika tanulmányozásáról árulkodik, hanem olyan nyitottságról is, amely a keleti költészetet „miveletlen és borzasztó” barbárságnak tartó vélekedésekkel szemben az idegen kulturális hagyomány sajátosságos erőneit állítja.

26 A téma legrészletesebb kifejtését lásd ARATÓ László – PÁLA Károly, *Kitérők. A szöveg vonzásában*, III, Műszaki, Budapest, 1999, 73–115. Az erre a modulra épülő munkatankönyv Arató László, Fűköh Borbála és Mozer Tamás fejlesztésében elérhető itt: <https://magyartanarok.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/10-dic3a1k-1-horatius-berzsenyi-petri.pdf>

27 GÁLDI László, *Petőfi kisebb műfordításai*, ItK 1969/4., 409. A „Sors, nyiss nekem tért” vonatkozásában vö. HÁSZ-FEHÉR Katalin, „A szabad lég gyermeke”. A vándorlás mint autofikcionális narratíva Petőfi költészetében 1846 végéig, *Tiszatáj* 2023/3., 91.

28 Lásd TORMA Katalin, *18. század végi – 19. század eleji európai Háfiz-fordítások*, Doktori (PhD) disszertáció, ELTE BTK, 2013: <https://doktori.btk.elte.hu/lit/tormakatalin/diss.pdf>. (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 22.)

Azoknak, a' mint reménylem, bőven meg fogtam felelni ebben a' munkátskában, 's eléggé meg fog mutatódni, hogy magok azon Versezetek, a' mellyeket gyönyörűség, és pallérozás nélkül valóknak szoktak vaktába mondani, inkább gyönyörködtetnek, és alliciálnak hitel felett való különbözésekkel (varietate) és bővségekkel. Úgy hiszem, igazán fogom ezt mondani, jollehet a' Homer felségét, a' Theocrit kellemetességét, a' Pindarus nagyságos voltát, az Apollonius ékességét, a' Sophoclés erejét, az Euripides könnyűségét, az Aeschylus mérész figuráit, az Anacreon vídamságát, az Ibycus tüzet, a' Stesichorus fontosságát, az Alcman lágyságát, a' Bacchylides gyönyörűségét, soha senki az írásban, úgy kell ítélni, el nem fogja érni; mindazáltal nem tagadhatni, hogy meg van az Ásiai poétáknak, az ő, még pedig a' természeti dolgoktól vett, tulajdonságaik; és a' szépségek saját színei, a' mellyeknek dítséretéhez az Európai Poësis épen nem közelít.²⁹

Csokonainak az *Anakreóni dalokat* lezáró költeményben, a *Hafiz sírhalmában* költőként is megszólaltatja a klasszikus perzsa költészet jellegzetes, átsajátított motívumait – több mint egy évtizeddel Goethe *Nyugat-keleti dívánjának* megjelenése előtt. Csokonai világirodalmi tájékozódásának korszerűsége és ennek a kitekintésnek a magyar költészet megújításában betöltött szerepe talán említésre méltó volna, különösen annak fényében, hogy a magyar költőnek immár műemléke is áll Sirázban a nagy perzsa költő sírhelye mellett.

Az utóbb említett példák úgy hívhatják fel a figyelmet a világirodalom táguló és ártelmeződő fogalmára, hogy nem feltétlenül szakítják meg a középiskolában bevett irodalomtörténeti oktatás rendjét. Ahhoz azonban, hogy a világirodalom kortárs jelenségeiről is szó eshessen korszerű értelmezési keretek között, bizonyára a teljes tanterv és az irodalomtanítási kultúra átfogó, elmélyült és sok szereplőt bevonó átgondolására volna szükség.

Azt már csak futólag lehet itt megemlíteni, hogy a magyar szerzők efféle világirodalmi kapcsolódásai és akár nemzetközi összemérésben is példamutató teljesítményei mellett mennyire érdemes lenne megfelelő keretek között érinteni a történelmi Magyarországhoz, a kettős Monarchiához és annak utóéletéhez (a tantervek kedvelt szavával:

29 CSVÖM. *Feljegyzések*, szerk. BORBÉLY Szilárd és mtsai., Akadémiai, Budapest, 2002, 142–170. Online: https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_feljegyzes_002_k.153-154. (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 22.)

a Kárpát-medencéhez) kapcsolódó nem magyar nyelvű irodalmak magyar vonatkozásait, pl. a horvát Miroslav Krleža, a román Mihai Eminescu, a volt jugoszláv Danilo Kiš műveit. Hányan hallanának a mai magyarországi középiskolában az *Ulysses* szombathelyi származású főhőséről, a szombathelyi Joyce-kultuszról és a „Százharmincz borjúgulyás-Dugulás”-ról? Vagy mit szólnának fiatal olvasók az olyan nem magyarul írott művek Magyarország-képéről, mint Bram Stoker *Drakulája* (1897), Rainer Maria Rilke török háborúk idején játszódó prózakölteménye, a *Rilke Kristóf kornétás szerelmének és halálának legendája* (1912), a brazil Chico Buarque *Budapest* (2005) című regénye, amelyben a magyar irodalmi élet képviselői az Aranycsapat tagjainak neveit viselik? Hány nagykaszas olvasót tehetne kíváncsivá, hogy az amerikai Thomas Pynchon korai elbeszélésében (*Entrópia*, 1960) egy Sandor Rojas nevű szereplőnek címezve elhangzik a „kitchi lofass a shegitbe” (sic!) mondat, és a szerző idén megjelenő, *Shadow Ticket* munkacímű regénye Magyarországon fog játszódni, egy olyan helyen, ahol „nincsen tengerpart, a nyelv egy másik bolygóról származik, és annyi cukrászsütemény van, amennyi elég egy zsaru nyugállományba küldéséhez”.³⁰ Vagy hányan hallanának és olvasnának szívesen a Duna utazási irodalomban betöltött szerepéről Claudio Magris 1985-ös könyvétől egészen a Magyarországon élt brit újságíró, Nick Thorpe ellenirányú Duna-útjáig (2013)? Csak ismételni lehet: a világirodalom nemcsak mennyiségében végtelen, hanem meghatározási és megközelítési lehetőségei is számosak, így semmilyen módon nem fér el egy központosított, uniform tanterv keretei között. De ez nem lehet ok arra, hogy lemondjunk a komolyan vételéről.

30 „An October Surprise: Thomas Pynchon’s New Novel, Shadow Ticket – Oct 7, 2025, <https://thomaspynchon.com/an-october-surprise-thomas-pynchons-new-novel-shadow-ticket-oct-7-2025/>. (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 22.)

Maksa Gyula

Irodalom, képregény, médiaoktatás

Az irodalomként értett képregény

Az irodalmi tudat kortárs alakulásának egyik érdekes fejleménye a grafikus irodalmiságra tett reflexió, a grafikus irodalomként értett képregényről való gondolkodás. Úgy tűnik, írók és olvasók szellemi közössége képregények, illetve grafikus regények közvetítésével is létrejön. Újabban a képregény irodalmi megközelítését nemcsak a magyar nyelvű irodalmi és irodalomtudományi folyóiratok képregényekre és képregénykritikákra való nyitottsága segíti elő, hanem például az is, hogy a tudományos méréseken legjobban teljesítő nemzetközi képregénytudományi folyóiratok is az „irodalom és irodalomelmélet” kategóriájában jelennek meg.¹

Mindez nem előzmény nélküli. A képregényt – legalábbis azokat a képszovegeket, amelyeket ma „képregénynek” tartunk – lassan immár két évszázada szokás irodalomnak is tekinteni: hol a „magas” vagy „elit” irodalmi intézményrendszer, a szűkebb értelemben vett irodalmi intézményrendszer határvidékén, margóján lévő „parairodalomnak”, hol inkább grafikus vagy „rajzolt” irodalomnak.² Mindenesetre a képregény, pontosabban annak frankofón kulturális változata, a bande dessinée feltalálójának tartott Rodolphe Töpffer (aki műveit Johann Wolfgang Goethe, az egyik első képregénykedvelő biztatására is készítette) irodalomnak tekintette alkotásait, egyúttal ő írta az első képregényelméleti munkát.³ A genfi irodalom- és retorikatanár lenyomatokból, metszetekből álló irodalomként (littérature en estampes) határozta meg albumjait. Az egyik, 1837-es album előszavában írja, hogy egy-két sor kísérszöveggel ellátott, egy sorba rendezett, vonalas rajzokból álló, „vegyes természetű” könyvről van szó. A nem rajzolt irodalomtól való elválasztásként érthető, hogy fölhívja a figyelmet arra, bár „a rajzoknak a szöveg nélkül csak

1 A Scimago Journal Rankings szerint ilyen folyóirat a Journal of Graphic Novels and Comics, a Comics Grid és Studies in Comics.

2 Harry MORGAN, *Principes des littératures dessinées*, Angoulême, Éditions de l'An 2, 2003.

3 Rodolphe TÖPFFER, *Essai de physiognomonie* = Thierry GROENSTEEN – Benoît PEETERS, *Töpffer. L'invention de la bande dessinée*, Hermann, Paris, 1994, 185–225.

homályos jelentésük lenne, a szöveg a rajzok nélkül nem jelentene semmit”.⁴

A grafikus irodalmisággal kapcsolatos kortárs diskurzus egyúttal a „világirodalom” fogalmának újragondolását is magával hozta. Először a global manga studies tapasztalata⁵ révén, transznacionális, transzkulturális komparatív perspektívában jelent meg az a grafikus „világirodalomról” szóló koncepció, amelyet később elsősorban grafikus regényekre vonatkoztattak.⁶

A grafikus világirodalmiságban való részvétel eszerint a transznacionális, transzkulturális, globális kulturális cserefolyamatokban betöltött szerep által mutatkozik meg. Mivel a világirodalom koncepciójának összekapcsolása a képregénymédiával újabban elsősorban a grafikus regény egyre hangsúlyosabb térnyerésének köszönhetően vetődik fel, különösen a lokális tapasztalatok transznacionális, globális közvetítésére alkalmas (al)műfajok, például az európai képregénykultúrák jelentős részében is sikeres képregényriportok, expat képregények, útirajzok és önéletrajzolások vonatkozásában, így az irodalomtudományos megközelítésmód komparatistikai szemléletű aktivizálódását tapasztalhatjuk.⁷

Képregények az irodalomórán

A képregények oktatásban való használatának előnyeiről kiterjedt szakirodalom szól, különösen a 2010-es évektől élénkül meg az ilyen irányú érdeklődés a nemzetközi és a magyar nyelvű tudományos-ságban is. A nyelvtanulás megkönnyítésétől a kreatív gondolkodás

4 „Les dessins, sans ce texte, n’auraient qu’une signification obscure; le texte, sans les dessins, ne signifierait rien.” Idézi Thierry GROENSTEEN – Benoît PEETERS, *Töpffer. L’invention de la bande dessinée*, Hermann, Paris, 1994, 161.

5 *Comics Worlds and the World of Comics. Towards Scholarship on a Global Scale*, szerk. Jaqueline BERNDT, International Manga Research Center, Kyoto Seika University, Kyoto, 2010.

6 David M. BALL, *World Literature = The Cambridge History of the Graphic Novel*, szerk. Jan BAETENS – Hugo FREY – Stephen E. TABACHNICK, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 591–608; *Graphic Novels and Comics as World Literature*, szerk. James HODAPP, Bloomsbury Academic, New York, 2022; Martha KUHLMAN – José ALANIZ, *Comics of the New Europe: Reflections and Intersections*, Leuven University Press, Leuven, 2020; Monika SCHMITZ-EMANS, *Graphic Narrative as World Literature = From Comic Strips to Graphic Novels*, szerk. Daniel STEIN – Jan-Noël THON, De Gruyter, Berlin–Boston, 2013, 385–406.

7 Például Jan BAETENS – Hugo FREY – Stephen E. TABACHNICK, Cambridge University Press, Cambridge, 2018; *Graphic Novels and Comics as World Literature, I. m.*

fejlesztéséig számos lehetőséget kínálnak a képregények.⁸ Schlichter-Takács Anett és Csimáné Pozsegovics Beáta kutatásai szerint a közoktatásban a képregények és a képregényalapú mediális közegek használatának a négy jellemző típusa a következő: „Jellemző a már (1) kész képregények bevonása a tanítási-tanulási folyamatba. Népszerűek az (2) ún. oktatási célú képregények, ismeretterjesztő képregények, képregénytankönyvek. Felhasználásuk harmadik és negyedik módja a (3) pedagógusok, illetve (4) a tanulók által készített képregényes formák, képes vázlatok, melyek elkészítéséhez ma már számos képregénykészítő weboldal, ingyenes szerkesztőprogram vagy komolyabb szoftver áll rendelkezésre.”⁹

Ami a magyar nyelv- és irodalomtankönyveket illeti, a tágabb értelemben vett képregényszerű elbeszélések használata legalább az 1970-es évekig vezethető vissza, és manapság különösen az alsó tagozaton elterjedt.¹⁰ Ami az általános és középiskolai irodalomórai használatukat illeti, a magyar képregényes hagyományokra tekintve először különösen a Kádár-korban, 1957 és 1989 között meghatározó irodalmi adaptációs műfaj nyújtotta lehetőségek vetődhetnek fel. Tanulmányában Bárdos Dóra ezek közül számos olyan lehetőséget említ, amely túlmutat a kötelező olvasmányok, különösen a nagyregények narratív tartalmának rövid összefoglalásán. A kooperációs tanulás és a projektmódszer elemeivé tehető játékokról van szó, amelyekben a színezésnek, a képregénykockák sorrendbe állításának, az eredeti szövegből vett idézetek és a képregény megfeleltethető panelei párosításának, képregény-szövegírásnak vagy éppen az élőképnek, tanítási drámának is szerepe lehet.¹¹ A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy „ha tudatosítjuk magunkban és a tanulóknak is, hogy a jó adaptációs képregény nem a cselekmény összefoglalása, hanem egy művészi adaptáció, nem az eredeti mű zanzája, hanem egy másik

8 Néhány évvel ezelőtti összefoglalását kínálja a kérdéskörnek SCHLICHTER-TAKÁCS Anett – CSIMÁNÉ POZSEGOVICS Beáta, *A képregény használata az alapfokú oktatásban*, Anyanyelvi Kultúráközvetítés 2022/2., 69–81; illetve DOMOKOS Áron – MOLNÁR Gábor, *Az ügynök: Harari, avagy hogyan (ne) tanítsunk történelmet képregénnyel*, Anyanyelvi Kultúráközvetítés 2022/2., 49–68.

9 SCHLICHTER-TAKÁCS Anett – CSIMÁNÉ POZSEGOVICS Beáta, *Képregények, képregényalapú mediátikus közegek az általános iskolai magyar nyelv és irodalom tankönyvekben*, Magyar Nyelvőr 2024/2., 499.

10 Uo., 501–512.

11 BÁRDOSS DÓRA, *Hány éves volt Baradlayné? A magyar adaptációs képregény feldolgozási lehetőségei az irodalomórán* = Élményközpontú nyelv- és irodalomoktatás, szerk. LIPÓCZI-CSABAI Sarolta, Neumann János Egyetem, Kecskemét, 2020, 184–187.

önálló műalkotás, s ebben az értelemben igyekszünk vele élményt átadni a tanórákon, sokkal jobb eredményekre juthatunk”.¹² Ezt továbbgondolva viszont az adaptációs képregény önálló műalkotásként kezelése „az interkulturális nevelés, a művészeti nevelés és a médiatudatosság szempontjából is fontos”.¹³ Annál is inkább így van ez, mert – ahogyan Vincze Ferenc az adaptációkat érintő német és amerikai szakirodalmi megközelítéseket figyelembe véve fogalmaz – „e médiumváltás kapcsán nem az elsődlegesség-másodlagosság viszonylatában keletkeznek az értelmezések, hanem áthelyeződik a hangsúly más, alapvetően a képregény médiuma előhívta és felvetette dilemmákra”.¹⁴ A képregényekkel való vagy képregényeken keresztüli tanítás így részben képregényekről szóló tanítássá válhat, mint ahogy jó eséllyel a képregényalkotás révén történő tanítás mellett megjelenhet a képregényalkotás tanítása „mint a gondolkodás- és tanuláfejlesztés eszköze”.¹⁵

Úgy tűnik, hogy már az adaptációs képregények irodalomórai használata is elvezet a médiatudatosság és a médiaműveltség fejlesztésének kérdésköréhez, amelytől általában is a grafikus irodalom, illetve a képregénymédia oktatási programokba és gyakorlatba való beemelése esetén sem érdemes eltekinteni. Ezen a ponton célszerű néhány szót szólni az egyetemi képregényoktatás tapasztalatairól, és felvetni ezen tapasztalatok közoktatási hasznosíthatóságának lehetőségét.

Képregényoktatási tapasztalatok

A képregények vizsgálatának és használatának az irodalomértési hagyományoktól részben eltérő módjait érzékelhetjük akkor, amikor az kilencedik művészetként (általában a hetedikkel, a filmművészettel összehasonlítva),¹⁶ sajátos nyelvként,¹⁷ (jel)rendszerként jelenik

12 Uo., 184.

13 Uo., 186.

14 VINCZE Ferenc, *Egy képregény-adaptáció kiadástörténete. Az előretolt helyőrségről = Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítése egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022, 159.

15 DOMOKOS–MOLNÁR, I. m., 57.

16 Thierry GROENSTEEN, *Du 7e au 9e art: l'inventaire des singularités*, CinémaAction 1990/été (hors-série Cinéma et bande dessinée), 16–28.

17 Benoît PEETERS, *Lire la bande dessinée*, Flammarion, Paris, 1998; magyarul a könyv egy részlete olvasható: Benoît PEETERS, *A képregény. Egy sajátos nyelv*, ford. MORVAY Zsuzsa, Enigma 2004/40., 90–95.

meg.¹⁸ Ebből a hagyományból érkezve, ugyanakkor ezzel vitatkozva jöttek létre a médiaként vagy médiakultúraként értett képregény sajátosságainak és jelenségkörének vizsgálatai.¹⁹ A képregényt tehát médianak is szokás tekinteni, és a képregényoktatásban használt anyagok jelentős része is ezt teszi.

A magyarországi egyetemeken a humán- és társadalomtudományok, az irodalomtudomány, valamint jelentős részben az 1990-es évektől jelen lévő kommunikáció- és médiatudomány, eleinte különösen a populáris média kulturális tanulmányozása és a szubkultúrakutatás mutatkozott a legnyitottabbnak a képregények tanulmányozására. Néhány magyar egyetemen a képregényekkel való tudományos igényű foglalkozás integrált a kommunikáció- és médiatudományi oktatási programokba, de az irodalom- és kultúratudományi szakokon is több helyen lehet képregényekről tanulni. Szemináriumi, MA- és BA-dolgozatok sora született már a japán, észak-amerikai, európai és magyar képregényekkel és kommunikációs használatukkal kapcsolatban. Az utóbbi években néhány olyan magyar nyelvű, képregényekkel foglalkozó publikáció is napvilágot látott, amelyek egyetemi képzésekben is jól használhatók. Az egyik ilyen egy 2022-es jegyzet, amely a Debreceni Irodalom- és Kultúratudományi Tankönyvek sorozatban jelent meg, és a *Bevezetés a médiakultúra tanulmányozásába* címet viseli.²⁰ Ennek képregényről szóló fejezetei a főként frankofón példatárral dolgozó *Képregényszerelmélet* című monográfia²¹ előzményének is tekinthetők, amely az azonos elnevezésű könyvsorozat részeként két másik monográfiával, az elsősorban magyar, illetve közép- és kelet-európai történeti alakulásokat és kortárs fejleményeket bemutató, *Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz* című kötettel,²² illetve az észak-amerikai képregényekre fókuszáló, *A comics szerzői kora: Az észak-amerikai képregény újraindításának története a 21. században* című kötetel²³ együtt bizonyos oktatási

18 Thierry GROENSTEEN, *Système de la bande dessinée*, PUF, Paris, 1999.

19 Például *La bande dessinée: une médiaculture*, szerk. Éric MAIGRET – Matteo STEFANELLI, Armand Colin – INA, Paris, 2012.

20 KÁLAI Sándor – MAKSA Gyula, *Bevezetés a médiakultúra tanulmányozásába*, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2022.

21 MAKSA Gyula, *Képregényszerelmélet*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2024.

22 VINCZE Ferenc, *Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022.

23 DUNAI Tamás, *A comics szerzői kora: Az észak-amerikai képregény újraindításának története a 21. században*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2024.

helyzetekben szintén jól használható. 2023-ban jelent meg az *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Rajzolt bevezető a képregénytudományba*, amely egy olyan képregényről szóló képregény, azaz metaképregény Szép Eszter által készített magyar fordítása, amely tanári magyarázatokkal ellátva, szemináriumi beszélgetések indításához hasznos képregénytudományi bevezetésnek tekinthető.²⁴ A NEWSREEL 2 nemzetközi kutatási együttműködés keretei között készült el Magyarországon, de angol nyelven egy olyan, képregényes újságírással foglalkozó tananyag, amely általánosabb képregénytudományi bevezetőt is tartalmaz, és szintén használható jegyzetként is.²⁵ (A NEWSREEL 2 célja az európai újságírás és újságíróképzés megújítása. Ezt a célt szolgálja az is, hogy olyan témákra és jó gyakorlatokra hívja fel a figyelmet, amelyek például az Instagram-újságírás, a felelős és médiatudatos mesterségesintelligencia-használat vagy éppen a képregényriportok területén mutatkoznak meg. A grafikus újságírás képregényes változatára vonatkozó tananyag összeállítását egy öt országban végzett empirikus kutatás előzte meg, amely cseh, magyar, német, portugál és román szakértői interjúkkal dolgozott.²⁶) Magyar nyelven hozzáférhetőek még Scott McCloud képregényről szóló képregényei,²⁷ azaz metaképregényei és Sváb József *Képregényiskola* című munkája is,²⁸ amelyek szintén jól hasznosíthatóak a képregényoktatásban, és nemcsak a felsőoktatás képzeiseiben, de akár a közoktatásban is.

További képregényről szóló metaképregények, illetve műfajparódiák fordítása is kívánatos volna, hiszen a közoktatásban (de a felsőoktatásban is) különösen hatékony lehet az egyes műfajok jellegzetességeit markánsan megjelenítő parodisztikus transzformációk használata. Mindkettőre példa Zep és Tebo 2008-as, kiváló képre-

24 Enrique DEL REY CABERO – Josean MORLESÍN MELLADO – Michael GOODRUM, *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Rajzolt bevezető a képregénytudományba*, ford. SZÉP Eszter, Prae, Budapest, 2023.

25 MAKSA Gyula, *Graphic Journalism*, NEWSREEL 2 – New Teaching Fields for the Next Generation of Journalists: University of Pécs, Erich Brost Institut, University Institute of Lisbon, University of Bucharest, Masaryk University, Hostwriter, 2023, https://newsreel.pt.e.hu/graphic_journalism

26 *New Skills for Journalists. Comparative Perspectives from Europe*, szerk. Tina BETTELS-SCHWABBAUER – Nadia LEIHS – MAKSA Gyula – Dominik SPECK – TORBÓ Annamária, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2022.

27 Scott MCCLOUD, *A képregény felfedezése*, ford. BÁNFÖLDI Tibor – KEPES János, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2006; Scott MCCLOUD, *A képregény mestersége*, ford. KEPES János, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.

28 SVÁB József, *Képregényiskola*, Akvarell, Nyíregyháza, 1991.

gényrajzoló-kézikönyv paródiája.²⁹ Ugyanezen szerzőpáros szuperhős-képregény paródiái is figyelemre méltóak. 2004 óta futó, eddig tíz albumban megjelent *Captain Biceps* című sorozatukat a hajdani Kretén magazinban is lehetett olvasni *Bicepsz Kapitány* címmel. (2009-től népszerűvé vált animációs filmsorozat is készült a képregényből, eddig 78 résszel.) *Bicepsz Kapitány* például jó kiindulási pont lehet a Magyarországon is népszerű szuperhős-műfaj(ok)ról való órai beszélgetéshez.

A Pécsi Tudományegyetem BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén közel két évtizede szinte minden szemeszterben voltak képregényekkel foglalkozó kurzusok, 2017-től a PTE BTK Képregényszemle Tudományi Kutatóközpontja szakmai irányításával. Ebben az időszakban a képregényszemle tudományi szemináriumok minden képzési szinten (BA, MA, PhD) megjelentek, BA-szinten a magyarokon kívül angol és francia nyelven is, általában Képregények tanulmányozása, Introduction to Comics Studies, Etudes de la bande dessinée és Bande dessinée et roman graphique címmel. A kurzusok egy részét az egyetem bármely hallgatója szabadon felvehetette, egy másik része pedig a kommunikáció- és médiatudomány magyar, illetve angol nyelvű BA-programja hallgatóinak szólt. A szemináriumokat a kultúra- és diszciplínáközi együtt gondolkodás és eszmecsere jellemezte, köszönhetően a résztvevők nyelvi-kulturális különbségeinek, eltérő médiakulturális ismereteiknek és szokásaiknak, valamint – az összeegyeztetési kurzusok esetében – különböző szakmai háttereiknek. (A kommunikáció- és médiatudományt tanulók mellett az évek során különféle nyelv és irodalom szakos bölcsészek, film szakosok, emberierőforrás-menedzserek, keramikusok, közgazdászok, földrajz szakosok, informatikusok, történészek, orvosok, pszichológusok, biológusok, intermédia-művészek is részt vettek ezeken a szemináriumokon.) Az itt szerzett, képregényszemle tudománnyal kapcsolatos felsőoktatási tapasztalatok bizonyára korlátozottan hasznosíthatók a közoktatásban, de talán mégis érdemes ilyen szempontból is figyelemmel lenni rájuk, hiszen jellemző módon nem „képregényszemle tudományi szakemberek” képzésére vonatkoznak, hanem különböző egyetemi képzésekben részt vevő, eltérő szakmai – és gyakran nyelvi-kulturális – hátterekkel rendelkező hallgatókkal való pedagógiai munkára. A következőkben e szemináriumok némely tapasztalatáról lesz szó röviden.

29 ZEP-TEBO, *Comment dessiner? deviens un prince du crayon en 86 leçons*, Glénat, Grenoble, 2008.

A képregényekről való beszéd az órákon elsősorban médiaoktatási, illetve médiatudományi keretbe helyeződött. Az első néhány bevezető órát olyan esettanulmányok követték, amelyek bemutatása részben már a hallgatók által történt. A bevezető órákon példákön keresztül vázoltuk fel egyrészt a képregénymédia vizsgálatának hagyományos területeit: az iparág/alkotás, a produktumok/médiaszövegek és a közönségek/használatok hármását, az ezekhez kapcsolódó eltérő kutatási érdekeltségeket és szempontokat, amelyek a különböző szakmai háttérű hallgatók számára nem ugyanolyan mértékben jelentettek újdonságot. A bevezető órák feladata volt másrészt annak tudatosítása is, hogy a képregénymédia történeti és főként kulturális változatokban létezik, és az olyan meghatározó, nagyobb változatok, mint a japán manga, az észak-amerikai comics és az európai bande dessinée egymástól nem elválasztottan alakulnak. Egy olyan globális perspektívát kellett tehát érvényesíteni, amelyben a lokális képregénykultúrák jellegzetességeit és kapcsolódásait el lehetett helyezni – ez a nemzetközi diákság/hallgatóság szemináriumokon való rendszeres részvétele miatt is különösen fontos volt. Harmadrészt a különböző képregényes intézmények, műfajok, formátumok, hordozók, valamint formanyelvi összetevők (például szóbuborék, hangfestészet, keretezés, oldalszerkesztés, mozgásábrázolás stb.) kulturális változatokhoz való viszonyáról kellett szólnunk, ily módon készítettük elő az egymást követő félévekben változó, olykor éppen aktuális kutatásokhoz is kapcsolódó esettanulmányokat. Főként a művészeti képzésekben részt vevő hallgatók jelenlétének hatására a szemináriumokon idővel határozottan megjelent a képregénykészítés témaköre is, és a szeminárium teljesítésének egy része lehetséges volt képregénykészítéssel, illetve képregényes művészeti projekt bemutatásával is.

Mindezen tapasztalatok alapján a képregényoktatás tehát nem vagy nem elsősorban képregények általi oktatás lehetne (bár akár azt is segíthetné), hanem a grafikus irodalomról, vagy máshonnan nézve: a képregénymédiáról szóló oktatás, illetve valamelyest a képregénykészítés oktatása is. Ehhez kínálhatnak segítséget magyarul például a Bűvösvölgy Médiaértés-oktató Központ nagyrészt 2021-ben készült képregény-pedagógiai anyagai (elérhetőek a buvosvolgy.hu keresőjében, jó lenne, ha folytatódna ez a sorozat) vagy némely idegen nyelvű, interneten hozzáférhető pedagógiai dosszié. Körültekintően megalkotottak például a francia ajkú svájci közösség médiaoktatási portáljának képregényes tartalmai, amelyek elérhetőek az e-media.ch kereső-

jében. Az innen letölthető, mangajelenségről szóló dosszié alapos és átfogó pedagógiai segédanyag, amely a francia ajkú világon túl, akár Magyarországon is különféle oktatási helyzetekben hasznosítható összefoglalás a manga eredetéről, történeti vonatkozásairól, japán és frankofón kontextusáról, formanyelvének és elbeszéléstechnikájának sajátosságairól. Több rövidebb dokumentum is kapcsolódik e dossziéhez. Ezek közül az egyik a *Naruto* mangáról szól a 10–12 éveseket, egy másik az *Akira* animéről a 14–18 éveseket oktató pedagógusoknak.

Az irodalom tanítása mint médiaoktatás

Az előzőekben tárgyaltak alapján akár arra is következtethetünk, hogy a képregényekről való irodalomórai gondolkodás elősegítése egyúttal előkészíthet egy majdani, részben média(kultúra)oktatássá táguló irodalomoktatást is. Zárásképpen ennek körvonalazásához következik néhány vázlatos, rövid megjegyzés. 1. A korai médiakultúra 19. századi létrejötte, a populáris médiához kapcsolódó karnevalisztikus nyilvánosság kialakulása utáni időszakra vonatkoztatva beszélhetünk mediaszöveggént értett irodalmi szövegekről, médiaintézményekről és iparágáról, mediaközönségekről. Mint ahogy Dumas, Verne vagy Zola, úgy magyar vonatkozásban is számos szerző és életmű, például Jókai, később Krúdy vagy éppen Móricz esetében is. 2. Az irodalmi kompetenciák újragondolása lehetséges a mediakritika, a médiaismeret, a médiahasználat-fejlesztés és az alkotás dimenziói által meghatározott mediakompetenciák mintájára.³⁰ Ez a munka bizonyára a kreatív írás jelentőségének előtérbe kerüléséhez, irodalmi szövegek alkotásához vezetne. 3. A médiaismeret konvergenciatapasztalata szintén beépíthetőnek tűnik az irodalom oktatásába. Az irodalom az utóbbi két évszázadban nemcsak a médiarendszer része, hanem olyan összehajlásokat, összetartásokat tapasztalhatunk, különösen a kortárs irodalom- és médiakultúrában (és -iparban), amelyek eltérő közegeket találkoztatnak. Többek között gondolhatunk itt például az irodalmi nyilvánosság megváltozásával összefüggésbe hozható instavers jelenségre,³¹ amely egyébként részben párhuz-

30 A médiaműveltség tartalmához kapcsolódó kompetenciák rendszeréről bővebben ír RAJNAI Richárd, *Miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére?*, Lesz Média Kft. – Pécsi Akadémiai Bizottság Kommunikáció- és Médiatudományi Munkabizottság, Pécs, 2024, 24–28.

31 GLÓZER Rita, *Instavers. Versolvasás, irodalomkritika és irodalmi közönség a mobilapplikációk korában*, Médiakutató 2020/1., 67–77.

zamba állítható a képregény vagy grafikus irodalom átalakulásával a digitális korban. 4. A globalizált médiakulturális térben kultúrákon átívelő áramlatok alakítják a helyi médiakultúrákat, a képregény-kulturális jelenségek összehasonlító vizsgálata, a magyarországi képregény-, valamint médiakultúra – még jórészt megírandó – globális történetének belátásai a „hagyományos” vagy „írott” irodalom tanításának esetében is eredményezhetnek termékeny nézőpontváltásokat.

Írott vonalak, rajzolt mondatok

Vojnics-Rogics Réka interjúja Bosnyák Viktóriával
és Dudás Győzővel gyerekekről, könyvekről,
pedagógiáról és a közös alkotásról

Mi történik akkor, ha egy író és egy illusztrátor nem külön-külön munkálkodnak egy köteten, hanem közösen alkotnak világot? Ha a szavak és a képek egymást építik, formálják, vitatják és inspirálják – miközben a gyerekek tanulnak, nevetnek, sőt olvasóvá válnak? Bosnyák Viktória író, fordító és Dudás Győző illusztrátor, képregénykészítő mára már elismert szerzőpárossá forrtak össze, akik könyvekkel, személyiségükkel és jelenlétükkel gyerekek (és persze pedagógusok) ezreit támogatják – legyen szó az olvasástanulás első lépéseitől a helyesírás- és szókincsfejlesztésen át a komplexebb érzelmek előhívásáig. Ketten együtt eddig nem kevesebb mint ezer író-olvasó találkozót tartottak iskolások számára, és több mint félszáz (ha pontosak akarunk lenni: 56) olyan könyvet tarthatunk a kezünkben, melyek mindkettőjük kézjegyét magukon hordozzák, köztük a méltán népszerű *Tündérboszorkány* meseregény-sorozat, valamint a Rém jó Könyvek és a Tengernyi Tudás széria, melyek újabban saját kiadójuk, a Tintató gondozásában jelennek meg. De vajon hogyan születnek meg ezek az ismeretterjesztést és esztétikai nevelést egyszerre végző könyvek, és hogyan zajlik a közös alkotómunka? A Szépirodalmi Figyelő olvasói számára Dudás Győző és Bosnyák Viktória nemcsak szerzői-kiadói együttműködésükről, a gyerekeknek tartott író-olvasó találkozók világáról és a könyvpiac működéséről mesélt, hanem az olvasóvá neveléssel kapcsolatos személyes tapasztalataikról, alkotói koncepciójukról is megosztották gondolataikat.

– Mivel foglalkoztatok azelőtt, hogy elkezdtetek tevékenykedni a gyerekirodalmi színtéren?

Győző: Kilencvenkétben két jó barátommal megalapítottuk a képregényalkotó Három Madár Műhelyt, melynek kilenc évig tartó fennállása alatt az akkoriban megjelenő napi-, heti- és havilapoknak készítettünk képregényeket, a Blikktől a Hungexpo lapján át a Cash Flow-ig. Ezek az újságok érdekes módon rendszeresen közöltek akkoriban képregényeket, és – mindhármunk megdöbbenésére – mi

voltunk azok, akikről rendelték. Nekünk ez azért volt furcsa, mert anyagainkat többségében abszurd humor jellemezte, de mindegy is, mert mi ettől függetlenül nagyon-nagyon élveztük. Az olvasók már valószínűleg kevésbé.

Viktória: Nekem is a kilencvenes évek közepén kezdődött el az írói pályám. Elvégeztem az ELTE-t angol–német szakon, utána rögtön elmentem gyesre. Addigra nyilvánvalóvá vált számomra, hogy nem fogok tanítani, viszont tini korom óta hobbiszinten fordítottam. Felső

Dudás Győző és Bosnyák Viktória

tagozatos koromra már jól tudtam németül, nagyjából ötödikes lehettem, amikor egy háború előtti írógéppel elkezdtem csak úgy, saját szórakoztatásomra lefordítani egy német gyerekregényt. Ebből aztán persze nem lett semmi, mert 11 évesen nem gondol bele az ember, hogy azt a könyvet akár már le is fordíthatták őelőtte. A fordítói pályám végül egy családi barát közbenjárására indult el: Kőváry György, az osztrák PEN Club elnöke ajánlott be Janikovszky Évának a Móra Kiadóba. Az akkori főszerkesztő, a nagy tapasztalattal rendelkező szaktekinéty, Balassa Anna pedig egyből ki is utalt nekem egy könyvet – bármilyen előzetes próbafordítás nélkül. Tulajdonképpen mi emiatt vettünk számítógépet. Ezen aztán korrektül megcsináltam a fordítást, ami megnyitotta az utat további fordításokhoz és egyéb szakmai feladatokhoz. Így lett némi fogalmam a könyvkiadásról.

– Hogyan fordultatok ezután kifejezetten a gyerekirodalom felé?

Győző: A kilencvenes évek óta állandóan rajzoltam, de tizenöt évig egy webes cégnél dolgoztam mint grafikus. 2015 körülre azonban eluralkodott rajtam a hiányérzet, és megint csak a rajzolásból szerettem volna élni. Valami isteni szikra folytán jutott eszembe, hogy attól, hogy a felnőtteket már nem érdekli annyira ez a műfaj, a gyerekek még igenis nyitottak lehetnek rá. Elkezdtem nézegetni, hogy a gyerekkönyvek milyen illusztrációkkal jelennek meg, és őszintén szólva azt gondoltam, hogy ilyeneket én is tudnék rajzolni. Ekkor találkoztam az Arany Vackor pályázattal, amelynek 2017-ben elnyertem az egyik különdíját. Sajnos abból végül nem származott semmi kézzelfogható, ezért összeállítottam egy kéthavonta frissülő portfóliót, amivel aztán bombázhattam a kiadókat. Mire a szerkesztőségek szép lassan elkezdtek tőlem rendelni, addigra már digitálisan is megtanultam rajzolni.

Viktória: Az írás konkrétan az ikerlányaim tizedik születésnapja előtt kezdődött, amikor is már lehetett előre látni, hogy a nagy napra sajnos nem fog megjelenni a Harry Potter következő kötete. Erre megkérdeztem őket, hogy írjak-e nekik én egy könyvet? Válaszként igent kaptam, azzal a megkötéssel, hogy „jó, de az a Harry Potter legyen”. Végül kiegyeztünk abban, hogy lesz némi hasonlóság: iskolában játszódik, lesz benne humor, és nem maradnak ki a varázslatok sem. Viszont a két ünnepelt is szerepelhet benne. Így született meg a *Tündérboszorkány*. Közben én ekkor már lektorként dolgoztam a Móránál, és tudod, hogy van ez: ha már véleményeztél rengeteg könyvet,

akkor azt gondolod magadról, hogy te tudod, milyen a jó könyv. De amikor bevittem a kiadóhoz a *Tündérboszit*, a főszerkesztő Balassa Anna elsápadva fogadott azzal, hogy „Jaj, Viki, már te is azt hiszed, hogy tudsz írni? De kár, pedig olyan jóban voltunk!” Három nap múlva egyszer csak csöngött a telefonom, a vonal túlsó végén Pannika kérdése lebegett: „Mit szólnál, ha a regényedet változtatás nélkül közzölnénk?” Nekem ez az egész próba-szerencse kérdése volt, ha ő akkor szakmailag nem találta volna elég jónak a könyvet, én biztosan nem írtam volna többé egy mondatot se.

– Ezek szerint már mindketten otthonosan mozogtatok a gyerek-könyves szcénában, amikor is összehozott benneteket egy bizonyos projekt. Mesélnétek erről a találkozásról és arról, hogy miként indult a közös munka?

Viktória: A Rém jó Könyvek sorozatomhoz kerestünk illusztrátort. Ez a Knézics Anikó ötlete alapján készülő pedagógiai könyvcsalád az első osztályos diákok olvasásfejlesztését tűzte ki célul, a szöveg nélküli első résztől az egyre komplexebb szövegű füzeteken át egészen nyolc szintig lehet eljutni benne. Az illusztrátorkeresés úgy zajlott, hogy én leírtam két oldalon, milyen stílust szeretnék – kitérve a világra, a karakterekre, a célokra –, és aztán több alkotó készített próbarajzokat. Hogy kiknek küldték el, nem tudhattam, és ők sem, hogy nekem csinálják a próbarajzot. Ez így volt fair. És nem a dramaturgia kedvéért mondom, de a név nélkül beérkezett munkák közül az – mint később kiderült: Győzőé – maradt utoljára, amelyik nemcsak hogy a pályaművek közül megszólított, hanem aminél konkrétan azt éreztem, hogy ez az ember az én fejemmel gondolkodik. Sőt! Még jobb is, mint amit én kigondoltam volna. Nem csak egyetlen rajz volt abban a csatolmányban, hanem egy egész, kidolgozott világ, komplett karakterekkel, hátterekkel, ötletekkel. Akkor már tudtam, hogy ez a projekt körülbelül két évig fog tartani, úgyhogy jól meg kell válogatnom, kivel fogok dolgozni. De éreztem, hogy Győzővel a közös munka olajozottan fog működni. Nem tévedtem. Azóta, vagyis már nyolc éve kizárólag együtt alkotunk könyveket.

Győző: Jól emlékszem, egyszer csak hívtak a Mórától, hogy válasszak-e próbarajzot. Akkor már rájöttem, hogy Magyarországon kizárólag illusztrálásból nemigen lehet megélni, de azért elolvastam az anyagot, és megtetszett. A mai napig pontosan itt van előttem a tartalma: „legjobb lenne, ha ez a történet egy szigeten játszódna,

ahol olyan szörnyek élnek, akik kicsit undorítóak, de szerethetőek”, továbbá leírva, hogy milyen típusú karakterek szerepeljenek benne, stb. Nekem a Vikivel való első közös munkában volt egy kis technikai malőr, ami miatt, rám egyáltalán nem jellemző módon, a próbarajzhoz csak a dokumentum első oldalát olvastam el – nem vettem észre, hogy kettő van. De valahogy mégis olyan lett, mintha minden instrukciót figyelembe vettem volna. Utólag azt hiszem, az volt a kulcs, hogy nem akartam „gyerekkönyvesen” illusztrálni, csak úgy, ahogy én alapvetően rajzolnék.

Viktória: Igen, és az volt az érdekes, hogy úgy csinálta meg, mint ha mindent részletesen áttanulmányozott volna, amiket én kértem. Voltaképpen nemcsak összegyúrta, hanem átfolyatta saját magán is. Azóta is ilyen módon, egyszerre két fejjel tudunk gondolkodni. Szerintem teljesen máshogy írok, amióta Győzővel intenzív munkakapcsolatba kerültünk.

– *Vagyis már az elején látszott, hogy kompatibilisek vagytok egymással. Hogyan zajlik ez a – hogyan is mondtad – „két fejjel gondolkodás”? Az alkotási folyamat során mennyire szóltok bele a másik munkájába?*

Viktória: Az első perctől kezdve rengeteget telefonáltunk, végtelen sokat chateltünk, és kellett a számtalan személyes találkozás is. Mind a mai napig csupán segítjük, inspiráljuk egymást, ezzel alapozva meg a tökéletes egységet. Klasszikus beleszólásra, irányításra semmi szükség.

– *Azért a szöveg és a kép keletkezésének viszonylatában mégiscsak kell lennie egy kronológiai sorrendnek, nem? Bár más-más részfeladatot végeztek el a könyvgyártás folyamatában, valamilyen szinten bizonyára befolyásoljátok egymás munkáját is.*

Győző: Persze. Viki először is megírja az anyagot, amit aztán én megrajzolok. Egyébként mindig mondom neki, hogy írjon bármit, ne törődjön azzal, hogy meg lehet-e rajzolni, az az én dolgom. De azért egyszer mégis kértem egy jó nagy változtatást: a Rém jó Könyvek egyik epizódjában ő száz struccot képzelt el. Főszereplőnek. Két hét volt erre a munkára, ezért kértem, hogy ne legyen száz darab belőle, mert megbolondulok. A gyerekek még képesek, és megszámlálják! Náluk ezzel nem lehet csalni. Végül Viki annyira aranyos volt, hogy itt akkor csak húsz struccot írt nekem. De én szeretem a kihívásokat. Képregényt már az elektronokról is rajzoltam... Nem tartom

magam kiemelkedő rajzolónak, viszont nagyon szeretek lehetetlennek tűnő dolgokat megvalósítani.

Viktória: Egy idő után rájöttem, hogy muszáj lesz figyelembe vennem Győző érdekeit is, de amúgy korábban senki másnak nem bólintottam volna erre rá. Ha én száz struccot mondok, akkor az száz strucc. Régen egyáltalán nem gondoltam arra, mit lehet lerajzolni. Most már azonban mindig ott motoszkál bennem, hogy „vajon Győző ezt hogyan oldaná meg?” Sőt, sokszor direkt úgy írok meg valamit, hogy előre nevetek azon, mit is kezd vele.

– *Tanultatok-e valamit a másiktól a közös munka hatására, illetve hogyan inspiráljátok egymást alkotóként?*

Győző: Az biztos, hogy Viki előtt nem dolgoztam antropomorf állatokkal. Ezekről igyekeztem magam távol tartani. Másrészt régen mindenféle vad neveket adtam a szereplőimnek, mint Perisztaltikhosz, ehhez képest Mihály, a sirály vagy egy Lajos nevezetű csiga egészen örökényi.

Viktória: Megtanultam vizualizálni a saját mondataimat. Nem egyszerűsítek, mert tudom, hogy az illusztrátorom bármit meg tud oldani, de már másként írok meg jeleneteket. Amit Győző csinál, az egyszerre otthonos és különleges. Ez a világ nem annyira elvont vagy abszurd, hogy ne tudnám, hol vagyok, hanem ő inkább a hétköznapi élet furcsaságait emeli ki. Amióta együtt dolgozunk, írás közben folyamatosan ott van bennem, hogy vajon Győző ezt hogyan fogja majd megrajzolni. Így született például a *Pacák a pácban* is, a Rém jó Könyveken végzett hosszú, intenzív munka közben. Csak rögtönöztem egy kis versikét, amiből ő néhány perccel később már meg is rajzolta a figurát. Annyira inspiráló volt, hogy azonnal megírtam az egész történetet.

– *Az a fantáziavilág, amit felépítettetek – és itt most a vizualitás és textualitás intenzív összefonódását is értem –, lehetőséget ad arra, hogy az egyes könyveket önállóan, de akár sorozatként értelmezve is olvassuk. Miben rejlik a sorozatok ereje, különösen a gyerekirodalomban?*

Viktória: A sorozat biztonságot ad. A gyerek és a szülő is tudja, hogy mire számíthat a következő kötet olvasásakor/megvásárlásakor. Vicces, de minden író-olvasó találkozón van egy maroknyi gyerek, akik annyira lelkesek, hogy követelik a Tengernyi Tudás-sorozat legnépszerűbb kötetének, *A sirály a király?*-nak a folytatását. Miközben

egyébként van „folytatása”, csak nem tudnak róla. Én előre eltervezetten ritkán írok sorozatot – inkább önálló történeteket szeretek kitalálni, amiket csak akkor folytatok, ha igény van rá, és ha én is érzem a motivációt. Így kisebb rajtam a teher, és nem is szeretem a cliffhangert – azt automatikusan disznóságnak tartom –, meg azt se bírom, ha csak üzleti okból van folytatás. Viszont ha egy könyv világában annyira el tudsz merülni, hogy tényleg „belülre kerülsz”, akkor utálod, ha vége lesz a sztorinak. Még akkor is, hogyha tényleg kitették a pontot a végére. A jó tévésorozatokkal is így van ez...

Győző: Amiket akár újra meg lehet nézni. A könyveket meg újra elolvasni, szóval nem is kell, hogy mindenképpen legyen folytatás. Egyébként a Tengernyi Tudás és Tengernyi Kaland címen megjelenő közös köteteink egyetlen nagy univerzumot alkotnak, tehát mondhatni, sorozatba rendeződnek: a korábban más kiadóknál megjelent sorozatot újraillesztráltam, Viki pedig kibővítette olyan kerettörténetekkel, amelyek egy közös világba kapcsolják a régi és új megjelenésű könyveinket egyaránt.

Viktória: Abszolút. A könyvek új kiadásában rengeteg apró mellékszál is van, például, hogy honnan tudja a sirály (*A sirály a király?*-ből), hogy mely szavak írandók „ly”-vel. A felturbózott történet szerint ez azért van, mert régen a sirály a Tengernyi Kaland-sorozatban szereplő medve kapitánnyal együtt szolgált egy hajón, ahol ő eredetileg hajószakács lett volna. Mivel azonban nem tudott főzni, és rosszul bírta a tengeri utakat, a kabinjában töltötte az idejét, és ott egy magyar értelmező kéziszótárt olvasgatott – így tanulta meg a „j”-t vagy „ly”-t is.

– *Tintató néven saját kiadót is alapítottatok. Nem mehetek el amellett, hogy rá ne kérdezzek: honnan jött ez a víz iránti vonzódás? Mert lásuk be: itt van a Tintató Kiadó, amely kiadja többek között a Tengernyi Kaland és a Tengernyi Tudás-sorozatot. Másrészt az is érdekelne, hogy meg lehet-e igazán élni „tengernyi kalandot” a mai hullámzó gyerek-könyvpiacra?*

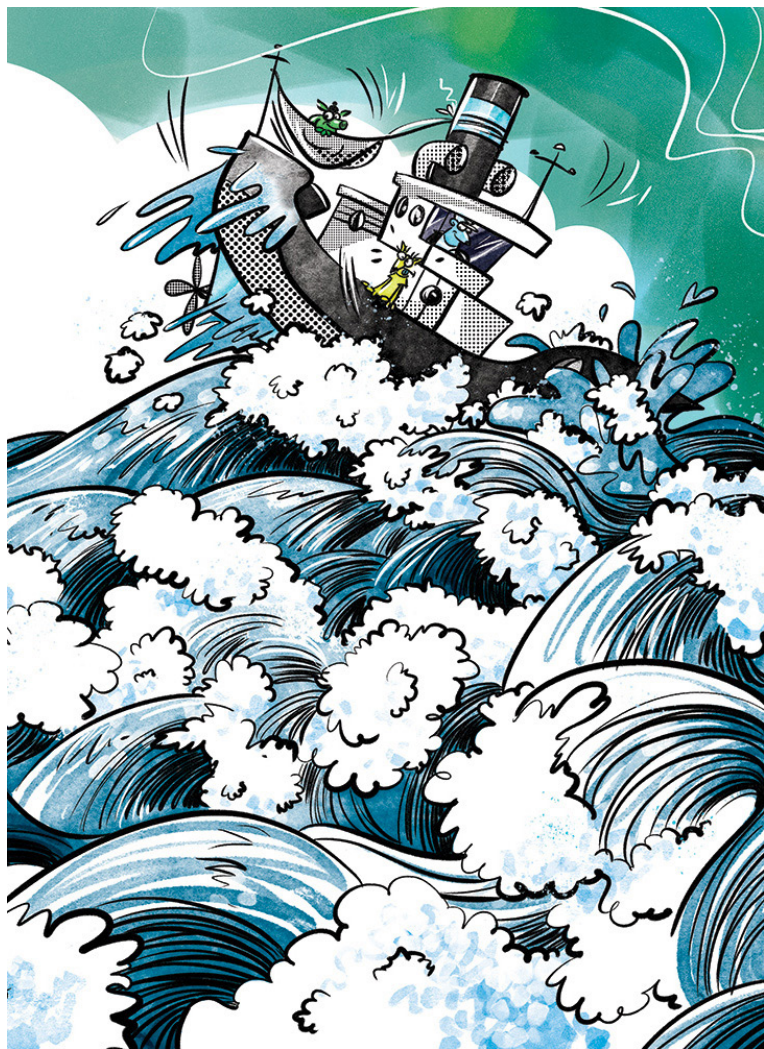
Viktória: Kezdjük a kiadónk nevével! A Tintató fontos szerepet játszik első, már említett közös könyvünkben, a *Pacák a pácban* címűben, ahol egy bizonyos papírtapír a Tintató partján folyton csak tintát inna, a tinta viszont próbálja megúszni ezt, ezért átalakul mindenféle dologgá, furcsa állattá, sőt mértani idomokká is. Mondhatjuk, a Tintató partja a mi forrásvidékünk. A tenger téma pedig onnan indult, hogy Győző megmutatta nekem a görög mitológián

alapuló és a görög szigetvilágban játszódó *Perisztaltikhoszeia* című képregényét, amelyben olyan gyönyörű, nüansznyi, de részletgazdag tengereket ábrázolt, hogy azonnal eldöntöttem: rá fogom venni, hogy nekem is rajzoljon tengert. Így jött létre Körtemájér-Sercli kapitány és egyfős legénysége, valamint a Hovatovább-sziget világa. A dolog pénzügyi részére rátérve: hiába 3-4 sikeres könyv, mindketten tudtuk, hogy abból, hogy „csak” írunk vagy rajzolunk, nem lehet megélni. Háromezer eladott példány már sikernek számít Magyarországon, de ez még mindig csak 6-7% bevételt jelent az írónak. A kiadók korlátai miatt sokszor kellett kompromisszumokat kötni, ezért aztán 2019-ben megalapítottuk a saját kiadónkat. Azt terveztük, hogy csak az új, közös könyveinket adjuk ki, de közbeszólt a Covid. Az első könyvünk három nappal a karanténállapot előtt jelent meg, így a boltokba sem jutott el. Gyorsan kiderült, hogy magánkiadásban akkor érdemes dolgozni, ha van húzócélm, ami biztos alapot ad a fennmaradáshoz, tulajdonképpen ezért hoztuk át a Mórától a *Sirályt*. Mivel szeretjük csinálni a kiadást, ezért sorban egymás után több könyvet is áthoztuk végül.

Győző: Azért tudtuk ezt a kiadói projektet megvalósítani, mert mindkettőnknek van tapasztalata és kapcsolata a könyvkiadás különböző területein. Én a gyártás technikai oldalát ismerem, a tördelést, a nyomdai előkészítést, a színek kezelését, Viki pedig a marketinget és a szövegírást. Ez a kettő együtt adja ki azt a tudást, amire szükségünk van a saját kiadónkhoz. És igen, így nagyon más dolgozni. Például nincs limitálva, hogy hány rajz készülhet a kötethez. Nem tördelik be előre a szöveget, hanem én döntöm el, hova mit rajzolok. Itt minden munkafolyamat a miénk: írás, illusztrálás, terjesztés, marketing. Ez nemcsak szabadabb, hanem vizuálisan is izgalmasabb. Például Viki könyvei esetében más illusztrátoroknak a rajzolás folyamata sokkal kötöttebb volt: megkapták a betördelt szöveget, és a képeket szigorúan az oldalakhoz igazítva, gyakran ugyanazt a jelenetet kellett újra megrajzolni. Nálunk ez most másképp működik, nincs oldalszámhoz kötve a kreativitás.

– Milyen kihívásokkal jár, amikor újra kell illusztrálni egy könyvet, a már megjelent, ismert illusztrációk után nehéz a saját ízlésedre formálni a szövegvilágot?

Győző: Az elején rémisztő volt elképzelni, hogy Viki olyan könyvét illusztráljam, amit korábban más – például Szűcs Édua – rajzolt

Illusztráció A cseles bálnales című kötetből

meg, ráadásul az ő munkáit nagyon szeretem. Eleinte direkt kerültem, hogy megnézzem, más hogyan rajzolta meg, de aztán rájöttem, hogy fölösleges: úgyis a saját stílusomban alkotok. Most már bármilyen könyvet elővehetek anélkül, hogy ez nyomást gyakorolna rám.

Én eleve másképp is dolgozom: a képregényes formanyelvet használom, inkább a folyamatokat szeretem megmutatni, és kedvelem a „kuckós”, részletgazdag jeleneteket.

– Viktória, veled előfordult már – a korábban említett univerzum-teremtésen kívül –, hogy egy már megjelent könyved szövegét újra kellett gondolnod?

Viktória: Igen, például a *Tündérboszorkány*-trilógiát a közelmúltban erősen átdolgoztam. Az elmúlt huszonöt évben annyit változott a világ, hogy azt vettem észre, a gyerekek már nem értenek meg belőle bizonyos helyzeteket. Nem történelmi dokumentumokat szeretnék hátrahagyni, hanem olyan könyveket, amelyek minél tovább használhatóak, aktuálisak maradnak. A modernizálás főleg abból állt, hogy a mára eltűnt tárgyakat és szokásokat lecseréltem vagy megmagyaráztam. Például a vonalas telefont ki kellett hagyni, és helyette új megoldást találni, hiszen így a szereplőmnak nem kell kimennie az előszobába a beszélgetés idejére. Egészen más lesz a szituáció.

Az újraillusztrált *Tündérboszorkány*-trilógia borítói

– Villámkérdés: ha három „címkével” kellene jellemeznetek a saját stílusotokat, akkor mik lennének ezek?

Győző: Érzelmek, mozgás és színek. Az erős kontúrok használatát még régről hozom: ezelőtt 30-40 évvel, amikor az ember fekete-fehér újságoknak dolgozott, tussal rajzolt vastag kontúrokat, a szürkeárnya-

latot pedig nem szürke árnyalattal, hanem raszterrel, azaz vonalkázással vagy pöttyözéssel csinálta. Ahhoz ma már nincsen türelmem, hogy pointilista módra pöttyökkel töltsék ki egy képet, de digitálisban azért nagyon élvezem. Különösen tetszik a dolognak az abszurditása, amikor egy eredetileg fekete-fehér technikát komplementer színekkel csinálunk meg, például piros alapra ráteszem a zöld pöttyöt.

Viktória: Én azt mondanám, hogy: humoros, hagyománytisztelően újszerű és kulturálisan széles körű. Amennyire csak lehet, igyekszem beletenni mindazt az összművészeti tudásanyagot, amit éppen megenged a keret. Néha talán azon is túl. Aztán meg reménykedem, hogy valami megmarad belőle az olvasónál. Mindenesetre a képzőművészetet nagyon szeretem, de most például a szókinszbővítésre fókuszálok. A Tintató Kiadóval új munkafüzeteket készítünk az eddig megjelent összes könyvemhez. A pedagógiai feladategyüttest a legtöbb kötetünkhöz Hevért Kanyó Andrea elismert pedagógus írja, mi pedig Győzővel kibővítjük, hozzáadjuk azt a „kulturális pluszt”, amit éppen gondolunk. Például hogy ne csak a képzőművészetet emeljem ki: az *Ezt nevezem!* című kötet állatfigurái okán a munkafüzet egyes fejezeit a híres zeneszerző, Camille Saint-Saëns *Állatok farsangjából* vett tételeivel hozom mozgásba. A tanítók leterheltek, a munkájukat szeretnénk segíteni azzal, hogy felkínáljuk nekik adott esetben ezt a zeneművet konkrét leírásokkal, időintervallummal, motivációval.

Győző: Ez a tevékenység nagyon fontos számunkra. Szerencsére sikerült megtalálnunk azt az utat, amiből származik annyi bevételünk, hogy fenntarthatjuk magunkat az eredeti elképzeléseink megvalósításával is. Adhatunk humort és tömény színeket, de közben kultúrát is.

– *A nevetek sok gyerek, szülő és pedagógus számára ismerősen csenghet, hiszen munkásságotok erősen kapcsolódik a pedagógiához, főként az általános iskolai oktatáshoz. Mit tapasztaltok a mai gyerekekkel kapcsolatban?*

Viktória: Több mint háromezer író-olvasó találkozóan vagyok túl, és egyre több gyereknél látom azt, hogy kifejezéstelen arccal üli végig a foglalkozást. Nem azért, mert nem figyel, vagy mert nem tetszik neki a szöveg. Nemcsak az összpontosítás, de a másokkal való kapcsolódás, az érzelmek kommunikációja is kezd nehézkessé válni. Győző rajzaiban pont ezt szeretem: ott vannak bennük az érzelmek. És ezek

megtaníthatóak, sőt ugyanolyan fontosak, mint mondjuk a helyesírás. Vagy talán még fontosabbak is. Ezért kell odamenni a gyerekekhez és pedagógusokhoz, házhoz vinni a könyvet, a rajzot, az élményt.

Győző: A rajz segít az érzelmek felismerésében és kifejezésében. Az illusztráció valójában híd a szöveghez, az olvasásértéshez is. Másrészt a gyerekeknek élmény kell. Ha látják, hogy valami vicces, érdekes, szép – máris figyelnek. A pedagógusoknak is eszköz lehet ez: vizualitással elérhetőek azok is, akiket a szöveg nem vonz. Például ezért illusztráltam újra *A Pál utcai fiúkat*, persze Viki unszolására. Ő pedig lábjegyzeteket írt hozzá, hogy a mai gyerekek is értsék a régi kifejezéseket. Nagyon várom, hogy legyen időm arra is, hogy ugyanezért a *János vitézt* is megrajzoljam, a saját stílusomban. A közeljövőre nézve nagyszabású tervünk, hogy egy olyan többkötetes mese- és versgyűjteményt írjunk és rajzoljunk, mely a kezdő olvasónak is megadhatja az olvasás élményét. Pergő történetekkel, vicces rajzokkal, élénk színekkel és változatossággal szeretnénk ellensúlyozni a kütyük negatív hatását. Ebben a legnagyobb kihívás nem is az előállítás lesz, hanem az, hogy eljuttassuk ezt az információt a tanárokhöz.

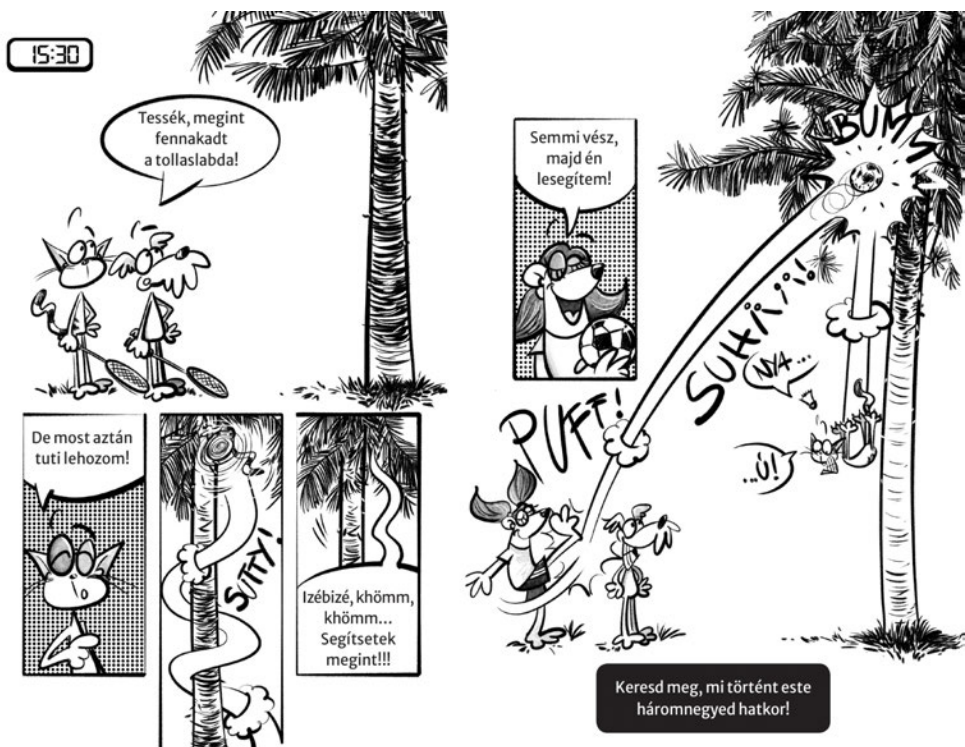
– *Milyen konkrét tanácsot tudnátok adni azoknak a pedagógusoknak, akik szeretnék olvasóvá, irodalomkedvelővé nevelni a gyerekeket?*

Viktória: Sokszor kontraproduktívnak érzem, ahogyan a kötelező olvasmányokkal dolgoznak az iskolában. Gyakori módszer, hogy a könyvet hónapokig, heti lebontásban olvassák és elemzik, apró darabokra szedve. Ez szerintem teljesen elveszi az élményt – felnőttként sem így olvasnánk egy minket érdeklő regényt. Több értelmét látom, ha a gyerekek rövidebb idő alatt, önállóan végigolvassák a művet, majd néhány óra erejéig intenzíven foglalkoznak vele az irodalomórán. Így több olvasmány is belefér a tanévbe, és nagyobb eséllyel alakul ki olvasási kedv. A leglelkesebb pedagógusok egyébként projekteket építenek a könyvek köré: a Tengernyi Tudás-sorozat lehetővé teszi az irodalom és nyelvtan összekapcsolását a matematikával, környezetismerettel, zenével stb. *A cseles bálnales* például a mértékegységek átváltását is tanítja játékos formában – a történetben az a kérdés, mekkora is valójában egy bálna. *A Tikk-takk* az óra leolvasását mutatja be, és gyakoroltatja analóg és digitális formában is. A gyakorlást nyolcvanoldali képregénnyel oldottuk meg a történeten belül. Talán erre a könyvre vagyok a legbüszkébb, de sajnos egyelőre kevésbé terjedt el, mint más műveim. Az alsós matematika szakos kollégák nem tudnak róla, hogy ez esetben egy irodalmi mű is lehet eszköz

Az újrajllusztrált A Pál utcai fiúk

a tantárgyukhoz. Ha tudnák, hogy ebben a könyvben benne van a magyarázat és a gyakorlás is, biztosan javasolnák a szülőknek, hogy szerezzék be.

Képregény a Tikk-Takkból

– A se nem szögletes, se nem kerek erdő világában a helyesírás, de leginkább a nyelv körül forognak a szereplők gondolatai, a nyelv természete okozza a bonyodalmakat. Ez a világ abból a szempontból igencsak ideális, hogy a karakterek autodidakta módon, saját kedvtelésből sajátítják el az anyanyelv normatív használatát. Így nézne ki a tökéletes világ számotokra?

Viktória: Évekkel ezelőtt nálam a történet és a nyelvi játék mellett a helyesírás volt fókuszban. A nyelv szabályai olyan kódok, amelyek segítségével az ember meghatározza magát, és amelyek ismerete kapaszkodót ad a világban való eligazodáshoz. A minél nagyobb szó-

kincs, kifejezési készség, szövegértés azonban létfontosságú. És ez nem pusztán gyakorlati előny, hanem játék és öröm forrása is.

Győző: A nyelv és a képi ábrázolás ugyanazon az elven működik: közös megegyezések rendszere. Egy egyszerű rajz – két pont és egy vonalka – mindenki számára arc lesz. A kultúra luxus, de óriási érték: ha egy gyerek ráérez, gazdagabbá válik az élete, jobban boldogul, és önmagát is jobban tudja szórakoztatni. Másrészt a világ soha nem lehet tökéletes, szerintem a kételkedés az egyik legfontosabb emberi tulajdonság. Gyerekkorban talán kevésbé erősíti a rendszer, de bennünk van, és meg is kell őriznünk. A kételkedés akkor építő, ha nem gátol, hanem ösztönöz. Tudom, mik a korlátaim, például soha nem fogom tudni úgy rajzolni az anatómiát, mint egy Bernát Barbara, aki tökéletesen alkotta meg Viki nagyobbaknak szóló regényeinek, az *Elképesztőnek* és a *Képtelenségnek* a képi világát. Szóval tisztában vagyok azzal, mit nem fogok elérni. Ez mégsem akadályoz meg abban, hogy a lehető legtöbbet hozzam ki magamból. Nem várok arra, hogy Leonardo Da Vinci legyenek – inkább csiszolom, amit tudok, és örülök, ha valamit jól csináltam.

Viktória: Én azért nem kételkedem benned.

Győző: Hát jó, benned én sem kételkedem. Illusztrátorként sok hatás ért: gyerekkorom óta szeretem Réber László rajzait, és a stílusomban sok minden visszaköszön belőlük – ahogy Korcsmáros Pál művészete, a képregények (például az *Asterix*) vagy akár a Disney. Igyekszem azonban úgy vegyíteni ezeket, hogy ne csússzon át a giccsbe.

– *Hogyan lehet elkerülni azt, hogy „átmenj giccsbe”?*

Győző: Jó kérdés. Legtöbbször véletlenül. De lehet, hogy nem is mindig sikerül. Én azt hiszem, hogy ha valami leginkább a sikerhajhászásról szól, és mindenáron a legegyszerűbben próbálja elkapni vagy átadni az érzelmeket, akkor az könnyebben át tud csapni giccsbe. Nézzük például az AI-t, ami jelenleg csakis giccsset gyárt, tehát azt hiszem, hogy kell a képletbe a művész, az alkotó személyisége. Többet kell magamból adni, mint csupán érzelmeket, magamnak kell megélnem az érzelmeket, és csak azután vizualizálni.

Viktória: Szerintem az a giccs, hogyha valami „előmemésztett”, vagyis annyira egyértelmű, hogy nincs semmi, amin egy kicsit is el kéne rágódnod ahhoz, hogy megértsd. Hirtelen azt mondtam volna, hogy ha valami csak díszítő jellegű, de ez nem igaz. Ha megnézzük Rippl Renáta rajzait, aki sok könyvemet illusztrálta, akkor azt látjuk,

Részlet a *Két bolond százat csinál* című kötetből

hogy a stílusa nagyon is kedves, mondhatni „édes”. Rengeteg díszítés van benne, a színei cukorkaszínek, és mégsem giccs, sőt!

Győző: Egy egyszerű hasonlattal: a *Csillagok háborúja* első része 1977-ben, amikor kijött, még nem giccs, de amikor Blu-Ray-re kibővítették, átszínezték, és megmagyaráztak benne dolgokat, amiket egyáltalán nem kellett volna, az meg már az. Tehát valahol a túlzás is benne van. Ezt tényleg nagyon nehéz megállapítani, mert amikor már mondanék valamit, akkor rájövök, hogy annak az ellenkezője is igaz lehet. A kételkedés fontos tényező a kérdésben: ha azt gondolom bármelyik rajzomról, hogy ezt így is lehetne, vagy úgy kellene, vagy: oké, most ez elég jó, de egyébként még lehetne ezen dolgozni, akkor szerintem jó úton járok, hogy elkerüljem a giccsset.

Dudás Győző EZ NEM VERS

(Ez meg nem pipa!)

Na, hogy is?

Megvan!

lézerfény

sugarak
szabdálnak

száz
kissz
hossz
babarum

rézdrótszín titánhold szellemet:

univerzu-rumba be-befogadja jéghideg testemet

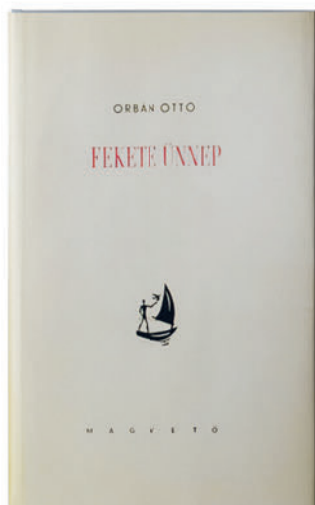
BRR-BRR!
BRÜHÜ

Na, az én
időmben még
ilyenek voltak
a versek.

KORTÁRS OLVASATOK

ORBÁN Ottó: *Fekete ünnep*,
Magvető, Budapest, 1960

„Nagyigényű és máris szuverén költő. Túl sok kegyetlen igazságot tud az emberről, és túl mély sebek tartják éberen gyanakvását, de mégis valahogy az egész világot ujjai hegyén libegteti. Kevés a körülhatárolható témája, mindig az egészzel igyekszik számotvetni. A második világháborút s a róla való emlékeit valami egyetemes borzalom bontatlan folyamataként idézi fel. (A haldokló beszéde, Katonák, 1944.) Gyakori szavai a *létezés, halál, gyönyör, kín, tér, végtelen, sötétség, fény*. Ebből is sejthető, hogy vonatkozási pontjai milyen messze esnek egymástól. A közegnek azonban, amelyben mozog, teljesen ura. Része van ebben annak, hogy nyelvi ereje és képfantáziája rendkívüli, hogy a nagyiramú sodrásban is mindig pontosan érzi és adagolja az artisztikai hatásokat. Az élet, ahogyan ő érzi, káprázattal, varázssal telített áramlás, érzéki forróság és égi áhítat vegyülete.”

KISS Ferenc, *Utak és útvesztők. Négy új verseskötet*,
Élet és Irodalom 1961. szeptember 23., 7.

Csenki Nikolett

A fekete ragyogása

Trauma és megváltás viszonya
Orbán Ottó *Fekete ünnep* című debütkötetében

Orbán Ottó – akinek munkásságát az irodalomtörténet az utómodern és a posztmodern határán helyezi el¹ – egész költői, írói pályafutását meghatározta az a mozzanat, hogy nem definiálhatta magát egy szűken vett szellemi közösség tagjaként. „Hontalanságának” sajátos természetét *Önarckép mocsári szörnyvel* című írásában közölt vallomása is világosan érzékelteti: „[k]ét irodalmi generáció közé születtem, két szék közül a pad alá, ahonnet pompás kilátás nyílt felnőtt éveim fogcsikorgató edzőmérkőzésére”.² Legközelebbi pályatársai, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor ugyanis jóval idősebbek voltak már a *Fekete ünnep* szerzőjének indulásakor; az úgynevezett posztmodern fordulat költői – Tandori Dezső, Petri György – pedig csak évekkel később jelentkeztek debütáló köteteikkel.³ Utólag viszont az is kirajzolódik, hogy Orbán Ottó mindig is törekedett egyfajta szellemi-ideológiai függetlenségre, azonban az 1960-as években kiépülő és a magyar irodalmi életet két évtizedig

- 1 „A hatvanas évek áttételesebb személyességű, későmodern hagyományát úgy viszi tovább Orbán Ottó költészete, hogy az én megelőzőiségének tapasztalatából kibontakozó formanyelvet már akkor alkalmassá tette az új érzékenység bizonyos tartalmainak megszólaltatására, amikor ez az irányzat még meg sem jelent a magyar lírában. A modernség utolsó horizontjának karakterisztikája és a nyolcvanas évek új lírai beszédmódja között olyan költészettörténeti jelentőségű folytonosságot teremt ez a nagyságrendjében mind ez ideig föl nem ismert életmű, amely nélkül visszaható érvénnyel keletkezett volna törés a magyar lírai modernség történetében. Orbán folyamatosan alakul, a lírai magatartás nyelvi-poétikai tárgyasulásának új stádiumait változatos formakultúrával kiteljesítő költészete ugyanis nem egyszerűen úgy vált le a modernség hagyományáról, hogy mintegy befejezve, »lezárva« nyitott volna utat az új versbeszéd felé, hanem annak poétikáját újraértelmezve alakította ki a maga egyéni versvilágát. Ez az utómodern alapozású nyelvi magatartás éppen azzal utal vissza a maga költészettörténeti eredetére, hogy attól eltávolodva sem olvad bele az új szenzibilitás poétikájába.” KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, Budapest, 1993, 137.
- 2 ORBÁN OTTÓ, *Önarckép mocsári szörnyvel* = Uő., *Cédula a romokon. Esszék és egyéb arcátlanságok*, Magvető, Budapest, 1994, 105.
- 3 NYERGES GÁBOR ÁDÁM, *Az együttműködés mikéntje. A pályakezdő Orbán Ottó helykeresése a hatvanas évek irodalmi életében*, Irodalomtörténet 2019/3., 260–261.

meghatározó irodalompolitikai feltételrendszer hatásai alól természetesen ő sem vonhatta ki magát.⁴

A debütáló kötet versei 1954 és 1960 között születtek,⁵ ám azok – ahogy azt Dérczy Péter is kiemeli – „mégis teljesen mentesek az ötvenes évek szellemiségétől, a »termelési regények«, a »termelési versek« világától; Orbánt meg sem érinti a »piros arcú traktoroslányok« oly gyakran megénekelte »élete«. E korai korszakában sem találhatunk egyetlen verset sem, amely akár csak távolról emlékeztetne a direkt fogalmazás nyelvi-világképi elemeire.”⁶ Domokos Mátyás Orbán Ottóval készített interjújában a *Fekete ünnep* szerzője maga is utal arra, hogy a vidám, optimista versek írása alkatilag állt távol tőle, hiszen élettapasztalata, a háború árnyékában formálódó személyisége alkalmatlanná tette őt az ilyen típusú költői magatartás felvállalására.⁷

Noha a tárgyias szemléletet közvetítő *Fekete ünnep* recepciója összességében kedvezőnek mondható, a kritikai visszhangok – miközben egy ígéretes költői pálya nyitányaként aposztrofálják a kötetet – sokszor utalnak arra, hogy a kötet élményanyagának művészi megformálása esetlen, gyakran iskolás jellegű, és nem ritkán a nagy elődök – mint például József Attila vagy Pilinszky János – hatása érződik a verseken.⁸ Nem melleleg a költemények nagy része „fenemód peszsimista” alkotásoknak tekinthetők.⁹ Ennek oka, amelyre fentebb

4 Uo., 259. Irodalomszociológiai tény ugyanakkor az is, hogy a fiatal költők debütáló kötetei sokszor „többéves, fullasztó szellemi közérzettel járó várakoztatás presében” jelenhettek meg, ami alól Orbán Ottó pályája sem jelentett kivételt. DOMOKOS Mátyás, *Műhelytitkok a közelmúltból. Orbán Ottó: Fekete ünnep (Beszélgetés)*, Forrás 1994/8., 76.

5 Műfordítói tevékenysége, valamint az irodalmi folyóiratokban közölt versei révén Orbán Ottó neve már az '50-es évektől kezdődően ismertté vált a szakmai közeg számára. NYERGES, I. m., 258–259.

6 DÉRCZY Péter, *Között. Esszé Orbán Ottó költészetéről*, Magvető, Budapest, 2016, 45.

7 „Emberségem alapját kellett volna összetörnöm ehhez.” DOMOKOS, I. m., 81.

8 „Orbán Ottó József Attilát és Radnóti választotta mestereiül, s igyekszik tanulni a Nyugat lírikusaitól is. Ez a líragyakorlat azonban – sajnos – gyakran túlmegy az inspiráció, a példamérés jellegén, s mihamar e költők érzelme- és magatartásformáinak merő ismétlésévé válik.” FENYŐ István, *Orbán Ottó: Fekete ünnep (Magvető Könyvkiadó)*, Kortárs 1961/1., 148.

Néhány további, korabeli recepció a kötettről:

ARATÓ Károly, *Orbán Ottó: Fekete ünnep (Magvető)*, Jelenkor 1961/1., 104–105.

PÓR Péter, *Orbán Ottó: Fekete ünnep*, Irodalomtörténet 1962/3–4., 444–446.

CZUDAR D. József, *Orbán Ottó: Fekete ünnep*, Magyar Műhely 1962/1., 51–54.

9 Orbán Ottó is tisztában volt ezzel a ténnyel, másrészt ennek okát is megfogalmazta a már említett beszélgetés kapcsán: „A verseimben túltengett a sötétség, de vak volt az, aki nem fogta föl, hogy ez a fényesség fonákja, hogy az árnyak ilyen kitarító meg-

már érintőlegesen utaltunk, hogy az 1936-ban született Orbán Ottó gyerekként, főként édesapjának szenvedései révén, mintegy áttételesen tapasztalta meg a második világháború borzalmait. E történetek „élményanyaga”, illetve a felnőttkori szemlélő reflexiói köszönnek vissza a *Fekete ünnepben* (1960). Bár a versek egy része a szenvedésről, a halálról, annak körülményeiről tudósít, Orbán Ottó bemutatkozó kötete mégis a lírai én életigenlését teszi hangsúlyossá. Azaz a személyes és történelmi traumák horizontján túl az életmű nyitó darabjában jelen van az élet teljességének esztétikai és filozófiai szintű megragadásának a szándéka is. Az *Utóirat a szenvedéshez* című ciklus és egyben a *Fekete ünnep* nyitóverse, a *Félúton* is exponálja ezt a „programot”: „kínjaimban feketébb lelkedet / váltom fehérré és valóra, // hogy megszerzechsem az örömet, / amely számunkra írva van még! / Kinyújtott kézzel megyek érte / s nem lehet, hogy félúton belehalnék!” (8)¹⁰

Ez a duális meghatározottság – a jó és a rossz, a szenvedés és az öröm, a halál és az élet együttes jelenléte, melyet Orbán Ottó is nyomatékosít a vele készült életmű-interjúban¹¹ – járja át a *Fekete ünnep* darabjait. A kötet két alapvető tematikai pólusát – azaz az értelmetlen halál, a háborús megpróbáltatások, illetve az ennek ellenpólusát képező szerelmi, szexuális vonal – a címadás (látszólagos) ellentmondásossága is érzékelteti, hiszen az ünnep lexemát egy olyan minőségjelzős szerkezetbe integrálja, amely révén a jelzett szó szemantikai bázisa kibillen annak kulturálisan rögzült képzetköréből.¹² Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Orbán Ottó költészete már itt is tudatos önreflexió kíséretében szólal meg, ahogy az majd a későbbiekben még meghatározóbb sajátossága lesz *œuvre-jének*. A lírai szubjektum ugyanis nem egyszerűen a háborús emlékek, illetve az

idézése valójában magát a földön sérülten is továbbvonszoló életigenlés.” DOMOKOS, I. m., 83.

10 Az egyes idézetek után zárójelben megadott oldalszámok az eredeti, 1960-as *Fekete ünnep* című kötetre vonatkoznak. ORBÁN Ottó, *Fekete ünnep*, Magvető, Budapest, 1960.

11 „[...] Abban érzem ezt ma is meghatározónak, hogy valahogy ilyen mélységig ment az, hogy a jó és a rossz együtt, hogy velem mindig ez történt, hogy a gondolkodásom már a kezdet kezdetén valami ilyesmire állítódott be anélkül, hogy ezt különösebben szándékoltam volna.” ORBÁN Ottó – KABDEBŐ Lóránt, *Szín pompás ostrom lángoló házakkal. Kabdebő Lóránt életműinterjúja Orbán Ottóval*, Magvető, Budapest, 2016, 44.

12 MÓSER Ádám, *Orbán Ottó korai költészetének poétikai változásai a lírai beszéd konstrukcióiban*, Iskolakultúra 2008/5–6., 140.

egzisztenciális fenyegetettség tapasztalatát evokálja, hanem az átélt borzalmakra metanyelvi és metakontextuális szinten is reflektál: a versek lírai alanya a versalkotás processzusában találja meg a létezés értelmét, amelyet a kötet nyitóverse, a *Félúton* is alátámaszt: „A húsba-vert szög képletes, / elvontabb kín gyötör a versben; / az emberhúst még a vadak / sem eszik nyersen: // én élek és fogalmazok! / úgy válik értelemmé / és megváltássá bennem – / és benned védelemmé” (7). Tehát a referencialitás megidézése önmagán túlmutató gesztussal bír, melynek célja a költői tárgy esztétikai uralásában, illetve az egyéni történet egyetemes létélménnyé való transzformálásában ragadható meg.¹³

A *Fekete ünnep* négy ciklusa (*Utóirat a szenvedéshez; Kibomló nyár; Vázlat a fiatalságról; A megérkezett*) egy olyan ívet rajzol fel, amelyben a lírai én a szenvedés felől indulva, a nyár és fiatalság illúzióin át egyfajta nyugvóponton érkezve nemcsak önmaga törekénységét, hanem a világ kegyetlenségét is képes elfogadni. Az *Utóirat a szenvedéshez* ciklus versei a nyelvi reprezentáció elégtelen voltára rámutatva kísérik meg értelmezni a borzalmakat.¹⁴ Érzékletes példa erre a *Felírat az Újlaki Téglagyár falán* kezdetű vers, amely egy generáció tapasztalatát, kollektív traumáját örökíti meg: „A szenvedést, ahogy magamban / mélyebbre ásom, / úgy görnyedek mind alább, úgy nő / megalkuvásom” (16). A vers szubjektuma nemcsak egyéni traumáját artikulálja, hanem az individuum szenvedésének generális létélménnyé való emelésében azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a megváltás csak a végső önfeladás aktusában válik elgondolhatóvá: „Mint ki minden tettében egy nagy / örök halált tanul; / formákat ölt a világ bennem / másíthatatlanul / és ha majd végső irgalomból / rámdőlnek a hegyek / s elroncsolt testtel a fehéren / égő úton megyek” (17). Az idézett részlet ráadásul a kollektív traumaelmélet azon felismerésével is összecseng, miszerint a trauma nem a múltban lezárult történés, hanem a jelenben – így a kollektív emlékezetben, az identitásban, a testben egyaránt – újrajátszódo esemény.¹⁵

13 Uo., 139–140.

14 Orbán Ottó a vele készült életműinterjúban is kitér erre a jelenségre, miszerint a nyelv képtelen maradéktalanul megragadni a tapasztalati valóság teljességét. „[M]int minden költői felismerés, amikor az ember tárgyasítani és fogalmi nyelvre próbálja lefordítani, akkor valahogy nagyon idétlenül hangzik.” ORBÁN, *Szín pompás ostrom*, 136.

15 Dominick LaCapra ezt a folyamatot az újrájátszás és átdolgozás („acting out” és „working through”) dinamikájában értelmezi. DOMINICK LACAPRA, *Writing History, Writing Trauma*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2014, 22.

A cikluscímet adó és az azt záró *Utóirat a szenvedéshez* című vers költői szubjektuma, folytatva a *Felirat az Újlaki Téglagyár falán* gondolatmenetét, azáltal válik a kollektív egész részévé, hogy azt a gyötrelmet, amelyet az elődök éltek át, a saját tapasztalataként artikulálja: „csupasz testemet a földek látták” (27). A múltidézés és -feldolgozás folyamatában a lírai én az individuum életét egy nagyobb, egyetemes rend keretében véli elgondolhatónak: „milliárd lélegzet törvénye rendez / egyetlen értelemmé” (28). A cikluszáró darab értelemkereső attitűdje az élet teljességét – paradox módon – a végesség felől véli elgondolhatónak. A halál tehát nem megsemmisülésként artikulálódik, hanem a lét rendjébe való békés beletartozásként mutatkozik meg: „mint élet a halálban, úgy vagyok egész” (28).

A második ciklus, a *Kibomló nyár* az előző, *Utóirat a szenvedéshez* című részhez képest eltérő tapasztalatokat exponál. A szenvedés és hiány motívumainak helyébe a szerelem, a testiség, illetve ezek metonimikus megfelelőjeként a születés létélménye kerül, miközben a fenyegetettség, az elmúlás egyetemes élménye mindvégig jelen van.¹⁶ Ugyanakkor a *Fekete ünnep* ahelyett, hogy „a paratextusban felajánlott és a szövegekben rendre aktualizált tematikai struktúrákat ciklusok felmutatásával kiemelné, a kötet egymásba játszatja a két horizont jelentés konstrukcióit, a szerkesztetlenség látszatát keltve, s ezzel aláhúzza az egzisztenciális létezés két végpontjának, a születésnek és a halálnak elválaszthatatlan egységét.”¹⁷ A ciklus – számomra – legsikerültebb darabjában, az *Ébredő* égből, amely az 1986-os *Összegyűjtött versekben* már az *Ég s föld között* címváltozatban szerepel,¹⁸ azonban már nyoma sincs a fentebb jelzett diszkrepanciának. Noha a kötet egészét jellemző elégikus alaptónus itt is meghatározó, e darabban a jelenidejűség, a lírai szubjektum önértelmezése válik hangsúlyossá, amely egyúttal a későbbi Orbán Ottó-i költészet sajátosságát is előrevetíti.¹⁹ Az *Ébredő* égből a háborús horizont tragikumával ellentétben a versbeli megszólaló a természet és az ember szimbiózisát hangsúlyozó metaforikájában egy új nap kezdetét, áttételesen a születést helyezi alkotásának centrális erőterébe, tanúságot téve ezzel az élet igénlése mellett, amelyet a vers zárata is alátámaszt: „lábamnál

16 MÓSER, I. m., 140.

17 Uo.

18 ORBÁN OTTÓ, *Összegyűjtött versek*, szerk. PARANCS János, Magvető, Budapest, 1986, 44.

19 MÓSER, I. m., 148.

homok és talicska, / sorsom súlytalan levél a vizen / s a szélben most fényesen úszik születésem / mint nyárban a villám és gyönyörben a szem” (51). Ugyanakkor a lezárás azt a létfilozófiai dimenziót is megerősíti, amely a *Fekete ünnep*ben több helyen is előtérbe kerül (*Három vers*),²⁰ miszerint a létezés immanens velejárója, hogy az individuum szabadságának terhével és a létezés törékeny tudatával („sorsom súlytalan levél a vizen”) kénytelen együtt élni.

A *Vázlat a fiataliságról* ciklus verseiben szintén az életigenlő perspektíva válik meghatározóvá, azonban a „fekete ragyogása” ebben a részben sem merül feledésbe. A ciklus tematikai fókuszpontját a fiataliság különböző aspektusai jelentik, melyekre a lírai én személyes, társadalmi, valamint metafizikai dimenziók mentén is rávilágít. A ciklus legmeggrázóbb darabja, a *Fekete hadosztály* azonban radikálisan más hangnemet üt meg a ciklus többi verséhez képest, ahol a számvető tekintetének metsző pontossága a bűn és felelősség kérdését újfent központi problémává avatja. Az említett darab prózaversszerű mondatainak ritmizált struktúrája a 20. század történelmének egyik legsötétebb fejezetét érzéki szinten reprezentálja, amellyel egyúttal az elkövetett borzalmak feledésbe merülését is lehetetlenné teszi. A vers tulajdonképpen morális üzenetként interpretálható, amelynek kérlelhetetlen hangneme nyilvánvalóvá teszi, hogy az elkövetett bűnök felelősségének felvállalása nemcsak az egyes individuumokat, hanem a kollektív egészet érintő vállalás: „még élnetek, lélegzenetek is vétek, / kés nő gyümölcs helyett a bokrokon, / hogy a most növő gyermek vágja belétek: / mi törvényt teszünk, szemünk nyugodt, hűvös tó partján szikla a múltunk, / élünk és élni fogunk – ölni is megtanultunk!” (65) A képalkotás expresszív erejét a dokumentarista elemek (így például a parancsok: „az egész rohadt bandát piszok zsidó intézzétek el” [64]) és a lírai képek („Tél van. Fehér bilincsben álmodik a táj. / De a hó fölött vékony szél zizeg. / Fehér örökévalóságot játszanak / a megfagyott vizek.” [65]) egymásba fonódása biztosítja. Ez a töredezettség ugyanakkor mégsem válik ellentmondásossá, mivel csak az eltérő regiszterek együttes alkalmazása képes megteremteni azt a nyelvi feszültséget, amely érzékeltetni tudja az átélt szenvedések jellegét. (Ez a líra ugyanakkor arra is rámutat, amit Jichak Katzenelson *Ének a kiírtott zsidó népről* című kötete az első

20 „mert nincs világ s világ, / magányos igazság és halhatatlan / része közös törvényeinknek / sem másban él, csak önmagamban” (47).

között jelzett, hogy a modern tömeghalál borzalmainak nyelvi reprezentációját a hagyományos versnyelv már képtelen tolmácsolni.)

A *Fekete ünnep* utolsó, *Vázlat a fiatalságról (Hat óda utóhanggal)* című ciklusát Czudar D. József a Magyar Műhelyben közzétett kritikájában a debütökötet legegységesebb részének tekinti, „melyben a szenvedés árán nyert tudás és a kimondott szó békéje tetőzi be harmónikusán [sic!] a versek épületét”.²¹ Az 1957 és 1959 között született versek egyértelmű allúziót mutatnak József Attila kései, filozofikus jellegű költészetével (*Eszmélet, A Dunánál* stb.), amelyre Fenyő István korabeli kritikája is felhívja a figyelmet. Véleménye szerint a *Fekete ünnep* egyes darabjai „klasszikussá merevült poétái formák s attitűdök jellegtelen repríze”.²² A megérkezett ciklus verseinek apokaliptikus, szürreális látomásait („Innen messze az irgalom. A kő kemény, / az ágakon mogorva a tövis, / és száradt sorsok, mint a levelek, / hangtalanul az ürbe lengenek” [77]; „leugrik a falról az idei adóbevallás / s tűnődve rámnéznek a félszemű / ablakok s mint esőcsepp rámhull a derű” [94]) a ciklus befejező darabja (*Utóhang*) azáltal ellensúlyozza, hogy a megváltás lehetőségébe vetett reményt egyértelművé teszi. „Hajadba tűzöm a legtávolabbi csillagot / s bevetem búzával az éjszakát. / Fölöttem nem feszül idegen ég, / mint a síkság széles az életem! / Nézz rám! / Meleg harangok szólnak érttem / s tekintetemben / fehéren égő madarak repülnek” (99).

Orbán Ottó *Fekete ünnep* című verseskötete túlmutat egy fiatal pályakezdő ígéretes debütálásánál. A gyűjtemény a háborús múlt feldolgozásának szándékával lép fel, amelyben az egyén megrendítő sorsának tapasztalata kollektív emlékezetként képes formálódni. A múlt megértésének és reflexiójának szándéka azonban nem homályosítja el a(z élhetőbb) jövőbe vetett hitet; az újrakezds iránti vágy a tragédiák ellenére is töretlen. A műfordítói tapasztalatból fakadó formai tudatosság, a képalkotás gazdagsága és a szabadvers ritmikai biztonsága ellenére Orbán Ottó költői világának gyakran ismétlődő szimbólumai néhol egysíkúvá teszik a költeményeket,²³ azonban a versbeszéd mögött mégis egy eredeti és saját világot építő hang szólal meg.

21 CZUDAR, I. m., 53. Ezzel szemben Orbán Ottó a *Fekete ünnep* záró ciklusát pályája legnagyobb bukásának tartja, ugyanakkor azt is vallja, hogy „ebben a képi őrzőgésben” sikerült megszabadulnia a benne lakozó sötétiségtől. ORBÁN, *Szín pompás ostrom*, 171–172.

22 FENYŐ, I. m., 148.

23 „Orbán lírájában meztelen fák mosakodnak, kék harangok énekelnek – de vajmi kevés gondolatot vagy érzelmi mondanivalót hordoznak.” Uo., 148.

A Fekete ünnep nemcsak az emlékezés, hanem a megszólalás kötelességét is artikulálja, és azt üzeni, hogy a múlt megértése nem a hallgatás által, hanem újrafogalmazásokon keresztül érhető el. Orbán Ottó debütáló kötete egyszerre vállalja a tragikus nemzedéki tapasztalatot, másrészt kísérletet tesz arra is, hogy a múlt közösségileg is értelmezhető, megszólítható jelentéssel ruházódjon fel.

Talián Ákos

Utóirat egy irodalmi szocializációhoz

Megjegyzések Orbán Ottó *Fekete ünnep* című kötetéről

Bár Orbán Ottó neve az 1960-ban megjelent *Fekete ünnep*¹ című kötete előtt is ismert volt az irodalmi életben, a nagyközönség számára ekkortól kezdett prominens költővé érni. Egy pályakezdő, első kötetével újonnan megjelenő szerző fogadtatása nemcsak a költő számára jelenthet a későbbi alkotások publikálása során akadályokat, hanem az irodalomtudományi feldolgozások mennyiségi értékét is előrevetítheti. A kötet megjelenését követően íródott kritikák zöme viszonylag egyhangúan elismerte Orbán poétikai mesterségben való jártasságát, azonban több olyan hiányosságra is rámutattak, amely magyarázatot adhat a kötet életműben való perifériára szorulására. A következőkben kísérletet teszek a *Fekete ünnep* recepciótörténetének tanulsága tükrében annak kiemelésére, hogy mely poétikai megoldások indikálhatják a kötet esetleges felülértékelését az Orbán Ottó-korpuszban.

Gömöri György 1961-ben megjelent szemléjében így ír a fiatal költőről: „Orbán tehetségét, bár fenntartásokkal, eddig minden kritikusa elismerte.”² Gömöri más kritikusokhoz hasonlóan Orbán sokszor túlzott költőiségét, „nyelvtehetségét”, költői képeinek túlzott alkalmazását tekinti a kötet gyengeségének. A kötet kapcsán felmerülő, időnként erősen bíráló hangvétellű kritikák, illetve az Orbán-opus későbbi, valamint kései alkotásainak kereszthatásaként a *Fekete ünnep* továbbra is felvethet a kortárs irodalomtudomány számára több, eddig nem megfelelő részletességgel megvitatott szempontot, kérdéskört.

A kötet korai kritikái hiányolták az egyediséget, a poétikai önállóságot, illetve túlzott pesszimizmussal vádolták a fiatal lírikust. A szakmai elismerést megközelítőleg három évtized költői munkája igényelte, Hanti Krisztina megállapítása szerint ebben meghatározó szerepe volt a *Visszacsavart láng* (1979) című kötetének.³ A költői auto-

1 ORBÁN OTTÓ, *Fekete ünnep*, Magvető, Budapest, 1960.

2 GÖMÖRI GYÖRGY, *Új hazai líránk mérlege*, Irodalmi Ujság 1961. december 15., 8.

3 HANTI KRISZTINA, *Költő az évek „rémjáró szaká”-ból*. Orbán Ottó összegyűjtött verseiről, Műhely 2006/2., 69.

nómia hiányosságára utaló publikációk sorozata mellett Pomogáts Béla⁴ másokkal ellentétben megengedőbb kritikát fogalmaz meg a képi telítettség kapcsán: „a sziporkázó képek és hasonlatok néha már egymás sarkára hágnak”,⁵ de konklúzióként alapvetően ennek az iránynak a lehetséges működőkéességét emeli ki. Megállapítása szerint Orbán alapvető célja a kortárs „közérzet” visszatükrözése, a kortudat rezdüléseinek befogása.

A nehéz témákat feldolgozó műveiben feszülő ellentétek „a kor lelki vívódásainak tükrévé”⁶ válnak, ám az ellentétekben megjelenő „indulatok” és „perzselt lázak” végül egyensúlyi állapotot érnek el (Pomogáts szerint leginkább a kötet végi ódáiban figyelhető meg ez a kiegyenlítődé). Ennek a „harmóniának” köszönhetően tudnak párbeszédbe lépni a befogadóval a költő eszközei. Ez „mértani” tudást igényel, amellyel a műfordításokon pallérozott Orbán Ottó – mint szakmai, mesterségbeli tudással – rendelkezik.⁷

Orbán költészetének korszakok szerinti szegmentálása az életutat végigkövető határelmosódások miatt nehéz feladat, tehát a költői stratégiák, attitűdök nem rendelkeznek szorosan alkotói korszakokhoz. Prágai Tamás⁸ ugyanennek a szegmentálásnak a nehézségeit figyelembe véve három különböző poétikai szempontrendszer mentén elkülöníthető csoportot határoz meg, majd alátámasztva ezt a szegmentálási nehézséget, megállapítja, hogy az általa definiált korszakokra mind jellemző az angolszász költészet hatása. Jelen vizsgálatom tárgyául szolgáló kötet a „létnyagmagyarázó és önértelmező metaforikus”⁹ korszakához sorolható, amely bár tartalmaz kötöttebb és szabadabb verseket is, mindkettőre érvényes a metaforákkal való játék hangsúlyossága. Megjegyzendő, hogy ez jellemző hasonlóságokat mutat József Attila „Kassák-korszakának”¹⁰ poétikai sajátosságaival.¹¹

4 POMOGÁTS Béla, *Orbán Ottó. Fekete ünnep*, A könyvtáros 1960. december 1., 948.

5 Uo.

6 Uo.

7 Uo.

8 PRÁGAI Tamás, „Az ürességet töltöttem belém”. *Orbán Ottó összegyűjtött verseit lapozgatva*, Kortárs 49. (2005/ 1.), 74–83.

9 Uo., 75.

10 Habár József Attila hatását gyakran említette a korai szakirodalom, érdemes megfigyelni, hogy sokszor valószínűleg akaratlanul is, a József Attila hagyatékából megképződött prizmán keresztül jöttek létre az első olvasatok. Jó példa erre, hogy a József Attila-életművel asszociálható *dunapart* metafora Orbán Ottónál hogyan formálódik át és távolodik el elődje értelmezési kereteitől: „Csak én húzom magam hajamnál fogva a dunaparttól a sorsunk felett ülő csillagokba”. ORBÁN, I. m., 8.

11 PRÁGAI, I. m., 75.

József Attila hatása mellett már a korai szakirodalom sem feledkezik meg arról, hogy irodalmi szocializációjának fontos pillérét képezi Pilinszky és Ginsberg alkotói tevékenysége is.¹² Az *Utóirat a szenvedéshez* ciklus kapcsán már a legkorábbi recenzensek is megállapították, hogy verseit a háborús élmények, a koncentrációs táborok társadalmi hatásai, a háborúban felnőtt és szocializálódott generáció percepciói tematizálták. Érdekes szempont, hogy a szerző egy későbbi riportjában¹³ összekapcsolta a szubjektív világmegismerését a kötettszületéssel, így talán nem meglepő, hogy a biográfia ismerete az értelmezési keretek irányvonalát mutatta.

Pilinszky *Harmadnapon* (1959) című kötetének hatására Orbán a kortársa egyéni hangjának megszólaltatására „világteremtésének” sűrített tragédiáját artikulálja, azonban a kötet végén lebontja ezt a keretrendszert, és kevésbé kötött „világleírásokat-világinvokációkat” kutat.¹⁴

Orbán első kötetének jellemzője, hogy bizonyos képi eszközöket színekkel való játékkal konstruál meg, mely technika által próbálja közelebbivé hozni költői intencióit. A verssorok folyamatos színésítése, a színekkel való ábrázolások halmozása sokszor teszik a verskonstrukciót esztétikailag túltelítetté.

A „Kínjaimban feketébb lelket / váltom fehérre és valóra”¹⁵ verssorból érzékelhető, hogy a színhasználat még önmagában nem is feltétlenül lenne zavaró a kötet folyamatos olvasása során,¹⁶ az időnként túlzottan adekvát, konvencionalitásban túlhasznált frázisok kontextusában az ábrázolása azonban helyenként didaktikussá válik.

A kötetben bár jól láthatóan kimutathatóak az Orbán által irányított fókuszponteltolások, a metrikai felosztottsággal, a sokszor tulajdonképpen metrikai hiány közbeékelésével szervezve néhol kirajzolódik egy kölcsönhatás a tartalmi gazdagság és ritmikai hiány, illetve a tartalmi szegénység és a kidolgozott metrika viszonyrendszere között (vö.: *Csók*, *Hőség*, mely versek a kötetben egymás mellett helyezkednek el, illetve tematikailag is egyezést mutatnak).

12 GRENDEL Lajos, *Magyar líra és epika a 20. században* (26). A késő modern költészet további képviselői, Irodalmi Szemle 2008/11., 22–30.

13 DOMOKOS Mátyás, *Műhelytitkok a közelmúltból. Orbán Ottó: Fekete ünnep* (Beszélgetés), Forrás 1994/8., 76–84.

14 PÓR Péter, „Kezdetemben a vég”. Váraday Szabolcs lírai életművéről, Jelenkor 61. (2018/7–8.), 839.

15 ORBÁN, I. m., 8.

16 Bár Czudar D. József mennyiségi alapú méréséből következtethetünk erre is. Vö. CZUDAR D. József, *Orbán Ottó: Fekete ünnep*, Magyar Műhely 1962/1., 51–54.

Czudar¹⁷ kritikájában hosszasan méltatja a kötetet, habár véleménye szerint – példaként hozva fel a *Fekete hadosztály* című verset – a megélt tapasztalatok ellenére is néhol programvers sajátosságait mutatják a kötet alkotásai. Ennek oka, hogy ezeket az élményanyagokat nem lehet szigorú formai követelmények szerint szabályrendszerbe helyezni. A recenziens statisztikai alapú kritikájából látszik,¹⁸ hogy Orbán leggyakrabban használt szavai a *fekete*, amelyből 28, a *fehér*, amelyből 32 található a kötetben. Az előbbi ellentétpár mellett másik két kedvelt kifejezése – amely meglátásom szerint ilyen mennyiségben mesterkéltnek hat –, a *halál* 36-szor, a *csend* szó pedig 32-szer fordul elő. Ezeknek a gyakorisága a kötetben található 43 vershez képest feltűnően magas számot mutat.¹⁹

Megjelenésének idejében kritikusi azért sem méltathatták a kötetet, mert a szocialista líraeszmény optimizmusával szemben, melynek része volt az ország felszabadulása és újjáépítése, itt a történeti szkepticizmus (a rendszerrel szembeni bizalmatlanság), az embertelenség válik absztraháló tényezővé. Ennek ellenére kritikusi felismerték a pályakezdő költő adottságait, így a szükséges ideológiai mérlegre állítás mellett helyet kaphatott a „politizáló”, illetve „harcoló” költők sorában.²⁰

A gyermek- és kamaszkorban megélt tapasztalatok kimozdították a szerzői tevékenységet az „emberi barbárság” iránt érzett ellenérzések tematizálásának irányába, jellemző hangvétele „inkább ösztönös, mint racionális volt”.²¹ A képalkotásban így megnyilvánuló szubjektivitás mögött a generációs élményanyag közvetlen és intenzív megélése sejlik fel.

Jó példa erre, hogy a konkrét háborús élmények megjelenítésének eszközeként a koncentrációs táborok ábrázolási kísérlete ellentétet mutat a vonuló katonák teremtette atmoszférához képest: „az ázott

¹⁷ Uo.

¹⁸ A statisztikai kritikaként fémjelzett módszertani megközelítés lényege, hogy a kötetben található versek számához viszonyítva összeszámoljuk a leggyakrabban előforduló szavakat, így ezeknek a hányadosa kiadja, hogy a leggyakoribb előfordulású szavakból mennyi jut 1-1 versre. (PÉCSI György, *Levelek a szerkesztőséghez*, Magyar Műhely 1963/5., 62–63.)

¹⁹ CZUDAR D., *I. m.*, 53.

²⁰ NYERGES Gábor Ádám, *Küszködés a végtelennel. Tanulmány Orbán Ottó „politikai költészetéről”*, Újforrás 2024. április 26., https://ujforras.hu/nyerges-gabor-adam-kuszkodes-a-vegtelennel-tanulmany-orban-otto-politikai-kolteszeterol/#_ftn21 (utolsó hozzáférés: 2025. augusztus 5.).

²¹ ONAGY Zoltán, *20 év + 42. Húsz éve halt meg Orbán Ottó*, Parnasszus 2022/5., 22.

rögök közt, hol a mérgezett fű rohad”²² sor ellentétben áll az „utálatosan zsiros a forróság / a forróság is lemoshatatlan.”²³ sorokkal.

A nyirkos időjárással gyakoribb képzettársításban áll az undor mint kiváltott érzélem, míg a forrósághoz a harag és düh, mint a katonai léthez inkább kapcsolható érzések állnak közelebb.

Baán Tibor²⁴ rávilágít arra, hogy a tragikum és a „könnyű eufória, édes téboly” ellentétének felvillantása mellett helyenként ez a tragikus az „elviselhetőség határpontján átbillenve a tragikomikussal jellemezhető groteszkbe, abszurdba csúszik át”.²⁵ Példaként a *Katonák* 1944 című verséből a megölt vénasszony szájából kútba kifolyó vér képét mutatja meg. A versekben tehát sokszor az elsődlegesen megjelenített tragikum mellett megfigyelhető valamilyen ironikus hangvételtű „fekete humor”. Verstani szempontból is sokszor közelít Pilinszky-hez, az *Ördögsziget* jambikus ritmusa bár megidézi az elődöt, a szóhasználat vele ellentétben szöveggörnyezeti szempontból más képet fest a szerelemhez való viszonyulásáról.²⁶

Verseire jellemző, hogy nagy problémák, kérdések felfejtésére törekszik. Tamás Attila²⁷ szerint a verseiből áttetsző, a világgal vívott folyamatos ellenállása jelzi Orbán fiatalságát. A kötetcímben megjelölt ellentétes viszony a gyász tragikumát átírja, előre vetíti a nem pontosan körülhatárolt, szinte eleminek tekinthető érzések meglétét, melynek következményeként a fasiszmus emlékei az ellentmondásos, útkereső világkép többszöri felszínre törését eredményezik. Tamás szerint „felületesség” lenne ezeknek az önviaszkodásoknak a felszínre törése miatt elmarasztalni a költőt, hiszen „ez a viaskodás mintha nem lenne mindig egészen őszinte; mintha egy kicsit maga is megszerette volna »fekete ünnep«-ének tragikus színeit”,²⁸ melynek oka a sokszori értelmi és formai túltelítettség. A magabiztossága a vers technikában segít, hogy a formailag szabadabb versei is egyben maradjanak, motívumrendszerét itt is látványos képek megformálása jellemzi. A magabiztosság viszont itt időnként fordítva hathat, például a sokszor megjelenő mentális instabilitáshoz köthető motívumok

22 ORBÁN, I. m., 11.

23 Uo., 13.

24 BAÁN Tibor, *Az ironikus én. Orbán Ottó költészetéről*, Műhely 1992/1., 56–60.

25 Uo., 56.

26 Uo.

27 TAMÁS Attila, *Három fiatal költő. Orbán Ottó: Fekete ünnep, Tónagy Sándor: Jámbor lázadás, Gyurkovics Tibor: Grafit, Új írás* 1961/5., 464–466.

28 Uo., 464.

érvénytelenítik hivalkodásukkal a tartalmi kidolgozottságot. A kötet minőségi behatárolása – osztom véleményét – szerint is nehezen megoldható, hiszen bár mindegyik vers tartalmaz bravúros poétikai megoldásokat, ezeket nehéz lenne maradandó benyomásokként feltelezni a befogadóban.²⁹

Hasonlóan szembetűnő az is, hogy kielégítve a kapcsolódó történelmi tapasztalatok determinálta didaktikus stilisztikai elvárásokat, Orbán leggyakrabban használt eszköze – sokszor a versek összhátásának rovására – a túlzás. A megelégségyüttes zárlataként felállított inverzió, bár hatásos kötetzárlatot biztosít a címelrendezés tekintetében, a folyamatos olvasás közben disszonanciát teremt a *Tündöklő nyár* és az *Utóirat a szenvedéshez* képalkotási sajátosságai között.

A *kibomló nyár* két ciklusindító versénél (*Lány az utcán, Hajnal*) a szövegek közötti szoros párbeszéd figyelhető meg: a „s belémósódsz / a fénybe s az időbe”³⁰ sorhoz a ciklus második versének „s elszáll veled a villamos az égbe”³¹ verssora kapcsolódik. A ciklusnyitó két szerelmi üzenet tempósabb szövegszerkesztése, rímjátékai is élesen elhatárolják a második ciklust az öt megelőzőtől. Az urbánus tömegek szerelmi ideáljainak megjelenítése a *konzervdoboz* vagy a *villamos* képében történik (de lásd még: *szemetesautó, teherautó* etc.), és bár adekvát a kötet stílusához mérten, ebben a két versben feltűnően sok fogalmi párosítást látunk a városi táj és a szerelmi élmény között. Ezen szerelmi tematika megtörésének kísérleteként a „Hűvös és áthatolhatatlan, / örök és tiszta rendszer”³² által metonimikusan érvénytelenítődik a konvencionális határok között kijelölhető vágyódás terminológiája. Az eltűnés megfogalmazása itt is megtörténik: „Végtelen távoli ködökbe lengsz el.”³³

A változatlanság alakító hatása az egyértelmű pozíciókijelölés sikeres elvégzése mellett megint olyan hatást kelt, mintha Orbán nem tudna bizonyos szövegszegmentumoktól eltekinteni a kötetet alakító versek írásakor (vagy a későbbi kiválasztási munkánál) sem. A következő versek természeti képekben gazdagabbak, bár a *Kék csendben*, amely szintén a szerelmi tárgy feloldódásával zárul, vissza-visszatér az iparosodó urbánus ember világpercepciója (például a fentebb már említett villamos mint tájformáló eszköz).

29 Uo.

30 ORBÁN, I. m., 32.

31 Uo., 33.

32 Uo., 35.

33 Uo.

A *Vázlat a fiatalságról* ciklusban ugyanúgy megjelennek a kötet egészére jellemző táj- és természeti leírások. A visszatérő témák mellett azonban helyet kapnak olyan, poétikai szociográfia kísérleteknek is tekinthető alkotások, mint a *Kína*, *Levél nyugatra*, *Fekete hadosztály*. Bár a *Fekete hadosztály* előbeszéd-szerűsége megtöri a ciklus kompozícióját, azonban a háborús élmények és a háború utáni élet ambivalens viszonyrendszereként megjelenített új élet lehetősége (illetve minőségének ábrázolása), vagyis a polgári lét kisszerűségének leírása – „és fagyaltot, virslit és sört kérsz és minden egyszerű / lesz és emlék és gondtalan és színházba mész”³⁴ – visszailleszthetővé teszi azt a ciklusba.

A kötet megírásakor kétszer alkalmazta a versfüzerek összeállításának módszerét, ilyen a *Három vers* és az *A megérkezett* (mint kötetzáró ciklus hat ódát tartalmaz egy hozzájuk kapcsolt utóhang zárlatával). A természeti képek alkalmazása az ódák szövegére is jellemző, azonban konnotatív sokszínűségük kibontása átformálja az esetlegesen túlhasznált vonatkozó képeket. Erre példa a következő két versrészlet, amelyben az *ősz*, *kő*, *fa* toposzok a megszokottól eltérő asszociációkat képeznek meg.

„Csak kopott, sárga macskák tántorognak / s hullatják szőrüket az ős mezőiben.”³⁵

„Csak a fákban s az időtlen kövekben / él egy meghatározatlan s töretlen / szótalán akarát.”³⁶

A természeti ábrázolások módszerét az abszurdnak ható, fikciót építő, leginkább hangulati megjelölésre szolgáló funkció mellett tézisondat kontextusában is alkalmazhatja akár egy versfüzéken belül.

Orbán költészetére nemcsak a hangulatok ellentétes pólusaival való játék jellemző, hanem a költői hangnem egy versen belüli dinamikus váltakozása is, amelynek következtében gyakori eleme lesz szövegeinek az irónia, a gúny. Az Orbánra jellemző irónia megjelenése és annak keveredése a patetikusságot mutató regiszterrel előrevetíti az életmű egyik meghatározó – legfőképpen későbbi – sajátosságát.³⁷ Tovább erősíti ezeknek a stilisztikai megoldásoknak alkalmazását,

34 Uo., 65.

35 Uo., 77.

36 Uo., 84.

37 NÉMETH Zoltán, *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*, Kalligram, Pozsony, 2012, 104. Idézi: NYERGES Gábor Ádám, *Hagyomány- és szerepviznyok Orbán Ottó nyolcvanas évekbéli lírájában*, Irodalomtörténet 2020/3., 299.

hogy a nem egyértelműen kijelölhető közlési pozícióval együtt kibillen a műfaji keretrendszerből a hat vers, így az óda megjelölés újraértelmezésére kényszerül a befogadó. Habár az utolsó ciklus hangulata nem mutat érzékelhető egyezéseket a kötetindító ciklussal, a tartalmi tematika szoros analógiáinak köszönhetően adekvát választásnak tűnik *A megérkezett a Fekete ünnep* zárataként.

A térformáltság ezekben a versekben sem mutat tematikai homogenitást, a természeti táj képe mellett itt is megjelenik a körüti ember mindennapi tapasztalata, az utolsó ódában újra előkerül a *villamos* képe. Ahogy fentebb is említettem, ezen jellegzetes motívumok többszöri alkalmazása olyan hatást kelt, mintha Orbán Ottó nem tudna kilépni abból a fogalmi sémarendszerből, amelynek birtokában írta ezt a kötetet. A lexikai heterogenitásra való törekvés elejét vehette volna bizonyos kritikák elmarasztaló hangvételének.

Az utolsó ódában megjelenő táj dekonstruálásának kísérlete, képeinek feloldása megfelelő lekerekítése lenne az ódák térteremtési irányainak, azonban az utóhangban megteremtett metafizikai tér interpretációjának megszakítása – az Orbánra jellemző dialektikusság indokolatlan helyen történő alkalmazása révén – megtöri ennek az ódának a zárlatát. A vers végén megjelenő atmoszféra-ellentétpárok egyben visszakapcsolnak a nyitó ciklusra is,³⁸ és a *fehér* szín többszörös alkalmazása egyértelműsíti az intenciók konklúzióját, bár többszörös ismétlése itt is felállítja a didaktikusság veszélyét: „Enyém a táj: / a drótok sóhaja, / a póznák karcsúsága, / a beton megformált magánya, / az ember mosolya.”³⁹

A *Három vers* monologikus helyzetű beszédpozícióinak változása bár első olvasatra megbonthatja a címben megjelölt versek közötti kapcsolati rendszert, az egzisztenciális és ontológiai vonatkozású dikció visszaépíti a logikai kapcsolatot az egyes szegmentumok között. A jellegzetes névmáshasználat következményeként létrejövő megszólítotttság tehát bár ránézésre episztolikus hangvételt kölcsönöz a versnek/verseknek, témájuk eredményeként valójában egy saját tapasztalatokból megkonstruálódott lét- és önértelmezést olvashatunk ki a sorokból: „Úgy hittem mint a gyengék / a végső menedéket.”⁴⁰

A *Fekete ünnep* kapcsán megjelent kritikákból levonható az a következtetés, hogy a kötet korpuszban való elhelyezkedése mai olva-

38 Bár a kötet kontextusában a városi környezet hangsúlyossága miatt kevésbé.

39 ORBÁN, I. m., 98.

40 Uo., 46.

satban is adekvátnak tekinthető, azonban azt gondolom, érdemes lehet bizonyos verseket a kötetből kiemelve a továbbiakban részletesen megvizsgálni. Ha az alkalmazás és pragmatika módszertani lehetőségének keretein belül tesszük meg ezt, és a közoktatásban való hasznosíthatóság érdekében szelekciónak vetjük alá Orbán Ottó művét, a *Három vers* mindenképpen a prior művek közé sorolandó. Ennek oka, hogy a könnyebben felfejthető, tudományos igényű elemzést nem igénylő költői képek a versfüzért alkalmassá teszik a már említett ontológiai vonatkozású kérdések megvitatására.

Megközelítőleg másfél évtizeddel a kötet publikálását követően Reményi József Tamás⁴¹ szerint Orbán verseiben a „befejezettség állapotát” jelenítette meg, a megérett, már csak reflektív irányú alkotásra képes költő képét.⁴² Jelen recenziómból látható, hogy ez a „befejezettség” bár ennek a kötetnek a megírásakor még csak egy vágyott idea volt, mégis előrevetítette, hogy egy tehetséges költőszemélyiség kibontakozásának kezdőpontja a *Fekete ünnep*.

41 REMÉNYI József Tamás, *Orbán Ottóról*, Kortárs 1974/5., 800–803.

42 Példaként említi, hogy a leggyakrabban használt szavai között megtalálható a *kerek* és az *egész*.

KRITIKA

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Delfinárium

Filológiai groteszkek

Nap Kiadó

Budapest, 2025

Ladányi István

Kasztrált klasszikusok

Logikus lenne, hogy fogalommagyarázattal kezdjem. De azok között, akik könyvkritikákat olvasnak, nem sokan lehetnek, akik ne találkoztak volna már a *delfinológia* műszavával, Szörényi László rá jellemzően pontos, filológiaiilag alátámasztott, ugyanakkor vicces leleményével. Szörényi cenzúrakutatásainak fél évszázados története van, a könyv előszava felidézi, hogy először a *Mozgó Világ* folyóirat számára foglalta össze addigi eredményeit, és 1982. október 7-én adta le a főszerkesztő Kulin Ferencnek az esszé kéziratát. A meghúzott, új címmel ellátott szöveg betördelt változatának hasábkorrektúráját 1983. február 8-án javította. Aztán mire megjelent volna a cenzúratörténeti cikk, a régi *Mozgót* a hatalom felszámolta... És így tovább – a könyv alapját képező és egyharmadát kitevő esszé hányatott sorsával indít a jelen kiadás, a fenti aprólékos adatolással. Ezzel kezdem inkább, ezzel a pontosságra törekvéssel, meglepett ugyanis a saját kézirrattal kapcsolatos dokumentáció pontossága, az, hogy Szörényi a fiatalkori munkáinak fázisait is napra pontosan fel tudja idézni, vagyis a laza,

jó szövegű, szabadszájú irodalomtörténész nemcsak legendásan jó memóriájával igazodik el a világirodalomban és a magyar irodalomban az ókortól napjainkig, hanem a saját munkáját is akkurátusan adatolja. Nyilvántartásai vannak, netán naplót is vezet... Ez a pontos adatolás és filológiai igényesség jellemzi a kötetet egészében – hiszen a *delfinológia* is a szövegek tiszteletét kéri számon. A *Delfinárium* kiadástörténetének felidézése ezért is tanulságos, hiszen a könyv szövegeinek publikációs története nem külső adat, hanem a témájához tartozik.

Ha jól számolom, akkor ez a negyedik kiadása. Az első 1998-ban jelent meg a miskolci Felsőmagyarország Kiadónál, a második, „javított utánnyomás”-ként 2000-ben ugyanitt, a harmadik, javított, bővített kiadás a Helikonnál 2010-ben, és ez a könyv, a Nap Kiadónál futó életműsorozat (s egyben a Magyar Esszék sorozat) részeként, az impresszum szerint ugyan „harmadik, bővített kiadás”, mégis a *Delfinárium* negyedik változata. Nem jellemző, hogy egy filológiai munka ilyen érdeklődést váltson ki. De minek köszönhető akkor a könyv sikere?

Szörényi „delfinológiai” hitelessége megkérdőjelezhetetlen. Akkor kezdett el a szocializmusnak nevezett diktatúra cenzurális viszonyaival foglalkozni, amikor ez a cenzúra még javában működött, és oly módon, hogy ignorálta és ezzel nevetségessé tette retorziós mechanizmusait. A szöveg a megjelenése előtt kultikussá vált, másolatokban terjedt, és felvilágosult bölcsészkörökben már a nyolcvanas évek közepén illetett tudni, hogy a delfinológiának semmi köze a delfinekhez. Szörényi tanár úr játékos elmeszüleménye a francia jezsuiták által a trónörökös (*Dauphin*) számára (*ad usum Delphini*) összeállított klasszikus textusok szöveggondozási gyakorlatából indul ki, amelynek során a szöveggondozók a maguk prűdebb korszakához és nevelési elképzeléseihez igazították a szabadszájú klasszikusokat. A Szörényi által kreált delfinológia kifejezés több vicces szójátéknál. Azt kívánja jelezni, hogyan kiskorúsította a szocialista kiadási gyakorlat a magyar olvasókat azáltal, hogy a kiadásra érdemesített magyar klasszikusok szövegeiből különféle megoldásokkal (kipontozás, jelöletlen kihagyás, átírás) kiiktatta a vallási jellegű, a túlzottan nemzetinek minősített, illetve „a szomszédos népek érzékenységét bántó” szövegrészeket. Előfordul persze Szörényi példái között hagyományos, a nemi élet konkrétumait elfedő szövegcsönkítés is, de figyelme fókuszában azok a kiadói gyakorlatok állnak, amelyek ideológiai

szempontok szerint *kasztrálták a klasszikusokat*. Ez utóbbi kifejezés is a könyvből származik, ott is idézet, mégpedig Kazinczytól, aki ugyancsak a klasszikusokkal kapcsolatos álszemérmességre használja, jelezve, hogy természetesen a korábbi korok magyar kultúrája is éberen őrködött a közerkölcsök felett. (Szörényi nem mulasztja el idézni Kazinczynak az úgynevezett nadrágfestőkre vonatkozó megjegyzését, aki azoknak a haszontalan munkáját gúnyolja, akiknek a festőtudománya kimerült a festményeken meztelenkedők felöltöztetésében.)

A delfinológiai esszé rövid bevezetőt követően bőséges példatárral mutatja be a szocialista kultúrpolitika végrehajtóinak tevékenységét a kritikai kiadásoktól a kötelező olvasmányokig, Bessenyei Györgytől Dsida Jenőig, egy-egy kitérő erejéig világirodalmi alkotásokat is szóba hozva. (Innen tudtam meg azt is, hogy még a Karl May- és a Verne-regényeket sem kímélték, ezekből is eltüntetve a feltűnően a kereszténységre emlékeztető motívumokat. Szegény Winnetou-ra még így módon is rájárt a rúd!)

A klasszikusok csonkításának számos változatával találkozunk. A szövegből egy-két szó vagy hosszabb szövegrész erejéig kihagyták azokat a vonatkozásokat, amelyek a vallásos vilásképre utaltak, törölték azokat a népneveket, amelyek aktuálisan nem bizonyultak szalonképesnek (tót, oláh és így tovább), kigyomlálták azokat a kulturális sztereotípiákat, előítéleteket (a szomszéd népekkel, a zsidósággal vagy esetenként másokkal kapcsolatban), amelyeket vagy a klasszikusokhoz méltatlannak minősítettek, vagy egyszerűen nem szerették volna az olvasók szeme elé tenni, nehogy rossz hatással legyen rájuk. Szörényi gyűjteménye voltaképpen a butaságunk története. Leginkább azé, amely a klasszikusok átszabásával remélte gyógyítani az előítéletelességet, fejleszteni a szocialista öntudatot, amely az *Egri csillagok* hőseinek Istenhez fohászkodásától meg Táncsics emlékiratainak vallási tárgyú részleteitől óvta az egyszerű olvasókat, vagy attól remélte a Kárpát-medencei békességet, ha a klasszikusok műveiben kitakarjuk a múltbéli torzszalkodásokat.

A kötelezők közül például az *Egri csillagoknak* számos kiadása forog ma is közkézen. Az író életében is változott a regény szövege, halála után pedig a fia, Gárdonyi József is alakított rajta (Szörényi megfogalmazása szerint „részben atyja hagyatéka, részben saját ötletei alapján” [42]), ezeket faragták aztán tovább a szocialista kultúrpolitikát érvényesítő szerkesztők, Gárdonyi világnézeti elhajlásait

korrigálandó, és „sikerült kilenc darab Istent, illetve Jézust (egyszer feszületen!) kispórolni a szövegből” (43), továbbá nehezen magyarázható megfontolásokból kihagyják a török rabságát felidéző paraszt átkából Szófiát, „a Bolgár Népköztársaság fővárosa így épen marad, nem úgy, mint az előzőleg felsorolt szerbiai városok [...]. Hiszen azok a láncos kutya országában fekszenek” (43) – ironizál Szörényi. Krúdy még megbízhatatlanabb minden szempontból, a fáradhatatlan szerkesztők kiigazító munkáját a jelen kötet tíz oldalon keresztül taglalja, akárcsak Babits és Kosztolányi delfinizálását.

Mindezt Szörényi a rá jellemző humorral teszi nevetségessé. Leginkább azt kedveli, amikor nyilvánvaló műveltséghiányon kapja az egykori lektort, vagy az éberség hiányát veszi észre, például amikor az egyik kiadó által kiherélt munkát a másik csonkítatlanul kiadta. Jókat röhög az anakronizmusokon, elvégre az aktuális szovjet barátság okán az oroszokkal kapcsolatos bármilyen múltbéli negatív eseményről hallgatni kellett, s így például a Mikszáth kritikai kiadásból kimaradt az a cikk, amelyben a szerző az orosz birodalom rejtett, ugyanakkor nyilvánvaló hódító szándékait figurázza ki. Szörényi példái azt is láttatják, hogyan tartották egymást sakkban az egykori káderek, és milyen nyomorult helyzetekbe kényszerültek a szerkesztők, ha nem figyeltek a zordabbá váló időkre, vagy épp hogyan váltak nevetségessé, ha lemaradtak egy-két brosúrával, és nem vették észre az enyhülést. Szörényi nem az egyes szerkesztőket állítja pellengérre, hanem az egész rendszer stupiditását. Mellőzi a neveket, hiszen látja a szerkesztők kiszolgáltatottságát, akik sokszor elhivatottságból, csak hogy megjelenjen a munka, beletörődnek a filológushoz méltatlan megoldásokba. Csak akkor tesz kivételt, amikor az egykori szerkesztő nemcsak töröl, hanem bátorkodik bele is írni a szövegbe (ráadásul hosszú életüként arra is módja van, hogy utólag vitába szálljon Szörényivel egykori tevékenységével kapcsolatban), úgyhogy az ő esetében nem kell az impresszumban vagy a könyvtári katalógusban kutatni a név után.

Hálás lenne sorolni a példákat a szerkesztői korlátoltságra és buzgóságra, valamint a szerző humoros kommentárjaira. Egykor is nevettünk mindezen, ma is nevetünk – de közben ebben nőttünk fel. Sok esetben ma is ezek a mérsékelten megbízható kiadványok állnak rendelkezésünkre. Vagy ezek alapján a kiadások alapján készülnek a klasszikusok új kiadásai, hiteles forrásnak tekintve őket. Szörényi könyve nemcsak mementó, hanem élő problémára figyelmeztet.

Arról a felbecsülhetetlen hatásról nem is szólva, amit ez a gyakorlat, minden bugyutaságával együtt mégiscsak kiváltott. Ezekben a kérdésekben máig jellemző ránk a „kiskorúság”: az ismerethiány, a tabuk és a szélsőséges érzelmi reakciók.

A delfinizálásról szóló nagyesszé után a könyv kiadástörténeti dokumentumai következnek (*Kiegészítések az első kiadáshoz*), majd az első kiadás kisebb-nagyobb esszéket és egy terjedelmesebb tanulmányt tartalmazó második része (*[N]agytakarítás*). Ez utóbbi különösen alkalmas a rendszerváltó időket felnőttként átélt olvasó számára az önreflexióra. Hogy olvastam ezeket a szövegeket a keletkezésük idejében? Hogy olvasom őket most? Érdekesekek-e még számomra? Többek-e kortörténeti dokumentumnál? A zömmel publicisztikus szövegek egy része ma már inkább dokumentumértékkel bír, azzal együtt, hogy szellemességükön túl megejtő bennük a derű, amellyel szerzőjük a rendszerváltozás átmeneti éveiben ügködött a nagyközönség szórakoztató felvilágosításán. (Esemény volt a szegedi bölcsészkaron 89–90-ben, ahogy kéthetente csütörtökön befutott Szörényi tanár úr a régi mozgósok, Kulin Ferenc és Reményi József Tamás által szerkesztett, még napilapméretű Magyar Napló friss, „még meleg”, csak másnap megjelenő példányaival.)

Értékes műhelyvallomás a rendszerváltás előtti időszak, a „kárári konszolidáció” reménytelenségéről *A magyar irodalom története 1945–1975* című hatkötetes kézikönyv viszontagságos keletkezéstörténetét bemutató esszé, ez szervesül talán leginkább a *Delfinárium* szövegvilágába. Szörényi ebben nevesíti azokat az irodalomtörténész kultúrpolitikusokat, akik néha egymással is rivalizálva érvényesítették ideológiai szempontjaikat a szakmaiak felett, és azokat az irodalomtörténészeket is, akik a legjobb filológusi meggyőződésük szerint több-kevesebb sikerrel igyekeztek ellenállni nekik. Az írás 1992-ben készült, és a kézikönyvsorozat utolsó kötetének megjelenése alkalmából íródott. Köszöntő írás lenne, ráadásul Szörényihez illően humoros is, mégis végtelenül szomorú, ahogy megállapítja a kiváló szakemberek két évtizedes munkájának eredményéről, hogy úgy ad segítséget a közelmúlt irodalmának megértéséhez, hogy „bizonyos értelemben megjelenése pillanatában elavult” (244).

A könyvet záró *Glosszárium* a címnek megfelelő kis publicisztikákat tartalmaz ugyanebből az időszakból. Szórakoztatóak, az ilyenekre mondták régen, hogy vitriolosak. Többnyire az újságírói félműveltséget (vagy teljes műveletlenséget), tájékozatlanságot gúnyolja

ki bennük a fiatal Szörényi. Boldog idők, amikor egy-egy újságíró ki lehetett nevetni műveltsége hiányosságai miatt!

Szörényi gondolatmenete, példatára ma is tanulságos, a könyv dokumentumértéke is fontos, de jelentősége túlmutat ezen. Az ismétlődő kérdéskörök szépen kirajzolják azokat a problémákat, amelyeket kulturális közösségként, társadalomként nem tudtunk feldolgozni, a saját közös múltunk részévé tenni (ahogy, teszem azt, a korábbi katolikus–református szembenállással kapcsolatosan ez mégiscsak sikerült), inkább tabusítjuk ezeket, vagy a nemzetnek azt a részét hibáztatjuk értük, amellyel nem vállalunk közösséget. Voltaképpen az egész 20. századi magyar történelemről van szó.

Bizonyára már az én humorérzésem sem a régi, az is lehet, hogy az egykori viccek poénjai ma már nem ülnek annyira, és az egykor szórakoztató fordulatok ma már fáradtabbak, de talán nem csak ezért olvastam nehezebb szívvel most ezt a könyvet, mint annak idején az első kiadást. Az egykori cenzorok (és cenzuráltak) szűklátókörűségében, előítéletességében és butaságában sokszor jelenkorunkra ismerhetünk, és ez inkább sírni-, mint röhögnivaló.

SZÉCSI NOÉMI

Jókai és a nők

Magvető

Budapest, 2025

Kiss A. Kriszta

**Nőuralom
a Jókai-házban**

Szécsi Noémi *Jókai és a nők* című kötete 2025 februárjában, a Jókai-bicentenáriumra időzítve jelent meg, és egyedülálló perspektívából mutatja be az író, újságíró, szerkesztő és politikus életútját, valamint munkásságát. Ahogyan azt a cím is előrevetíti, Szécsi Jókai életének különböző nőalakjain keresztül tekint a 19. század legsikeresebb szerzőjére. És bár az emlékevektől megfáradt olvasó elsőre azt gondolhatná, talán egy újabb „praktikusan” éppen ekkorra ütemezett, súlytalan Jókait tematizáló kötetről lehet szó: Szécsi Noémi jelentős hatású nőtörténeti kutatásai garanciát biztosítanak arra, hogy a lehető legnagyobb bizalommal kezdhessünk bele az olvasásba.

Bizonyára a – talán nem a legszerencsésebben kiválasztott, bulváros tartalomra utaló – cím hozhatta elő belőlem azt a régi olvasáselményt, amely a Jókai életével való ismerkedésem egyik első és talán a legérdemtelenebb állomása volt: Kelecsényi László *Rózától Belláig (Jókai szerelmei)* című könyvéről van szó. Szécsi kötetét számos Jókai-monográfiával és életét-munkásságát feldolgozó kötettel lehet párhuzamban olvasni, azonban az említett kiadványtól éppen annyira messze áll, mint azt remélni mertem, amikor tudomást szereztem erről a megjelenésről. Éppen ezért, mielőtt belekezdenék jelen kötet tárgya-

lásába, szükségesnek gondolom körüljárni a cím kérdését, amelyről sokkal inkább asszociálhatunk irodalom-népszerűsítő, mint tudományos munkára. Bár a cél bizonyára Jókai szélesebb olvasóközönségnek való bemutatása (is) lehetett, összességében kissé méltatlannak találok ehhez a komoly munkához ezt a – leginkább csak a magánéletre utaló – címválasztást. Nemcsak az utószóából derül ki ugyanis, hogy Szécsi kutatómunkája milyen hosszú és mélyreható volt, hanem már az első oldalak elolvasása után is egyértelmű a többletutacnyi Jókai-regény, a szerző életének és korának alapos ismerete, nem beszélve az irodalom- és nőtörténeti diskurzusban való jártasságról. A „szigorúan vett”, pontosabban konvencionálisabb tudományos munkáktól (monográfiáktól, tanulmánykötetektől) valóban eltér a *Jókai és a nők*. Míg előbbieket leginkább egyetemi hallgatók és kutatók forgatják, Szécsi kötete várhatóan képes lesz szélesebb olvasóközönséget bevonni. Ha pusztán formailag tekintünk rá, a fegyelmezetten rövid széljegyzetek (hosszú lábjegyzetek helyetti) használata, valamint a rengeteg értékes képmelléklet éppen annyira vonzóvá teheti a kötetet a Jókai műveivel ismerkedni kívánó befogadók számára, mint a lendületes, könnyed, mégis pontos és nem körülményeskedő elbeszélői mód. Nem beszélve arról, hogy a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg a kötet, amely könnyebb eljutást biztosíthat a Jókait kedvtelésből olvasókhoz.

A szerző igen messziről indít: Jókai édesanyjának bemutatása során különböző kortárs párhuzamokkal él, amely Szécsi alapos nőtörténeti ismereteiről tanúskodik. A *Jókai és a nők* legnagyobb novuma ugyanis ebben lelhető fel: a címszereplő életében fontos szerepet játszó nőket nemcsak a férfihoz való viszonyulásukban ismerteti meg, helyzetüket és sorsukat a kor társadalmi kontextusában is pozicionálja. Igen jelentős szempont ez Laborfalvi Róza esetében is, akinek az életéről rendszerint attól a ponttól van bármi tudomásunk, hogy 1848. március 15-én feltűzte a kokárdát Jókai mellkasára. Az őt tárgyaló fejezetben Szécsi röviden áttekinti a vándorszínészet, majd a kőszínházi színészet magyarországi alakulását (amely szorosan összekapcsolódik Laborfalvi édesapjával), bemutatja, hogyan vált színésznővé – és mit is jelentett akkoriban és/vagy akár mit jelent ma színész(nő)nek lenni („Laborfalvi Róza tizenhat éves kora óta igyekezett helyállni egy olyan pályán, amelynek művelését még a 21. században is olyan tényezők határozzák meg, amelyek kívül állnak az illető szakmai alkalmasságán” [146]). Laborfalvi pályafutásának első éveit

márpedig éppen annyira izgalmasak, mint a már Nemzet Színésznőjeként ismert asszony karrierje.

Jókai élete rendkívül regényesnek tűnik fel ebben a kötetben, Szécsi azonban tesz arról, hogy ne legyenek illúzióink: az „írófejedelem” korántsem volt olyan makulátlan életű regényhős, mint amilyeneket a legtöbb művében megalkotott. Sok-sok elrejtteni való családi titok, sértődöttség, kicsinyesség és homályosság övezi a Jókay-Jókai családot, amelyek nem nyernek feloldozást a „történet” végén. Szécsi bátran nyúl olyan témákhoz, mint az író nevelt lányaival való (vélt és félig-meddig bebizonyított) kapcsolatai, valamint izgalmas mélyfúrásokat tesz egy-egy „legenda” kapcsán. Ilyen szóbeszéddek bőven akadnak Jókai emlékezetében, hiszen a szerző évtizedeken át gondosan alakította saját mitológiáját különböző műfajokban írt szövegekkel. Szécsi körületekintően, minden potenciális tartózkodási helyet és lehetőséget vizsgálva tárgyalja például Laborfalvi házasságon kívül született lányának, II. Rózának állítólagos kapcsolatát Andrássy Gyula gróffal. Lényegében kizárja annak az eshetőségét, hogy III. Róza (aki szintén „kakukkfőka”, vagyis házasságon kívül született lány) a később neves politikus törvénytelen gyermeke lenne – ugyanakkor figyelmet szentel a híresztelés potenciális lélektani hatásának, amely a fiatal lányt érhet. Egyedül a könyv közepe táján érződhet úgy, hogy a megtévesztően bulváros cím kissé közelít a tartalomhoz, amikor is Jókai és Lukinics Ottília kapcsolatát tárja fel Szécsi. Ami ugyanakkor nem írható a szerző számlájára, hiszen ez Jókai magánéletének leginstabilabb szakasza, ami valóban a különböző nők közötti „ingázásról” szól.

Szécsi Noémi finom egyensúlyt tart annak a kérdéskörnek a tárgyalásában, hogy Jókai mennyire volt – mai szóval élve – feminista, mennyire emelte fel a nőket, milyen lehetőségeket biztosított nekik, hogyan bánt velük, és mit gondolt róluk. Szécsi humora és enyhe szarkazmusa leginkább ezeken a pontokon fedezhető fel: sosem mondja ki nyíltan, hogy Jókai gondolkodása és álláspontja mi is volt ebben a témában, inkább példákkal él, és idézi a nagy hatalmú író hangzatos, de olykor súlytalan szavait. Valóban komplikált kérdés ez: tagadhatatlan, hogy Jókai többször felszólalt például a nőírók ügyében, bátorította őket az alkotásra, regényeiben és kisprózai írásaiban felvázolt olyan társadalmi létformákat, amelyekben a nők szóhoz és hatalomhoz jutottak vagy „férfiszerepeket” töltöttek be – magánéletében pedig folyton-folyvást olyan nőkkel vette körbe magát, akik uralkodtak

rajta. Saját nőrokonaival ellentétben Jókai kíváncsi találta, hogy egy fiatal lány művészeti pályára lépjen – de mindig élt megkötésekkel: egy nő tanulhat festészetet, de ugyanakkor időben érjen haza, hogy elő tudja teremteni férjének az ebédet. Néhány ellenpélda kivételével Jókai mindössze saját fiatal nőrokonait buzdította és segítette a „férfiás” pályákon való előmenetelben, de igazán komolyan sosem állt a női emancipáció mellé. Kortársaihoz képest rendkívül haladó szellemű volt ebben a témában, de Szécsi nem áztatja olvasóját azzal, hogy könyvének főhőse modern értelemben vett „feminista” író volna. Rendkívül kifejező Jókai fent leírt szemléletének ábrázolására az a történet, amelyet Szécsi III. Róza kapcsán beszél el (Váli Mari, Jókai unokahúgának visszaemlékezése nyomán): az író Balatonfüreden gondosan összegyűjtögette a nevelt lánya által a festőiskolában készített aktrajzokat, akárhányszor vendég toppant a házba. Ez a komikus epizód kiválóan jellemzi Jókait: bár taníttatja a gondjaira bízott lányt és támogatja a kibontakozását, mégis megpróbálja elrejteni a bizonyítékokat, amelyek a társadalmi normák szerint szegénybe hoznák és igencsak nagy bajba sodornák a férjezetlen Rózát.

A címen és borítón kívül – amelyről véleményem szerint túl későn derül ki, ki készítette és mi a jelentősége – mindössze egyetlen további kivetnivalóm akadt. Úgy éreztem, Szécsi olykor túl direkt és meglehetősen merészen von párhuzamokat a Jókai életében szerepet játszó nők és regényhősnői között. Mintha azt sugallná, hogy szinte minden női karakter (és karakterséma) egyenesen eredeztethető egy-egy valós alakból. Bár egyes regényhősnők (például Jókai egyik legismertebb autofikciós regénye, a *Politikai divatok* Juditja és Szerafinja) valóban mintapéldái az imaginárius térbe helyezett létező alakoknak, időnként mégis kissé túlzónak éreztem az egyeztetéseket. Ez azonban ritkán zökkentett ki, hiszen a kötet nemcsak tudományosan állja meg a helyét, hanem – mint fentebb említettem – rendkívül izgalmas és kellemesen szórakoztató olvasmány. Jókai autobiografikus kisprózájával foglalkozó kutatóként is számos újdonságot és meglepő ténytet fedeztem fel a könyvben, ami jól mutatja Szécsi több mint egy évtizedes gyűjtőmunkáját, és nem utolsósorban az írás lendületessége bizonyítja, hogy a szerző szépírói kvalitásai is teret nyertek a könyvben. A kötet végére már úgy forgattam a lapokat, mintha csak egy Jókai-regény lenne a kezemben: hisz valójában Jókai „legnagyobb regényét”, az életét ismerhetjük meg Szécsi tolmácsolásában. Az utolsó fejezetek a legleszomorítóbbak, és lélektanilag a legmélyebbek is. Jókai utolsó

évei, majd a halálát követő hagyatékperek letaglózóan hathatnak az olvasóra – az azonban rendkívül dicséretes Szécsi elbeszélésében, hogy nem részrehajló egyetlen személy irányába sem. Nagy Bellát éppen olyan távolságtartással ábrázolja, mint Jókai nevelt lányát, III. Rózát. Pedig nehezen lehetne felmutatni két egymástól ennyire eltérő nőt.

Egy dologban azonban majd' minden női alak hasonlított egymásra Jókai különböző életszakaszaiban és otthonaiban: minden lehetőséget megadtak arra, hogy a munkájában érvényesüljön (vagyis pénzt keressen), a hétköznapi ügyes-bajos dolgokban azonban felvették az irányítószerpet, olykor aktívan, olykor pedig passzív-agresszívan.

N. PÁL JÓZSEF
„Nem azé, aki akarja”
Kortárs
Budapest, 2025

Vigh Martin

Régen minden jobb volt?

Nem tudom, olvastam-e mostanság jobb bevezetőt, mint amit Csillag Péter, N. Pál József sporthoz fűződő attitűdjének örököseként ehhez a kötethez írt. Csillag – igazodva a könyv egészéhez – egy válságkorszakot detektál: mára a sport szinte teljesen elveszítette gyökereit, azt a tisztaságot, ami miatt korábban sokan megszerették. A bevezető felvázolja a kötetet alapvetően is meghatározó ellentéteket: a sport mintha jó és rossz, régi és új, tiszta és bűnös kibékíthetetlen küzdelme lenne. Az sem kérdés persze, hogy N. Pál József ebben a dichotómiában melyik oldalon áll: nem tudja, és ami még fontosabb, nem is akarja úgy kommentálni a napi történéseket, ahogy a sajtóban manapság szokás. Nem érdekli, mik az esélyek a holnapi meccsen, és az sem, hogy Messi vagy Ronaldo számít-e nagyobb klasszisnak. Számára fontosabb, hogy ami a múltban történt, milyen hatással van a jelenre, illetve hogy emléket állítson egy olyan korszak hőseinek, amelynek értékei ma már nem ritkán nevetség tárgyai a sportvilágban.

A teljes esszétrilógiára érvényes: a 2009-es Magyar sport – magyar sors, a 2023-as Magyar sport – magyar sors II. és e mostani kötet együtt századunk legértékállóbb mentalitástörténeti, filozófiai sportkönyvsorozata. Nem is értelmezhető a sportról szóló beszéd

szokott kereti között, ebből következően sokak számára befogadhatatlan, ám aki ráhangolódik, azt a hétköznapi világon túlmutató, a félálom kegyelmi állapotából ismert, derengő mélyvalóság megfoghatatlan, sejtett-érezett igazságaival ajándékozza meg (8).

Csillag bevezetőjének különlegessége, hogy nemcsak tartalmában, hanem stílusában is jelzi, mi vár ránk a folytatásban. N. Pál József le sem tagadhatná széles körű irodalmi ismereteit, ennél fogva szövegei is inkább mives prózák, mintsem a kortárs sajtó zsargonját és fordulatait aktívan használó publicisztikák. A szerző is kiemeli, hogy írásai messze állnak az említett műfajtól, amelyet ő az aktuális dolgok metsző, primer feldolgozásának tart. Akkor viszont választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy ha nem a fentebb felsoroltak, akkor voltaképpen mik is a kötetben szereplő írások. Bár a „Nem azé, aki akarja” nem ezt a megoldást kínálja elsődlegesen, meglátásom szerint ezek a szövegek a több esszében is szó szerint előforduló csodát keresik. Azt a pillanatot, amikor minden tényező összejátszik, és olyan új minőség születik, ami több, mint a részek összessége.

A kötet öt tematikus csoportban – *Elvek és gyökerek, A labdarúgás arcai, Túl a futballon, Gondolatok – évfordulókon, Ideje a búcsúnak* – közli N. Pál József szövegeit, amelyek a belülről kifelé elvét vallják. A könyv szerkesztési elve világos, ugyanakkor helyenként önisméltelésbe ütközik. Végig érezhető, hogy az esszék alapvetően önálló közlésre szánt szövegek voltak, amik ugyan egységes szerzői attitűdről tanúskodnak, viszont épp emiatt időről időre ugyanazokat az információkat, toposzokat használják, mint némely korábbi munka. Egyébiránt jól megfogható logikai ív mentén építkeznek a szövegek. A szerző mindig az aktuális megfigyelésből indul ki, onnan tér rá a tágabb történeti, és nem túlzás, morális síkra. Hatékony elemzési stratégia lehet tehát, ha egy-egy kiemelt esszé segítségével próbáljuk meg felfejteni az adott fejezet fő gondolatát.

Az első egység írásai közül jelentőségében kiemelkedik az *Ott-honunk a Föld* című, ami a felszínen nem is a sportról szól, hiszen a szerző tollát annak felidézése indítja el, hogy az írás születése idején volt a holdra szállás ötvenedik évfordulója. N. Pál József megemlékezik arról, milyen ámulattal nézte azokban a napokban a televíziót, és hogy vele együtt az egész világ azt érezhette: sikerült legyőzni egy olyan akadályt, amely mindeddig az emberiség előtt tornyosult. Csakhogy ennek megvolt az ára: az 1960-as évek végén örökre meg-

változott a sport. Jöttek az első olyan események, amelyeket teljes egészében valós időben mutatott a televízió, azaz szűkült a kommunikációs szakadék, létrejött a sport körüli virtuális falu, és minden korábbinál nagyobb szerepet kapott a technika. A szöveg szerint ezek a folyamatok együttesen vezettek oda, hogy olyan klasszikus olimpiai sportágak, mint a birkózás, az öttusa vagy a vízilabda programbéli helye időről időre vita tárgyát képezte/képezi. Ugyan a szerző helyzetértékelése helyes a technicizálódással kapcsolatban, ezen sportágak válságát közel sem csak ez okozza. A korrupciós szövetségi döntések, a játékszabályok alkalmazhatatlansága ugyancsak hozzájárul ahhoz, hogy a szóban forgó szakágak valóban nem felelnek meg a modern sport kívánalmainak. Más írásokban is éreztem helyenként, hogy bár a szerző problémaérzékelése helyes, bizonyos szempontokat kihagy a tárgyalásból, ezáltal helyenként túlzottan nagyvonalúak a következtetései.

A *Labdarúgás arcai* fejezetből az *Osztálytársak* című írást emelném ki. A szerző itt arról gondolkodik el, hogy a személyes és a kollektív emlékek hogyan torzulnak vagy válnak idővel valóságos históriává. Egy kérdés hangzik el a szöveg címében, ami arra utal, hogy Sebes Gusztáv egyes megemlékezéseiben, emlékirataiban megjelentek olyan mondatok, amelyekből arra lehetett következtetni, hogy a legendás szövetségi kapitány és József Attila osztálytársak lehettek. A szerző szerint a rendelkezésünkre álló adatok alapján kijelenthető, hogy ez nem volt így, ám az ehhez hasonló folklórszerű mítoszokban nem is az a fontos, hogy milyen mértékben igazak. Ahogy N. Pál József írja: „Maradjunk annyiban: nem durva hazugságról, hanem a lélek (ösztönös) korrekciójáról van szó, midőn önnön kialakult identitását és múltját igyekszik harmonikusabbá csempészni az ember” (118).

A *Túl a futballon* – ahogy címe egyértelműen jelzi – már nem a világ legnépszerűbb csapatsportágával foglalkozik, hanem atlétikával, tenisszel, vízilabdával, valamint tulajdonképpen bármilyen egyéb sportág nagy egyéniségeivel. N. Pál József értelmezésében a sportágak legnagyobbjai azok, akik után már semmi sem lesz ugyanolyan. Roger Federer után a tenisz más, mint előtte, Diego Maradona nélkül nem lehet futballról beszélni, és a szerző szerint Arnaud Duplantis rúdugró is jó úton jár. Hasonló egyéniség volt Faragó Tamás is, akiről nagyszerű esszé szerepel a kötetben. Aki hallotta a Tonó néven elhíresült pólóst beszélni (például a 2010-es évek elején, szakkomentátorként), az tudja, hogy rendkívül eredeti figuráról van szó, aki

őszintén, fanyar humorral közelít sportága aktuális tendenciáihoz. N. Pál József remekül ragadja meg az összetett karakter sokszínűségét, és azt, hogy Faragó miként volt képes egyszerre képviselni a klasszikus maszkulin értékeket, és volt mégis nonkonform lázadó, ösztönös zseni. „Személyisége, megjelenése az akkorra széjjelvert, széjelmanipulált »konszolidált« ’68-as lázadók eredendően tiszta értékeire emlékeztetett sokakat, s tömörszerű őserőt, biztonságot sugalló ideát is őrzött ugyanakkor” (199).

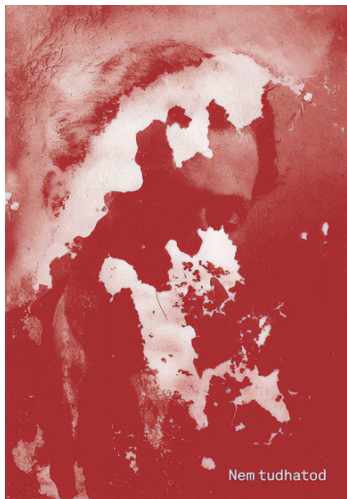
Gondolatok – évfordulókon, hirdeti a következő fejezet címe, azaz végképp eltávolodunk az aktuális történésektől, és ebben a részben nagy események, jeles személyek születésének, halálának évfordulóin, illetve ezek jelentőségén gondolkodik el a szerző. A tragikusan fiatalon elhunyt Benedek Tibort például olyan figuraként azonosítja, aki halála ellenére is itt van velünk, és aggódva nézi a magyar vízilabda bizonyos történéseit. N. Pál József túlzónak tartja annak a nyilatkozatnak a folyamatos felemlítését, amelyben Benedek arról beszél, hogy sosem volt igazán tehetséges, de mindenkinél jobban akarta a sikert. Erős mondat, és biztosan inspirálja a fiatal sportolókat a kemény munkával kapcsolatban, ugyanakkor a szerző helyesen emeli ki, hogy Benedek sokkal több volt labdaérzéknél és lövéseknél. „Ám azt az érzékenységet, intelligenciát, közösségivé tett felelősségtudatot, amivel hűen sáfárkodott, páratlan tehetségnek nevezném” (327) – teszi hozzá N. Pál.

Bár eddig tartottam magam ahhoz a kritikai struktúrához, hogy minden fejezetből egy szöveget emelek ki, meg kell itt jegyeznem, hogy a szerző megközelítésének korlátai nagyon világosan látszanak a Széchy Tamásról szóló esszében. Széchy szakmai renoméja megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor letéteményese volt annak az edzői viselkedésmódnak, amit mostanában kezd meghaladni a magyar sport. Nem egyszerű autokratikus megközelítésről van szó, hanem verbális és fizikai abúzusról, amit a Magyar Úszósövetség jelenlegi elnöke is elismert. Ezt a kötetbeli szöveg mindössze annyival intézi el, hogy a zsenik mindig nehéz emberek, ez pedig mélyen leegyszerűsítő megközelítés. N. Pál Józsefnek szíve joga kritikával illetni a sportot körülvévvő jelenlegi tendenciákat, van is rajtuk mit kritizálni. Ugyanakkor nehezíti a tisztánlátást, ha mindent a „régén minden jobb volt, ezt így szoktuk” szemszögéből nézünk.

Az utolsó fejezet nekrológokat tartalmaz, amelyeket a szerző a magyar és a nemzetközi sportvilág legendáiról írt. A nagy nevek

közül is kiemelkedik Diego Maradona, akivel kapcsolatban halála abszurd tragikumát ragadja meg remekül N. Pál József. Maradona utolsó évei valóban méltatlanok voltak, és ebben nagy szerepet játszott a korábban emlegetett mediatizáltság, ám az argentin klasszisa így is népi hősként emlékeznek, ő sokak számára a lázadás, az autonómia szimbóluma. N. Pál József remek mondatát idézve: „Ember volt, gyarló lélek, aki a sorsával a futballt a maga – jóra és rosszra hívó összetettségében megismételhetetlen töménységgel mutatta meg” (410).

N. Pál József kötetének tétje és fő kérdése az, hogy lehet-e alternatívát mutatni a mainstream sportmegközelítésekkel szemben. A felvetésre nem tudunk egyértelmű választ adni, hiszen ez a könyv minden bizonnyal megmarad szigetnek. De kétségtelenül egy olyan menekülőút, amit érdemes felkeresniük azoknak, akiket zavar a napi beszéd felszínessége. Még akkor is, ha a szerző helyenként nagyvonalú bizonyos szempontokkal kapcsolatban.

ÁCS DÁNIEL
Nem tudhatod
Egy tarkólövés meghamisítása
Magyar Jeti Zrt.
Budapest, 2024

Mizsur Dániel

A Radnóti-emlékezet rejtélyei

Egy kultúrtörténeti
oknyomozás
kérdései és tanulságai

A nyilvánosság számára immár több mint ötven éve ismertek Radnóti Miklós halálának legvalószínűbb körülményei: a költőt magyar keretlegények, vagyis a munkaszolgálatos századokat felügyelő katonai beosztottak gyilkolták meg. Ennek fényében feldolgozhatóbbnak tűnhetne az a kardinális probléma is, amelyet a hazai történelmi-politikai emlékezetet máig meghatározó elhallgatások, tabuk és súlyos fordítások öveznek. A német megszállás és a nyilas hatalom rémtetteinek társadalmi emlékezetében a felelősség kérdésének központi szerepet kellene kapnia – e diskurzus szerves részét képezhetné Radnóti meggyilkolásának pontos ismerete is. Ezt a hiányt jelzi Ács Dániel *Nem tudhatod – Egy tarkólövés meghamisítása* című könyvének megjelenése: a kötet – bár nem közöl új bizonyítékokat Radnóti halálát illetően, mégis – erőteljesen rámutat a kollektív emlékezet zavaraira. Kőszegi Ábel *Töredék – Radnóti Miklós utolsó hónapjainak krónikája* című könyvében már 1972-ben, a lehetőségekhez mérten máig érvényes módon tárta fel annak a Borból Hegyeshalom felé induló gyalogmenetnek („mozgó vesztőhely”) a történetét, amely során Radnótit 1944 novemberében Abdánál meggyilkolták. (Kőszegi kötetének második kiadása 2021-ben jelent meg a Forum Kiadó gondozásában; az első, mint arra fentebb is hivatkoztunk, 1972-ben látott napvilágot a Szépirodalmi Könyvkiadónál, 10 100 példányban.)

A *Nem tudhatod* a Radnóti életének utolsó éveire, hónapjaira vonatkozó kutatási eredményeket szervezi átélhető – oknyomozói – történetté, amelynek egyik központi alakjaként a kulturális emlékezet periferiájára szorult író, a Petőfi-kutató Dienes András jelöli meg. Miért lehetséges ez, ha az elismert Petőfi-kutató Dienes András olyan „Radnóti-kutató, aki egyetlen sort sem hagyott hátra Radnótiról” (7)? A Radnóti-emlékezet a könyv által is felvázolt alakulástörténetét illetően érthető és teljesen jogos döntés Dienes András szerepének hangsúlyozása, ám abból a szempontból is dicsérendő, hogy ezáltal a könyv képes megjeleníteni ennek az emlékezetnek néhol krimiregényekbe illő fordulatait, mindezt pedig átgondolt dramaturgia szerint teszi.

Dienes András feltehetőleg az 1960-as évek elején kezdte kutatni Radnóti valódi gyilkosainak kilétét. Úgy tűnik, sikerrel járt: ám 1962-ben, amikor az MTA balatonalmádi üdülőjébe tartott, a vonatúton eltűnt a kéziratot tartalmazó táskája – ő pedig még ugyanabban a hónapban meghalt. Hogy pontosan mit sikerült kiderítenie, mindmáig nem tudni. Tanítványa, Kőszegi Ábel megpróbálta rekonstruálni mestere kutatásait, ám mindössze egyetlen forrásra, Dienes szűkszavú közlésére támaszkodhatott. Dienes még közeli barátai előtt is titkolta, min dolgozik – csupán annyit árult el, hogy Radnótit magyar katonák ölték meg Abdánál.

A „kultúrtörténeti krimi” – (8) ahogyan Ács Dániel fogalmaz – egyik legnagyobb rejtélye éppen az, hogy miért tűnt el Dienes kézírata. A könyv érzékenyen tárja fel az egymástól első pillantásra függetlennek tűnő események és szereplők közötti összefüggéseket. Ha valóban lopás történt, felmerül a kérdés: kinek állhatott érdekében, hogy Dienes kutatásai ne kerüljenek nyilvánosságra? Feltehető, hogy Dienes pontosan rekonstruálta Radnóti utolsó heteinek történéseit, és név szerint meg tudta nevezni gyilkosait – ezek az információk veszttek el a kézirattal együtt. Kőszegi Ábel is megerősítette azt a feltételezést, hogy a kéziratot ellopták: névtelen telefonhívásban őt is figyelmeztették, hogy kutatásai során hasonló sorsra juthat, mint Dienes András.

Mindez érdemben érintheti Radnóti kanonizációs folyamatait is. Bár egyértelmű bizonyítékok nincsenek, Ács Dániel szerint a kézirat eltűnése mögött – elsőre talán meglepő módon – éppen Radnóti legközelebbi barátai állhatnak: Ortutay Gyula, Tolnai Gábor és Baróti Dezső: a „Radnóti-kultusz szertartásmesterei” (8). A háborút követően Ortutay és Tolnai Gábor a kommunista államszervezet

fontos tagjaivá váltak, pártkarrier építésébe kezdtek. Ortutay vallás- és közoktatásiügyi miniszter lett, a pozícióhalmozó Tolnai Gábor, aki más tisztségei mellett 1953–1980 között az ELTE akkori nevén Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének vezetője volt, igen nagy befolyással bírt, olyannyira, hogy titkosszolgálati vizsgálatot is indított, melynek célja hasonló volt, mint Dienes András kutatásainak. Tolnai – és így baráti köre, illetve Gyarmati Fanni is – döntő bizonyítékoknak és információknak volt birtokában: az állambiztonsági kutatás és vizsgálat eredményeit összegző, 354 oldalas, *Abdai gyilkosok* című dokumentum tartalmaz egy katonai vallomást: „egyértelműen megállapítottuk, hogy Radnóti Miklós költőt és 21 társát 1944. november 4-én, szombat délután 14–16 óra között gyilkolták meg. A gyilkosságot pedig nem német katonák vagy nyilasok, hanem a volt bori magyar keretlegények követték el” (101). Az állambiztonsági jelentés név szerint megnevezi az abdai gyilkosokat, Ács Dániel könyve pedig fényképekkel együtt közli a neveket. Már csak e miatt a dokumentáció miatt is igen fontos könyv a *Nem tudhatod*. A munkaszolgálatosokat felügyelő keretlegények közül, akik a magyar honvédség tagjai voltak, később többen is belesimultak a kommunista rendszerbe, a párt aktív tagjai lettek. Látványos példája ez annak, hogy a Szálasi-kormány elvtelen kiszolgálói hogyan találtak menedéket később a kommunista államszervezetben. A Tolnai által kezdeményezett állambiztonsági vizsgálat ugyan egyértelmű eredményeket hozott, mégsem járt semmilyen következménnyel: az ügyet elsüllyesztették, a háborús bűnösök és gyilkosok elkerülték a morális és jogi igazságszolgáltatást. A Nemzeti Köznevelési Program irodalomtankönyvében ma ez olvasható: „[s]zeptemberben a munkaszolgálatosokat a menekülő nácik Németország felé hajtották, ekkor írt versei emberi-alkotói erőfeszítésének heroikus emlékei. A legyengült, járásképtelen foglyokat a katonák út közben kivégezték. Utolsó versét október 31-én írta, a Győr melletti Abdánál tarkólvéssel ölték meg.”¹ A szöveg félreérthetetlen módon, direkt fogalmaz neutrális módon („tarkólvéssel ölték meg” – ez igaz), ugyanakkor az előző mondatok kontextusa egyértelműen megjelöli a felelősöket.

Ács Dániel könyvének egyik legprovokatívabb állítása, hogy Radnóti Miklós gyilkosainak kiléte nem függetleníthető a költő háború

1 Irodalom 12. – Magyar irodalom a második világháborúig, Radnóti Miklós pályája, https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/irodalom_12/lecke_02_027.

utáni kanonizációs folyamatától. A könyvben foglaltak szerint 1945-öt követően a későbbi kommunista államszervezet prominens alakjaivá váló „szegedi kör” tagjai, főként Ortutay Gyula, a politikai rendszer ideológiai érdekeinek megfelelő mítosz jegyében formálták Radnóti emlékezetét, ennek értelmében forradalmi, antifasiszta (kommunista) költőként állították be – holott költői és politikai identitása távol állt ettől a szereptől. A könyv konkrét példákat hoz a Radnóti-szövegek ideológiai célú, akár poétikai szinten is megfigyelhető átértelmezésére. Ezek valóban árulkodó megnyilvánulások. Radnóti alakjának és munkásságának egyértelműen politikai-ideológiai alapú kisajátításáról van szó. Ebben a tekintetben Ács elbeszélése szerint éppen Radnóti egykori barátai – köztük Ortutay Gyula – vállaltak kulcsszerepet a kommunista költő hamis mítoszának kialakításában, ami a személyes-baráti viszonyok megítélését is új megvilágításba helyezi. Nem véletlen, hogy a könyv Ortutay büntudatról árulkodó, sokszor önostorozó naplórészleteinek idézésével kívánja érzékeltetni a helyzet személyes tétjeit. (Fontos, közismert adat, hogy a *Bori notesz* első lapján Radnóti Ortutay Gyulát nevezte meg, mint akihez megtalálójának el kell juttatnia az iratokat: „Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra Ortutay Gyula dr. egyetemi magántanár címére, Budapest VII., Horánszky u. 1. I.”)

Mindez hogyan függ össze a gyilkosok kilétének kérdésével? „A kommunista Radnóti-mítoszba a költő katolicizmusa pont annyira nem fért bele, mint zsidó származása, amit szintén elhallgattak a kultusz alakítói. Hiszen az ő értelmezésükben Radnótit nem faji, hanem eszmei alapon üldözte a rendszer. Nem származása, hanem politikai nézetei miatt kellett meghalnia” (168). Hangsúlyozandó, hogy a könyv nem szolgál egyértelmű bizonyítékokkal abban a kérdésben, hogy például a Tolnai kezdeményezte állambiztonsági vizsgálat eredménye és következménynélkülisége minden kétséget kizáróan összefüggésbe hozható a kommunista költő hamis mítoszának megteremtőivel. Csak feltételezni lehet, hogy „[h]a Dienes nyilvánosságra hozza nyomozása eredményét, és név szerint beazonosítja a költő magyar gyilkosait, alapjaiban rengette volna meg a konstruált Radnóti-mitológiát. Ha felfedi, hogy nem »fasiszták«, hanem később kommunistává lett magyar katonák lehettek a tettesek, a szegediek által évtizedes munkával felfestett monumentális freskón helyrehozhatatlan repedéseket okozhatott volna” (175). Ha elfogadjuk a szerző

feltételezését, akkor azt a narratívát kapjuk, miszerint később elfoglalt politikai pozíciójuk és a rendszer ideológiai egységének védelmében éppen Radnóti legközelebbi barátai és bizalmasai akadályozták meg az igazság megismerésének lehetőségét. Hogy Radnóti kommunista-forradalmi költő lett volna, tényszerű emlékeztethamisítás, ez kétségtelen. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a könyv e súlyos állításokat nem támasztja alá kellően szilárd bizonyítékokkal. Az árulás gyanúja önmagában nem elegendő – ilyen horderejű kérdésben a tudományos érvelés megalapozottsága elengedhetetlen. A hiányosság jelzésére jó példát jelentenek a könyv záró fejezetének (*Dienes András hagyatéka*) sorai: „Több kutatás is sejteti vagy állítja, hogy a mítosz szertartásmesterei az itt taglaltaknál mélyebben, több helyen belesnyúlhattak a Radnóti-történetbe. Vannak, akik abban is kételkednek, hogy a *Bori notesz* az abdai tömegsírbeli kerülhetett elő, és annyi ideig viszonylag ép állapotban megmaradhatott a Rábca melletti vizes talajban” (174). Ha rendelkezésre állnak kutatások, amelyek nemcsak sejtetni, de bizonyítékokkal alátámasztva állítani tudják, hogy a Radnóti barátait felelősség terheli, kérdés, hogy a szerző miért nem idézi ezeket a forrásokat egy ilyen kardinális eset kapcsán. (A *Bori notesz*re vonatkozó állítás kapcsán ugyanez érvényes.) Ez a probléma a könyv aránykérdéseit és módszereit érinti, hiszen e központi téma kapcsán a források bővebb megjelenítése, idézése elmarad, miközben kevésbé lényeges kérdéseket aránytalanul hosszabb terjedelemben érint a kötet. Mindezek tekintetében egyes igen fontos problémák kapcsán a *Nem tudhatod* mendemondák és félinformációk alapján a sejtetés útjára téved, amely többek között éppen az igazság felderítését és nyilvánosságát helyezi etikai értékrendszerének centrumába – például Dienes András alakjával kapcsolatban.

Mindezek fényében felmerül a kérdés, hogy hol helyezhető el Ács Dániel könyve a Radnóti-recepció és a kortárs történetírás horizontján. A tudományos diskurzus része-e? Módszertani szempontból kérdéses kultúrtörténeti elbeszélés? Annyi bizonyos, hogy Dienes András szórványos emlékezetének fontos dokumentuma. Ha nincsen az ő – máig ismeretlen – kézírata, Kőszegi Ábel könyve sem születik meg, és az 1967–1977 között zajló vizsgálat sem indul el. Ács Dániel könyve továbbá rámutat minden kanonikus folyamat és így a Radnóti-emlékezet lehetséges politikai és személyes aspektusaira. Dienes akaratlanul is katalizátora volt egy máig lezáratlan történetnek, amelynek eredményeivel és következményeivel talán mostanáig nem sikerült igazán szembenézni.

NÁDASDY ÁDÁM
Milyen nyelv az angol?
Corvina
Budapest, 2024

Fazekas Hanna Dóra
**Kis angol útikalauz
stopposoknak**

Kíváncsisággal vegyes elragadtatással vettem kézbe Nádasy Ádám szerény terjedelmű, ám annál gazdagabb könyvét, melynek címe nem árul zsákbamacskát. *Milyen nyelv az angol?* – áll a borítón, és a magamfajta angломán, akit egészen az anglisztika képzés doktori iskolájáig repített a ködös Albion iránti szeretet, elmereng a válaszon, mielőtt felütné a kötetet. Milyen is ez a nyelv, melynek bővölete számomra részben családi örökség, Beatles-dalokat gitározó néhai édesapám szívmengető emléke, részben pusztán áhítat a szigetország gazdag kultúrája, történelme, művésze iránt? Habár Nádasy többek között csodálatos költő, műfordító, esszéista, talán nem ok nélkül feltételezem, hogy ezúttal nyelvész alteregója invitál ótóriai teára, és kétszáz oldalba tömörített, átfogó nyelvi tankönyvet tartok a kezemben, azonban a legelső mondat máris elbizonytalanít: „Ez a könyv nem angol nyelvkönyv” (11) – indít a szerző a rá jellemző nyíltsággal, majd „tájéleírásként” aposztrofálja művét, mely az angol nyelv „hegy-völgyeibe” (11) kalauzol bennünket. A nyelvész Nádasy ugyanis éppoly felszabadultan őszinte, elegáns, nagy tudású és finom humorú, mint költő vagy prózaíró éneke, és ekkor már egyértelmű, hogy ez a kicsiny kötet jócskán túlmutat azon, hogy angol nyelvi gyorstalpalóra küldje az olvasót – noha erre is nagy örömmel vállalkozik. A végeredmény izgalmas egyveleg, tankönyvbe oltott történelmi

barangolás kulturális anekdoták között, nyelvtani miértek boncolgatása, valamint útmutató az angol kiejtés, szókincs és dialektusok labirintusában való kalandozáshoz, mindez átítatva ennek a mindenütt jelen lévő nyelvnek a lenyűgöző ismeretével és már-már tapintható szeretetével.

A könyv összetettsége és felépítése egyébiránt kevesebb meglepetést okozhat azoknak, akik olvasták a szerző *Milyen nyelv a magyar?* című „előzménykötetét”, mely 2020-ban jelent meg, ugyancsak a Corvina Kiadó gondozásában. Akkor Nádasdy anyanyelvünket vette górcső alá, és az angol változat is bővelkedik a magyar nyelvhez való visszacsatolásokban, gyakran kitérve arra, hogyan épültek be angol eredetű vagy közvetítésű szavak a magyarba, illetve hogyan alakult az angoltanítás és -tanulás idehaza, milyen buktatói vannak a kiejtésnek, és mi okozza hazánkban a legnagyobb gondot, ha magyar fejjel igyekszünk angolt tanulni. Roppant érdekes például az az alfejezet, mely rávilágít, miként került be több *u* betűs angol szó [ö] kiejtéssel a magyarba, és hogyan váltak ezek végül a szókincsünk részévé (mint a *dömpör* vagy a *tröszt* esetén), illetve cserélődtek le, amikor a második világháború után a technikának köszönhetően egyre több angol beszédet hallhattak a magyarok, aminek hatására a *kecsöp*, *löncs* és társai óhatatlanul tovatűntek. A könyv tehát főképp magyar nézőpontból közelíti meg az angol nyelvet, illetve gyakran utal az angol közvetítő szerepére, amely a hatvanas évektől kezdve folyamatosan eszközzé vált más nyelvek kezében, ezáltal sok olyan kifejezés is kialakult (például az *Enjoy your meal!*), melyet egy anyanyelvi beszélő sohasem indítványozna, más nemzetek szülőttei mégis feltétlenül szükségét látják.

Érdekes persze a magyar nézőpont alakulása megannyi év alatt, ugyanis a mai korban a közösségi média hatására az angol szavak elárasztják a világot. Nem véletlen, hogy amikor nemrégiben magyar fiatalokat kérdeztek¹ a Sziget Fesztiválon gyakran használt szlengszavaikról, szinte kizárólag angol kifejezéseket említettek – előkerült többek közt a *rizz*, a *slay*, a *smash*, a *flex* és a *side eye*. Ezeket jobbára változtatás nélkül veszik át, meghaladva azokat a Nádasdy által felsorolt, magyarra hangolt angol átvételeket is, melyeket új szavakként jegyez fel a negyedik fejezetben belül: *fling*, *szpojleréz*, *random*, *trollkodik*. A TikToknak és egyéb közösségi platformoknak hála sok kifejezés írásos formában terjed, ami

1 Kiderítettük, hogyan beszélnek a fiatalok, telex, 2023. 08. 17., www.youtube.com/watch?v=B_mtqcWn8mI.

nemcsak más nyelvekbe integrál komplett angol szavakat, de az angol anyanyelvűek kommunikációját is homogenizálja. A BBC World Service *The Global Story* című podcastjában tavaly novemberben² értekeztek erről, kitérve rá, hogy ma már alig különbözik egymástól egy új-zélandi és egy brit tinédzser beszéde, valamint szóba került a nyelv egyre gyorsuló változása is, amit szintén elősegítenek a közösségi platformok; az Oxford szótár kiadója, az Oxford University Press például minden évben megválasztja az év szavát, és 2023-ban a *rizz* lett a befutó, a podcastadás azonban már letűnőfélben lévő jelenséggént nyilatkozik erről, hiszen a Z generációt váltó Alfák már nem szívesen használják ezt a szót.

A nyelv örökös, dinamikus formálódása Nádasdy számára is központi téma, és megállapítja, a nyelvromlás jelensége nem létezik, „a nyelvtudomány nem mondja, hogy a régebbi nyelvallapot, szóhasználat, kiejtés jobb vagy szebb volt, mint a mai” (217). Mint elbeszéli, amióta adatok állnak a nyelvészek rendelkezésére (nagyjából hatezer éve), „a nyelvek nem mutatnak se fejlődést, se visszafejlődést” (138), csak folyamatos változást, melynek szemléltetéseként a hullámzó tenger képét idézi meg. Fontos emlékeztető volt ez számomra, hogy a nyelvtanulás sohasem érhet véget, érdemes követni az újdonságokat, ha bármilyen idegen nyelv gyakorlásában szeretnénk naprakészek maradni. Az angol nyelv szerelmeseinek ezen a ponton szívesen ajánlom a BBC *The English We Speak*³ elnevezésű podcastját, mely új keletű idiómákat magyaráz el néhány percben, megkönnyítve azok aktív szókincsünkbe való integrálását.

Ha szeretnénk mélyebb kapcsolatot kialakítani az angollal, akkor a jelenkori változások mellett természetesen érdemes a múltba is tekintenünk. A szerző például egyik prominens magyar fordítójaként Shakespeare nyelvéről is hosszabban is értekezik, emellett alapos áttekintést nyújt olvasójának az angol nyelv szövevényes történetéről, ízelítőt kínálva az óangoltól kezdve a közé pangolon át a korai újangolig, míg megérkezünk a 18. században kialakuló mai angol időszakáig. Valamint sokat boncolgatja az angol keveréknyelv jellegét, mert bár germán eredetű, és szerkezete teljes mértékben ezt tükrözi, szókincsében rengeteg jövevényszó található, főképp francia, latin, illetve latin közvetítésű görög. Az angol ezáltal hidat képez különböző nyelvek között, szóképzésének bemutatását Nádasdy a harmadik fejezetben „germán–latin meccs”-ként dramatizálja. Jorge Luis Borges, a latin-amerikai irodalom

2 *How Gen Z and TikTok are changing the way we speak*, BBC World Service, 2024. 11. 23., www.youtube.com/watch?v=p-N3-Q8WYfU.

3 www.bbc.co.uk/learningenglish/english/features/the-english-we-speak

egyik legfontosabb alakja a hetvenes években egy beszélgetés során⁴ éppen ezt nevezi az angol nyelv legnagyobb erényének, amikor azt ecseteli, miért olvas sokkal többet angolul, mint spanyolul: „Az angol egyszerre germán és latin nyelv, két különböző regiszter. Így bármit fejeznénk ki, két szóból is választhatunk, melyek nem pontosan ugyanazt jelentik.”⁵ Ezután párba állítja a *dark* és *obscure*, a *fraternal* és *brotherly* szavakat, valamint elmondja, mekkora különbséget jelent, ha egy versében a *Holy Ghost* szerepel *Holy Spirit* helyett, vagyis a szász eredetű szó a latin helyett. Az angolt továbbá a prepozíciók használatáért is méltatja, melyek segítségével szerinte bármi kifejezhető: *to laugh off*, *to dream away*, *to live down* – sorolja vidáman, majd megállapítja, hogy spanyolul ez nem lehetséges, hisz mindez a germán nyelvtan hozadéka.

Ha már a nyelvtannál tartunk, a könyv két legsűrűbb fejezete egyértelműen a második és a harmadik, melyekben Nádasdy tulajdonképpen végigkísér minket jobbra a teljes angol nyelvtanon, de erre az előszóban figyelmeztet is – mi több, javaslatot tesz, hogy nyugodtan kezdjük hátulról az olvasást, amennyiben megrettennénk a kötet elejétől. Esetemben erre nem volt szükség, roppant mód élveztem a nyelvtani fejezeteket (is), különösen, mert a szerző briliáns elméje itt kiváltképp megmutatkozik. Nádasdy olyan mértékű tudást fog össze játszi könnyedséggel és pedantériával, mely hosszú évek munkája alatt érlelődik meg. Aki tanított már angolt, az tisztában lehet vele, milyen fejtörést tud okozni bizonyos szabályok áthangolása a magyar gondolkodásra, Nádasdy azonban közérthetően és élvezetesen tudja tálalni az angol nyelv legsajátosabb pikantériáit is.

Mindenesetre, amennyiben száraznak ítéljük a könyv elejét, valóban profitálhatunk abból, ha a második felével indítunk, ebben a részben ugyanis előtérbe helyeződik a szókincs, majd egy kis nyelvtörténeti kitekintő után a dialektusok és akcentusok, végül a kiejtés kerülnek sorra. Ezek a lazább szöveű fejezetek több anekdotát, érdekességet tartalmaznak, a szerző e helyt gyakrabban fogalmazza meg személyes véleményét olyan kérdésekkel kapcsolatban, mint például az a dilemma, hogy Budapest ejtése angolosan vagy magyarosan ildomosabb-e, ha más nyelven

4 William F. Jr. BUCKLEY, *Firing Line with William F. Buckley Jr.*: *Borges: South America's Titan* (Hoover Institution Library & Archives), 1977. 02. 01., www.youtube.com/watch?v=bNxzQSheCkc

5 „English is both a Germanic and a Latin language, those two registers. For example, for any idea you take, you have two words. Those words do not mean exactly the same.” – a szerző fordítása.

szólalunk meg. Valamint megcáfol több olyan hiedelmet is, ami az angollal kapcsolatban beivódott a magyar gondolkodásba; ilyen például az a tévhit, hogy az angol nyelv szokatlanul gazdag idiómákban – úgynevezett anglicizmusokban –, mely szerinte oda vezethető vissza, hogy az angolban kevés a ragozás, ezáltal a tanárok „szegényesnek” ítélték a nyelvtanát, hiányosságait pedig kifejezések tanításával igyekeztek pótolni. A magyaros gondolkodás buktatói gyakran előtérbe kerülnek a könyvben, hiszen az angol nyelv tanulása más hozzáállást igényel. Itt azonban érdemes megemlítenünk, hogy a szerző kerek-perec kijelenti, „a nyelvtudomány nem mondja, hogy az anyanyelv egy neki megfelelő, sajátos gondolkodást alakítana ki a beszélőiben” (216), így nem beszélhetünk kifejezetten magyar nézőpontról sem. Én azonban mégis úgy érzem, saját nyelvtanulói tapasztalataimra támaszkodva, hogy gyakran nem a szabályok bebiflázása vitt közelebb egy adott nyelvhez, hanem a fokozatosan életre hívott, újfajta gondolkodás.

Nehéz kategorizálni ezt a kötetet, hiszen nyelvkönyvként, szórakoztató irodalomként, történelmi tablóként egyaránt örömminket lelhetjük benne, de talán pont ez a sokoldalú megközelítés teszi ennyire üdítővé és könnyen befogadhatóvá. Épp olyan, mint a szerzője, aki néhol komoly professzor, máskor szelíd humorista, de költői énje is többször beköszön. Bár jól jön az olvasáshoz valamennyi angolismeret, és bizonyos pontokon nehézséget okozhatnak a sűrűbb nyelvtani fejtegetések, meglátásom szerint inkább a nyelv szeretetteljes bemutatása áll a könyv középpontjában, ami érdekes lehet bárki számára, aki nyitottnak érzi magát az angol „hegy-völgyes” szépségeire.

OLGA TOKARCZUK
Az érzékeny narrátor
Fordította Hermann Péter
L'Harmattan
Budapest, 2024

Bittner Mónika

A meg nem alkuvás művészete

A magyarul Hermann Péter fordításában, a L'Harmattan gondozásában megjelent esszékötet címadó kifejezése, „az érzékeny narrátor” először Olga Tokarczuk 2019-es Nobel-díj-beszédében hangzott el. Ez a kulcsfogalom nemcsak a könyvnek, hanem az író munkásságának is meghatározó gondolata, amely túllépve az irodalom narratológiai keretén, filozófiai – vagy még inkább etikai – horizontra nyit. Tokarczuk a jelenünket érintő társadalmi problémák mentén bontja ki az érzékenység fogalmát, így a definíció értelmezéséhez társadalmi látületet is kapunk.

A kötet témáinak nagy része klasszikus, irodalmárokat foglalkoztató toposz: szó esik utazásról, fordításról, írói motivációkról, olvasási szokásokról, irodalmi mainstreamről, kánonról, a könyvpiac elvárásairól, valamint a modern világ kihívásairól. A kérdésekre adott válaszok azonban közel sem klasszikusak. Tokarczuk válaszai ugyanis elég világosak és sallangmentesek ahhoz, hogy kényelmetlenül érezzük magunkat. Ámbátor ez is volt a cél: felrázni az olvasót és gondolkodásra ösztönözni. Lépjük át a határokat, és utasítsuk el az intellektuális mainstreamet!

Az esszék sorrendje a kitűnő szerkesztői koncepciónak köszönhetően a könnyen befogadhatótól halad a leghangsúlyosabb téma felé, ami azért is fontos, mert az utolsó szöveg, a szerző már említett, a Nobel-díj-átadáson mondott beszéde rendkívül sokrétű; az előző írások viszont számos lehetőséget kínálnak az értelmezéséhez.

A narratológia területén navigálni egyébként sem egyszerű, Tokarczuk egyéni megközelítéseivel pedig sokszor kifejezetten megterhelő menni, de megéri, hogy befektessünk némi munkát, mert ezekben az írásokban többször bukkanhatunk nagy felismerésekre nemcsak az irodalommal, hanem az emberi léttel kapcsolatban is. Ráadásul Tokarczuk stílusa lehangoló, sokszor valamilyen elképesztő banalitással indít („Kicsi a világ” [8]), amiből kibont egy olyan társadalomkritikát, amely bárkit kibillent a komfortzónából. Mi mással nyithatna, mint az egyik felkapott kérdéssel, a fogyasztói társadalom problémájával, amiről sok újat nem lehet leírni. Az *Ognózió* című esszét úgy kezdi a szerző, hogy ma már minden kapható, az emberek pedig meg is vesznek mindent. Nyilván mindenki annyit vásárol, amennyit a pénztárcája megenged, nem is a mennyiségen van a hangsúly, hanem a fogyasztás mindenhatóságán. A kifejezés egyáltalán nem véletlen, a szerző utal a fogyasztói kultúra és a vallás párhuzamára – bár ez a gondolat már megjelent a közgazdaság-tudományban, Tokarczuknak sikerül új aspektusból rávilágítania. Abban, hogy mindenre igent mondunk, nincsen semmi nóvum. „Elviszem ezt, és mit árt, ha azt is elviszem” (15). A fogyasztói társadalom csodálatos illúziót biztosít számunkra: „Szezám, tárulj”, és megtörténik. „Kitárult, lenyűgözött a szolgáltatások, áruk, típusok, minták, változatok, fazonok, divatok, trendek gazdag kínálatával” (14). Érdekes aspektusa a homo consumens témájának, hogy az anyagi javak túlfogyasztása mellett a szellemi javakkal is hasonló a helyzet. „Rémisztő a tudat, hogy ebben a pillanatban, amikor ezeket a szavakat leírom, több száz vagy több ezer cikk, vers, regény, esszé, riport vagy ilyesmi jön létre. A végtelen terjeszkedik, és így reprodukálja önmagát, mi pedig törekény keresőeszközeinkkel közelítjük meg, hogy úgy érezhessük, állandó ellenőrzést gyakorlunk fölötté” (15). Az információs túlkínálatban elveszítjük a képességünket a mélyebb megismerésre, az összefüggések felismerésére, maguk az információk is fogyasztható egységekre bomlanak, nincs időnk arra, hogy meglássuk a kapcsolódásokat. Az *érzékeny narrátor* éppen ellentéte ennek az állapotnak, holisztikus látásmódja révén képes felfedni az összefüggéseket, ezzel segít a homo

consumensnek túllépni a fragmentált valóságon, leküzdeni az elidegenedést, visszaszerezni az empátia képességét, és nem csupán fogyasztani a világot, hanem annak részesévé is válni.

Számos lehetőségünk van rá, hogy kilépjünk a saját kis szigetünkről. Magától értetődő példa az utazás, de Tokarczuk szerint a homo consumens számára az utazás is fogyasztási cikké silányult. Az *idegenség gyakorlása* című esszében a modern utazó paradoxonjaival találkozunk. Átlépjük a határainkat, de pusztán fizikailag, a szellemi, spirituális határátlépés – hogy új embereket, kultúrákat ismerjünk meg – valójában nem történik meg. Az útikönyvek (vagy -blogok) írói „mindig jobban tudják, hova kell menni, és mit kell megnézni. Tetszésük szerint jelölik ki érzékelésünk határait, mert ami nincs benne az útikönyvekben, az nem létezik. Végigmegyünk az útvonalakon, lázasan keresgéljük, amit meg kell néznünk. És ennek következtében nem is látunk semmi mást” (34). Pedig Tokarczuk szerint az utazásnak nemcsak helyváltoztatást kellene jelentenie, hanem egyfajta létállapotot, spirituális hozzáállást, ami segít elmélyíteni a kapcsolatunkat a világgal és persze önmagunkkal. Az utazásból azonban érvelése alapján kivesztek a rituálék (ahogyan egy sor más dologból is), gyorsan és egyszerűen intézünk mindent, nem kell napokig autózni, ha valamely távolabbi országba vágyunk, mintegy varázsütésre lehetünk ezer kilométerekkel arrébb. A kalandozás lényege az lenne, hogy új perspektívát kapunk, más embereket, más kultúrákat ismerünk meg. De az igazság az, hogy mi nem kapunk semmit és nem ismerünk meg senkit. „A turista azt akarja, hogy legyen egzotikum, de ne túlságosan” (33). Kényelmetlen szembesítés. Eszembe jut, hogy a tengerparti nyaralásaim után azzal szoktam dicsekedni az ismerőseimnek, hogy minden alkalommal kimegyek a helyi piacra, és alkudozom, és jókat beszélgetek a kofákkal. A nagy reggeli kalandom után visszasétálok a hotelbe, egy jó zuhanyzás és olasz eszpresszó után fehér lenvászon ruhámban lejtek el abba az étterembe, amit a helyi halászok ajánlottak. Bátran lapozok a menüben, hiszen minden helyi fogás mellé angol nyelvű magyarázatot írtak. Utólag jövök rá, hogy a derék halászok is képből voltak az egzotikumra vágyó turisták lélektanával, és csak olyan mértékben volt autentikus a javaslatuk, ami még nem okozott erős kultúrsokkot. A szívélyes kis családi étteremben ugyanis a szakácson és a felszolgálón kívül más helybeli lakos nem igazán volt látható. Azzal adok magamnak felmentést, hogy a turistáknak szervezett etnográfiai real life-bemutatók alatt

egyetlen percig sem hittem el, hogy azoknak bármilyen közük lehet a *real*hez vagy a *life*-hoz.

A világ túl összetett, túl bonyolult lett, az egyszerűsítés tűnt a legjárhatóbb útnak. Ha nem vagyunk készek a változásra, „csak körbe fogjuk járni azt, amit vonzónak, klasszsnak vélünk, folyvást ugyanazokat a refréneket énekelve, amelyek épp megtetszenek” (118). A *daimonról és egyéb írói motivációkról* című esszében az írói hivatás és az alkotói folyamatok megismertetésével együtt képet kapunk az irodalmi világteremtés tárgyiasult, illúzióktól mentes részleteiről, ami ismét aggasztó látlelet a kultúra aktuális állapotáról. Az irodalom kommercializálódott, közönséges árucikké vált, bekapcsolódott a fogyasztói vérkeringésbe, a szövegek kapcsán ugyanazokat a jelenségeket lehet tapasztalni, mint bármelyik más árucikk esetében: a könyvpiac szétválasztotta az irodalmat műfaji kategóriákra, az irodalmi érték helyett a piaci szempontok kerültek előtérbe. Az irodalom kiszolgálja a tömegízlést, holott az író feladata nem ez. Hanem az, hogy zavart keltsen, hogy kényelmetlen kérdéseket tegyen fel. Az irodalomnak nem szabad „komfortzónás” alkotásként működnie, hanem reflektív, érzékeny és provokatív művészetként kell jelen lennie – érvel Tokarczuk. Az irodalom elvégre a szerző véleménye szerint a meg nem alkuvás művészete, az „alkotóra semmi nem annyira veszélyes, mint az intellektuális mainstream” (190), a mindenáron láthatóság, a görcsös jelenvalóság, a kánonba kerülés vágya elnyomja az eredetiséget.

Tokarczuk azért sürget egy új elbeszélésmódot, mert a jelenlegi fragmentáltságot szerinte mindenképpen el kell mesélni, amihez az irodalom a legalkalmasabb, de jelenleg a „világ olyan, mint egy szövet, amelyet naponta szövünk meg az információk, viták, filmek, könyvek, pletykák, anekdoták hatalmas szövőszékein. Ma ezeknek a szövőszékeknek a működése óriási területre terjed ki – az internetnek köszönhetően csaknem mindenki részt vehet ebben a folyamatban felelősen és felelőtlenül” (243). Ezek az egyedileg szövött minták viszont az „én” és a „világ” szembenállását eredményezik, ennek pedig elidegenítő hatása van. Egyértelmű, hogy Tokarczuknak nem az egyes szám első személyű narrátorokkal van problémája – hiszen számtalan példa akad a világirodalomban az egyedi és érzékeny első személyű elbeszélőkre –, a szerző ennek az elbeszéléstechnikának a túltengését és öncélú használatát bírálja, azt, hogy a 21. században énközpontú zajban élünk, ami elnyomja a kollektív történeteket, így az elbeszélő én és a valóság között nem alakul ki megbízható kapcsolat.

Hiába jutunk hozzá a történetekhez és tudunk velük azonosulni, az olvasói tapasztalat mégiscsak kiábrándító, „mert kiderül, hogy a szerzői én kifejezése nem garantálja az univerzalitást. Hiányzik ugyanis a történet parabolisztikus dimenziója” (246). A parabolisztikus hős ugyanis egyszerre önmaga, egy konkrét, történelmileg és földrajzilag meghatározott személy, ugyanakkor, túllépve ezeken a konkrétumokon, hősünk egyfajta „Mindenki” és „Mindenütt”. Fontos az egyéni nézőpont, de a valóságot mások – nők, gyerekek, társadalmon kívül rekedtek, állatok – szemszögéből is szükséges bemutatni, különös tekintettel a morális dilemmákra.

Tokarczuk az egyes szám első személyű elbeszélések helyett egy újfajta, „negyedik személyű” narrátort ajánl. Ez a narrátor lenne az, aki nem csupán a szereplők nézőpontját fogja át, hanem azok szűk horizontján túllépve rálát az egész történetre: a valóságra. Az érzékenység az, ami válasz lehet a kortárs kihívásokra a mai, bizonytalan antropocén korban, melyből nemcsak a jelenre, de a jövőre vonatkozó narratívák is hiányoznak. A negyedik személyű narrátor nem uralkodik a történet felett, hanem szelíden jelen van benne, képes empátiakusan, ítélezés nélkül látni emberit és emberen kívülit, újraformálni a történetmesélést, ami által az irodalom élő, lélegző társadalmi dialógussá válik.

REPERTÓRIUM

2025. május–június

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2025. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2025. 2.

Alföld, 2025. 5., 6.

Élet és Irodalom, 2025. május 9.,
május 16., május 23., május 30.,
június 6., június 13., június 20.

Életünk, 2025. 2.

Forrás, 2025. 5., 6.

Helikon (Kolozsvár), 2025. március 10.,
március 25., április 10., április 25.

Hitel, 2025. 5., 6.

Irodalmi Jelen, 2025. 5., 6.

Jelenkor, 2025. 5., 6.

Kortárs, 2025. 5., 6.

Korunk (Kolozsvár), 2025. 1., 2., 3., 4.,
5., 6.

Liget, 2025. 5.

Lyukasóra, 2025. 1., 2., 3., 4.

Magyar Napló, 2025. 5., 6.

Mozgó Világ, 2025. 5., 6.

Pannonhalmi Szemle, 2025. 1.

Székelyföld (Csíkszereda), 2025. 3., 4.,
5., 6.

Tiszatáj, 2025. 5., 6.

Várad (Nagyvárad), 2025. 5.

Vigilia, 2025. 5., 6.

Vers

1. ACSAI Roland: *Elmúlt ötven év. A Baudelaire Budapesti ciklusból.* = Irodalmi Jelen, 6/75–76. p.
2. ACSAI Roland: *A gyermekkori házról.* = Irodalmi Jelen, 6/79. p.
3. ACSAI Roland: *Gyermekkorem galambjai.* = Élet és Irodalom, május 16. 14. p.
4. ACSAI Roland: *Ha nem voltak.* = Élet és Irodalom, május 16. 14. p.
5. ACSAI Roland: *Korán jött.* = Életünk, 2/156. p.
6. ACSAI Roland: *Korcsolyák.* = Irodalmi Jelen, 6/77–78. p.
7. ACSAI Roland: *Mióta megjöttem.* = Forrás, 6/33–34. p.
8. ACSAI Roland: *Móló.* = Irodalmi Jelen, 6/75. p.
9. ACSAI Roland: *Petróleon.* = Irodalmi Jelen, 6/74. p.
10. ACSAI Roland: *A szellemek keze. A Baudelaire Budapesti ciklusból.* = Irodalmi Jelen, 6/77. p.
11. ACSAI Roland: *Továbblapoz.* = Forrás, 6/33. p.
12. ACSAI Roland: *Egy verset írtam végig.* = A Baudelaire Budapesti ciklusból. = Irodalmi Jelen, 6/76. p.
13. ADONYI NAGY Mária: *Költőnők.* = Várad, 5/3. p.
14. ÁFRA János: *Tart-enged.* = Jelenkor, 5/470. p.
15. ÁFRA János: *Várakozás ellenfényben.* = Élet és Irodalom, május 23. 17. p.
16. ÁGH István: *A halhatatlanság próbája.* = Kortárs, 5/4. p.
17. ÁGH István: *Költő voltam!* = Kortárs, 5/3. p.
18. ÁGH István: *A lélek követése.* = Kortárs, 5/6–7. p.
19. ÁGH István: *Valami örökkévaló.* = Kortárs, 5/5. p.
20. ÁGH István: *Versterápia.* = Székelyföld, 6/5–6. p.
21. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(anya szült).* Minimál versek. = Agria, 2/239. p.
22. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(életmű).* Minimál versek. = Agria, 2/238. p.
23. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Enhéduanna).* Minimál versek. = Agria, 2/239. p.
24. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(gyaluforgács).* Minimál versek. = Agria, 2/238. p.
25. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(határait).* Minimál versek. = Agria, 2/237. p.
26. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(kell egy kép).* Minimál versek. = Agria, 2/238. p.
27. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(locsogás).* Minimál versek. = Agria, 2/237. p.
28. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(mint egy pénz-érmét).* Minimál versek. = Agria, 2/237. p.
29. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(pódium).* Minimál versek. = Agria, 2/238. p.
30. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(pont).* Minimál versek. = Agria, 2/239. p.
31. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(vihar).* Minimál versek. = Agria, 2/237. p.
32. AMBRUS József: *kényszerélet.* = Várad, 5/35–36. p.
33. AMBRUS József: *kirakat asztalánál.* = Várad, 5/36–37. p.
34. AMBRUS József: *megalkotom magam.* = Várad, 5/37–38. p.
35. AMBRUS József: *nem leszek.* = Várad, 5/35. p.
36. ANDRÉ Ferenc: *Honvág a két domb iránt.* Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. Az Ovidius-változat. = Helikon, március 25. 6. p.
37. ANDRÉ Ferenc: *Költő és üstökös.* Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. A Nichita Stănescu-változat. = Helikon, március 25. 6. p.
38. ANDRÉ Ferenc: *Utóirat: tört ragyogásban.* Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. A Kovács András Ferenc-változat. = Helikon, március 25. 6–7. p.
39. BAJNA György: *Boldogság.* = Székelyföld, 4/81. p.
40. BAJNA György: *A szerencsés.* = Székelyföld, 4/81–82. p.
41. BAKA Györgyi: *Éjbe tűnő.* = Agria, 2/33. p.
42. BAKA Györgyi: *Fény az anyagban.* = Agria, 2/33. p.
43. BAKA Györgyi: *Út a mélységbe.* = Agria, 2/33. p.
44. BAKONYI István: *Eljött ez a nyár is.* = Agria, 2/46. p.
45. BAKONYI István: *Ez a fenyő.* = Agria, 2/48. p.
46. BAKONYI István: *Ha majd.* = Agria, 2/47. p.
47. BAKONYI István: *Egy hajléktalan emlékére.* = Irodalmi Jelen, 6/30. p.
48. BAKONYI István: *Júniusi illatok.* = Agria, 2/46. p.
49. BAKONYI István: *Kardvirág.* = Agria, 2/48. p.

50. BAKONYI István: *Kinn és benn.* = Agria, 2/46. p.
51. BAKONYI István: *Kinyitom.* = Irodalmi Jelen, 6/30. p.
52. BAKONYI István: *Kristóf 18.* = Agria, 2/47. p.
53. BAKONYI István: *Nyári alma.* = Agria, 2/48. p.
54. BAKONYI István: *Pilinszky kosara.* = Irodalmi Jelen, 6/31. p.
55. BAKOS Gábor: *Fuldoklom érdektelenségemben.* = Székelyföld, 3/66. p.
56. BAKOS Gábor: *Hányféleképpen lehet körülírni az utánad maradt üres teret?* = Székelyföld, 3/66. p.
57. BAKOS Gábor: *Kattogok kicsit, rácsatolom magamat az órámrá, és próbálok jól mutatni ezen a kedden.* = Székelyföld, 3/67. p.
58. BAKOS Gábor: *...Mégsem bőgöm el magam a tömött buszon. Majd otthon.* = Székelyföld, 3/67–68. p.
59. BAKOS Gábor: *Szakított seb.* = Székelyföld, 3/68. p.
60. BALAJTHY Ferenc: *(Jó)tanácsok.* = Agria, 2/243. p.
61. BALAJTHY Ferenc: *Jut is, marad is...* = Agria, 2/244. p.
62. BALAJTHY Ferenc: *Kalitka nyitogató szonett.* = Agria, 2/244. p.
63. BÁLINT Tamás: *Lökéshullám.* [Részletek]. = Székelyföld, 4/83–85. p.
64. BALLA Zoltán: *Három szerelmes haiku.* = Agria, 2/249. p.
65. BALLA Zoltán: *Mily' tükör.* = Agria, 2/249. p.
66. BALLA Zoltán: *Tavaszköszöntő.* = Agria, 2/249. p.
67. BALLÓ László: *Foszlány.* = Életünk, 2/219. p.
68. BALLÓ László: *Hattyúdal.* = Életünk, 2/220. p.
69. BALLÓ László: *Egy hóolvadásra.* = Életünk, 2/218. p.
70. BALLÓ László: *Maga a versírás.* = Életünk, 2/218. p.
71. BALLÓ László: *Egy némely érzeményekről.* = Életünk, 2/219. p.
72. BALOGH Ferenc: *ab igne ignem.* = Agria, 2/52. p.
73. BALOGH Ferenc: *ama napon.* = Agria, 2/51. p.
74. BALOGH Ferenc: *életem.* = Agria, 2/51. p.
75. BALOGH Ferenc: *esti séta.* = Agria, 2/51. p.
76. BALOGH Ferenc: *finitum et infinitum.* = Agria, 2/51. p.
77. BALOGH Ferenc: *Kata.* = Agria, 2/51. p.
78. BALOGH Ferenc: *Lacrimae Christi – saepius et iterum.* = Agria, 2/52. p.
79. BALOGH Ferenc: *redemptio continua.* = Agria, 2/52. p.
80. BÁNDI Máté: *A gyermeki énhéz.* = Kortárs, 6/27–28. p.
81. BÁNDI Máté: *Icaria.* = Kortárs, 6/27. p.
82. BÁNDI Máté: *Mit álmodhatnak a körút vasportekintetű munkásai?* = Alföld, 5/21. p.
83. BÁNDI Máté: *Az olvasó meghal, a költők kirepülnek.* = Alföld, 5/20. p.
84. BÁNKI Éva: *Áradás.* = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
85. BÁNKI Éva: *A hely.* = Irodalmi Jelen, 6/42. p.
86. BÁNKI Éva: *Hova is?* = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
87. BÁNKI Éva: *Már.* = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
88. BARTHA György: *magával vitte.* = Forrás, 5/31. p.
89. BARTHA György: *mindennapi múzsák.* = Forrás, 5/30. p.
90. BARTHA György: *nap-záró.* = Forrás, 5/29. p.
91. BARTHA György: *új év.* = Forrás, 5/29. p.
92. BARTHA György: *az üdülés.* = Forrás, 5/30. p.
93. BERÉNYI Klára: *Diszitchonnapló 2025.* = Mozgó Világ, 6/42–43. p.
94. BERÉNYI Klára: *Leo.* = Mozgó Világ, 6/44. p.
95. BERÉNYI Klára: *Szürke galamb.* = Mozgó Világ, 6/44. p.
96. BÍRÓ József: *Félvakon és...* = Székelyföld, 4/89. p.
97. BÍRÓ József: *OF COURSE.* = Székelyföld, 4/90. p.
98. BÍRÓ József: *PATCHWORK.* = Agria, 2/221–222. p.
99. BÍRÓ József: *Távozása előtt a kiráyleányka.* = Székelyföld, 4/86–89. p.
100. BODA Edit: *Talán a halhatatlanságra gondok.* = Székelyföld, 4/30–33. p.
101. BODA Miklós: *Emlék.* = Jelenkor, 5/448. p.
102. BODA Miklós: *Látomás.* = Jelenkor, 5/448. p.
103. BOKROS Judit: *Daráló.* = Vigilia, 6/535. p.
104. BOKROS Judit: *Kifakad.* = Vigilia, 6/535. p.
105. BOLLA Ági: *Égyűrűk.* = Élet és Irodalom, június 6. 14. p.

106. BOLLA Ági: *Valami úszik a folyón.* = Élet és Irodalom, június 6. 14. p.
107. BOLLA Ági: *Kigombolom.* = Élet és Irodalom, június 6. 14. p.
108. BORDÁS Máté: *Tervrajzok: az audiovizualitás üledékei.* = Forrás, 5/23–24. p.
109. BORSIK Miklós: *A világ legkönnnyebb expandere.* = Élet és Irodalom, május 9. 17. p.
110. BORSIK Miklós: *„Te csócselék vagy, én meg sőpredék”,* = Élet és Irodalom, május 9. 17. p.
111. BORSODI L. László: *Becsapódás.* = Székelyföld, 3/10. p.
112. BORSODI L. László: *(Empátia).* = Székelyföld, 6/23. p.
113. BORSODI L. László: *(Félbetört ének).* = Székelyföld, 6/23. p.
114. BORSODI L. László: *Gyászbogarak.* = Tiszatáj, 6/6–7. p.
115. BORSODI L. László: *(Hívás).* = Székelyföld, 6/22. p.
116. BORSODI L. László: *Hol vannak. Fekete-füst-karikák.* = Helikon, április 10. 7. p.
117. BORSODI L. László: *Keskeny partok.* = Hítel, 5/3–18. p.
118. BORSODI L. László: *A rosszul öltözött.* = Tiszatáj, 6/6. p.
119. BORSODI L. László: *Sorközök.* = Székelyföld, 3/9–10. p.
120. BORSODI L. László: *(Száztizenkettő).* = Székelyföld, 6/22–23. p.
121. BORSODI L. László: *(Transzcend).* = Székelyföld, 6/23–24. p.
122. BORSODI L. László: *Vetközés.* = Székelyföld, 3/9. p.
123. BORSODI L. László: *(Visszahívás).* = Székelyföld, 6/22. p.
124. BOTH Balázs: *Anyám szól.* = Magyar Napló, 5/4. p.
125. BOTH Balázs: *Weöres-imitációk.* = Magyar Napló, 5/4. p.
126. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A három tóparti fa.* = Irodalmi Jelen, 5/3. p.
127. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Az ismétlés visszhangja bennem.* = Irodalmi Jelen, 6/3. p.
128. BRUNDA Gusztáv: *Facebook monódoka.* = Agria, 2/176. p.
129. BRUNDA Gusztáv: *Kétsoros.* = Agria, 2/176. p.
130. BRUNDA Gusztáv: *Lét töredék.* = Agria, 2/176. p.
131. BÚZÁS Huba: *Kenyérért álltunk sorba Bertha Bulcsuval.* = Lyukasóra, 1/51. p.
132. BÚZÁS Huba: *A lélek metropolisa.* = Lyukasóra, 1/51. p.
133. CSÁK Gyöngyi: *Képek.* = Agria, 2/50. p.
134. CSÁK Gyöngyi: *Készenléti állapotban.* = Agria, 2/49. p.
135. CSÁK Gyöngyi: *Öregségjelek.* = Agria, 2/49. p.
136. CSÁK Gyöngyi: *Vád-dal.* = Agria, 2/49. p.
137. CSÁK Gyöngyi: *Versengés.* = Agria, 2/49. p.
138. CSANÁDI Szilvia: *Performatív fikció.* = Liget, 5/35–36. p.
139. CSEH Katalin: *Anyám, a verkli.* = Székelyföld, 6/18–19. p.
140. CSEH Katalin: *Buszpályaudvaron. Életkép.* = Székelyföld, 6/19–20. p.
141. CSEH Katalin: *Mámi.* = Székelyföld, 6/21. p.
142. CSEHY Zoltán: *Balet.* = Vigilia, 6/512. p.
143. CSEHY Zoltán: *Bandusia.* = Vigilia, 6/513. p.
144. CSEHY Zoltán: *Charles Ives komponál.* = Korunk, 1/36. p.
145. CSEHY Zoltán: *Fapados ritmusok.* = Korunk, 1/37. p.
146. CSEHY Zoltán: *Játékos vers.* = Korunk, 1/37. p.
147. CSEHY Zoltán: *A kései Beethoven.* = Vigilia, 6/512. p.
148. CSEHY Zoltán: *Tavas.* = Korunk, 1/36. p.
149. CSIBY Édua Boglárka: *leletek.* = Tiszatáj, 6/39–40. p.
150. CSIBY Édua Boglárka: *tengelyes tükrözés.* = Tiszatáj, 6/39. p.
151. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Kígyóév.* = Irodalmi Jelen, 6/39–40. p.
152. DANKULY Csaba: *A fűgős gyerek.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/26. p.
153. DANKULY Csaba: *A fúria bosszúja.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/24. p.
154. DANKULY Csaba: *Katasztrófaelhárítás.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/27. p.
155. DANKULY Csaba: *Kukker.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/23. p.
156. DANKULY Csaba: *A láthatatlan ellenség.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/27–28. p.
157. DANKULY Csaba: *Sötét.* A láthatatlan ellenség. = Székelyföld, 4/22–23. p.
158. DARVASI László: *Nem akar semmit, mert olyan vidám.* = Székelyföld, 4/17–18. p.

159. DARVASI László: *Vidám petneházi blues.* = Székelyföld, 4/18–21. p.
160. DEBRECENY György: *Nem mész ki seho-
vá.* = Székelyföld, 5/65–66. p.
161. DEMÉNY Péter: *Jób új könyve.* = Korunk,
3/42. p.
162. DEMÉNY Péter: *Regény elemzés.* = Szé-
kelyföld, 4/29. p.
163. DEMETER Arnold: *Madártest a vállá-
don.* = Székelyföld, 5/72–73. p.
164. DEMETER Arnold: *Nesze semmi.* = Szé-
kelyföld, 5/71–72. p.
165. DEMETER Arnold: *Szent Benedek.* = Szé-
kelyföld, 5/71. p.
166. DEMETER Arnold: *vagyunk amíg lenni
hagynak.* = Helikon, április 10. 13. p.
167. DIÓSZEGI Albert: *Gyorsversek.* = Életünk,
2/85–90. p.
168. DÖBRENTAI Kornél: *Muslincák évada.* =
Lyukasóra, 1/28. p.
169. EGRESSY Zoltán: *Morajló csend.* = Élet és
Irodalom, május 23. 14. p.
170. EGRESSY Zoltán: *Mostantól végig.* = Élet
és Irodalom, május 23. 14. p.
171. EGRESSY Zoltán: *Teremtett lélek.* = Élet
és Irodalom, május 23. 14. p.
172. EGYED Emese: *Nulla dies...* = Helikon,
április 10. 9. p.
173. ENDREY-NAGY Ágoston: *Agancsa helyén.*
= Székelyföld, 5/69–70. p.
174. ENDREY-NAGY Ágoston: *Az ébrenlét
fia.* = Székelyföld, 5/67–69. p.
175. ENDREY-NAGY Ágoston: *Az emlékezet-
ről.* = Székelyföld, 5/69. p.
176. ENDREY-NAGY Ágoston: *A sáfrány kere-
séséről.* = Helikon, április 10. 14. p.
177. FALCSIK Mari: *2025. március.* = Vigília,
5/424. p.
178. FALCSIK Mari: *Élet.* = Vigília, 5/425. p.
179. FALCSIK Mari: *Ha van olyan.* = Vigília,
5/424. p.
180. FALCSIK Mari: *Tervek.* = Vigília, 5/424. p.
181. FALCSIK Mari: *A versről.* = Vigília, 5/
424. p.
182. FARKAS Arnold Levente: *megmaradt, an-
nak.* = Kortárs, 5/43–44. p.
183. FARKAS Gábor: *Isten mögé szorult utcák.*
= Életünk, 2/254. p.
184. FARKAS Gábor: *[minden jelérték].* = Éle-
tünk, 2/253. p.
185. FARKAS Kornél: *Kifejtések.* = Irodalmi
Jelen, 6/50–51. p.
186. FARKAS Kornél: *Párbeszédkísérletek.* =
Irodalmi Jelen, 6/49–50. p.
187. FARKAS WELLMANN Endre: *A cselekvés
tisztasága.* = Irodalmi Jelen, 5/20. p.
188. FARKAS WELLMANN Endre: *Isten dicső-
sége.* = Irodalmi Jelen, 5/18. p.
189. FARKAS WELLMANN Endre: *Magány.* =
Irodalmi Jelen, 5/18. p.
190. FARKAS WELLMANN Endre: *A szakérte-
lem dicsérete.* = Irodalmi Jelen, 5/19–20. p.
191. FARKAS WELLMANN Endre: *A szövetség
elvészése.* = Irodalmi Jelen, 5/19. p.
192. FECSKE Csaba: *Fuldokló.* Hordalék. =
Alföld, 5/35–36. p.
193. FECSKE Csaba: *Hogy van ez?* Hordalék. =
Alföld, 5/35. p.
194. FECSKE Csaba: *Kidőlt kávé.* = Alföld, 5/
36. p.
195. FECSKE Csaba: *A legmélyebb kút.* Horda-
lék. = Alföld, 5/35. p.
196. FECSKE Csaba: *Már.* Hordalék. = Alföld,
5/35. p.
197. FECSKE Csaba: *Miattad.* = Alföld, 5/37. p.
198. FECSKE Csaba: *Nincs más.* = Alföld, 5/
36. p.
199. FECSKE Csaba: *Sors.* Hordalék. = Alföld,
5/35. p.
200. FECSKE Csaba: *T.D. kérdése.* Hordalék. =
Alföld, 5/35. p.
201. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Anyám rózsákat
tereget.* = Agria, 2/29. p.
202. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Vers a nem vagy
ittől.* = Agria, 2/29–30. p.
203. FEKETE Vince: *80 - 7.* Bolhapiac. = Heli-
kon, április 10. 3. p.
204. FEKETE Vince: *Állandó.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.
205. FEKETE Vince: *Áramszünet.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.
206. FEKETE Vince: *„Aranykor”.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.
207. FEKETE Vince: *Dilemma.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.
208. FEKETE Vince: *Ellentét.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.
209. FEKETE Vince: *Fájdalom.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 3. p.
210. FEKETE Vince: *Forgalom.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 3. p.
211. FEKETE Vince: *Fűtésszezon.* Bolhapiac. =
Helikon, április 10. 2. p.

212. FEKETE Vince: *Gyermek*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
213. FEKETE Vince: *Hiány*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
214. FEKETE Vince: *Hóvirág*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
215. FEKETE Vince: *Július*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
216. FEKETE Vince: *Káosz*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
217. FEKETE Vince: *Két hiány*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
218. FEKETE Vince: *Kétség*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
219. FEKETE Vince: *Körforgás*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
220. FEKETE Vince: *Látomás*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
221. FEKETE Vince: *Metafizika*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
222. FEKETE Vince: *Osztálytalálkozó*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
223. FEKETE Vince: *Öreg fa*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
224. FEKETE Vince: *Öröm*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
225. FEKETE Vince: *Remény*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
226. FEKETE Vince: *SMS*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
227. FEKETE Vince: *Szél és lomb*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
228. FEKETE Vince: *Szeptember*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
229. FEKETE Vince: *Tavas*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
230. FEKETE Vince: *Tél Székelyföldön*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
231. FEKETE Vince: *Télmadár*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
232. FEKETE Vince: *Tóparti reggel*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 3. p.
233. FEKETE Vince: *Vallomás*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
234. FEKETE Vince: *Végtelen oszlop*. Bolhapiac. = Helikon, április 10. 2. p.
235. FELLINGER Károly: *Antoine Coysevox: XIV. Lajos szobra*. Kilégzés. = Korunk, 2/92. p.
236. FELLINGER Károly: *Antoine Pevsner: Negyedik dimenzió*. Kilégzés. = Korunk, 2/93. p.
237. FELLINGER Károly: *Feloldozás*. = Székelyföld, 6/66. p.
238. FELLINGER Károly: *François Jouffroy: A Vénuszra bízott első titok*. Kilégzés. = Korunk, 2/92. p.
239. FELLINGER Károly: *A kiszáradt almafa*. = Székelyföld, 6/67. p.
240. FELLINGER Károly: *Ossip Zadkine: Az elpusztított város, Rotterdam*. Kilégzés. = Korunk, 2/93. p.
241. FELLINGER Károly: *Paul Maximilien: A Megváltó Krisztus szobra*. Kilégzés. = Korunk, 2/92. p.
242. FERENCZ Imre: *Átjárás*. = Székelyföld, 6/13–15. p.
243. FERENCZ Imre: *Bukfenc*. = Székelyföld, 6/7–9. p.
244. FERENCZ Imre: *Debüt*. = Székelyföld, 6/10–12. p.
245. FERENCZ Imre: *Ha meghaltál*. = Székelyföld, 6/15–16. p.
246. FERENCZ Imre: *Post mortem*. = Székelyföld, 6/16–17. p.
247. FERENCZ Imre: *Szóra sem érdemes*. = Székelyföld, 6/9. p.
248. FERENCZ Imre: *Visszajátszás*. = Székelyföld, 6/12–13. p.
249. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Igen, ez a vers Fekete Vincéről szól*. = Helikon, április 10. 15. p.
250. FERENCZFI János: *Visz a vonat*. = Agria, 2/234. p.
251. FORGÁCH András: *Találkozás*. = Jelenkor, 5/420–424. p.
252. GÁL Csaba: *Menekülés az utolsó*. = Vigilia, 6/534. p.
253. GÁL Sándor: *Hazátlan romok*. = Magyar Napló, 5/44–46. p.
254. GÉCZI János: *Terzínák a zöldekről*. = Életünk, 2/76. p.
255. G[ÉHER]. István László: *Az íróasztal*. = Élet és Irodalom, május 9. 14. p.
256. G[ÉHER]. István László: *Közös jövőnk*. = Élet és Irodalom, május 9. 14. p.
257. GELLÉN Miklós Gábor: *Circumdedeunt me*. = Kortárs, 6/78–79. p.
258. GEREVICH András: *Emberszám*. = Élet és Irodalom, június 20. 17. p.
259. GERTHEIS Veronika: *Tolvaj*. = Irodalmi Jelen, 6/164–165. p.
260. GERTHEIS Veronika: *utolsó*. = Irodalmi Jelen, 6/163. p.

261. GRECSÓ Krisztián: *Rózsavers.* = Pannonhalmi Szemle, 1/91. p.
262. GÖMÖRI György: *Képek mutogatása.* = Korunk, 2/91. p.
263. GÖMÖRI György: *Magellán monológja.* = Korunk, 2/91. p.
264. GYÖRFI Kata: *túléli a szurikátá.* = Helikon, április 25. 19–20. p.
265. GYÖRGY Alida: *Földbenézők, esővárók.* = Helikon, április 10. 16. p.
266. GYÖRI László: *Az anyag látszata.* = Vigilia, 5/434. p.
267. GYÖRI László: *Kora hajnal.* = Vigilia, 5/434. p.
268. GYUKICS Gábor: *anno.* = Élet és Irodalom, május 30. 14. p.
269. GYUKICS Gábor: *eső utáni finom illat.* = Élet és Irodalom, május 30. 14. p.
270. GYUKICS Gábor: *ne menj.* = Élet és Irodalom, május 30. 14. p.
271. GYURÁ CZ Ferenc: *Bük, 1849. október 6.* = Életünk, 2/157. p.
272. GYURÁ CZ Ferenc: *Évfordulóra.* = Életünk, 2/158–159. p.
273. GYURÁ CZ Ferenc: *Külső jel.* = Életünk, 2/160. p.
274. GYURÁ CZ Ferenc: *Szelfi. A büki vasútállomáson.* = Életünk, 2/159. p.
275. GYURÁ CZ Ferenc: *Szombathely, 1980-as évek vége.* = Életünk, 2/159–160. p.
276. HALMOSI Sándor: *Hív a hajnali párna.* = Magyar Napló, 6/36. p.
277. HALMOSI Sándor: *Költő és kora.* = Magyar Napló, 6/36. p.
278. HALMOSI Sándor: *Tantra XII.* = Magyar Napló, 6/36. p.
279. HARKAI VASS Éva: *szétnyírt nyárutó. veszéyes vénasszonyok nyara.* = Forrás, 6/25–32. p.
280. HEGEDŰS Gyöngyi: *Az angyalokról.* = Életünk, 2/106–107. p.
281. HEGEDŰS Kata: *Csík az égen.* = Magyar Napló, 6/23. p.
282. HEGYMEGI Flóra: *Ica néni.* = Mozgó Világ, 6/45–46. p.
283. HEGYMEGI Flóra: *Az őrdög.* = Mozgó Világ, 6/46–47. p.
284. HESZ Tamás: *Bogáncs.* = Agria, 2/260. p.
285. HESZ Tamás: *Délutánok.* = Agria, 2/261. p.
286. HESZ Tamás: *Keresztelő.* = Agria, 2/261. p.
287. HESZ Tamás: *Tépelődésfa, bokor.* = Agria, 2/260. p.
288. HORVÁTH Eve: *Fólia alatt.* = Székelyföld, 5/11. p.
289. HORVÁTH Eve: *A sok dolgok költészete.* = Székelyföld, 5/12. p.
290. HORVÁTH Imre Olivér: *Bihari módra.* = Alföld, 6/18–19. p.
291. HORVÁTH Imre Olivér: *A permet.* = Alföld, 6/19–20. p.
292. IANCU Laura: *Délután az úton.* = Vigilia, 6/527. p.
293. IANCU Laura: *Kiűjulás.* = Vigilia, 6/527. p.
294. IANCU Laura: *Ott van minden.* = Vigilia, 6/527. p.
295. IANCU Laura: *Örökzöldek a sírkertben.* = Vigilia, 6/527. p.
296. ILYÉS Krisztina: *A boldogtalanok szépsége.* = Irodalmi Jelen, 6/66. p.
297. ILYÉS Krisztina: *Segélykiáltás.* = Irodalmi Jelen, 6/65. p.
298. ILLYÉS Gyula: *Verses levél Zilahy Lajoshoz.* = Lyukasóra, 1/18. p.
299. ISTÓK Anna: *emésztőszerv.* = Élet és Irodalom, május 23. 17. p.
300. ISTÓK Anna: *fordított nyár.* = Élet és Irodalom, május 23. 17. p.
301. JÁMBOR Ildikó: *Nyelvelő.* = Agria, 2/229–230. p.
302. JENEI Gyula: *Születésnap, felhők, fények.* = Magyar Napló, 6/34–35. p.
303. JUHÁSZ Anikó: *Csőmör.* = Vigilia, 5/439. p.
304. JUHÁSZ Pál: *Emlékeket tépek.* = Agria, 2/235. p.
305. JUHÁSZ Pál: *Meglátogatom.* = Agria, 2/235. p.
306. JUHÁSZ Pál: *Nem kell minden könyvbe.* = Agria, 2/236. p.
307. JUHOS-KISS János: *Jézus feltámadott.* = Agria, 2/250. p.
308. JUHOS-KISS János: *Tavaszi után jön a nyár.* = Agria, 2/250. p.
309. KÁLLAY Eszter: *gyökérzet nyitott ég alatt.* = Alföld, 6/9–10. p.
310. KÁLLAY Eszter: *Öntöm.* = Alföld, 6/10. p.
311. KARÁCSONY Orsolya: *Első este egyedül.* = Székelyföld, 4/56–57. p.
312. KARÁCSONY Orsolya: *Flótások.* = Helikon, április 25. 16. p.
313. KARÁCSONY Orsolya: *Kafka után szabadon.* = Székelyföld, 4/58–59. p.
314. KARÁCSONY Orsolya: *Mit csináltam ma?* = Székelyföld, 4/58. p.

315. KARÁCSONY Orsolya: *Nem tudok mit kezdeni a hajammal.* = Székelyföld, 4/57. p.
316. KARÁCSONY Orsolya: *Status quo.* = Helikon, április 25. 16. p.
317. KARÁCSONY Orsolya: *Túlélni nehéz, de érdemes.* = Székelyföld, 4/59. p.
318. KARÁCSONYI Zsolt: *Az a helyzet.* Helyzetjelentés. = Helikon, április 10. 10. p.
319. KARÁCSONYI Zsolt: *Groteszk Gézáskodás Hatvanban Henrikűten.* Helyzetjelentés. = Helikon, április 10. 10. p.
320. KARAFFA Gyula: *A kép, amibe zuhansz...* = Agria, 2/181. p.
321. KARAFFA Gyula: *Megismerés...* = Agria, 2/181. p.
322. KARAFFA Gyula: *Ne...* = Agria, 2/181. p.
323. KARAFFA Gyula: *Óra...* = Agria, 2/181. p.
324. KARAFFA Gyula: *Temetés...* = Agria, 2/181. p.
325. KASSAY Anna: *Íbisz.* = Helikon, április 25. 14. p.
326. KASSAY Anna: *Lunna.* = Helikon, április 25. 14. p.
327. KASSAY Anna: *pecsenye.* = Helikon, április 25. 14. p.
328. KASSAY Anna: *ring a tó.* = Helikon, április 25. 14. p.
329. KASSAY Anna: *szilánkok.* = Helikon, április 25. 14. p.
330. KASSAY Anna: *temető.* = Helikon, április 25. 14. p.
331. KASSAY Anna: *zsoltár.* = Helikon, április 25. 14. p.
332. KATONA Kálmán: *Áldozat.* = Agria, 2/32. p.
333. KATONA Kálmán: *Könyörtelenül.* = Agria, 2/32. p.
334. KATONA Kálmán: *Negotium gestum.* = Agria, 2/32. p.
335. KATONA Kálmán: *Szülőföldem.* = Agria, 2/31. p.
336. KESZTHELYI György: *Levél a másvilágról.* = Irodalmi Jelen, 6/56. p.
337. KESZTHELYI György: *Háttal a stop-táblának.* = Székelyföld, 5/74. p.
338. KESZTHELYI György: *Szívtelenül.* = Irodalmi Jelen, 6/57. p.
339. KESZTHELYI György: *Az utolsó vacsora.* = Irodalmi Jelen, 6/57. p.
340. KESZTHELYI György: *Zártosztály.* = Székelyföld, 5/74–75. p.
341. KÉZDI Imola: *Elhideg.* = Helikon, március 25. 9. p.
342. KÉZDI Imola: *Tesztkérdések.* = Helikon, március 25. 9. p.
343. KIRÁLY Farkas: *Az akasztófavirágok absztrakt dala.* = Magyar Napló, 6/9. p.
344. KIRÁLY Farkas: *Csillagtalan éj.* = Irodalmi Jelen, 5/8–9. p.
345. KIRÁLY Farkas: *Fekete tea és gránátalma.* = Irodalmi Jelen, 5/8. p.
346. KIRÁLY Farkas: *Homályos szélű földek.* = Irodalmi Jelen, 5/9. p.
347. KIRÁLY Farkas: *Szivarfüst.* = Irodalmi Jelen, 5/9–10. p.
348. KIRÁLY Zoltán: *Bombapokol.* = Helikon, április 10. 7. p.
349. KIRÁLY Zoltán: *Mint zebra viszonyul a lóhoz.* = Helikon, március 10. 6. p.
350. KISS Judit Ágnes: *Bal lábbal keltem.* Babaróka-dalok. = Kortárs, 6/13–14. p.
351. KISS Judit Ágnes: *Jóéjtpuszi.* = Mozgó Világ, 5/74. p.
352. KISS Judit Ágnes: *Mamaróka altatója.* Babaróka-dalok. = Kortárs, 6/14. p.
353. KISS Judit Ágnes: *Mondd, mit érlel.* = Mozgó Világ, 5/72–73. p.
354. KISS Judit Ágnes: *Az orvosnál.* Babaróka-dalok. = Kortárs, 6/13. p.
355. KISS Ottó: *Első sötét.* = Kortárs, 6/11. p.
356. KISS Ottó: *Nyuszi ül a fűben.* saját változat. = Kortárs, 6/11–12. p.
357. KISS Ottó: *Van egy...* = Kortárs, 6/11. p.
358. KÓKAI János: *Szvit abszolút mollban.* = Hítel, 6/80–81. p.
359. KOMOR Marcell: *Maradjunk a tényeknél.* = Alföld, 6/8. p.
360. KOMOR Marcell: *Védelmi intézkedések.* = Alföld, 6/8–9. p.
361. KONCZEK József: *Gyimesi Laci is.* = Agria, 2/232. p.
362. KONCZEK József: *Hálnak a Jósák.* = Agria, 2/231. p.
363. KONCZEK József: *A kormányom.* = Agria, 2/232. p.
364. KONCZEK József: *Negyed nyolckor.* = Agria, 2/233. p.
365. KOPRIVA Nikolett: *Erdő.* = Székelyföld, 6/64–65. p.
366. KORPA Tamás: *Tranzakciók.* Május. = Jelenkor, 5/471–473. p.
367. KOVÁCS Bálint: *Kétségbe.* = Forrás, 6/38. p.

368. KOVÁCS Bálint: *Többé semmi.* = Forrás, 6/37–38. p.
369. KOVÁCS István: *Cybalski a csatorna gyémánt-fénytörésben.* = Hítel, 5/31–34. p.
370. KOVÁCS István: *Fotók, festmények, szobrok, rölapok és egy sírköbe vésett cselló.* = Életünk, 2/108–112. p.
371. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Báránylevél.* = Irodalmi Jelen, 5/42. p.
372. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Új és ismeretlen.* = Irodalmi Jelen, 5/42. p.
373. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Áldás és ajándék.* = Agria, 2/44. p.
374. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Apám helyett apám.* = Agria, 2/44. p.
375. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Balsejtelmek nyara.* = Agria, 2/44. p.
376. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Benned élnék.* = Agria, 2/45. p.
377. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Csillagról csillagra.* = Agria, 2/44. p.
378. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Csillagról csillagra.* = Agria, 2/91. p.¹
379. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Élted áldott.* = Agria, 2/44. p.
380. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Emlékek csöndje.* = Agria, 2/45. p.
381. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Etalon mindörökké.* = Agria, 2/44. p.
382. KÖDÖBÖCZ Gábor: *A fényhozó költő.* = Agria, 2/44. p.
383. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Nekünk adtad.* = Agria, 2/45. p.
384. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Négy évtized Egerben.* = Agria, 2/45. p.
385. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Örök szeretettel.* = Agria, 2/117. p.
386. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Véges és végtelen.* = Agria, 2/44. p.
387. KRISTÓ Tibor: *Abszurd bemutató.* = Székelyföld, 5/61. p.
388. KRISTÓ Tibor: *Aranyárok.* = Székelyföld, 5/54–55. p.
389. KRISTÓ Tibor: *Árnyékjelenben.* = Székelyföld, 5/59. p.
390. KRISTÓ Tibor: *Fehér cicák.* = Székelyföld, 5/62. p.
391. KRISTÓ Tibor: *Gólyák a kúrián.* = Székelyföld, 5/59–60. p.
392. KRISTÓ Tibor: *Hátsó udvaron.* = Székelyföld, 5/54. p.
393. KRISTÓ Tibor: *Hazáig.* = Székelyföld, 5/58. p.
394. KRISTÓ Tibor: *Kereső.* = Székelyföld, 5/64. p.
395. KRISTÓ Tibor: *Per pillanat.* = Székelyföld, 5/57–58. p.
396. KRISTÓ Tibor: *Rozsda ül a vén mozdonyon.* = Székelyföld, 5/60–61. p.
397. KRISTÓ Tibor: *Té, a vagány.* = Székelyföld, 5/55–56. p.
398. KRISTÓ Tibor: *Utazás.* = Székelyföld, 5/53. p.
399. KRISTÓ Tibor: *Vasárnap.* = Székelyföld, 5/63. p.
400. KRISTÓ Tibor: *Volt idő.* = Székelyföld, 5/56–57. p.
401. KUGLER Viktor: *amalgám.* = Tiszatáj, 5/29–30. p.
402. KUGLER Viktor: *bürok.* = Tiszatáj, 5/30. p.
403. KUGLER Viktor: *szélcsend.* = Tiszatáj, 5/29. p.
404. KUTI József: *Hogy teremtsünk.* = Agria, 2/240–241. p.
405. KÜRTI László: *Létahár.* = Székelyföld, 6/56. p.
406. KÜRTI László: *Mamima.* = Székelyföld, 3/61–62. p.
407. KÜRTI László: *Margaréta.* = Székelyföld, 3/60–61. p.
408. KÜRTI László: *Ráérős imádság.* = Székelyföld, 3/60. p.
409. KÜRTI László: *thonet garnitúra.* = Mozgó Világ, 5/75. p.
410. LACKFI János: *Állati Ferrari-félék.* = Kortárs, 6/20–21. p.
411. LACKFI János: *Chaplin borotvája.* = Jelenkor, 6/529. p.
412. LACKFI János: *Elvitorláz az idő.* = Tiszatáj, 6/4–5. p.
413. LACKFI János: *Kar.* = Vigilia, 5/426. p.
414. LACKFI János: *Kismanók és rémpófák.* = Kortárs, 6/21. p.
415. LACKFI János: *Kölakók.* = Kortárs, 6/22. p.
416. LACKFI János: *Madár-matematika.* = Tiszatáj, 6/3–4. p.
417. LACKFI János: *Szörmók izompók.* = Kortárs, 6/19–20. p.
418. LACKFI János: *Trükkök.* = Vigilia, 5/426. p.

1 A vers szövege azonos az előző tétel szövegével.

419. LADÁNYI István: *1-ső (Adorján)*. 5 tolnai. = Jelenkor, 5/410–412. p.
420. LADÁNYI István: *2-dik (Fehér Éva)*. 5 tolnai. = Jelenkor, 5/412–413. p.
421. LADÁNYI István: *3-dik (Danyi Magdi)*. 5 tolnai. = Jelenkor, 5/413–414. p.
422. LADÁNYI István: *4-dik (Lido)*. 5 tolnai. = Jelenkor, 5/415–416. p.
423. LADÁNYI István: *5-dik (Oxford)*. 5 tolnai. = Jelenkor, 5/416. p.
424. LAJTOS Nóra: [Apám a fészkerben...] = Forrás, 6/53. p.
425. LAJTOS Nóra: *Beethoven: F-dúr Tavasz szonáta*. hegedűre zongorára. = Forrás, 6/52. p.
426. LAJTOS Nóra: *A kicsirázás alázata*. = Irodalmi Jelen, 5/13. p.
427. LÁSZLÓ Noémi: *Születésnapodra*. = Helikon, április 10. 6. p.
428. LÁZÁR Bence András: *Egyben*. = Vigilia, 6/514. p.
429. LÁZÁR Bence András: *Ez most*. = Vigilia, 6/513–514. p.
430. LÁZÁR Kinga: *kétszer is*. = Helikon, április 10. 17. p.
431. LÁZÁR Kinga: *variációk előzményre*. = Helikon, április 10. 17. p.
432. LÉTAY Márton: *A kedves búcsúztatása*. = Kortárs, 6/66–67. p.
433. LÉTAY Márton: *Labirintus*. = Kortárs, 6/61–66. p.
434. LÉTAY Márton: *Megbocsájtás*. = Kortárs, 6/68. p.
435. LÉTAY Márton: *Egy trauma elhantolása*. = Kortárs, 6/67. p.
436. LOCKER Dávid: *Ábrándozó*. = Kortárs, 6/18. p.
437. LOCKER Dávid: *Kedves Naplóm!* = Kortárs, 6/16–17. p.
438. LOCKER Dávid: *Kergetőző*. = Kortárs, 6/17. p.
439. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Kóda*. = Helikon, április 10. 8. p.
440. MAGYARI Barna: *Száll a hajad a semmibe*. = Hitel, 6/55. p.
441. MAGYARI Barna: *Vésztoi tényképek*. = Hitel, 6/56. p.
442. MAKÁRY Sebestyén: *A háttérzajból*. részletek. = Forrás, 6/48–51. p.
443. MAKÁRY Sebestyén: *Matek*. = Jelenkor, 6/564. p.
444. MAKÁRY Sebestyén: *A nyolc boldogság betű szerint olvasata*. = Jelenkor, 6/565. p.
445. MAKÁRY Sebestyén: *Az Ördög sarkához*. = Jelenkor, 6/563. p.
446. MALEJKÓ Norbert: *Egysoros apaversek*. = Székelyföld, 5/77. p.
447. MALEJKÓ Norbert: *Rövidül az éjszaka*. = Székelyföld, 5/76. p.
448. MALEJKÓ Norbert: *Töredékek a márciusi ég alatt*. = Agria, 2/73–74. p.
449. MARCZINKA Csaba: *A B oldalon valahol*. = Székelyföld, 4/64. p.
450. MARCZINKA Csaba: *A Belgrád-krimó nyelvésze*. = Székelyföld, 4/65–66. p.
451. MARCZINKA Csaba: *Csődeljárás az Evrópa kocsmá ellen*. = Tiszatáj, 6/41–42. p.
452. MARCZINKA Csaba: *Dunaalmáson?* = Székelyföld, 4/65. p.
453. MARCZINKA Csaba: *Az irisórai szarvas elvonul...* = Tiszatáj, 6/42–43. p.
454. MARCZINKA Csaba: *Lepukkant lomizás*. = Székelyföld, 4/64. p.
455. MARCSÁK Gergely: *Ars poetica*. = Irodalmi Jelen, 5/30. p.
456. MARCSÁK Gergely: *Ars poetica*. = Irodalmi Jelen, 6/33. p.²
457. MARCSÁK Gergely: *Erdő*. = Irodalmi Jelen, 5/30. p.
458. MARCSÁK Gergely: *Erdő*. = Irodalmi Jelen, 6/33. p.³
459. MARCSÁK Gergely: *Üres falak*. = Irodalmi Jelen, 5/29. p.
460. MARCSÁK Gergely: *Üres falak*. = Irodalmi Jelen, 6/32. p.⁴
461. MARKÓ Béla: *Felejtés*. = Székelyföld, 3/7–8. p.
462. MARKÓ Béla: *Hosszú együttlét*. = Székelyföld, 3/8. p.
463. MARKÓ Béla: *Sötétség*. = Székelyföld, 3/7. p.
464. MARNO János: *Ablakmélyedésben*. = Alföld, 6/3–4. p.
465. MARNO János: *Ádám levele Évának*. = Tiszatáj, 5/7. p.
466. MARNO János: *Aggasztó kérdés*. = Tiszatáj, 5/7. p.
467. MARNO János: *Akit a szél megütött*. = Tiszatáj, 5/9–10. p.

2 A vers szövege azonos az előző tétel szövegével.

3 A vers szövege azonos az előző tétel szövegével.

4 A vers szövege azonos az előző tétel szövegével.

468. MARNO János: *Fogak tor-násza*. = Kortárs, 5/24. p.
469. MARNO János: *Gyászkomfort*. = Kortárs, 5/24. p.
470. MARNO János: *Hogyne*. = Kortárs, 5/23. p.
471. MARNO János: *Majd*. = Alföld, 6/4. p.
472. MARNO János: *A pokolba is*. = Tiszatáj, 5/7. p.
473. MARNO János: *Prológus*. = Tiszatáj, 5/8. p.
474. MARNO János: *A szép molnárlány*. = Tiszatáj, 5/6. p.
475. MARNO János: *TD-emlékérmé*. = Tiszatáj, 5/7. p.
476. MARNO János: *Unalom és reszketés*. = Kortárs, 5/25. p.
477. MECHIAT Zina: *Beavatás*. = Helikon, március 25. 13–14. p.
478. MECHIAT Zina: *Kötelek*. = Helikon, március 25. 14. p.
479. MECHIAT Zina: *Szarkák pokla*. = Helikon, március 25. 13. p.
480. MÓGER Tímea: *Méhen kívüli erjedtség*. = Kortárs, 5/41. p.
481. MÓGER Tímea: *Őszintén*. = Kortárs, 5/41. p.
482. MÓGER Tímea: *Vád*. = Kortárs, 5/42. p.
483. MOLNÁR H. Magor: *Diagnózis*. = Forrás, 6/10–11. p.
484. MOLNÁR H. Magor: *Noktürn*. = Forrás, 6/10. p.
485. MOLNÁR H. Magor: *Nóta*. = Forrás, 6/10. p.
486. MOLNÁR Illés: *A színjátás emlékezete*. = Vigilia, 6/520–521. p.
487. MOLNÁR T. Eszter: *Ariadné álmatlan éjszakája*. Naxos. = Élet és Irodalom, május 16. 17. p.
488. MOLNÁR T. Eszter: *Ariadné bal lábbal ébred*. Naxos. = Élet és Irodalom, május 16. 17. p.
489. MOLNÁR T. Eszter: *Ariadné kelengyét vásárol*. Naxos. = Élet és Irodalom, május 16. 17. p.
490. MOLNÁR T. Eszter: *Ariadné kukoricát ültet*. Naxos. = Élet és Irodalom, május 16. 17. p.
491. MOLNOS Lajos: *Csendélet Örömködés*. = Helikon, április 25. 8. p.
492. MOLNOS Lajos: *Intelem Nagypéntek hajnalán*. = Helikon, április 25. 8. p.
493. MOLNOS Lajos: *Tavaszelőn*. = Helikon, április 25. 8. p.
494. MURAWSKI Magdolna: *Csend*. = Agria, 2/34. p.
495. MURAWSKI Magdolna: *Fénytelen fény*. = Agria, 2/34. p.
496. MURAWSKI Magdolna: *Rászabadultak*. = Agria, 2/35. p.
497. MURAWSKI Magdolna: *Történetke*. = Agria, 2/36. p.
498. NAGY Attila: *Dama*. = Székelyföld, 6/62–63. p.
499. NAGY Attila: *Negatív idő*. = Székelyföld, 6/63. p.
500. NAGY László: *József Attila!* = Lyukasóra, 3/18. p.
501. NAGY Márta Júlia: *A dzsentrik gyermekei az árnyékligetben*. = Alföld, 5/6–8. p.
502. NAGY Márta Júlia: *Ebihalak hava*. = Alföld, 5/5–6. p.
503. NAGY Márta Júlia: *A fantomnyáj lemezárslása*. = Jelenkor, 6/534–535. p.
504. NAGY Márta Júlia: *Lánykor*. = Jelenkor, 6/533–534. p.
505. NAGY Zalán: *A pontokról*. = Helikon, április 10. 6. p.
506. NEMES Z. Mária: *Folytatása következik*. = Tiszatáj, 5/27. p.
507. NEMES Z. Mária: *A költészet másnapjára*. = Tiszatáj, 5/26. p.
508. NÉMETH István, Z.: *Grádics, kivetítő*. = Kortárs, 6/82. p.
509. NÉMETH István, Z.: *Háború huszonnégy*. = Kortárs, 6/81. p.
510. NÉMETH István, Z.: *Hajlék, talán*. = Kortárs, 6/80–81. p.
511. NÉMETH István, Z.: *Hazaút*. = Magyar Napló, 6/20. p.
512. NÉMETH István, Z.: *Mű*. = Magyar Napló, 6/20. p.
513. NÉMETH István, Z.: *Öntvény, direkt*. = Kortárs, 6/80. p.
514. NÉMETH István, Z.: *Rongy, egészen*. = Kortárs, 6/80. p.
515. NÉMETH István, Z.: *Szélcsengő*. = Kortárs, 6/82. p.
516. NÉMETH István, Z.: *Szerpentin*. = Kortárs, 6/81–82. p.
517. NÉMETH NYIBA Sándor: *Az élet kérdőre von*. = Agria, 2/247. p.
518. NÉMETH NYIBA Sándor: *Kiszökött a vétékes*. = Agria, 2/247. p.
519. NÉMETH NYIBA Sándor: *Kiválasztott élet*. = Agria, 2/247. p.

520. NÉMETH NYIBA Sándor: *Menetelen csavar*. = Agria, 2/247. p.
521. NÉMETH NYIBA Sándor: *Találtam egy kincset*. = Agria, 2/248. p.
522. NÉMETH Péter: *A Béke híre*. = Agria, 2/39. p.
523. NÉMETH Péter: *Éjjeli órváltás*. = Agria, 2/40. p.
524. NÉMETH Péter: *Genezáret*. = Agria, 2/37. p.
525. NÉMETH Péter: *Küldetés*. = Agria, 2/38. p.
526. NÉMETH Péter: *Kórházi mitológia*. = Agria, 2/39. p.
527. NÉMETH Péter: *ördögidéző idők*. = Agria, 2/37. p.
528. NÉMETH Péter: *tűzszünet*. = Agria, 2/38. p.
529. NÉMETH Péter: *Vérző Bárány*. = Agria, 2/38. p.
530. NOVÁK Valentin: *Homokból pergetett szecesszió*. = Magyar Napló, 6/55. p.
531. NYERGES Gábor Ádám: *Mit üzen a költő?* = Korunk, 6/52–53. p.
532. NYERGES Gábor Ádám: *Az őszi vadsejtezés után*. = Alföld, 5/27–29. p.
533. NYERGES Gábor Ádám: *Távol Veronától*. = Korunk, 6/53–55. p.
534. NYILAS Attila: *Aranymetszés*. = Korunk, 5/43. p.
535. NYILAS Attila: *Hordozható menedék*. = Liget, 5/40–42. p.
536. NYILAS Attila: *Léghajó*. = Magyar Napló, 6/24. p.
537. NYILAS Attila: *Október*. = Korunk, 5/42. p.
538. NYILAS Attila: *Pár*. = Korunk, 5/42. p.
539. NYILAS Attila: *Peregrinusok*. = Székelyföld, 6/60–61. p.
540. NYILAS Attila: *Szellemgyerek*. = Korunk, 5/42. p.
541. NYILAS Attila: *A szövetséges*. = Székelyföld, 6/59–60. p.
542. NYILAS Attila: *Tau Ceti*. = Székelyföld, 6/57. p.
543. NYILAS Attila: *A tegezésről*. = Székelyföld, 6/58–59. p.
544. OLÁH András: *Fémkereszt*. = Székelyföld, 3/64–65. p.
545. OLÁH András: *a haldokló Pilátus monológja*. = Agria, 2/22. p.
546. OLÁH András: *idegen utcákon*. = Agria, 2/21. p.
547. OLÁH András: *korlátaink*. = Mozgó Világ, 6/48. p.
548. OLÁH András: *már nem vársz senkire*. = Korunk, 4/82. p.
549. OLÁH András: *még megtalálalak*. = Agria, 2/21. p.
550. OLÁH András: *[még őrzöm]*. = Agria, 2/22. p.
551. OLÁH András: *Menthetetlenül*. = Székelyföld, 3/63. p.
552. OLÁH András: *Nincs idő*. = Székelyföld, 3/63–64. p.
553. OLÁH András: *semleges*. = Agria, 2/22. p.
554. OLÁH András: *Szanálásra várva*. = Székelyföld, 3/64. p.
555. OLÁH András: *történelmi lecke*. = Korunk, 4/82. p.
556. OLÁH András: *új koreográfia*. = Korunk, 4/83. p.
557. OLÁH András: *vallomás*. = Mozgó Világ, 6/49. p.
558. OLÁH András: *[visszalapoztam]*. = Korunk, 4/82–83. p.
559. ORCSIK Roland: *Bálvány*. = Élet és Irodalom, május 23. 17. p.
560. ORGOVÁNYI Anikó: *Ikercsillag*. = Agria, 2/251. p.
561. ORGOVÁNYI Anikó: *Isten temploma*. = Agria, 2/251. p.
562. ORGOVÁNYI Anikó: *Kréta emlék*. = Agria, 2/252. p.
563. ORGOVÁNYI Anikó: *Mediterrán emlék*. = Agria, 2/252. p.
564. ORGOVÁNYI Anikó: *Veled*. = Agria, 2/253. p.
565. ORGOVÁNYI Anikó: *Velem a végtelen*. = Agria, 2/253. p.
566. PÁL Dániel Levente: *A koporsóban nem lesz anyanyelvem*. = Alföld, 5/21–22. p.
567. PÁLYI Ildikó: *Sorvezető*. = Mozgó Világ, 5/77. p.
568. PÁLYI Ildikó: *Utószézon Füreden*. = Mozgó Világ, 5/78. p.
569. PÁLYI Ildikó: *Végző hívás*. = Mozgó Világ, 5/76. p.
570. PATAKI István: *alkalmi intelmek biztatással*. = Várad, 5/17. p.
571. PATAKI István: *megy a költő*. = Várad, 5/16. p.
572. PATAKI István: *nézem*. = Várad, 5/15–16. p.

573. PATAKI István: *partiumi magyar falu* 2012. = Várad, 5/18. p.
574. PÉNTÉK Imre: *A semmi tükre.* = Magyar Napló, 6/50. p.
575. PETHŐ Lorand: [*ez nem az a vers*]. = Helikon, március 25. 9. p.
576. PETHŐ Lorand: [*félíg elsírt tragédiák*]. = Helikon, március 25. 9. p.
577. PETHŐ Lorand: [*ma látok minden repe-dést*]. = Helikon, március 25. 9. p.
578. PETŐCZ András: *Anyám tanítása.* Öregember-szonett. = Alföld, 6/16. p.
579. PETŐCZ András: *Érkezés, Tihanyba.* = Kortárs, 6/83. p.
580. PETŐCZ András: *Jobb így.* Öregember-szonett. = Alföld, 6/15–16. p.
581. PETŐCZ András: *Magad vagy.* Öregember-szonett. = Alföld, 6/15. p.
582. PETRUSÁK János: *Ember sorsa ez.* = Agria, 2/57. p.
583. PETRUSÁK János: *Én te ő, mi ti ők.* = Agria, 2/57. p.
584. PETRUSÁK János: *Ezért kell.* = Agria, 2/57. p.
585. PETRUSÁK János: *Játás.* = Agria, 2/57. p.
586. PETRUSÁK János: *Körbevesznek a falak.* = Agria, 2/57. p.
587. PETRUSÁK János: *Olyan.* = Agria, 2/57. p.
588. POÓS Zoltán: *A múlt magánszáma.* = Jelenkor, 6/536. p.
589. PROKOP-VOLFER Vanessa: *Szorongó.* = Irodalmi Jelen, 5/37. p.
590. RADÁN Nóra: *Hézag.* = Vigila, 6/515. p.
591. RADÁN Nóra: *Idegentest.* = Vigila, 6/515. p.
592. RADNAI István: *időzár.* = Életünk, 2/255. p.
593. RADNAI István: *Muerte del ángel.* homage á Astor Piazzolla. = Életünk, 2/256. p.
594. RADNAI István: *visszatér a béke.* = Életünk, 2/256. p.
595. RAKOVSKY Zsuzsa: *Depresszió.* = Irodalmi Jelen, 6/7. p.
596. RAKOVSKY Zsuzsa: *Túlvilág.* = Irodalmi Jelen, 6/7. p.
597. RÓNAI Balázs Zoltán: *Három perc a borostyánban.* = Magyar Napló, 5/27–28. p.
598. RÓNAI Balázs Zoltán: *Mindentől függetlenül.* = Magyar Napló, 5/28. p.
599. SAJGÓ Szabolcs: *semmiből kimetszve.* = Hítel, 6/23–24. p.
600. SAJÓ László: *mit tudom én.* = Életünk, 2/135–136. p.
601. SAJTOS Orsi: *Ekleptika I.* = Agria, 2/246. p.
602. SAJTOS Orsi: *Magvető.* = Agria, 2/246. p.
603. SAJTOS Orsi: *Találkozás.* = Agria, 2/246. p.
604. SAJTOS Orsi: *A vers születése.* = Agria, 2/245. p.
605. SÁNDOR József: *Kicsinek tiszta volt.* = Agria, 2/242. p.
606. SÁRKÁNY Tímea: *Mese a Holdról.* = Kortárs, 6/25. p.
607. SÁRKÁNY Tímea: *Mese a napról és a madarakról.* = Kortárs, 6/25–26. p.
608. SÁRKÁNY Tímea: *Sarlós Boldogasszony mozdulatai egy új világ ígérétét hordják.* = Helikon, április 10. 14. p.
609. SCHEIN Gábor: *O. még egyszer és utoljára Hamlethez.* (miközben a királyfi a Mars felé repül). = Élet és Irodalom, június 13. 16. p.
610. SCHEIN Gábor: *A város közepén.* = Élet és Irodalom, június 13. 16. p.
611. SIMAI Mihály: *Harlekin-változatok.* = Forrás, 6/40. p.
612. SIMAI Mihály: *Útra-készen.* = Forrás, 6/39. p.
613. SIMEK Valéria: *A forrásnál.* = Agria, 2/26. p.
614. SIMEK Valéria: *Ketten.* = Agria, 2/26. p.
615. SIMEK Valéria: *Szétszórt bokraid.* = Agria, 2/26. p.
616. SIMEK Valéria: *Vasárnapi napsütésben.* = Agria, 2/26. p.
617. SIMON Márton: *Challenger Deep.* = Jelenkor, 6/531. p.
618. SIMON Márton: *Peterborough, NH.* = Jelenkor, 6/532–533. p.
619. SIMON Márton: *This is Going to be Great Television.* = Jelenkor, 6/530. p.
620. SISKÁ Péter: *Feloldozás.* = Agria, 2/262. p.
621. SISKÁ Péter: *Fényben felejtett.* = Agria, 2/262. p.
622. SISKÁ Péter: *Révtelen.* = Agria, 2/262. p.
623. SOÓS Amália: *Legszébb háttér.* = Helikon, március 25. 3. p.
624. SOÓS Amália: *Szakáll.* = Helikon, március 25. 2. p.
625. SZABÓ Benedek: *Tavas elött.* = Helikon, március 25. 17. p.
626. SZABÓ Benedek: *A távolság.* = Helikon, március 25. 17. p.

627. SZABÓ Benedek: *Thészeusz hajója.* = Helikon, március 25. 17. p.
628. SZABÓ Benedek: *Utolsó.* = Helikon, március 25. 17. p.
629. SZABÓ Benedek: *Üvegharmoníák.* = Helikon, március 25. 17. p.
630. SZABÓ T. Anna: *Elhagy.* = Vigilia, 6/536. p.
631. SZABOLCSI Viktória: *Lidérc.* = Alföld, 6/17. p.
632. SZABOLCSI Viktória: *Lúdbőr.* = Alföld, 6/18. p.
633. SZABOLCSI Viktória: *Szkafander.* = Alföld, 6/16–17. p.
634. SZÁNTAI János: *Házsongárd Bisztró teraszán.* = Székelyföld, 5/13–16. p.
635. SZÁNTAI János: *A hunedőrai piacon.* = Helikon, április 10. 9. p.
636. SZAUER Ágoston: *Földúton.* = Életünk, 2/60. p.
637. SZAUER Ágoston: *Írásjel.* = Életünk, 2/61. p.
638. SZAUER Ágoston: *Másolatok.* = Életünk, 2/60. p.
639. SZAUER Ágoston: *Reinkarnáció.* = Életünk, 2/60. p.
640. SZAUER Ágoston: *Teremtés.* = Életünk, 2/61. p.
641. SZAUER Ágoston: *Vers.* = Életünk, 2/61. p.
642. SZÉKELY Szabolcs: *Rontás, rágódás.* = Élet és Irodalom, június 13. 16. p.
643. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Felkészítés.* = Székelyföld, 6/69. p.
644. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Látogatás.* = Székelyföld, 6/68. p.
645. SZÉLYES-PÁL Dániel: *A hátrahagyottak dala.* = Helikon, április 10. 16. p.
646. SZENTE B. Levente: *Elaludt fejed alatt a fény.* = Agria, 2/27. p.
647. SZENTE B. Levente: *Elterelés.* = Agria, 2/27. p.
648. SZENTE B. Levente: *Karantén-fok-fok.* = Agria, 2/28. p.
649. SZENTE B. Levente: *Levél-töredék hozzád.* = Agria, 2/28. p.
650. SZENTE B. Levente: *Mester – jó lehetne itt.* = Székelyföld, 6/70–71. p.
651. SZENTGYÖRGYI László: *Hiábavalóság.* = Agria, 2/264. p.
652. SZENTGYÖRGYI László: *Műfajelmélet.* = Agria, 2/264. p.
653. SZENTGYÖRGYI László: *Napi kocsmá.* = Agria, 2/264. p.
654. SZENTGYÖRGYI László: *Önfejtőség.* = Agria, 2/263. p.
655. SZENTGYÖRGYI László: *Porté.* = Agria, 2/263. p.
656. SZENTGYÖRGYI László: *Régi motoros.* = Agria, 2/263. p.
657. SZENTGYÖRGYI László: *Székelyföld.* = Agria, 2/263. p.
658. SZENTGYÖRGYI László: *Szerénység.* = Agria, 2/263. p.
659. SZENTMÁRTONI János: *Epilógus.* Amikor hazaér ciklus. = Lyukasóra, 3/3–4. p.
660. SZENTMÁRTONI János: *Évek.* = Lyukasóra, 3/2. p.
661. SZENTMÁRTONI János: *Ez még nem az.* = Lyukasóra, 3/3. p.
662. SZENTMÁRTONI János: *Gombai hó.* = Lyukasóra, 3/4–5. p.
663. SZENTMÁRTONI János: *A legkisebb királyfi.* = Lyukasóra, 3/2. p.
664. SZENTMÁRTONI János: *Rigógyilkosok menedéke.* = Lyukasóra, 3/4. p.
665. SZENTMÁRTONI János: *Tánc az időben.* = Lyukasóra, 3/3. p.
666. SZÍKI Károly: *Parajdi patakban.* = Agria, 2/58. p.
667. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Akit nem véd karám.* = Várad, 5/56–57. p.
668. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Baleset.* = Várad, 5/57. p.
669. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *A bot.* = Várad, 5/57–58. p.
670. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *A kő.* = Várad, 5/58. p.
671. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Novemberi álom.* = Várad, 5/58–59. p.
672. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Rendhagyó találkozás.* = Várad, 5/56. p.
673. SZONDY-ADORJÁN György: *Emlék.* = Hitel, 5/50–51. p.
674. SZONDY-ADORJÁN György: *Végállomás.* = Hitel, 5/49. p.
675. SZŐCS Petra: *A cseléd energiája.* = Pannonthalmi Szemle, 1/89. p.
676. SZŐCS Petra: *A kert.* = Pannonthalmi Szemle, 1/90. p.
677. TAIZS Gergő: *Ugróiskola.* = Liget, 5/4–5. p.
678. TAMÁS Dénes: *Elmenni.* = Székelyföld, 5/8–9. p.
679. TAMÁS Dénes: *Készültsz.* = Székelyföld, 5/9–10. p.

680. TAMÁS Menyhért: *Babits búcsúja*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/3. p.
681. TAMÁS Menyhért: *Bácskai ég*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
682. TAMÁS Menyhért: *Csend-hiába temet*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
683. TAMÁS Menyhért: *Fogy a szó*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
684. TAMÁS Menyhért: *Kálváriakereszt alatt*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
685. TAMÁS Menyhért: *Köznapi látomás*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
686. TAMÁS Menyhért: *Megesik*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
687. TAMÁS Menyhért: *Nincs valahol*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
688. TAMÁS Menyhért: *Őrség*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
689. TAMÁS Menyhért: *Talpatlan is állnak*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
690. TAMÁS Menyhért: *Zárszó és folytatás*. Trianoni-versek. = Lyukasóra, 1/2. p.
691. TANDORI Dezső: *Egy délelőtt*. = Alföld, 5/39. p.
692. TANDORI Dezső: *A földi pálya*. = Alföld, 5/38. p.
693. TANDORI Dezső: *Az utolsó veréb Velenében*. = Alföld, 5/39–40. p.
694. TANDORI Dezső: *Visszahajnalodás*. = Alföld, 5/40–41. p.
695. TATÁR Sándor: *Békeharc, nowadays*. = Élet és Irodalom, június 6. 17. p.
696. TATÁR Sándor: *Dixi*. = Élet és Irodalom, június 6. 17. p.
697. TATÁR Sándor: *„Iszonyú[?] minden angyal”*. = Élet és Irodalom, június 6. 17. p.
698. TATÁR Sándor: *már (nem?)* = Élet és Irodalom, június 6. 17. p.
699. TERÉK Anna: *Európából semmit sem látni*. = Jelenkor, 5/445–447. p.
700. TERÉK Anna: *Falak*. = Alföld, 6/30–32. p.
701. TERÉK Anna: *Forró a szél*. Partizán, 1944. = Pannonhalmi Szemle, 1/81–83. p.
702. TERÉK Anna: *Szólni*. = Székelyföld, 5/5–7. p.
703. TOMAJI Attila: *Apa*. = Magyar Napló, 6/32. p.
704. TOMAJI Attila: *Valahol*. = Magyar Napló, 6/33. p.
705. TORNAI Xénia: *Eremo le Celle*. = Agria, 2/17. p.
706. TORNAI Xénia: *Toszkán képeslap*. = Agria, 2/17. p.
707. TORNAI Xénia: *Az üresség súlya*. = Agria, 2/18–19. p.
708. TORNAI Xénia: *Vali anyó balladája*. = Agria, 2/20. p.
709. TOROCZKAY András: *Kik ezek az emberek a képeken*. = Jelenkor, 6/560–562. p.
710. TÓTH Endre: *élni...* = Tiszatáj, 5/41. p.
711. TÓTH Endre: *ezt mondom...* = Tiszatáj, 5/42. p.
712. TÓTH Endre: *a fa ágára...* = Tiszatáj, 5/44. p.
713. TÓTH Endre: *hinni...* = Tiszatáj, 5/39. p.
714. TÓTH Endre: *semmi...* = Tiszatáj, 5/43. p.
715. TÓTH Endre: *Tóth Endre...* = Tiszatáj, 5/40. p.
716. TÓTH Klára, B.: *Alaine*. = Életünk, 2/105. p.
717. TÓTH Klára, B.: *Mennyei réten*. = Életünk, 2/105. p.
718. TÓTH Krisztina: *Dal a vakondról*. = Kortárs, 6/23. p.
719. TÓTH Krisztina: *Egéraltató*. = Kortárs, 6/24. p.
720. TÓTH Krisztina: *Hegy*. = Székelyföld, 3/5–6. p.
721. TÓTH Krisztina: *Kidobós*. = Élet és Irodalom, június 13. 14. p.
722. TÓTH Krisztina: *Menjetek békével!* = Alföld, 5/3. p.
723. TÓTH Krisztina: *Menjetek szörfözni!* = Alföld, 5/3–4. p.
724. TÓTH Krisztina: *Menjetek táncolni!* = Alföld, 5/4–5. p.
725. TÓTH Krisztina: *Rendszerüzenet*. = Forrás, 5/3. p.
726. TÓTH Krisztina: *Szelfi*. = Élet és Irodalom, június 13. 14. p.
727. TÓTH Krisztina: *Tapírmama*. = Kortárs, 6/23–24. p.
728. TÖRŐ István: *Ahogy én is, ahogy te is*. = Agria, 2/56. p.
729. TÖRŐ István: *Augusztusi strófák*. = Agria, 2/56. p.
730. TÖRŐ István: *Bacchus tündöklése*. = Agria, 2/54. p.
731. TÖRŐ István: *Igazmondók közt*. = Agria, 2/54. p.
732. TÖRŐ István: *A kenyér s az ember*. = Agria, 2/53. p.

733. TÖRŐ István: *Őrködsz álmonon.* = Agria, 2/53. p.
734. TÖRŐ István: *Sorok a sorsról.* = Agria, 2/55. p.
735. TÖRŐ István: *Szemétkupac.* = Agria, 2/55. p.
736. TÖRÖK Nándor: *A vers halála.* = Agria, 2/25. p.
737. TÖRÖK Nándor: *A kóró és a költő.* = Agria, 2/24. p.
738. TÖRÖK Nándor: *Születésnapodra, avagy nyolcvannyolc...* = Agria, 2/23. p.
739. TÖZSÉR Árpád: *Esetem Fernando Magellánnal és az úrnyelvvel.* = Alföld, 6/5. p.
740. TÖZSÉR Árpád: *Fekete.* = Alföld, 6/6. p.
741. TÖZSÉR Árpád: *Prószavers.* = Alföld, 6/6–7. p.
742. TURBÓK Attila: *Nappali hold gurul.* = Hítel, 6/41–42. p.
743. TURCZI István: *A hangos semmiben.* = Kortárs, 5/27. p.
744. TURCZI István: *Rom.* = Kortárs, 5/26. p.
745. URBÁN Andrea: *Könnyek.* = Kortárs, 6/15. p.
746. URBÁN Andrea: *Lila.* = Kortárs, 6/15. p.
747. URBÁN Andrea: *Szellemek márpedig nincsenek.* = Kortárs, 6/15. p.
748. ÜVEGES Henrietta, S.: *Lekapcsolódás.* = Várad, 5/51. p.
749. ÜVEGES Henrietta, S.: *Swing* = Várad, 5/50–51. p.
750. ÜVEGES Henrietta, S.: *Színjáték.* = Várad, 5/52–53. p.
751. VÁNYAI FEHÉR József: *Betyáros.* = Várad, 5/28. p.
752. VÁNYAI FEHÉR József: *Vágásszéli gyerek.* = Várad, 5/28–29. p.
753. VARGA Balázs: *60 méter.* = Helikon, április 25. 17. p.
754. VARGA Balázs: *Mint szénbányász.* = Helikon, április 25. 17. p.
755. VARGA László Edgár: *Könyörgés.* = Helikon, április 10. 8. p.
756. VARGA Melinda: *A felejtés természete.* = Irodalmi Jelen, 6/9. p.
757. VÁRI Csaba: *Anyavers.* = Székelyföld, 4/54. p.
758. VÁRI Csaba: *Évek.* = Székelyföld, 4/54–55. p.
759. VÁRI Csaba: *Jelen.* = Székelyföld, 4/55. p.
760. VASAS Tamás: *anonymus.* = Helikon, március 10. 14. p.
761. VASAS Tamás: *Befizetni a számlákat.* = Székelyföld, 4/60–61. p.
762. VASAS Tamás: *Befizetni a számlákat.* = Vigilia, 5/440. p.⁵
763. VASAS Tamás: *kvantorok.* = Helikon, március 10. 14. p.
764. VASAS Tamás: *Looper.* = Székelyföld, 4/62–63. p.
765. VASAS Tamás: *a metafizika végső kisiklásairól.* = Helikon, március 10. 13. p.
766. VASAS Tamás: *A pusztulásra.* = Székelyföld, 4/62. p.
767. VASAS Tamás: *a tinderes lány doktorija.* = Helikon, március 10. 14. p.
768. VASAS Tamás: *végtelen dúdolás.* = Helikon, március 10. 13. p.
769. VASAS Tamás: *a verselés logikai szabályairól.* = Helikon, március 10. 14. p.
770. VASI Ferenc Zoltán: *Ajkd néma lakatja.* = Agria, 2/254. p.
771. VASI Ferenc Zoltán: *Árístom.* = Agria, 2/254. p.
772. VASI Ferenc Zoltán: *Bimbó húsvét.* = Agria, 2/255. p.
773. VASI Ferenc Zoltán: *Chevrolet Corvette.* = Agria, 2/255. p.
774. VASI Ferenc Zoltán: *Ég, föld, kenyér.* = Agria, 2/254. p.
775. VASI Ferenc Zoltán: *Az éj magtárába.* = Agria, 2/255. p.
776. VASI Ferenc Zoltán: *A fegyőr kételye.* = Agria, 2/254. p.
777. VASI Ferenc Zoltán: *Kivégzés előtt.* = Agria, 2/254. p.
778. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki meghallotta a kányákat.* = Forrás, 6/8. p.
779. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akik a nevében viselik.* = Forrás, 6/9. p.
780. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akinek mérget köptek a levesébe.* = Forrás, 6/11. p.
781. VESZPRÉMI Szilveszter: *Mese az apáimról.* = Forrás, 6/10. p.
782. VIDA Kamilla: *2025. február 22.* = Élet és Irodalom, június 20. 17. p.
783. VILLÁNYI László: *Kis piros folt.* = Jelenkor, 5/417–418. p.
784. VILLÁNYI László: *Mindig.* = Élet és Irodalom, május 16. 17. p.
785. VILLÁNYI László: *Szigetek.* = Jelenkor, 5/418–420. p.

5 A vers szövege azonos az előző tétel szövegével.

786. VITÉZ Ferenc: *Ars poetica-töredékek*. (Fűszál hegyén). (Ha nincsen...). (Kettő között). (Szabadság). (Végtelen). = Agria, 2/118. p.
787. VITÉZ Ferenc: *Jégtörő szavak tündére*. = Agria, 2/118. p.
788. VITÉZ Ferenc: *Távoli fény*. = Agria, 2/118. p.
789. VITUS Jácinta: *Gyermekkor*. = Irodalmi Jelen, 5/156. p.
790. VITUS Jácinta: *Óriásnak képzelem magam*. = Irodalmi Jelen, 5/155. p.
791. VITUS Jácinta: *Virágzás*. = Irodalmi Jelen, 5/155. p.
792. VÖRÖS István: *Alacsony hegyek közt*. = Élet és Irodalom, május 30. 17. p.
793. VÖRÖS István: *Csalán*. Észre nem vételek. 11. = Helikon, március 10. 18. p.
794. VÖRÖS István: *Az édes idő közelít*. = Liget, 5/6–8. p.
795. VÖRÖS István: *Észrevétel a kegyetlenségről*. Észre nem vételek. 3. = Helikon, március 10. 18. p.
796. VÖRÖS István: *Feketefehérben*. Észre nem vételek. 16. = Helikon, március 10. 18. p.
797. VÖRÖS István: *Hát így keletkezett az állam*. = Alföld, 6/33–34. p.
798. VÖRÖS István: *Hogyan értsük a hallgatást?* = Forrás, 5/25–26. p.
799. VÖRÖS István: *A hosszú élet kínos titkai*. = Élet és Irodalom, május 30. 17. p.
800. VÖRÖS István: *A jégkorszak kikiáltása*. Észre nem vételek. 15. = Helikon, március 10. 18. p.
801. VÖRÖS István: *Kirándulás alacsony hegyek közt*. = Élet és Irodalom, május 30. 17. p.
802. VÖRÖS István: *Népegészség*. Észre nem vételek. 2. = Helikon, március 10. 18. p.
803. VÖRÖS István: *Rész az örökből*. = Forrás, 5/25. p.
804. VÖRÖS István: *Spencer-strófák*. = Forrás, 5/27–28. p.
805. VÖRÖS István: *Személyes zenetudomány*. = Alföld, 6/34–36. p.
806. VÖRÖS István: *Vulkán*. Észre nem vételek. 5. = Helikon, március 10. 18. p.
807. WESSETZKY Dániel: *Atompályák*. = Agria, 2/41. p.
808. WESSETZKY Dániel: *A fügefá*. = Agria, 2/41. p.
809. WESSETZKY Dániel: *Július*. = Agria, 2/43. p.
810. WESSETZKY Dániel: *Születésnapodra*. = Agria, 2/42. p.
811. WESSETZKY Dániel: *Vakáció*. = Agria, 2/42. p.
812. WILHELM Ottó: *Bádogkrisztus*. = Agria, 2/258. p.
813. WILHELM Ottó: *Dicső Hunyadi János*. = Agria, 2/256–257. p.
814. WILHELM Ottó: *Irgalom*. = Agria, 2/259. p.
815. ZALÁN Tibor: *Bogár lép*. = Élet és Irodalom, június 20. 14. p.
816. ZALÁN Tibor: *Az ébrenlét mögött*. A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai, avagy, régi motívumok felébresztése. = Életünk, 2/2–3. p.
817. ZALÁN Tibor: *Elszámolás*. A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai, avagy, régi motívumok felébresztése. = Életünk, 2/1–2. p.
818. ZALÁN Tibor: *Évek évtizedek*. A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai, avagy, régi motívumok felébresztése. = Életünk, 2/1. p.
819. ZALÁN Tibor: *Kövek*. A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai, avagy, régi motívumok felébresztése. = Életünk, 2/2–3. p.
820. ZALÁN Tibor: *Sivatagban bolyong*. = Élet és Irodalom, június 20. 14. p.
821. ZALÁN Tibor: *Talán tél*. A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai, avagy, régi motívumok felébresztése. = Életünk, 2/2. p.
822. ZALÁN Tibor: *Utolsó rúgások*. = Élet és Irodalom, június 20. 14. p.
823. ZEMLÉNYI Attila: *A Frankenstein-sejtés*. = Élet és Irodalom, május 9. 17. p.
824. ZENTAI Adél: *Cukorváros*. = Életünk, 2/275–276. p.
825. ZILAHY Lajos: *Vers libre*. = Lyukasóra, 1/16–18. p.

Rövidprózák

826. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Halvér*. = Élet és Irodalom, május 30. 15. p.
827. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Méretre vágva*. = Irodalmi Jelen, 5/11–12. p.
828. AKNAI Péter: *Az Isten mindig kész lesz*. = Magyar Napló, 6/25–31. p.
829. ANTAL Balázs: *Hullámszáz*. = Jelenkor, 6/548–556. p.
830. ANTAL Balázs: *Ölelni örökké*. = Élet és Irodalom, június 13. 15. p.

831. BAKÓ Enikő, F.: *Elhallgatásunk.* = Székelyföld, 5/34–36. p.
832. BAKOS Géza: *Szárnyasok.* = Székelyföld, 6/72–81. p.
833. BÁN Zsófia: *A rongyos Brehm.* = Alföld, 5/23–26. p.
834. BÁNKI Zsolt: *A templom függőnye.* = Helikon, március 25. 18–20. p.
835. BÁNKÖVI Dorottya: *Dudi néni nem akar meghalni.* = Tiszatáj, 6/22–38. p.
836. BECK Tamás: *Haláltánc.* = Székelyföld, 4/38–39. p.
837. BECSY András: *Madarak.* = Élet és Irodalom, május 9. 15. p.
838. BENDI Vera: *Szépen úszol.* = Vigilia, 5/441–448. p.
839. BENE Zoltán: *Föltámadás után.* = Irodalmi Jelen, 6/43–48. p.
840. BÉRCZESSY Lajos: *Hazai tájakon.* (Francia – háromszor). = Agria, 2/265–269. p.
841. BÓDI Péter: *Hajnal három.* = Forrás, 5/12–17. p.
842. BÓDI Péter: *Harmadik menet.* = Forrás, 5/18–22. p.
843. BORCSA Imola: *Talponálló.* = Helikon, április 10. 9. p.
844. BÖRÖCZKI Csaba: *Bibliáóra.* = Székelyföld, 5/28–33. p.
845. BRUNDA Gusztáv: *Ostiai üzlet.* = Agria, 2/176–180. p.
846. BRURIA Zsuzsa: *A tökéletes nap.* = Alföld, 6/21–24. p.
847. BUNA Blanka-Boróka: *Csak utánad.* = Helikon, április 25. 15. p.
848. CZILLI Aranka: *Gyógyulás.* = Irodalmi Jelen, 6/59–64. p.
849. CSABAY-TÓTH Bálint: *Az új évben minden tizenharmadika péntekre esik.* = Élet és Irodalom, május 9. 16. p.
850. CSÁK Gyöngyi: *Ceruza és Toll.* = Várad, 5/30–33. p.
851. CSIKÓS Attila: *Házkutatás.* = Életünk, 2/257–258. p.
852. [DARVASI László] SZÍV Ernő: *Egy beszámoló körülményei.* = Élet és Irodalom, május 23. p.
853. [DARVASI László] SZÍV Ernő: *Gyónás.* = Élet és Irodalom, június 20. 14. p.
854. DÖME Barbara: *Jókai, az álomfű és a szegedi tűzvész.* = Irodalmi Jelen, 6/4–6. p.
855. ENDREY-NAGY Ágoston: *Mint a flamingók.* = Élet és Irodalom, május 9. 16. p.
856. FARKAS Arnold Levente: *Majdnem tökéletes.* = Hítel, 5/19–30. p.
857. FERENCZFI János: *A zuhanó ember.* = Agria, 2/134–137. p.
858. FUTÓ Tamás: *A fejedelem második kalandos élete.* = Életünk, 2/79–84. p.
859. GÁL Hunor: *hét bánat.* = Helikon, április 25. 10. p.
860. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Hol volt, hol nem.* = Élet és Irodalom, június 6. 15. p.
861. GERZSENYI Gabriella: *Sár lesz belőle.* = Forrás, 5/32–41. p.
862. GOMBÁS Katalin: *Bőrkötésben.* = Székelyföld, 4/47–53. p.
863. GOMBÁS Katalin: *Instapapok.* = Székelyföld, 4/40–44. p.
864. GOMBÁS Katalin: *Őr/angyal.* = Székelyföld, 4/44–47. p.
865. GUCCOGI Annamária: *Szoba kilátással.* = Helikon, április 25. 13–14. p.
866. GUCCOGI Annamária: *Tükörreflex.* = Helikon, április 25. 13. p.
867. GURUBI Ágnes: *Hogyan (ne) írjunk a szexről.* = Élet és Irodalom, május 9. 14. p.
868. GURUBI Ágnes: *Hogyan (ne) írjunk a szorongásról.* = Élet és Irodalom, június 6. 14. p.
869. HAÁSZ János: *Pávia püspökének, Epiphaniusnak utolsó levéltörredéke.* = Liget, 5/22–26. p.
870. HANDÓ Péter: *Katonadolog.* = Agria, 2/190–196. p.
871. HARKA Sára: *Feldolgozva.* = Liget, 5/27–29. p.
872. HEGEDŰS Imre János: *Két öreg.* = Székelyföld, 5/78–82. p.
873. HEGEDŰS Imre János: *Valér, a néma pakulár.* = Magyar Napló, 5/50–53. p.
874. HERBERT Fruzsina: *Jemenben a helyzet.* = Kortárs, 6/57–60. p.
875. HOLDAS Bálint: *Húsvéti halottak.* = Élet és Irodalom, május 23. 16. p.
876. HORNYÁK Tibor: *Elfűj.* = Székelyföld, 6/53. p.
877. HORNYÁK Tibor: *Fénykör.* = Székelyföld, 6/53–54. p.
878. HORNYÁK Tibor: *Két nap.* = Székelyföld, 6/55. p.
879. HORVÁTH SZEKERES István: *Búzamezőn a fák zöldje.* = Székelyföld, 6/38–44. p.
880. HORVÁTH SZEKERES István: *A szekció.* = Székelyföld, 6/44–52. p.

881. INCZÉDY Tamás: *Talán tilos.* = *Liget*, 5/37–39. p.
882. JÁMBOR Ildikó: *Fájó emlék már az a nyár.* = *Agria*, 2/155–157. p.
883. JUHÁSZ Tamás: *Ki- és behatások.* = *Székelőföld*, 3/34–50. p.
884. JUHÁSZ Tamás: *Szabadság utca.* = *Székelőföld*, 5/37–44. p.
885. KARAFFA Gyula: *A temetés.* = *Agria*, 2/182–185. p.
886. KASZÁS István: *Paneldzsungel.* = *Agria*, 2/130–131. p.
887. KATKÓ-BAGI Éva: *Kulákkisasszony.* = *Irodalmi Jelen*, 6/10–29. p.
888. KERESZTURY Tibor: *Mint az állat. Égveledek, mást nem mondott.* = *Élet és Irodalom*, május 16. 16. p.
889. KESZEG Tibor: *Dengel bácsi.* = *Székelőföld*, 5/45–52. p.
890. KISS Edina: *Hétkarú óriások.* = *Magyar Napló*, 5/5–11. p.
891. KÖTTER Tamás: *Halálos iramban.* = *Székelőföld*, 5/22–27. p.
892. KÖTTER Tamás: *A művészet hatalma.* = *Magyar Napló*, 6/4–8. p.
893. KÖTTER Tamás: *Valami búzlik Pannóniában.* = *Várad*, 5/20–26. p.
894. LÉGRÁDI Gergely: *A látogatás.* = *Élet és Irodalom*, május 23. 15. p.
895. LITNER Zsolt: *Presszótörténet.* = *Élet és Irodalom*, június 20. 16. p.
896. LOSONCZY Attila: *Az eladott kard.* = *Irodalmi Jelen*, 5/31–36. p.
897. LOVÁSZ Krisztina: *Duplagránit.* = *Helikon*, március 10. 19. p.
898. LOVÁSZ Krisztina: *Pincinéni.* = *Helikon*, március 10. 19–20. p.
899. LOVÁSZ Krisztina: *Valkúr.* = *Helikon*, március 10. 20. p.
900. MAGYAR Elemér: *Gyerékéletém.* = *Agria*, 2/138–150. p.
901. MAGYARI Gábor: *Égig érő paszuly.* = *Irodalmi Jelen*, 5/21–28. p.
902. MAGYARY Ágnes: *Kalpaiopátia.* = *Helikon*, április 25. 9. p.
903. MARGETIN István: *Hogyan szokjam a levegőt.* = *Jelenkor*, 6/541–547. p.
904. MARKÓ Béla: *Az összetört szék.* = *Élet és Irodalom*, május 16. 15. p.
905. MÁRTON Evelin: *A Moszkító hadművelet.* = *Helikon*, április 10. 10–12. p.
906. MASZI Bálint: *Helga.* = *Liget*, 5/9–14. p.
907. MEGYERI Edit Tünde: *Idegenek.* = *Magyar Napló*, 5/31–33. p.
908. MOLNÁR Dávid: *Kabátok baktatnak.* = *Agria*, 2/158. p.
909. MOLNÁR Erzsébet: *Az élet sója.* = *Élet és Irodalom*, június 6. 10. p.
910. MOLNÁR Erzsébet: *Götter-dämmerung.* = *Élet és Irodalom*, május 30. 6. p.
911. MOLNÁR Erzsébet: *Harcosok Klubja.* = *Élet és Irodalom*, május 23. 12. p.
912. MOLNÁR Erzsébet: *Időablak.* = *Élet és Irodalom*, június 13. 6. p.
913. MOLNÁR Erzsébet: *Jó széllel.* = *Élet és Irodalom*, június 20. 10. p.
914. MOLNÁR Erzsébet: *Koncentrációs gyakorlat.* = *Élet és Irodalom*, május 16. 8. p.
915. MOLNÁR Erzsébet: *Papírpülők a szélben.* = *Élet és Irodalom*, május 9. 12. p.
916. MURAWSKI Magdolna: *Cincogi meg Puffogi.* = *Agria*, 2/151–154. p.
917. NÁDASI Krisztina: *Bikás park, délelőtt tíz.* = *Székelőföld*, 5/85–88. p.
918. NÁDASI Krisztina: *Mély légzés.* = *Székelőföld*, 5/83–85. p.
919. NAGY András: *Egy zakó árnyéka.* = *Élet és Irodalom*, június 6. 16. p.
920. NAGY Gerzson: *Olimpia.* = *Alföld*, 6/25–29. p.
921. NAGY Zopán: *Ájtárások / Könyv-nyitogatások*, no. IV. = *Irodalmi Jelen*, 5/38–41. p.
922. NAGY Zopán: *Ájtárások / Könyv-nyitogatások*, no. V. = *Irodalmi Jelen*, 6/52–55. p.
923. NYERGES Gábor Ádám: *A Látó Irma.* = *Élet és Irodalom*, június 20. 15. p.
924. OSZTROGONÁCS Miklós: *Becsei Vesszős György pokoljárása.* (Részlet a díjnyertes novellából). = *Irodalmi Jelen*, 5/59–62. p.
925. ŐSI Anna: *De azért megteszed.* = *Forrás*, 6/54–55. p.
926. PAPP-SEBŐK Attila: *Spagetti.* = *Élet és Irodalom*, május 23. 15. p.
927. PAPP Veronika: *Állampolgári jogaim és kötelességeim tudatában kijelentem,* = *Székelőföld*, 3/58–59. p.
928. PAPP Veronika: *Hús meg hal.* = *Székelőföld*, 3/55–57. p.
929. PAPP Veronika: *Ketten egy test.* = *Székelőföld*, 3/53–55. p.
930. PAPP Veronika: *Lányok.* = *Székelőföld*, 3/51–52. p.
931. PAPP Veronika: *Zsugorító.* = *Székelőföld*, 3/52–53. p.

932. PAPP-ZAKOR Ilka: *Tanácstalanság*. = Helikon, április 25. 6–7. p.
933. PARÓCZAI Csaba Gergely: *Barátom, a ló*. = Agria, 2/186–189. p.
934. PATAK Márta: *Mint egy átok*. = Életünk, 2/113–117. p.
935. PÉNTEK Orsolya: *Anacapri*. = Székelyföld, 6/29–37. p.
936. PETRŐCZI Éva: *Kis képes kötetnyemese*. = Irodalmi Jelen, 5/14–17. p.
937. PINTEA László: *Az elmúlás*. = Székelyföld, 3/69–81. p.
938. PUDICS Zsuzsanna: *Angyalcsinálók*. = Székelyföld, 4/76–78. p.
939. PUDICS Zsuzsanna: *Gyógyítók*. = Székelyföld, 4/78–80. p.
940. PUDICS Zsuzsanna: *Kék festő*. = Székelyföld, 4/74–76. p.
941. REKE Balázs: *Szürke*. = Irodalmi Jelen, 5/4–7. p.
942. SÁRA-CSEMBOR Rita: *Exklauztráció*. = Élet és Irodalom, június 20. 16. p.
943. SARUSI Mihály: *(Vörös) Janó és Papri (Misi) története*. Zárandófenyesi mesék. = Várad, 5/4–13. p.
944. SÓTONYI Gábor: *Megnyugtató fények*. = Székelyföld, 4/34–37. p.
945. SÜVEG Szilvia: *Hagyaték*. = Élet és Irodalom, május 23. 16. p.
946. SZÁNTÓ T. Gábor: *Kafka sírja*. = Élet és Irodalom, május 30. 16. p.
947. SZÁRAZ Miklós György: *Luna és Arkasz*. Alvilági utazás. = Életünk, 2/259–274. p.
948. SZEGEDI Melinda: *Ő, én és a szerk*. = Irodalmi Jelen, 6/34–38. p.
949. SEKRÉNYES Miklós: *Hordalék*. = Élet és Irodalom, május 16. 15. p.
950. SZÉLESI Sándor: *Remeterákok egy pohárban*. = Várad, 5/45–47. p.
951. SZÉLESI Sándor: *Rétegződések*. = Várad, 5/43–45. p.
952. SZÉLESI Sándor: *Szakáll bácsi cseresznyéje*. = Várad, 5/39–41. p.
953. SZÉLESI Sándor: *A szép szavakra égnek törő paszuly*. = Várad, 5/47–49. p.
954. SZENTGYÖRGYI László: *Ne sírj értünk, Argentína!* = Székelyföld, 3/82–90. p.
955. SZIJJ Ferenc: *Madzagok*. = Tiszatáj, 5/12–25. p.
956. SZIL Ágnes: *Ízrobbanás*. = Élet és Irodalom, május 30. 14. p.
957. SZIRMAI Panni: *Kimaradt jelenetek*. = Liget, 5/30–34. p.
958. SZONDY-ADORJÁN György: *Valamennyi hűség*. = Helikon, április 10. 20–21. p.
959. SZTASKÓ Richárd: *Ha úgyvan*. = Székelyföld, 3/30–33. p.
960. TOROCSKAY András: *Kívágtatni*. = Élet és Irodalom, június 6. 15. p.
961. TRIEBL Zsuzsanna: *Ikerház*. = Forrás, 6/41–47. p.
962. TUNYOGI László: *Háború és Béke*. Se ezüst, se arany. = Élet és Irodalom, május 30. 15. p.
963. VÁNYAI FEHÉR József: *Amarcorde-akordjaim*. = Székelyföld, 4/67–73. p.
964. VARGA László: *Lidérces percek*. = Forrás, 6/35–36. p.
965. VARGA Zoltán Zsolt: *Vitalitás*. = Liget, 5/15–21. p.
966. VÖRÖS István: *Eső a sivatagban*. Remény-novella. = Tiszatáj, 6/8–13. p.
967. VÖRÖS István: *Az üstökös látogatása*. Történet a könyvháborúk korából. = Élet és Irodalom, május 9. 15. p.
968. WESSELY Gábor: *Cukortalan bácsi*. Váratlan fordulatok. = Várad, 5/54–55. p.
969. WESSELY Gábor: *Diáktalálkozó*. Váratlan fordulatok. = Várad, 5/54. p.
970. WESSELY Gábor: *Elképesztő*. Váratlan fordulatok. = Várad, 5/54. p.
971. ZAHUCZKI Dorottya: *Szag*. = Forrás, 6/56–57. p.
972. ZALÁN Tibor: *A lány az út széléről*. = Élet és Irodalom, június 13. 14. p.
973. ZALÁN Tibor: *A Mirci táncolt*. = Élet és Irodalom, május 16. 14. p.
974. ZÖLDY Pál: *Anton, a kerub*. = Magyar Napló, 5/20–23. p.
975. ZÖLDY Pál: *Fametszés*. = Hitel, 6/33–36. p.
976. ZÖLDY Pál: *Gítár*. = Hitel, 6/36–40. p.
977. ZSIBÓI Gergely: *Ár-érték arány*. = Agria, 2/172–175. p.

Hosszúprózák

978. ÁCS Margit: *Kavics a cipőben*. Remeték III. = Kortárs, 5/8–22. p.
979. BARANYAI László: *Csinszka*. Ady Endre és Márfy Ödön feleségének, Babits Mihály barátnőjének élete és halála. II. befejező rész. = Életünk, 2/34–59. p.

980. BARTÓK Imre: *Damien*. regényrészlet. = *Jelenkor*, 5/449–454. p.
981. BARTÓK Imre: *Damien*. (Részlet). = *Vigilia*, 6/528–534. p.
982. BERTA Ádám: *Tork Botner új regénye*. [Regényrészlet]. = *Mozgó Világ*, 6/50–68. p.
983. CSILLAG István: *Viharfészek*. (Részletek). = *Tiszatáj*, 5/61–73. p.
984. DÉNES Gergő: *Fatum*. 1. rész. = *Helikon*, március 10. 15–17. p.
985. DÉNES Gergő: *Fatum*. = *Helikon*, március 25. 14–16. p.
986. HÁY János: *Lukácsi Erzsi*. [Regényrészlet – A csokimikulásos lány]. = *Mozgó Világ*, 5/55–71. p.
987. HÁY János: *A pszichológus lány*. [Regényrészlet]. A csokimikulásos lány. = *Alföld*, 5/9–19. p.
988. HÁY János: *A tollfosztás*. [Regényrészlet – A csokimikulásos lány]. = *Székelyföld*, 5/17–21. p.
989. HORVÁTH Júlia Borbála: *Szőnyegbombázás, címen*. [Regényrészlet]. = *Életünk*, 2/91–104. p.
990. JÁSZ Attila: *Egércsapda*. [Regényrészlet]. Feltámadásgyakorlatok. = *Alföld*, 6/11–14. p.
991. KERESZTURY Tibor: *Mint az állat*. regényrészlet. = *Jelenkor*, 6/537–540. p.
992. KISS Tibor Noé: *Olvasás*. [Regényrészlet]. = *Székelyföld*, 6/25–28. p.
993. MAKÓ Ágnes: *Sűrű napok*. = *Helikon*, április 25. 21. p.
994. MAKÓ Ágnes: *Száz százalék kókusz*. = *Helikon*, április 25. 21. p.
995. MÉHES Károly: *Minden vissza?* (Negyvenéves történet). [Regényrészlet]. = *Jelenkor*, 5/463–466. p.
996. MOLNÁR István, D.: *Szét tört dió közel egy országhatárhoz*. 5. részlet egy talán soha el nem készülő regényből. = *Hitel*, 5/35–48. p.
997. MOLNÁR Krisztina Rita: *Három hideg*. [Regényrészlet – Gombosdoboz]. = *Jelenkor*, 5/455–461. p.
998. MURÁNYI Sándor Olivér: *Kosdról Pócs megyére*. Részlet egy készülő 21. századi lovagregényből. = *Forrás*, 6/58–61. p.
999. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló II*. = *Magyar Napló*, 6/56–57. p.

1000. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló II*. = *Székelyföld*, 4/5–16. p.
1001. OSZTROGONÁCZ Miklós: *Apám régi medrekről mesél*. (Regényrészlet). = *Irodalmi Jelen*, 5/69–73. p.
1002. OSZTROGONÁCZ Miklós: *Véres látóhatár*. (Regényrészlet). = *Irodalmi Jelen*, 5/63–68. p.
1003. PATAK Márta: *Monostori út 15*. Kolozsvár szovjet megszállásának hátterében. [Regényrészlet]. = *Helikon*, március 10. 20–21. p.
1004. PELLE János: *Mount Sinai*. Molnár Ferenc regénye. [Részlet]. = *Életünk*, 2/137–155. p.
1005. RADICS Viktória: *Távolodás és közeledés*. Kontemplációs napló. (részlet). = *Kortárs*, 5/28–40. p.
1006. SZABÓ Emese, F.: *Karantén*. = *Mozgó Világ*, 6/69–75. p.
1007. VÖRÖS István: *Menekülés a halálból*. [Regényrészlet]. = *Alföld*, 5/30–34. p.

Kevert műfajok

1008. DEMETER József: *Égészószerék*. Reálty prózaversezetek. (anyaországi és erdélyi thrillerféleségek). = *Agria*, 2/223–224. p.
1009. DEMETER József: *Felséglégtér*. Reálty prózaversezetek. (anyaországi és erdélyi thrillerféleségek). = *Agria*, 2/224–225. p.
1010. DEMETER József: *Harang(ok)*. Reálty prózaversezetek. (anyaországi és erdélyi thrillerféleségek). = *Agria*, 2/227–228. p.
1011. DEMETER József: *Nászmenet*. Reálty prózaversezetek. (anyaországi és erdélyi thrillerféleségek). = *Agria*, 2/225–226. p.
1012. LEHÓCZKY Ágnes: *...és így, amikor beléptünk az uszodába*. Illuminációk I. [Prózavers]. = *Vigilia*, 5/435. p.
1013. LEHÓCZKY Ágnes: *...és így, egy forró augusztusi napon*. Illuminációk II. [Prózavers]. = *Vigilia*, 5/436–437. p.
1014. LEHÓCZKY Ágnes: *...kedves szülött nélküli úszó*. Illuminációk III. [Prózavers]. = *Vigilia*, 5/437–439. p.
1015. VÖRÖS István: *A megváltozott ember*. (részlet a verses regényből). Újrakezdéshang. = *Élet és Irodalom*, május 30. 17. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

1016. JÁNOSSY Lajos: *Itt élet.* [Dráma]. = Jelenkor, 6. melléklet/1–39. p.

Irodalmi képregények

1017. FALUDI Ádám: *S.F. mester légrajzairól.* = Életünk, 2/125–134. p.
1018. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hód-filozófia.* = Helikon, március 25. 26. p.

1019. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hódok egymás közt.* = Helikon, március 10. 26. p.
1020. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hódvendégség.* = Helikon, április 10. 26. p.
1021. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Miért is képregény?* = Helikon, április 25. 26. p.

Összeállította: ZAHARI ISTVÁN

SZÁMUNK SZERZŐI

Antal Balázs (1977) író, irodalomtörténész, kritikus, a Nyíregyházi Egyetem és a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem oktatója

Bittner Mónika (1978) kritikus

Bogdan Crețu (1978) román író, a jászvásári Alexandru Ioan Cuza Egyetem tanára

Csenki Nikolett (1993) a Forrás szerkesztője, a Szegedi Tudományegyetem doktorandája

Dudás Győző (1971) grafikus, illusztrátor

Egri Anna (2005) a kolozsvári Babeș–Bolyai Tudományegyetem hallgatója

Endrey-Nagy Ágoston (2002) költő, szerkesztő

Fazekas Hanna Dóra (1988) illusztrátor, a Debreceni Egyetem volt doktorandája

Fűzfa Balázs (1958) irodalomtörténész

Hajós-Szabó Dóra (1998) grafikusművész, képregényalkotó

Kerber Balázs (1990) költő, műfordító, kutató

Kiss A. Kriszta (1995) irodalomtörténész, szerkesztő

Ladányi István (1963) irodalomtörténész

Ladik Katalin (1942) költő, író, performer

Lukács Flóra (1994) költő

Maksa Gyula (1975) médiakutató, a Pécsi Tudományegyetem oktatója

Mizsur Dániel (1991) irodalomtörténész, költő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója

Molnár Gábor Tamás (1975), az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a McDaniel College Europe oktatója

Nagy Eszter (2004) költő, műfordító

Thomas Perle (1987) osztrák író, drámaíró

Sebők Melinda (1979) irodalomtörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója

Alekszej Boriszovics Szalnyikov (1978) orosz író, költő

Száva Csanád (1979) költő, író, műfordító

Szenkovics Enikő (1974) műfordító, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

Talian Ákos (2000) pedagógus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója

Vigh Martin (2001) újságíró, kritikus

Vojnics-Rogics Réka (1996) a Szegedi Tudományegyetem doktorandája

Sergio García Zamora (1986) kubai író, költő

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

2025

296 oldal

4900 Ft

Tóth Dénes, valaha rendőrszázados, pár napja fejezte be segédmunkási karrierjét, s élete első külföldi útjára készül. Épp a francia nyelvet tanulmányozza, s a Földközi-tengerről ábrándozik, amikor egy kőműves jelenik meg lakásán, s arra kéri, keresse meg eltűnt kedvesét. Tóth, mivel elutazásáig van még néhány hét, vállalja a megbízást. Időközben meglátogatja őt Halasi Imre, egykori nyomozó kollégája is, s segítségét kéri két eltűnt idős férfi ügyében. Egyikük Franciaországból érkezett, s mivel volt munkatársa épp oda készül, szeretné, ha információkat szerezne a férfi előéletéről. A két ügy, amelynek szálai összefonódnak, komoly próbatétel elé állítja a férfit. A rejtélyes eltűnési esetek nyomába eredő egykori rendőrtiszt munkáját gyilkosságok sora kíséri, s életét is kockára teszi.

A regény nemcsak izgalmas detektívtörténet, de hiteles láttelet is a Kádár-korszak utolsó évtizedének elejéről. A *Magánnyomozás* és a *Segédmunkában* kötetek több mint négy évtizede elkészült folytatása most jelenik meg először. A kötet nemcsak a honi bűnügyi irodalmat kedvelő olvasók számára igazi csemege, de a magyar krimi történet kutatóinak is fontos olvasmánya lehet.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

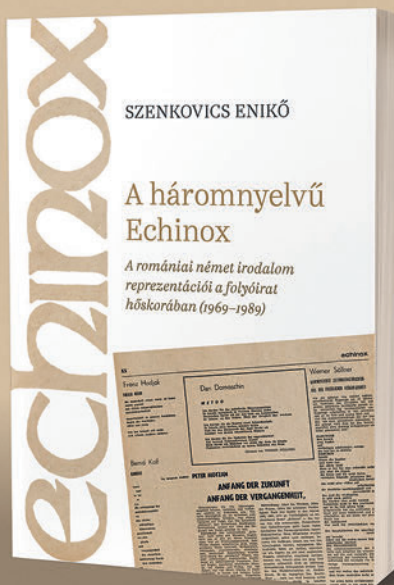
Hamarosan megjelenik
és kapható a boltokban!

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

2025
288 oldal
4500 Ft

Szenkovics Enikő *A háromnyelvű Echinox* című kötetének fókuszában a háromnyelvű (román, magyar, német), Kolozsváron megjelenő Echinox folyóirat 1969–1989 között publikált lapszámai állnak. Ez az időszak tekinthető a lap hőskorának: a '89-es fordulatot megelőzően a folyóirat a többiekhez képest nagyobb közlési szabadságával, példátlan transzkulturális gyakorlataival, s nem utolsósorban háromnyelvűségével vívott ki elismerést a diákok és a szakmabeliek körében. A folyóirat hasábjain eredetiben, német nyelven, illetve magyar és román fordításban közölt anyagok feltérképezése, műfaji szempontok szerinti csoportosítása, szerzők és szerkesztők bemutatása mellett tágabb összefüggéseket keresett a szerző.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

25004 >

Ára: 800 Ft

Nemzeti
Kulturális
Alap